

รูปแบบของกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการ
เกษตรและอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา
**A Model of Participatory Public Policy Process in Agricultural
and Food Safety Management in Changwat Songkhla**

นัตยา แท่นนิล
Nattaya Thaennin

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy in Environmental Management
Prince of Songkla University**

2555

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์ รูปแบบของกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการ
 เกษตรและอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา
ผู้เขียน นางสาวนาดยา แทนนิล
สาขาวิชา การจัดการสิ่งแวดล้อม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	คณะกรรมการสอบ
..... (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ วิสุทธิสมาจาร)ประธานกรรมการ (ศาสตราจารย์ ดร.จรัส สุวรรณมาลา)
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วมกรรมการ (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ วิสุทธิสมาจาร)
..... (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงศ์เทพ สุธีรัฐภูมิ)กรรมการ (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงศ์เทพ สุธีรัฐภูมิ)
กรรมการ (รองศาสตราจารย์ ดร.บรรจง วิทธีร์ศักดิ์)
กรรมการ (รองศาสตราจารย์ ดร.อรรักษ์ หันพงษ์กิตติกุล)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้ับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ
สิ่งแวดล้อม

.....
(ศาสตราจารย์ ดร.อมรรัตน์ พงศ์คารา)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อวิทยานิพนธ์	รูปแบบของกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการ เกษตรและอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา
ผู้เขียน	นางสาวนาคยา แทนนิล
สาขาวิชา	การจัดการสิ่งแวดล้อม
ปีการศึกษา	2554

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบของกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยของจังหวัดสงขลา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เครื่องมือการวิจัยได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นแกนนำของกลุ่มต่างๆ ภายในเครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายผู้ผลิต ผู้ประกอบการ ผู้บริโภค และผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐซึ่งเป็นผู้สนับสนุนในด้านการผลิต การตลาดและการบริโภค จำนวน 15 คน ข้อมูลทั้งหมดได้ถูกวิเคราะห์ตามแนวทางของทฤษฎีฐานราก (Grounded theory) เพื่อพัฒนาตัวแบบเชิงทฤษฎีที่สามารถอธิบายถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง และปัจจัยที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในกระบวนการนโยบายสาธารณะเพื่อจัดการอาหารปลอดภัย

ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการนโยบายความร่วมมือเครือข่ายเกษตรและอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ (1) การก่อตัวของนโยบายจากประเด็นปัญหาและการพัฒนาข้อเสนอจากพื้นที่ย่อย (2) การกำหนดนโยบายผ่านการตัดสินใจร่วมกัน ซึ่งได้กำหนดเป้าหมายร่วมของเครือข่ายในการพัฒนาระบบการผลิตที่มีคุณธรรม การตลาดที่เป็นธรรม และยั่งยืน และการบริโภคอย่างรู้คุณค่า (3) การนำนโยบายไปปฏิบัติ ซึ่งเน้นการแบ่งงานกันทำตามภารกิจที่สอดคล้องกับเป้าหมายของแต่ละกลุ่ม โดยใช้รูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นเอื้อต่อการปรับทัศนคติเพื่อการทำงานร่วมกัน (4) การประเมินผล โดยการใช้กระบวนการกลุ่มในการสรุปบทเรียนร่วมกัน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายและขยายผลคุณค่าและความสำเร็จสู่สาธารณะ (5) การทบทวนและเปลี่ยนแปลงนโยบาย ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ โดยมีปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะของเครือข่าย จำนวน 4 ปัจจัย คือ การมีกลไกการประสานงานที่ชัดเจน ได้รับการยอมรับจากเครือข่ายและดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง การจัดโครงสร้างของเครือข่ายที่เหมาะสมร่วมกับการพัฒนาความสัมพันธ์และขยายเครือข่ายทำให้เกิดการขับเคลื่อนในเชิงนโยบาย การจัดการกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาองค์ความรู้ร่วมกันของเครือข่าย และการสื่อสารเพื่อกระตุ้นเครือข่ายและสังคมอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดการเรียนรู้คุณค่าของเกษตร

ข้อค้นพบจากกรณีศึกษานี้แสดงให้เห็นว่ากระบวนการนโยบายสาธารณะของจังหวัดสงขลามีรูปแบบเป็นกระบวนการของนโยบายทางสังคม ทูตทางสังคมในพื้นที่ด้านการมีเครือข่ายภาคประชาสังคมที่เข้มแข็งและความรู้จากการทำงานของเครือข่ายเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างเครือข่าย ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาชนในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย ความรู้ที่ได้จากการศึกษานี้จะช่วยให้หน่วยงานหรือพื้นที่อื่นๆ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาแนวทางการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันของหน่วยงานภาครัฐและประชาชน เพื่อการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย หรืออาจนำไปประยุกต์ใช้ในการสร้างเครือข่ายเพื่อการดำเนินกิจกรรมสาธารณะในด้านอื่นๆ ได้

Thesis Title	A model of participatory public policy process in agricultural and food safety management in Changwat Songkhla
Author	Miss Nattaya Thaennin
Major Program	Environmental Management
Academic Year	2011

ABSTRACT

The research purpose is to study the process of participatory policy for agri-food safety in the local level by a case study of Songkhla, the southern province of Thailand. The study is designed for qualitative research which used the Grounded Theory method to develop theoretical model that able to explain the involvement of stakeholders and factor supporting the participation in the process of public policy to improve agri-food safety. The data were collected from 15 representatives of various group leaders within the network and participant observation was used to cross-validate the data obtained. The collected data were analyzed according to the approach of grounded theory.

The study found that, the policy process of Songkhla agri-food safety collaborative network consists of five steps. First, policy formation; develop policy choice from the sub-area network. Second, policy decision; mutual decision making to determine mutual goal to develop virtue production system, fair and sustainable marketing, appreciative consumption. Third, the policy implementation which emphasizes sharing work and resources according to the mission harmonizing to the aim of each organization. Using group process to mutual monitoring and sharing information, which is charitable to attitude adjustment to trust and recognize the different work cultures for working together. Fourth, evaluation by using group process to summarize and shared lesson learnt. Fifth, policy reviewing to review the operation by using group process to summarize the result and to review the changing situation, that cause mutual learning about success factors and lead to further develop the policy and planning. There are four supporting mechanisms to encourage participation of the network, including; the coordinating mechanism that has recognized by the network and working constantly, the network management by organizing the appropriate structure, relation development and expanding the network, setting

the mutual learning process of the network and developed the knowledge of agri-food safety, and they organized the social communication to stimulate the networks and society continuously, that causing the social learning about the value of food safety and the working process of the network, and lead to a wider network expansion.

The study found social policy instead of public policy. Hence, the social capital existing in the area, especially civil society network and knowledge are the key factors to build the collaborative network as a tool for the participation of public and private sectors in the boarder term of food safety. The knowledge gained from this study can be applied to develop a collaborative network of public and private sectors for agricultural and food safety in other areas, or may be applied for the collaborative network in other issues.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
Abstract	(5)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญ	(8)
สารบัญตาราง	(10)
สารบัญรูปภาพ	(11)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	5
คำถามวิจัย	5
ขอบเขตการศึกษา	6
นิยามศัพท์เฉพาะ	7
กรอบแนวคิดการวิจัย	8
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ	9
แนวคิดการมีส่วนร่วม	26
แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย	30
แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรยั่งยืนและเกษตรทางเลือก	38
แนวคิดเกี่ยวกับอาหารปลอดภัย	39
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	46
ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดสงขลา	47
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	53
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	53
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	54
การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล	54
การพิทักษ์สิทธิ์ผู้ให้ข้อมูล	55
การวิเคราะห์ข้อมูล	56

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
การสร้างความน่าเชื่อถือของงานวิจัย	61
บทที่ 4 ผลการศึกษา	65
ส่วนที่ 1 พัฒนาการของสภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัย และความมั่นคงทางอาหารจังหวัดสงขลา	65
ส่วนที่ 2 กระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการ ความปลอดภัยทางอาหาร	85
ภาพรวมของผลการศึกษา	86
กระบวนการนโยบายความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยทางอาหาร	89
การก่อตัวของนโยบาย : ก่อตัวจากพื้นที่ย่อย	90
การกำหนดนโยบาย : ตัดสินใจร่วมกัน	133
การนำนโยบายไปปฏิบัติ : แบ่งงานกันทำ แลกเปลี่ยนข้อมูล สนับสนุนซึ่งกันและกัน	150
การประเมินผล : สรุปบทเรียนและขยายผล	178
การทบทวนและเปลี่ยนแปลงนโยบาย : เรียนรู้และปรับตัว	183
ปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบาย	187
การประสานงาน	188
การจัดการเครือข่าย	195
การเรียนรู้	201
การสื่อสาร	213
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	219
สรุปผลการวิจัย	220
อภิปรายผลการวิจัย	237
ข้อเสนอแนะ	240
บรรณานุกรม	242
ภาคผนวก	250
ประวัติผู้เขียน	263

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
2.1	จำนวนประชากรในจังหวัดสงขลา	51
3.1	กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูล	53
3.2	ตารางเวลาการศึกษา (The study timetable)	55
4.1	สรุปผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ของสภาความร่วมมือ เครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหารจังหวัดสงขลา	77
4.2	ภาพรวมของผลการศึกษาระบวนการนโยบายสาธารณะแบบ มีส่วนร่วมในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยจังหวัดสงขลา และความสัมพันธ์กับแนวคิดกลางของการศึกษา	88
4.3	การก่อตัวของนโยบาย : ก่อตัวจากพื้นที่ย่อย	90
4.4	การกำหนดนโยบาย : ตัดสินใจร่วมกัน	133
4.5	เป้าหมายร่วมของเครือข่าย	142
4.6	การนำนโยบายไปปฏิบัติ : แบ่งงานกันทำ แลกเปลี่ยนข้อมูล สนับสนุนซึ่งกันและกัน	150
4.7	การประเมินผล : สรุปบทเรียนและขยายผล	178
4.8	การทบทวนและเปลี่ยนแปลงนโยบาย	183
4.9	การประสานงาน	188
4.10	การจัดการเครือข่าย	195
4.11	การเรียนรู้	201
4.12	การสื่อสาร	213

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย	8
2.1 ตัวแบบผู้นำ	16
2.2 ตัวแบบกลุ่ม	16
2.3 ตัวแบบสถาบัน	17
2.4 ตัวแบบระบบ	17
2.5 ตัวแบบกระบวนการของ Ira Sharkensky	18
2.6 ตัวแบบกระบวนการนโยบายของ Thomas R. Dye	18
2.7 ตัวแบบกระบวนการตามขั้นตอนนโยบาย	19
2.8 ตัวแบบเหตุผล	19
2.9 ตัวแบบส่วนเพิ่ม	20
2.10 ตัวแบบการวางแผนกลยุทธ์	21
2.11 ตัวแบบกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบขั้นตอน (The Stages Model)	23
2.12 ตัวแบบกระบวนการนโยบายแบบผสมผสาน	25
2.13 การจัดการความเสี่ยงในวงจรรอาหาร	40
2.14 แผนที่จังหวัดสงขลา	48
3.1 แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล ของทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory)	57
3.2 ความสัมพันธ์ระหว่าง paradigm model กับกลุ่มย่อย และกลุ่มแนวคิด	59
4.1 รูปแบบของกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการ ความปลอดภัยทางอาหาร	89
4.2 รูปแบบการก่อตัวของนโยบาย : ก่อตัวจากพื้นที่ย่อย	92
4.3 การจัดโครงสร้างองค์ประกอบของเครือข่าย ในสภาความร่วมมือเครือข่าย ความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร	132
4.4 รูปแบบการกำหนดนโยบาย: ตัดสินใจร่วมกัน	134
4.5 หน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องในวงจรรอาหาร	141
4.6 รูปแบบการนำนโยบายไปปฏิบัติ: แบ่งงานกันทำ แลกเปลี่ยนข้อมูล สนับสนุนซึ่งกันและกัน	152
4.7 รูปแบบการประเมินผล: สรุปรบทเรียนและขยายผล	179
4.8 รูปแบบการทบทวนและเปลี่ยนแปลงนโยบาย: เรียนรู้และปรับตัว	184

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บริบทของสังคมโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน รัฐสมัยใหม่มีสภาพไร้พรมแดน และสังคมมีความซับซ้อนแยกย่อย แต่ละกลุ่มผู้คนมีความแตกต่างหลากหลายในการเลือกแนวทางการใช้ชีวิต ปัญหาที่เผชิญ ค่านิยมใหม่ๆ และอัตลักษณ์ของกลุ่มคนซึ่งมีความจำเพาะกับบริบทของพื้นที่ในท้องถิ่นต่างๆ ทำให้บทบาทของรัฐในการจัดการชีวิตทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมที่หลากหลายของผู้คนในสังคมไม่ครอบคลุมเพียงพอ ระบบการเมืองแบบดั้งเดิมที่กระบวนการนโยบายสาธารณะมีจุดเน้นอยู่ที่รัฐและสถาบันบนกระบวนการทางการเมืองที่เป็นทางการ บนการตัดสินใจแบบรวมศูนย์อำนาจ บนการวิเคราะห์หาทางเลือกนโยบายที่ดี รวมทั้งการประเมินผลลัพธ์ของนโยบายโดยผู้รู้ และนักเทคนิคการวิเคราะห์นโยบาย จึงไม่เพียงพอที่จะจัดการการดำเนินชีวิตของผู้คนที่เปลี่ยนแปลงและซับซ้อนมากขึ้นอย่างในสังคมไทยปัจจุบัน

ในอดีตที่ผ่านมาสังคมโดยทั่วไปยังมีความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของนโยบายสาธารณะในรูปแบบของการประกาศนโยบายจากรัฐบาล หรือจากหน่วยงานภาครัฐเท่านั้น ซึ่งเป็นนโยบายสาธารณะที่มีลักษณะเป็นเส้นตรงจากบนลงล่าง (top-down policy) การเกิดกระแสความขัดแย้งในการดำเนินงานตามโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของรัฐเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ของประเทศไทยนั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากกระบวนการกำหนดนโยบายซึ่งทำโดยภาคการเมืองและภาคราชการ ขาดการเข้ามามีส่วนร่วมจากภาคส่วนอื่น ๆ ของสังคม เช่น ภาคประชาชน นักวิชาการ เป็นต้น รวมทั้งส่วนยังขาดการบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐด้วยตนเอง ดังนั้นการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ จึงยังเป็นลักษณะต่างคนต่างทำ ทำให้ขาดการเรียนรู้ร่วมกันในกระบวนการนโยบายสาธารณะที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ในด้านต่าง ๆ รวมทั้งสภาพการณ์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศไทยในปัจจุบัน ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยก่อนมาก ซึ่งทำให้วิถีการดำรงชีพของประชาชนได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมาย และการดำเนินงานตามนโยบายสาธารณะต่าง ๆ มีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและบุคคล อันเป็นผลกระทบต่อสุขภาพและสุขภาวะ ทั้งทางบวกและทางลบ ทางตรงและทางอ้อม ดังนั้นสังคมจึงควรให้ความสำคัญกับ กระบวนการนโยบายสาธารณะที่เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนของสังคม เข้ามามี

กระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม เน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในสังคม ซึ่งทำให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักถึงปัญหาสาธารณะของชุมชน และนำไปสู่การกำหนดเป้าหมายและแนวทางการทำงานร่วมกัน นำนโยบายไปสู่การปฏิบัติและติดตามผลการดำเนินงาน เพื่อการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงนโยบายสาธารณะของชุมชนเอง กระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมเป็นเรื่องใหม่ในสังคมไทยที่ต้องการความรู้เกี่ยวกับรูปแบบที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมในระดับต่างๆ ทั้งในพื้นที่เล็กระดับหมู่บ้าน ตำบล และในพื้นที่ใหญ่ระดับจังหวัด ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของทุกภาคส่วนในสังคมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ ที่ทำให้สามารถนำมาใช้ได้จริงทั้งในระดับภาพรวมและระดับชุมชน หลายพื้นที่ของประเทศไทย มีกรณีศึกษาหลายกรณีที่อยู่ในข่ายแนวคิดที่เกี่ยวข้องในเรื่องของชุมชนเข้มแข็ง แผนชีวิตชุมชน หรือแผนแม่บทชุมชน ซึ่งพบว่าส่วนใหญ่เป็นการปฏิบัติการในพื้นที่เล็กระดับหมู่บ้านหรือตำบล ดังนั้นการศึกษารูปแบบของกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ระดับจังหวัด จึงเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างขึ้น เพื่อให้สามารถนำไปปรับใช้กับพื้นที่อื่นๆ ได้

ในปี พ.ศ. 2530 คณะกรรมการสากลด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาได้เรียกร้องให้ประชาคมโลกหันมาให้ความสนใจกับการเกษตรในระดับโลก โดยระบุว่าจะต้องเปลี่ยนวิถีคิดใหม่เกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตร เพื่อที่ว่าเราจะสามารถผลิตอาหารได้พอเพียงกับความต้องการของประชากรโลกในปัจจุบันและอนาคต เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากรโลกอย่างรวดเร็ว ซึ่งความมั่นคงทางอาหารในระดับโลก ไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากการเพิ่มการผลิตอาหารเพียงอย่าง

ระบบการเกษตรที่ได้พัฒนาขึ้นมาในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา ได้ช่วยแก้ปัญหาความขาดแคลนอาหาร และการยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ซึ่งได้ตอบสนองเป้าหมายเพียงแค่นี้ในปัจจุบัน เนื่องมาจากปัจจัยหลายประการ ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญคือการใช้สารเคมีในภาคการเกษตรอย่างมากมาย นำไปสู่ผลกระทบต่างๆ ทั้งผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกร การตกค้างในผลผลิต ซึ่งกระทบต่อสุขภาพของผู้บริโภค และการตกค้างในสิ่งแวดล้อม ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นฐานการผลิตที่สำคัญเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีการใช้สารเคมีเกษตรมากที่สุดประเทศหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในปี พ.ศ. 2546 ปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมีของไทยอยู่ที่ 3,952,356 ตัน ในจำนวนนี้เป็นปุ๋ยนำเข้า 3,837,787 ตัน คิดเป็นมูลค่า 25,747 ล้านบาท ส่วนสารป้องกันและกำจัดศัตรูพืชที่นำเข้าในปีเดียวกัน มีปริมาณรวม 50,331 ตัน คิดเป็นมูลค่า 11,341 ล้านบาท ส่วนประเภทที่นำเข้าสูงสุดคือ สารกำจัดวัชพืช จำนวน 31,879 ตัน (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, ม.ป.ป.) โดยรวมแล้วปริมาณการใช้สารเคมีในปีพ.ศ. 2546 จึงไม่น้อยกว่า 4 ล้านตัน สารเคมีเหล่านั้นส่วนหนึ่งตกค้างในสิ่งแวดล้อมจากการใช้สารเคมีมากเกินไปจนเกิดการรั่วซึมและการใช้อย่างไม่ถูกวิธี จากการศึกษาของกรมวิชาการเกษตรพบว่า ในสารฆ่าแมลง 100 กิโลกรัม ที่ฉีดพ่นออกไป จะมีเพียง 1 กิโลกรัมเท่านั้นที่ฉีดโดนแมลงและทำให้แมลงตาย แต่ส่วนที่เหลืออีก 99 กิโลกรัม จะตกค้างอยู่ในสิ่งแวดล้อมทั้งหมด โดยปลิวไปในอากาศมากถึง 30 กิโลกรัม ระเหยไป 10 กิโลกรัม พลาดพืชเป้าหมายไปอีก 15 กิโลกรัม ไม่โดนแมลงและตกค้างบนพืชอีก 41 กิโลกรัม นอกนั้นจะโดนแมลงในจุดที่ไม่สำคัญอีก 3 กิโลกรัม ซึ่งสารเคมีเกษตรเหล่านี้จะตกค้างสะสมอยู่ในสิ่งแวดล้อมและห่วงโซ่อาหารได้เป็นเวลานานหลายปี ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกร ผู้บริโภค และเป็นปัญหาทางด้านการค้าและการส่งออก (สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย, ม.ป.ป.)

การจัดการระบบการเกษตรและอาหารที่ปลอดภัย มีความเชื่อมโยงกับการใช้ฐานทรัพยากรดิน น้ำ ป่าในการจัดการกับระบบการผลิตภาคเกษตร ซึ่งระบบการผลิตที่มุ่งเน้นปริมาณมากกว่าคุณภาพของผลผลิตจะนำไปสู่ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นสิ่งสำคัญจึงต้องปรับกระบวนการทัศน์ในการจัดการระบบการผลิต เพื่อให้เน้นคุณภาพและความยั่งยืนซึ่งไม่สามารถทำสำเร็จโดยภาคส่วนใดภาคส่วนหนึ่ง แต่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของสังคม ได้แก่ ผู้ผลิต ซึ่งต้องเน้นการลด ละ เลิกใช้สารเคมี เน้นการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและสร้างศักยภาพในการพึ่งพาตนเอง ทั้งผู้บริโภค เนื่องจากความต้องการของตลาดจะเป็นตัวกระตุ้นที่สำคัญต่อระบบการผลิต ภาควิชาการที่ต้องสนับสนุนองค์ความรู้และเทคโนโลยีต่างๆ ภาครัฐจะต้องมีนโยบายที่ชัดเจน ควบคู่กับการสร้างความเข้มแข็งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคประชาชน ซึ่งสำหรับประเทศไทยนั้น กระทรวงสาธารณสุขซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงานตามนโยบายอาหารปลอดภัย ได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์โครงการความปลอดภัยด้านอาหาร (Food Safety) ขึ้น ประกอบด้วยยุทธศาสตร์ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการพัฒนามาตรฐาน กฎหมายให้เป็นสากล ด้านความเข้มแข็งในการกำกับดูแลให้อาหารปลอดภัย ด้านการพัฒนาศักยภาพผู้บริโภค ด้านการพัฒนาบุคลากรและกระบวนการทำงาน และด้านการพัฒนาศักยภาพในห้องปฏิบัติการ (ปาริชาติ วิสุทธิสมาจาร, 2548)

สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนของระบบเกษตรและอาหารปลอดภัย คือการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค ซึ่งโครงการความปลอดภัยด้านอาหาร กระทรวงสาธารณสุข ได้กำหนดให้ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาศักยภาพผู้บริโภค เป็นยุทธศาสตร์ 1 ใน 5 ยุทธศาสตร์ของการทำงาน เนื่องจากกลุ่มผู้บริโภคมีพลังต่อการผลักดันให้โครงการฯ ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน ซึ่งจะต้องมีการดำเนินงานทั้งการสร้างกระแสสังคม ผ่านการสื่อสารประชาสัมพันธ์ และกิจกรรมสาธารณะ เพื่อให้สังคมเกิดความตื่นตัว ตระหนักถึงปัญหาและจะเป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญให้ระบบการผลิตในวงจรอาหารต้องปรับตัวเพื่อรองรับความต้องการของผู้บริโภค

จังหวัดสงขลา เป็นจังหวัดที่มีขนาดพื้นที่ใหญ่เป็นลำดับที่ 3 ของจังหวัดในภาคใต้ ซึ่งมีจำนวนประชากรเป็นอันดับ 2 ของภาคใต้ รองจากจังหวัดนครศรีธรรมราช (สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 5 จังหวัดสงขลา, ม.ป.ป.) โดยสถานการณ์การปนเปื้อนสารเคมีกำจัดแมลงของพืชผักและผลไม้ในภาพรวมของจังหวัดสงขลา ซึ่งสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสงขลา ได้ดำเนินการตรวจสอบเฝ้าระวังการปนเปื้อนในอาหารสด ด้วยวิธีการสุ่มตรวจตัวอย่างจากแหล่งจำหน่ายต่างๆ เช่น ตลาดสด ซูเปอร์มาเก็ต ร้านค้าและแผงลอยจำหน่ายอาหาร และสรุปรายงานสถานการณ์เป็นรายปีงบประมาณ โดยสรุปสถานการณ์การปนเปื้อนยาฆ่าแมลงในพืชผักและผลไม้

ในขณะที่เดียวกันจังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ที่มีกลุ่ม องค์กรและเครือข่ายภาคประชาชนที่มีความตื่นตัวและมีการพัฒนาเครือข่ายการทำงานร่วมกันในหลายด้าน รวมทั้งมีการพัฒนาเครือข่ายภาคประชาชนในเรื่องเกษตรกรรมยั่งยืนมาอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2551 ได้มีการจัดตั้งสภาความร่วมมืออาหารปลอดภัยขึ้นเป็นแห่งแรกในประเทศไทย (ถนอม ขุนเพชร, 2551) ซึ่ง ประกอบด้วยภาคส่วนต่างๆ ของสังคมทั้งภาคประชาชน หน่วยงานราชการ นักวิชาการ เข้ามาร่วมเรียนรู้และดำเนินการอย่างครบวงจรตั้งแต่การสร้างเครือข่ายผู้ผลิต การพัฒนาความรู้ เกษตรผสมผสาน บำรุงรักษาความสมบูรณ์ของทรัพยากร การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคเพื่อความยั่งยืน (ภาณุ พิทักษ์เผ่า, 2550) จึงเป็นกรณีตัวอย่างที่ดีในการศึกษารูปแบบของกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นเรื่องใหม่ในสังคมไทย ที่ต้องการความรู้ในด้านรูปแบบของกระบวนการในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ของสังคมเข้ามาร่วมดำเนินการ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศและการพัฒนาความรู้ต่อไปในอนาคต

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อสังเคราะห์รูปแบบกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยในพื้นที่จังหวัดสงขลา
- 2.2 เพื่อวิเคราะห์กระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา

3. คำถามการวิจัย

- 3.1 รูปแบบกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลาเป็นอย่างไร
- 3.2 การมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา มีลักษณะอย่างไร ใน 5 ขั้นตอน ดังนี้

- (1) การก่อตัวของนโยบาย
- (2) การกำหนดนโยบาย
- (3) การนำนโยบายไปปฏิบัติ
- (4) การประเมินผลนโยบาย
- (5) การต่อเนื่อง สิ้นสุด และทดแทนนโยบาย

4. ขอบเขตการศึกษา

4.1 ขอบเขตเชิงพื้นที่ ศึกษาในพื้นที่จังหวัดสงขลา

4.2 ขอบเขตทางด้านประชากร ศึกษาจากสมาชิกและแกนนำของสภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหารจังหวัดสงขลา ซึ่งครอบคลุมกลุ่มต่างๆ ดังนี้

- 4.2.1 หน่วยงานภาครัฐและการเมือง
- 4.2.2 ภาคภาคเอกชน/ประชาชน รวมถึงองค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรสาธารณะประโยชน์
- 4.2.3 นักวิชาการ จากสถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัย จากสถาบันจัดการงานวิจัยต่างๆ
- 4.2.4 สื่อมวลชน

4.3 ขอบเขตด้านเนื้อหา

4.3.1 บริบทของพื้นที่จังหวัดสงขลา

- (1) สถานการณ์ด้านระบบเกษตรและอาหารปลอดภัยในพื้นที่จังหวัดสงขลา
- (2) ศึกษาการก่อตัวพัฒนาการและบทบาทของเครือข่ายเกษตรและอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา

4.3.2 รูปแบบการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างในการดำเนินงานของเครือข่ายเกษตรและอาหารปลอดภัยในพื้นที่จังหวัดสงขลาใน 5 ขั้นตอน คือ

- (1) ร่วมค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา
- (2) ร่วมค้นหาทางเลือกและแนวทางแก้ไขปัญหา
- (3) ร่วมตัดสินใจเลือกแนวทางการแก้ไขปัญหา และวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา
- (4) ร่วมปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน
- (5) ร่วมรับผลประโยชน์ในกิจกรรมการพัฒนา

4.3.3 ศึกษาปัจจัยที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างในการดำเนินงานของเครือข่ายเกษตรและอาหารปลอดภัยในพื้นที่จังหวัดสงขลา ศึกษาความคิดเห็นของ

4.3.4 ศึกษาการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ ใน 5 ขั้นตอน ดังนี้

- (1) การก่อตัวของนโยบาย
- (2) การกำหนดนโยบาย
- (3) การนำนโยบายไปปฏิบัติ
- (4) การประเมินผลนโยบาย
- (5) การต่อเนื่อง สิ้นสุด และทดแทนนโยบาย

4.3.5 การสังเคราะห์ตัวแบบนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา ใน 5 ขั้นตอน ดังนี้

- (1) การก่อตัวของนโยบาย
- (2) การกำหนดนโยบาย
- (3) การนำนโยบายไปปฏิบัติ
- (4) การประเมินผลนโยบาย
- (5) การต่อเนื่อง สิ้นสุด และทดแทนนโยบาย

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

นโยบายสาธารณะ หมายถึง นโยบายสาธารณะว่าด้วยการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา โดยศึกษาเฉพาะพืชผักปลอดภัย

นโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม หมายถึง ทิศทางหรือแนวทางการดำเนินกิจกรรมของรัฐบาลหรือหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ร่วมกับองค์กร กลุ่ม และเครือข่ายภาคประชาชนซึ่งทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย

รูปแบบกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม หมายถึง ลักษณะองค์ประกอบ กลไกการทำงาน ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง กระบวนการ และวิธีการปฏิบัติของหน่วยงานผู้เกี่ยวข้องในขั้นตอนต่างๆ ของนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม

สาธารณะ หมายถึง ประชาชน กลุ่ม องค์กร เครือข่ายต่างๆทั้งภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคประชาสังคม รวมถึงภาครัฐกิจเอกชนและภาคสื่อสารสาธารณะในฐานะผู้มีส่วนได้เสียที่เข้าร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ

การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่ให้ประชาชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ แลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดเห็น ถกเถียง รวมถึงริเริ่มเสนอข้อเสนอแนะนโยบาย

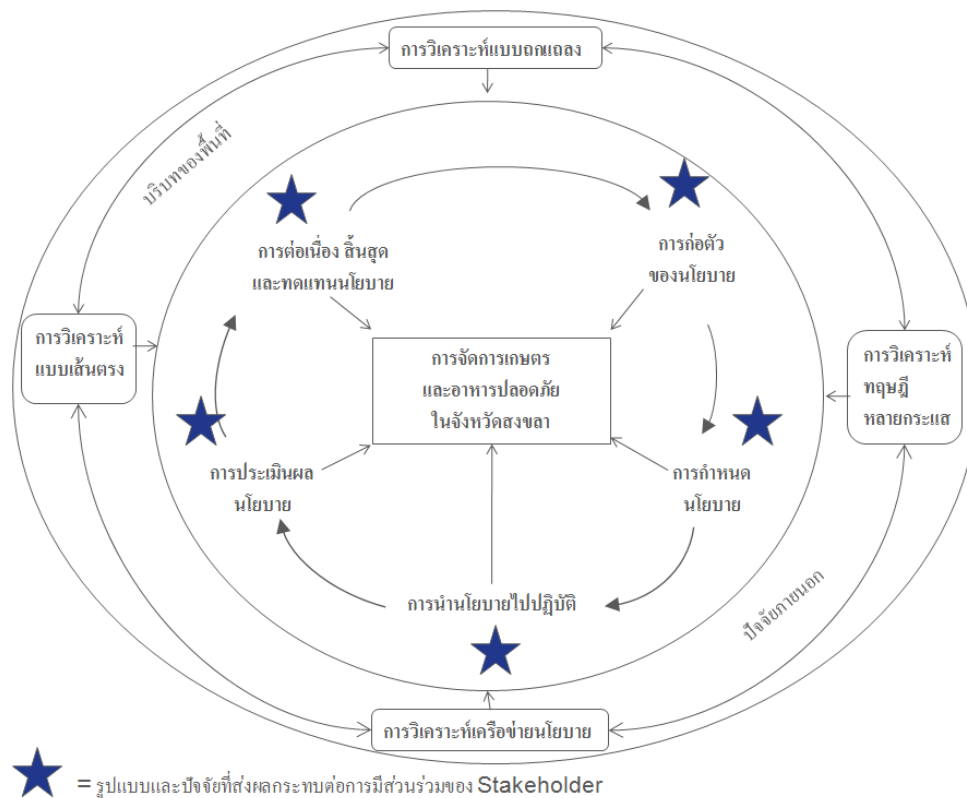
การจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย หมายถึง การทำให้อาหารปลอดภัยจากสารปนเปื้อนสารเคมีต่างๆ จากกระบวนการผลิตทางการเกษตรที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ เฉพาะกรณีอาหารประเภทพืชผัก

เครือข่าย หมายถึง ความสัมพันธ์เชื่อมโยงประสานกันระหว่างบุคคล กลุ่ม ชุมชน หรือองค์กรอย่างเป็นระบบ มีรูปแบบความสัมพันธ์ในแนวราบ มีการทำงานร่วมกันเพื่อป้องกันแก้ไขปัญหาหรือวิกฤตการณ์ของชุมชนร่วมกันในลักษณะการเป็นพันธมิตร

เครือข่ายความร่วมมือในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย หมายถึง เครือข่ายความสัมพันธ์ขององค์กร กลุ่มหรือเครือข่ายผู้ผลิต ผู้ประกอบการ ผู้บริโภคและองค์กรที่สนับสนุนการจัดการความปลอดภัยในวงจรอาหาร ซึ่งมีองค์ประกอบมาจากภาคประชาชนและหน่วยงานภาครัฐ

6. กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีกรอบแนวคิด คือ การศึกษารูปแบบของนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม ในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยในพื้นที่จังหวัดสงขลา

ภาพ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษารูปแบบของกระบวนการนโยบายสาธารณะในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยในพื้นที่จังหวัดสงขลา ได้ศึกษารวบรวมข้อมูลเพื่อเป็นองค์ความรู้เบื้องต้นในการดำเนินงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านกระบวนการนโยบายสาธารณะ (Public policy process) กรอบการวิเคราะห์นโยบาย และเครื่องมือในการจัดการอาหารปลอดภัย เพื่อเชื่อมโยงและกำหนดกรอบวิธีวิจัย และเป็นแนวทางในการศึกษา ซึ่งได้จำแนกประเด็นข้อมูลและองค์ความรู้ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ
2. แนวคิดการมีส่วนร่วม
3. แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย
4. แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรยั่งยืนและเกษตรทางเลือก
5. แนวคิดเกี่ยวกับอาหารปลอดภัย
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดสงขลา

1. แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ

1.1 ความหมายของนโยบายสาธารณะ (Public Policy)

นโยบายสาธารณะมีความหมายแตกต่างกันตามมุมมองของนักวิชาการแต่ละคน หรือแต่ละสาขา ซึ่งมีด้วยกันหลายมิติตามวัตถุประสงค์และแนวทางการศึกษาของแต่ละคน มีผู้ให้ความหมายของ “นโยบายสาธารณะ” ไว้อย่างหลากหลาย โดยสรุปได้ดังนี้

(1) ความหมายของนโยบายสาธารณะในลักษณะของ “นโยบายเพื่อสาธารณะ”

ความหมายของนโยบายสาธารณะ ได้มีผู้นิยามเอาไว้อย่างมากมาย ซึ่งนิยามหลักของนโยบายสาธารณะ ในมุมมองของนักรัฐศาสตร์และนักรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคที่ผ่านมา ได้ให้นิยามนโยบายสาธารณะในฐานะที่เป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐบาลในการบริหารประเทศ เช่น Ira Sharkansky (1970), Thomas R. Dye (1984), James E. Anderson (1994) เป็นต้น ดังที่ สมบัติ ชำรงธัญวงศ์ (2544) ได้สรุปความหมายของนโยบายสาธารณะเอาไว้ว่า เป็น แนวทางการดำเนินกิจกรรมของรัฐบาล คำว่า “แนวทางดำเนินกิจกรรม” นี้ ในทางปฏิบัติก็คือ ทางเลือกที่รัฐบาลได้กำหนดขึ้นเพื่อแก้ปัญหา บรรเทาปัญหา และ/หรือป้องกันปัญหาต่าง ๆ ตามภาระหน้าที่ของรัฐบาล

แนวทางการดำเนินกิจกรรมของรัฐ หรือนโยบายสาธารณะนั้น สามารถศึกษาได้จากแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาของกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ แผนเฉพาะด้านเช่น แผนพัฒนาสตรี แผนพัฒนาชนบท แผนพัฒนาเยาวชน นอกจากนี้ยังสามารถศึกษาได้จาก มติคณะรัฐมนตรี พระราชกำหนด พระราชกฤษฎีกา และพระราชบัญญัติต่าง ๆ เอกสารข้างต้นจะชี้ให้เห็นแนวทางที่รัฐปรารถนาจะดำเนินการ แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติให้แนวทางกว้าง ๆ ที่แสดงภาพรวมทั้งหมด แผนพัฒนาของกระทรวง ทบวง กรม จะมีความชัดเจนและเฉพาะเจาะจงรวมทั้งมีรายละเอียดมากยิ่งขึ้น แผนพัฒนาเฉพาะด้านจะให้รายละเอียดในด้านเฉพาะนั้น ๆ ส่วนมติคณะรัฐมนตรีและกฎหมายต่าง ๆ จะสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการดำเนินกิจกรรมของรัฐจำนวนหนึ่ง อาจไม่มีการประกาศเป็นลายลักษณ์อักษร และ/หรือบันทึกไว้เป็นเอกสารชัดเจน แต่เป็นแนวทางที่ผู้บริหารยึดถือปฏิบัติสม่ำเสมอตลอดเวลาก็ดังกล่าวเป็นนโยบายสาธารณะเช่นเดียวกัน (ศุภชัย ยาวะประภาส, 2545)

ที่ผ่านมานักวิชาการด้านรัฐศาสตร์โดยส่วนใหญ่ให้ความหมายของนโยบายสาธารณะในลักษณะที่หมายถึงกิจกรรมของรัฐบาล ซึ่งทำให้ประชาชนจำนวนมากยังไม่เข้าใจถึงความเป็นมาของกระบวนการนโยบายสาธารณะ และมักคุ้นเคยกับการประกาศและการดำเนินนโยบายของรัฐบาล เป็นหน้าที่ของรัฐบาลเพียงฝ่ายเดียว และมักสรุปว่า “นโยบายสาธารณะหมายถึงคำประกาศที่เป็นทางการของรัฐบาล ซึ่งใช้ในการหาเสียงเลือกตั้ง ใช้นำเสนอต่อรัฐสภา หรือใช้ในการปฏิบัติราชการแผ่นดิน จึงเป็นนโยบายที่กำหนดให้สาธารณะต้องเดินตาม หรืออาจเรียกนโยบายสาธารณะแบบนี้ว่า “นโยบายเพื่อสาธารณะ” ซึ่งมีจุดเน้นในการวิเคราะห์นโยบายจึงอยู่ที่รัฐ การตัดสินใจและการกระทำของรัฐว่าจะทำหรือไม่ทำอะไร และเน้นการสร้างนักเทคนิควิเคราะห์นโยบายในฐานะ “ผู้รู้” โดยหวังว่า “นักเทคนิค” จะวิเคราะห์เพื่อหานโยบายที่ดีที่สุด เมื่อวิเคราะห์เพื่อหานโยบายที่ดีที่สุดได้ ก็จะนำไปสู่ชีวิตสาธารณะที่ดีของคนในสังคม ฐานคิดนโยบายสาธารณะเช่นนี้จึงมีลักษณะรวมศูนย์อำนาจการจัดการอยู่ที่รัฐ สถาบันทางการเมือง และกระบวนการทางการเมืองที่เป็นทางการ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการมอบอำนาจสิทธิขาดในการจัดการชีวิตสาธารณะไว้กับรัฐและยังคงเป็นฐานคิดทางรัฐประศาสนศาสตร์ที่เป็นกระแสหลักของสังคมไทย (เดชรัต สุขกำเนต, 2547)

ข้อจำกัดของมุมมองว่า นโยบายสาธารณะ คือ นโยบายเพื่อสาธารณะ ทำให้เนื้อหาของนโยบายสาธารณะแคบลง ขาดมิติที่หลากหลาย เกี่ยวข้องกันเพียงเรื่องบริการสาธารณะ ความมั่นคงปลอดภัย พิธีกรรม พิธีการ และสัญลักษณ์ของภาคราชการ เพื่อธำรงระบบการเมืองการปกครองของรัฐไว้ ไม่ครอบคลุมไปสู่มิติชีวิตสาธารณะที่เป็นจริงทางสังคม ที่ผู้คนต้องการแนวทางในการจัดการชีวิตของตนเอง ในขณะที่ชีวิตสาธารณะในสังคมสมัยปัจจุบันมีความหลากหลาย ซับซ้อนเกินกว่าจะมอบอำนาจการจัดการชีวิตให้แก่รัฐอย่างเบ็ดเสร็จ ดังที่วิพช พูลเจริญ (2548) ได้เสนอข้อสรุปจากการศึกษากระบวนการเรียนรู้ นโยบายสาธารณะของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรว่า ในช่วงที่ผ่านมา ความเข้าใจทางรัฐประศาสนศาสตร์กระแสหลักเริ่มลดทอนความสำคัญในการวิเคราะห์นโยบายลงไปมาก ถูกวิพากษ์ว่าเป็นกระบวนการนโยบายสาธารณะที่มีลักษณะเป็นเส้นตรงจากบนลงล่าง เพราะจากประสบการณ์สิ่งที่รัฐบาลดำเนินการจริง ในบางครั้งไม่ตรงกับสิ่งที่รัฐบาลได้เคยประกาศไว้ ทั้งในแง่สาระ กระบวนการดำเนินการ และผลลัพธ์ของนโยบาย การมุ่งเน้นที่คำประกาศจึงไม่อาจอธิบายความเป็นจริงของกระบวนการนโยบายทั้งหมดได้ หรือผู้คนที่เข้ามามีส่วนร่วมก็เพียงเข้ามารับผลประโยชน์จากบริการสาธารณะที่รัฐจัดหาให้ในลักษณะของคำประกาศของนโยบายเท่านั้น นอกจากนี้พัฒนาการของสังคมยังทำให้เห็นว่า แท้จริงแล้วฝ่ายต่างๆ ในสังคมได้มีบทบาทที่สำคัญในกระบวนการนโยบายสาธารณะในหลายประเด็น ทั้งในแง่การพัฒนา การสร้างสรรค์ การสนับสนุน และการเคลื่อนไหวกดดันรัฐบาลในการพัฒนานโยบายสาธารณะ เช่น นโยบาย 30 บาท รักษาทุกโรค เป็นต้น การศึกษากระบวนการนโยบายโดยมุ่งเน้นเพียงกระบวนการของรัฐบาล จึงไม่เพียงพอที่จะฉายภาพความเคลื่อนไหวของนโยบายอย่างแท้จริงได้

(2) ความหมายของนโยบายสาธารณะในลักษณะของ “นโยบายของสาธารณะ”

พัฒนาการของนโยบายสาธารณะในนานาประเทศได้ยกระดับไปสู่ กรอบทิศทางที่สังคมต้องการและมุ่งหวังให้มีการดำเนินกิจกรรมไปสู่ทิศทางนั้นซึ่งกลับทิศจากความเข้าใจของกรอบคิดที่เน้นรัฐ (state-centered approach) ไปสู่กรอบคิดที่เน้นสังคม (society-centered approach) โดยถือว่ารัฐเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งในสังคม และจำต้องสะท้อนความต้องการของสังคมออกมาในรูปของนโยบาย อย่างไรก็ตามแนวคิดนโยบายสาธารณะที่เป็นเสมือน “อุดมการณ์ของสังคม” จึงก่อให้เกิดจุดมุ่งหวังที่จะเห็น “นโยบายที่มาจากสาธารณะ” หากแต่การประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดดังกล่าวยังมีข้อจำกัดในทางปฏิบัติ เนื่องจากในความเป็นจริง มิเพียงแต่สังคมที่พยายามกำหนดแนวทางให้รัฐตอบสนองต่อความต้องการ ในขณะที่เดียวกัน รัฐเองก็พยายามกำหนดภาพของสังคมในวิสัยทัศน์ของรัฐด้วยเช่นกัน นอกจากนั้นการค้นหาทิศทางและความมุ่งหวังของสังคมอาจจะก่อให้เกิดความสับสนเพราะไม่สามารถบอกได้อย่างชัดเจนว่าสังคมต้องการเคลื่อนไปในทิศทางใด (Keeley & Scoones, 2003)

นโยบายสาธารณะ ในลักษณะของ นโยบายของสาธารณะ มีความหมายถึง ทิศทางที่สังคมต้องการและความมุ่งหวังของสังคมที่จะดำเนินการไปในทิศทางนั้น และเป็นทิศทางหรือแนวทาง ขั้นตอน กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในระดับต่างๆ เพื่อสร้างข่าวความสัมพันธในการตัดสินใจของภาครัฐ ที่ส่งผลกระทบต่อประชาชน ชุมชน และสังคม (เดชรัต สุขกำเนิด, 2547)

แนวทางนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นการเปลี่ยนนิยามความหมายของนโยบายสาธารณะ จากที่เป็น “ประกาศของรัฐ” มาสู่ “ทิศทางและความมุ่งหวังของชุมชน/สังคม” เสมือนหนึ่งอุดมการณ์ของสังคมที่มาจากสาธารณะ เกิดจากการกำหนดแนวทางแห่งชีวิตสาธารณะของผู้คนในสังคมเอง พื้นที่การวิเคราะห์ของนโยบายสาธารณะเช่นนี้ จึงขยายจากพื้นที่ทางการเองมาสู่พื้นที่ทางสังคม หรือปริณฑลสาธารณะ และในกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะและการนำนโยบายไปปฏิบัติ จึงมีลักษณะเป็นกระบวนการสนทนาปรึกษาหารือ หรือถกแถลงของผู้คนในชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรื่องราวในชีวิตของตนเอง ภายใต้ความมุ่งหวังต้องการแสวงหาสังคมและชีวิตที่ดี ซึ่งเป็นพลวัตของกระบวนการเรียนรู้ภายในพื้นที่สาธารณะ มากกว่าภาพการกำหนดนโยบายโดยนักเทคนิควิเคราะห์ นโยบาย หรือการระดมกลุ่มผู้คนเพื่อเข้ามาผลักดันให้รัฐออกคำประกาศนโยบายและนำนโยบายไปปฏิบัติ ภายใต้เหตุผลที่ว่าเพื่อชีวิตสาธารณะที่ดีของผู้คนในสังคม มุมมองของนโยบายสาธารณะในมิตินี้สะท้อนให้เห็นภาพความเคลื่อนไหวของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นที่กำลังสร้างวิถีชีวิตทางสังคมและการจัดการชีวิตสาธารณะกันเองในสังคม

ดังนั้นหากพิจารณาจากความหมายของนโยบายสาธารณะในลักษณะที่เป็นนโยบายของสาธารณะ จึงไม่เพียงแต่รัฐเท่านั้นที่เป็นผู้กำหนดนโยบาย นั่นคือ นโยบายสาธารณะเป็นทิศทางหรือแนวทางที่สังคมโดยภาพรวมเห็นว่าหรือเชื่อถือว่าควรที่จะดำเนินการไปในทางนั้น ซึ่งทิศทางหรือแนวทางนี้อาจเกิดขึ้นมาจากความริเริ่มของรัฐบาล ของภาคเอกชน หรือของภาคประชาชนก็ได้ ดังนั้น นโยบายสาธารณะจึงมีความหมายกว้างขวางโดยรวมถึงนโยบายของรัฐบาล กฎหมายจากรัฐสภา นโยบายขององค์กรท้องถิ่น และการปฏิบัติการในระดับสาธารณะของภาคประชาชนและภาคเอกชน

1.2 กระบวนการและขั้นตอนนโยบายสาธารณะ

กระบวนการและขั้นตอนของนโยบายสาธารณะ (public policy process) ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน (ทศพร ศิริสัมพันธ์, 2544) คือ

(1) การก่อตัวของนโยบายสาธารณะ (public policy formation)

เป็นขั้นตอนแรก เพื่อตอบคำถามว่า ทำไมจึงต้องมี นโยบายสาธารณะ ในเรื่องนั้นๆ โดยมากการก่อตัวมักจะเริ่มจากปัญหาสาธารณะ (public problem) ของพื้นที่ซึ่งหากมีผลกระทบต่อประเทศก็จะถูกหยิบยกเป็นปัญหาระดับชาติ (policy issue) อาจจะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน หรืออาจจะเป็นปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต นอกจากนี้การก่อตัวอาจจะเริ่มโดยนวัตกรที่มีอยู่ และจะพัฒนาต่อเพื่อประโยชน์ต่อไปอย่างไร สำหรับการก่อตัวของนโยบายสาธารณะอาจใช้วิธีการร่วมกันคือ การคาดการณ์อนาคต การสำรวจสถานการณ์ การระบุและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การวิเคราะห์สาเหตุ

(2) การกำหนดทางเลือกและการตัดสินใจนโยบายสาธารณะ (public policy alternative development and decision making)

คำถามในขั้นตอนนี้คือ ต่อปัญหาหรือสถานการณ์ที่มีอยู่จะมีทางเลือกเชิงนโยบายอะไรบ้างในการพัฒนาหรือแก้ปัญหา และจะเลือกทางเลือกใด ที่มาของทางเลือกเชิงนโยบายมีลักษณะสำคัญ คือ ต้องมีจินตนาการ (imagination) ต้องมีความคิดสร้างสรรค์ (creativity) และเป็นนวัตกรรม (innovation)

ส่วนในการตัดสินใจเลือกนโยบาย อาจใช้ 3 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีหลักการเหตุผล (rational comprehensive) ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมบางส่วน (incremental theory) และทฤษฎีการผสมผสานระหว่างทางกว้างและลึก (mixed scanning)

(3) การนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ (public policy implementation)

ปัญหาใหญ่ของกระบวนการนโยบายสาธารณะคือ ที่ผ่านมามีนโยบายที่นำไปปฏิบัติจริงไม่ได้เป็นส่วนใหญ่ คำถามสำคัญคือจะมีกระบวนการแปลงนโยบายไปสู่แผนปฏิบัติงานได้อย่างไร จึงควรจะต้องมีกระบวนการทำแผนงานรองรับนโยบายที่ชัดเจน มีตัวบ่งชี้ถึงระดับความมีประสิทธิภาพของกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ การควบคุมการปฏิบัติงานเป็นไปตามแผนและตามนโยบาย องค์ความรู้ที่ต้องนำมาใช้ในขั้นตอนนี้ คือ การจัดทำยุทธศาสตร์ การจัดทำแผนปฏิบัติการ การควบคุมการดำเนินงานตามแผน

(4) การประเมินผลนโยบายสาธารณะ (public policy evaluation)

ส่วนใหญ่กระบวนการประเมินมักเป็นการประเมินโครงการหรือแผนงาน การประเมินผลเชิงนโยบายพบได้น้อย จึงมักไม่มีหลักฐานให้ทราบถึงระดับของความสำเร็จหรือเพื่อการปรับเปลี่ยนนโยบายสาธารณะ การประเมินผลอาจมีหลายวิธี เช่นการวิเคราะห์หันนโยบายสาธารณะตามกระบวนการหรือขั้นตอนของนโยบายสาธารณะ การประเมินตาม CIPP-Model ซึ่งจะประเมินผลการดำเนินงานทั้งบริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลลัพธ์ นอกจากนี้ ในทาง

(5) ความต่อเนื่อง การทดแทนและการสิ้นสุดนโยบายสาธารณะ (public policy maintenance succession & termination)

กรณีทีนโยบายสาธารณะประสบความสำเร็จจะต้องมีกลไก การดำเนินนโยบายสาธารณะอย่างต่อเนื่อง หากนโยบายสาธารณะนั้นไม่ประสบความสำเร็จ จำเป็นต้องหานโยบายสาธารณะอื่นเพื่อทดแทนหรือยกเลิกนโยบายนั้น ซึ่งจะเป็นกระบวนการย้อนกลับ (feed back) ดังแผนภูมิข้างต้น

1.3 กระบวนการและขั้นตอนของนโยบายสาธารณะในมิติของกระบวนการแห่งการเรียนรู้ของสังคม

ปัจจัยที่สำคัญที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการได้มาซึ่งนโยบายสาธารณะที่ดี มีดังนี้ (เดชรัต สุขกำเนิด, 2545)

(1) การกำหนดและการให้ความสำคัญของ จุดหมาย เป้าหมาย ของนโยบายสาธารณะ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะต้องมีความชัดเจนและมีจุดยืนที่หนักแน่น

(2) กระบวนการคิดจะต้องเริ่มจากมุมมองที่เห็นว่านโยบาย เป็น ”กระบวนการ” มิใช่เพียงแค่ “คำประกาศเชิงนโยบาย”

(3) กระบวนการนโยบายสาธารณะเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง การติดตามในเรื่องนโยบายสาธารณะในแต่ละด้าน จึงเป็นพันธกิจที่ต้องการการเรียนรู้ และการสั่งสมความรู้และประสบการณ์ความสับสนเนื่องเป็นเวลายาวนาน

(4) กระบวนการนโยบายสาธารณะจะเกิดขึ้นควบคู่กับการมีส่วนร่วม และการเคลื่อนไหวขององค์กรที่มีอยู่ในสังคมเสมอ การมีส่วนร่วมของประชาชนจะทำให้ทราบถึงการให้คุณค่า (หรือการให้ความสำคัญ) ที่แตกต่างกันในสังคม การนำเสนอข้อมูลหลักฐานที่อาจจะยังไม่เป็นที่รับทราบกันในสังคม และอาจนำไปสู่การระดมทรัพยากรร่วมกันในสังคม การมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะควรเป็นไปในลักษณะที่ต่อเนื่อง ตามธรรมชาติของกระบวนการนโยบายสาธารณะ แต่อาจมีการแบ่งบทบาทนำของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตามความเหมาะสมในแต่ละช่วงเวลา

(5) การมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ ควรมีผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง (stakeholder) ดังนี้

- หน่วยงานภาครัฐและการเมือง

- ภาคภาคเอกชน/ประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรสาธารณะประโยชน์
- นักวิชาการ จากสถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัย และสถาบันจัดการงานวิจัย
- สื่อมวลชน

1.4 ความสำเร็จของนโยบายสาธารณะ

โดยทั่วไปมักมองในมิติของกระบวนการนำนโยบายสาธารณะไปใช้ ซึ่งความสำเร็จในส่วนนี้จะขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญหลายประการ (สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2544) ได้แก่

- (1) เป็นนโยบายสาธารณะที่เกิดจากกระบวนการทางปัญญา กระบวนการทางสังคม และ กระบวนการทางศีลธรรม
- (2) เป็นนโยบายสาธารณะที่มีเป้าประสงค์หรือวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน และมีแผนปฏิบัติการสอดคล้องกัน
- (3) ต้องมีหน่วยงานรับผิดชอบการนำนโยบายไปปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ
- (4) ต้องมีงบประมาณสนับสนุนการนำนโยบายไปปฏิบัติอย่างเหมาะสม
- (5) ต้องได้รับการสนับสนุนจากประชาชน และมีส่วนร่วมของประชาชน
- (6) ต้องมีการประเมินผลนำไปสู่การปรับเปลี่ยนนโยบาย และถ้ามองความสำเร็จในมิติของผลที่เกิดจากกระบวนการนำนโยบายสาธารณะไปใช้ อาจจะต้องมองถึง ผลลัพธ์ ผลที่ตามมา และผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งด้านบวกและด้านลบ มองถึงกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับสังคมที่ยั่งยืนและมีความต่อเนื่อง

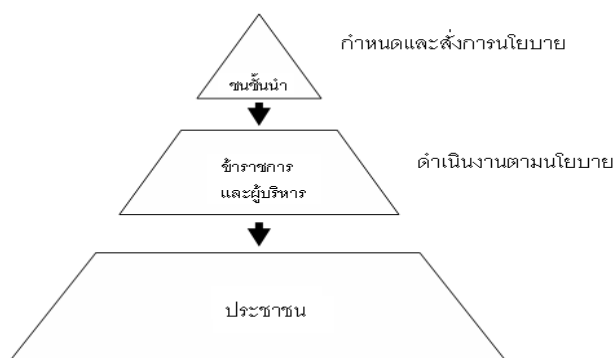
1.5 ตัวแบบนโยบายสาธารณะ

การจัดทำนโยบายสาธารณะของแต่ละประเทศ สะท้อนค่านิยม วัฒนธรรม ภูมิปัญญา โครงสร้างทางสังคมและสถาบันที่สำคัญและปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มองค์กรต่างๆ ของประเทศนั้นๆ ว่ามีความสามารถ ศักยภาพในการแก้ปัญหาของสังคมตนเองมากน้อยเพียงใด การศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการจัดทำนโยบายสาธารณะมีจุดเน้นที่แตกต่างกัน แล้วแต่ผู้ศึกษาให้คุณค่า ให้ความสำคัญด้านใดเป็นด้านหลัก จึงเสนอเป็นแนวทางและเป็นรูปแบบ (model) เพื่อทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

1.5.1 ตัวแบบที่พิจารณาหรือวิเคราะห์ในแง่ของกระบวนการ

(1) ตัวแบบผู้นำ (Elite Model)

นโยบายสะท้อนสิ่งที่เป็นความชอบของผู้นำหรือชนชั้นนำ การกำหนดนโยบายสาธารณะโดยเฉพาะในสังคมที่มีลักษณะปิดตัวเองค่อนข้างสูง มักอยู่ภายใต้อิทธิพลทางความคิด

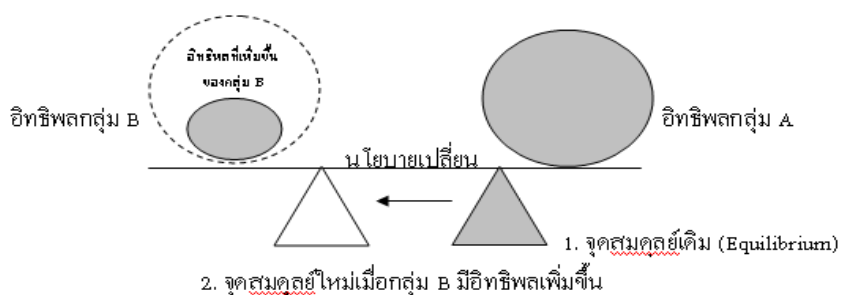

ภาพ 2.1 ตัวแบบผู้นำ

ที่มา : Dye, 1992

(2) ตัวแบบกลุ่ม (Group Model)

นโยบายสาธารณะเป็นผลผลิตของการต่อสู้ของกลุ่มต่างๆ (Group Struggle) ซึ่งทำให้เกิดความสมดุลในมิติเวลาหนึ่งๆ หน้าที่ของระบบการเมืองเพื่อสมานฉันท์ผลประโยชน์ของกลุ่มพลังต่างๆ

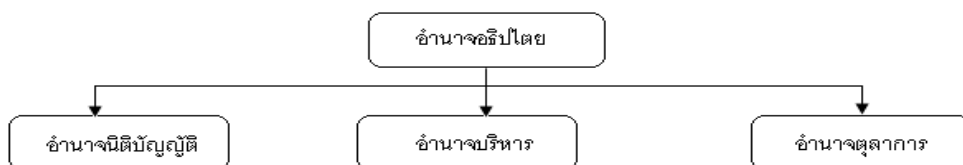

ภาพ 2.2 ตัวแบบกลุ่ม

ที่มา : Dye, 1992

(3) ตัวแบบสถาบัน (Institution Model)

นโยบายเป็นผลผลิตของสถาบัน สถาบันหมายถึง องค์กรที่มีสถานภาพและมีอำนาจหรือความชอบธรรมในการตอบสนองความต้องการและความคาดหวังของคนที่เกี่ยวข้อง

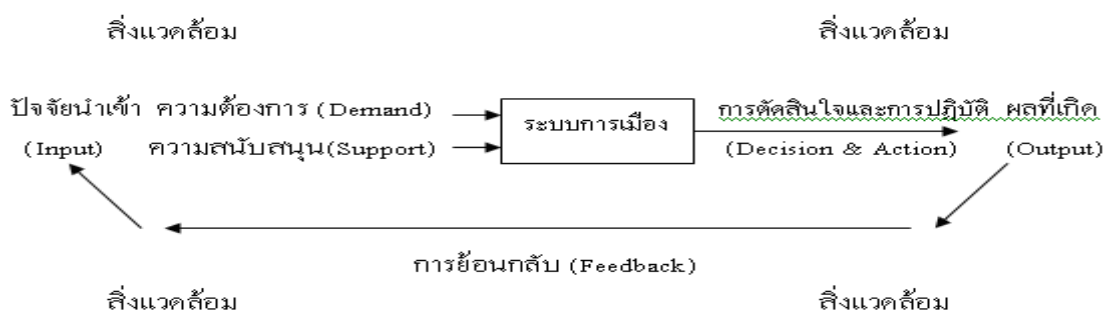
ภาพ 2.3 ตัวแบบสถาบัน

ที่มา : Dye, 1978 อ้างถึงในจุมพล หนิมพานิช, 2547

(4) ตัวแบบระบบ (System Model)

นโยบายสาธารณะเป็นผลผลิตของระบบการเมือง ระบบคือกลุ่มของการกระทำที่สัมพันธ์กัน หรือกลุ่มขององค์ประกอบต่างๆ ที่เชื่อมโยงพึ่งพาซึ่งกันและกัน พิจารณาระบบการเมืองเป็นหน่วยที่มีปัจจัยป้อนเข้า (Inputs) สู่อำนาจบริหาร และสิ่งที่เป็ผลผลิตของระบบการเมืองเรียกว่าปัจจัยนำออก (Outputs) ปัจจัยนำเข้าจะถูกระบบพรรคการเมือง แปรสภาพไปเป็นปัจจัยนำออก แล้วส่งผลกระทบต่อตัวระบบและสภาพแวดล้อมของระบบ เพราะปัจจัยนำออกถูกป้อนกลับและกลายมาเป็นปัจจัยนำเข้าที่เปลี่ยนแปลงในระยะต่อไป

แสดงระบบการเมือง

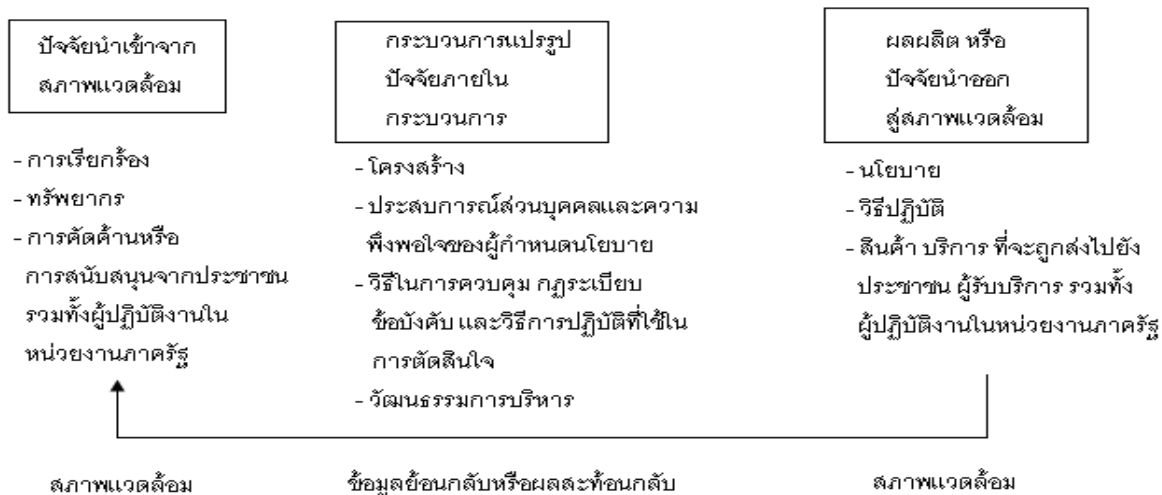
ภาพ 2.4 ตัวแบบระบบ

ที่มา : Easton, 1979 อ้างถึงใน จุมพล หนิมพานิช, 2547

(5) ตัวแบบกระบวนการ (Process Model)

นโยบายสาธารณะคือผลลัพธ์ของกิจกรรมทางการเมือง ถือว่ากระบวนการและพฤติกรรมทางการเมือง คือ ศูนย์กลางของการศึกษานโยบายสาธารณะ ได้รับอิทธิพลจากตัวแบบระบบของ David Easton

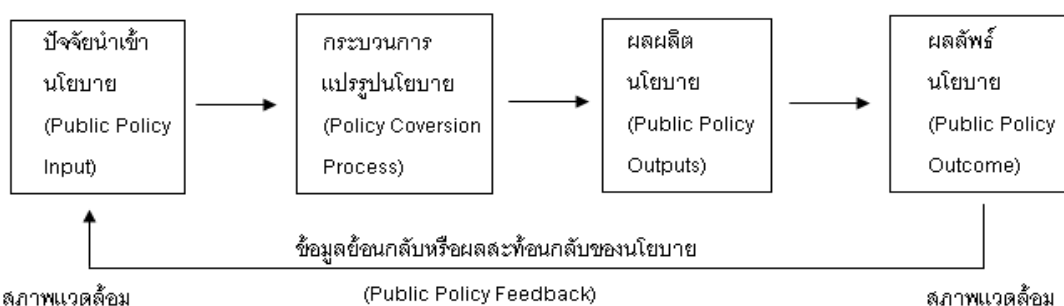
- ตัวแบบกระบวนการนโยบายของ Ira Sharkensky

ภาพ 2.5 ตัวแบบกระบวนการของ Ira Sharkensky

ที่มา : Sharkensky,1978 อ้างถึงใน จุมพล นิมพานิช, 2547

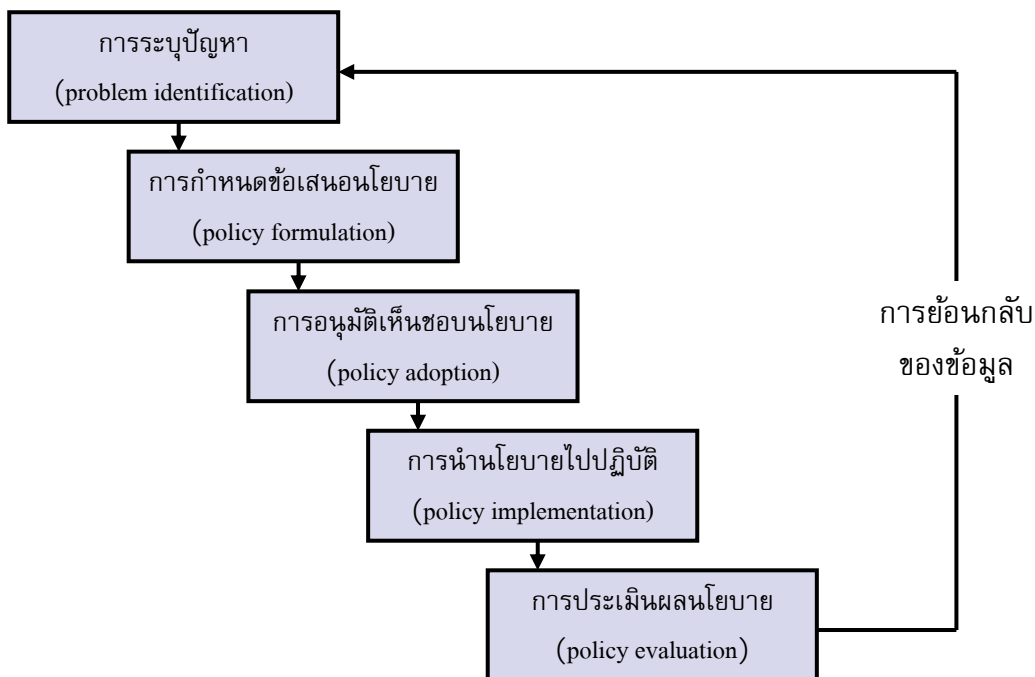
- ตัวแบบกระบวนการนโยบายของ Thomas R. Dye

ภาพ 2.6 ตัวแบบกระบวนการนโยบายของ Thomas R. Dye

ที่มา : Dye,1981 อ้างถึงใน จุมพล นิมพานิช, 2547

- ตัวแบบกระบวนการตามขั้นตอนนโยบาย

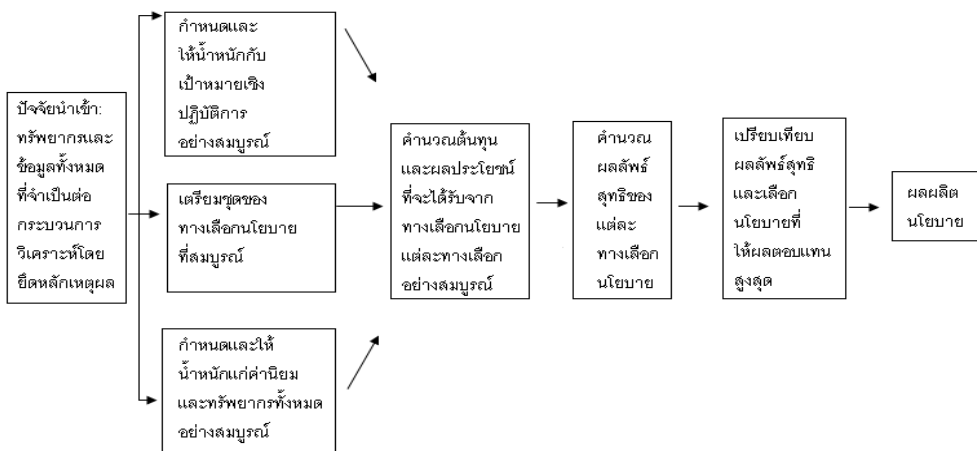
ภาพ 2.7 ตัวแบบกระบวนการตามขั้นตอนนโยบาย

ที่มา : สมบัติ ชำรงชัยวงศ์, 2544

1.5.2 ตัวแบบการกำหนดนโยบายสาธารณะที่พิจารณาในแง่ของผลผลิตหรือปัจจัยนำออก

(1) ตัวแบบเหตุผล (Rationalism Model)

ตัวแบบนี้เสนอว่า นโยบายที่มีเหตุผล คือ นโยบายที่ทำให้สังคมได้รับประโยชน์สูงสุด หมายถึง การที่รัฐบาลเลือกกำหนดนโยบายที่ให้ผลตอบแทนมากกว่าค่าใช้จ่ายที่ต้องสูญเสีย

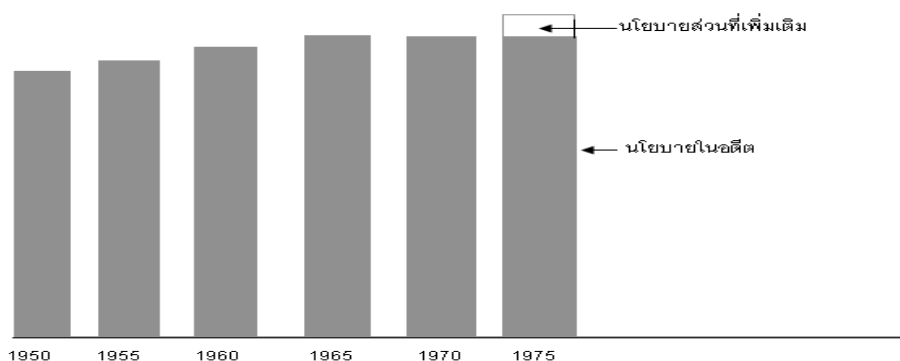

ภาพ 2.8 ตัวแบบเหตุผล

ที่มา : Dye, 2002

(2) ตัวแบบส่วนเพิ่ม (Incremental Model)

ตัวแบบส่วนเพิ่มหรือเรียกว่า ตัวแบบค่อยเป็นค่อยไป หรือตัวแบบการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมบางส่วน เสนอโดย Charles E. Lindblom (Lindblom, 1959 อ้างถึงใน จุมพล หนิมพานิช, 2547) ซึ่งคิดว่าผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจ ย่อมไม่สามารถที่จะ ตรวจสอบนโยบายที่ได้รับการเสนอ ไม่สามารถระบุเป้าหมายของสังคม การวิจัยผลตอบแทน ตลอดจนค่าใช้จ่ายสำหรับทางเลือกนโยบายแต่ละทางเลือกที่ทำให้เป้าหมายต่างๆ บรรลุผลได้อย่างครอบคลุมทุกประเด็น ทุกเรื่อง ทั้งนี้เนื่องจากมีข้อจำกัดเรื่องเวลา ความรู้ความสามารถและค่าใช้จ่ายต่างๆ รวมทั้งข้อจำกัดในเรื่องการเมือง ดังนั้นในการกำหนดนโยบาย หรือโครงการใหม่ๆ ผู้กำหนดนโยบายจึงมักพิจารณาจากโครงการที่มีอยู่เป็นฐาน คืออาจเพิ่ม ลด หรือเพียงแก้ไขปรับปรุงโครงการที่มีอยู่เพียงเล็กน้อย

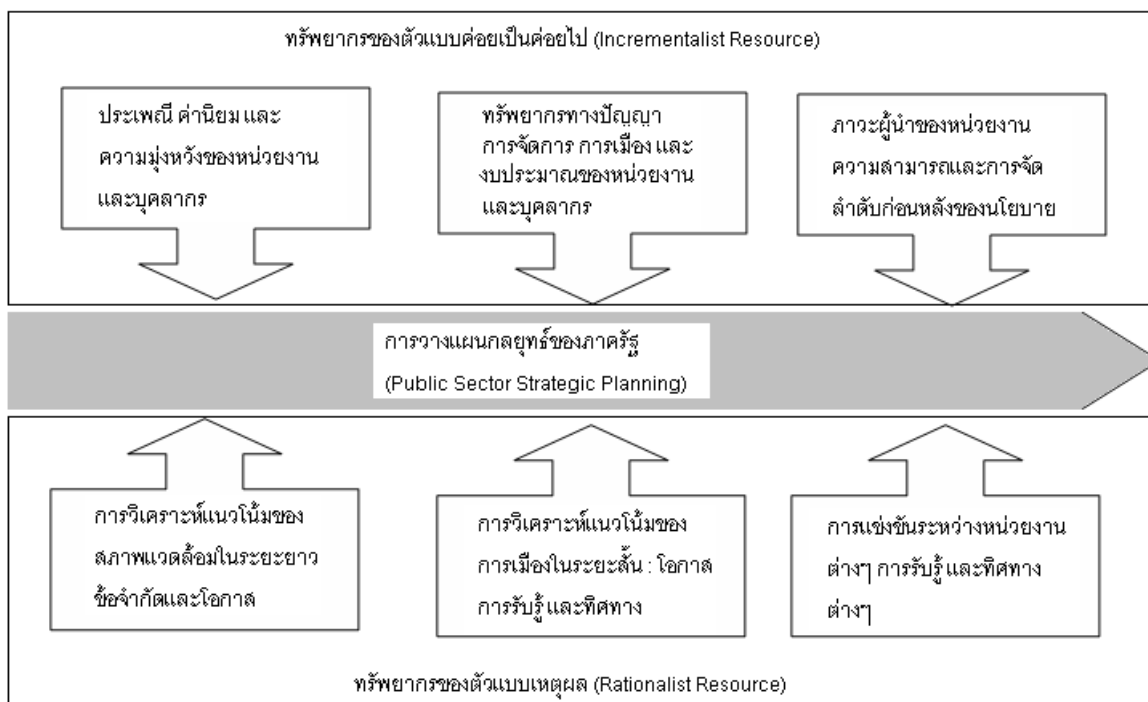

ภาพ 2.9 ตัวแบบส่วนเพิ่ม

ที่มา : Dye, 2002

(3) ตัวแบบการวางแผนกลยุทธ์ (Strategic Planning Model)

ตัวแบบการวางแผนกลยุทธ์ เป็นการนำจุดแข็ง จุดดีของตัวแบบเหตุผล กับตัวแบบค่อยเป็นค่อยไป มารวมกัน ซึ่งตัวแบบนี้ได้รับการยอมรับในโลกธุรกิจ การวางแผนกลยุทธ์ เป็นความพยายามที่จะประนีประนอมระหว่างแนวทางเหตุผล กับแนวทางค่อยเป็นค่อยไปในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการกำหนดนโยบายสาธารณะ

ภาพ 2.10 ตัวแบบการวางแผนกลยุทธ์

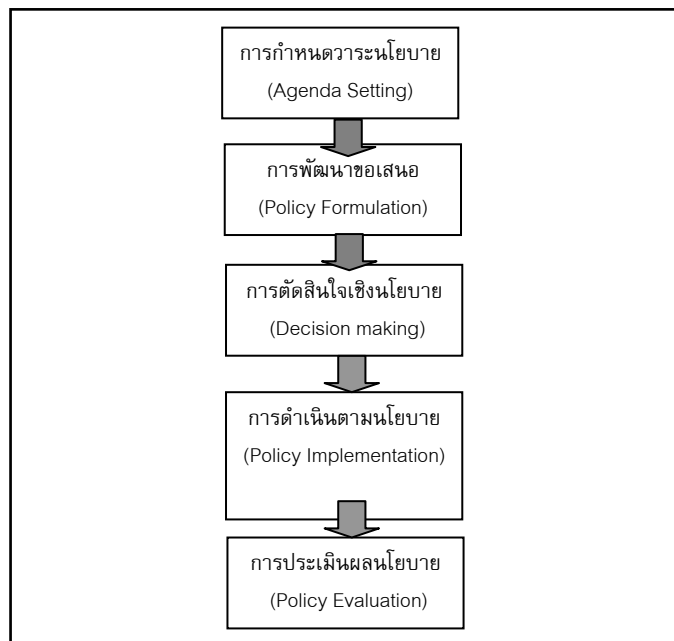
ที่มา : Henry ,1989 อ้างใน จุมพล หนีมพานิช, 2547

ตัวแบบนโยบายสาธารณะเท่าที่พบในปัจจุบันเป็นลักษณะของกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบเส้นตรง ซึ่งส่วนใหญ่มีจุดเน้นอยู่ที่การกำหนดนโยบายของรัฐบาลในการบริหารประเทศ เนื่องจากตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันเรานิยามความหมายของนโยบายสาธารณะว่าเป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมของรัฐบาลในการบริหารประเทศ ตัวแบบกระบวนการนโยบายสาธารณะส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับกระบวนการนโยบายของภาครัฐ โดยในส่วนของประชาชนและภาคส่วนอื่นๆ อยู่ในส่วนของสิ่งแวดล้อมนโยบาย ทั้งในแง่ของการจัดซื้อเรียกร้องจากประชาชนเป็นปัจจัยนำเข้าสู่กระบวนการนโยบาย และประชาชนเป็นผู้รับผลผลิตจากกระบวนการนโยบาย ซึ่งที่ผ่านมาแนวทางนี้เป็นกระแสหลักของกระบวนการนโยบายสาธารณะมาเป็นระยะเวลานาน ซึ่งมีข้อจำกัดของตัวแบบกระบวนการนโยบายสาธารณะในแบบดั้งเดิม ในแง่ของการมีส่วนร่วมของประชาชนยังมีช่องทางการมีส่วนร่วมน้อย หากพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนใน 4 ขั้นตอน คือ ร่วมคิด ร่วมลงทุน ร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผลประโยชน์ จะพบว่าประชาชนไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้อย่างแท้จริง เนื่องจากประชาชนและภาคส่วนอื่นๆ อยู่ในส่วนของสิ่งแวดล้อมนโยบายเท่านั้น ตัวแบบที่เน้นเฉพาะกิจการของรัฐ อาจไม่สามารถตอบสนอง

1.6 วิวัฒนาการของกระบวนการนโยบายสาธารณะและการวิเคราะห์นโยบายในกระบวนการสร้างนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม

(1) กระบวนการนโยบายแบบขั้นตอน (Stages Model of Policy Process)

กระบวนการนโยบายแบบขั้นตอน (Hill, 2005) เป็นการดำเนินขั้นตอนเป็นลำดับขั้นของกระบวนการนโยบายตั้งแต่การกำหนดวาระของนโยบายที่จะยกประเด็นและรูปแบบในการนำเสนอ นโยบาย แล้วจึงไปถึงขั้นตอนการจัดการพัฒนาข้อเสนอแนวทางและยุทธศาสตร์สำหรับใช้ในนโยบาย จากนั้นจึงให้ผู้มีอำนาจในการจัดสรรทรัพยากรและวางเป้าหมายของพื้นที่ปฏิบัติการตลอดจนถ่ายทอดลงไปสู่การดำเนินตามนโยบายโดยฝ่ายปฏิบัติการ แล้วจึงมีการประเมินผลเพื่อให้ได้รับรู้ผลสัมฤทธิ์ของนโยบายที่กำหนดเอาไว้ ซึ่งในปัจจุบันกระบวนการนโยบายแบบขั้นตอนนี้เป็นกระแสหลักของกระบวนการนโยบายในปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับวิวัฒนาการของการบริหารจัดการรัฐสมัยใหม่ที่ต้องตัดสินใจและจัดการกิจการสาธารณะภายใต้กรอบกติกาแห่งรัฐ ได้แก่ รัฐธรรมนูญและกฎหมายต่างๆ ทั้งยังต้องแสดงให้เห็นความชอบธรรมในการใช้อำนาจและเหตุผลในการตัดสินใจ กระบวนการ เงื่อนไข และหลักเกณฑ์ต่างๆ ในกระบวนการตัดสินใจไว้อย่างชัดเจน อันเป็นผลจากการพัฒนาศาสตร์ต่างๆ ในการตัดสินใจเข้ามาประกอบ โดยเฉพาะการวางแผนเชิงระบบ การจัดระบบงบประมาณ การวิเคราะห์ความคุ้มค่าของโครงการ การประเมินผลการดำเนินการ และการประเมินผลกระทบ ส่งผลให้กระบวนการนโยบายแบบเส้นตรงกลายเป็นกระแสหลักของกระบวนการนโยบายในปัจจุบันและก่อให้เกิดการกีดกันผู้ที่ไม่สามารถใช้ศาสตร์หรือเทคนิคเฉพาะในการตัดสินใจออกไปจากกระบวนการนโยบาย

ภาพ 2.11 ตัวแบบกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบขั้นตอน (The Stages Model)

(2) กระบวนการนโยบายแบบเจรจาต่อรอง (Negotiation Model of Policy Process)

พัฒนาการของกระบวนการนโยบายแบบเจรจาต่อรองเกิดขึ้นจากความต้องการให้กระบวนการนโยบายเป็นข่ายของความสัมพันธ์ของการตัดสินใจของกลุ่มต่างๆ ที่มีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่อง จึงไม่มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดที่แน่นอน มีการค้นพบปัญหาแล้วค่อยๆ แก้ไขไปเรื่อยๆ มากกว่าที่จะเชื่อว่าเป็นการตัดสินใจที่ใช้เหตุผลและผลได้อย่างสมบูรณ์แบบได้ตั้งแต่ระยะแรกเริ่ม กรอบแนวคิดนโยบายแบบเจรจาต่อรองเติบโตขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากพบว่า การตัดสินใจทางนโยบายมักตกอยู่ภายใต้ภาวะที่มีความคลุมเครือและมีความจำกัดของการใช้เหตุผลในการคิดคำนวณ (Bound Rationality) อันอาจเป็นผลจากขาดข้อมูลที่เพียงพอ หรือ มีความแตกต่างในการให้คุณค่าของกลุ่มต่างๆ ในสังคม หรือ เกิดจากความซับซ้อนจนไม่สามารถคาดการณ์อนาคตได้แน่นอน ทำให้ผลลัพธ์ของการตัดสินใจเชิงนโยบายแต่ละครั้งขึ้นอยู่กับความรู้ การให้เหตุผล และอารมณ์ของสังคม ส่งผลให้จังหวะเวลาในการตัดสินใจ ตลอดถึงการใช้อำนาจและอำนาจต่อรองของฝ่ายต่างๆ มีผลต่อการปรับกระบวนการนโยบาย มากกว่าการใช้เหตุผลจากการคิดคำนวณเพียงอย่างเดียว (Keeley & Scoones, 2003)

การวิเคราะห์กระบวนการนโยบายแบบเจรจาต่อรอง ประกอบด้วย การวิเคราะห์ 2 กรอบ ได้แก่

- **ทฤษฎีหลายกระแส (Multiple Streams Theory)**

ทฤษฎีหลายกระแส (Zahariadis, 2007) เป็นการอธิบายกระบวนการตัดสินใจทางนโยบายในภาวะความคลุมเครือ (ambiguity) คือ สภาวะที่สังคมมีวิถีของความคิดที่จะอธิบาย ให้เหตุผล และหาทางออกต่อสถานการณ์ หรือกรณีปัญหา ได้มากกว่าหนึ่งวิถีความคิด เนื่องจากความไม่สมบูรณ์ของข้อมูลหรือความรู้ กรอบแนวคิดนี้อธิบายว่า กระบวนการตัดสินใจทางนโยบายเกิดขึ้นจากอิทธิพล 3 กระแส ได้แก่ กระแสปัญหา (Problem Stream) กระแสนโยบาย (Policy Stream) และ กระแสการเมือง (Political Stream) หากกระแสทั้ง 3 มาบรรจบกันจะด้วยการเงื่อนไข และกิจกรรมของผู้ผลักดันนโยบาย (Policy Entrepreneur หรือ Advocacy) หรือจะเป็นเพราะเกิดปรากฏการณ์ที่เปิดหน้าต่างทางนโยบาย (Policy Window) ขึ้นในสังคมทำให้เกิดการตัดสินใจ หรือการเปลี่ยนแปลงทางนโยบายขึ้น ข้อจำกัดของทฤษฎีนี้อยู่ที่มองกระบวนการนโยบายเฉพาะในช่วงการตัดสินใจเท่านั้น และละเลยการศึกษาเกาะติดพัฒนาการทางนโยบายในระยะยาว

- **กรอบแนวคิดเครือข่ายพันธมิตรนโยบาย (Advocacy Coalition Framework)**

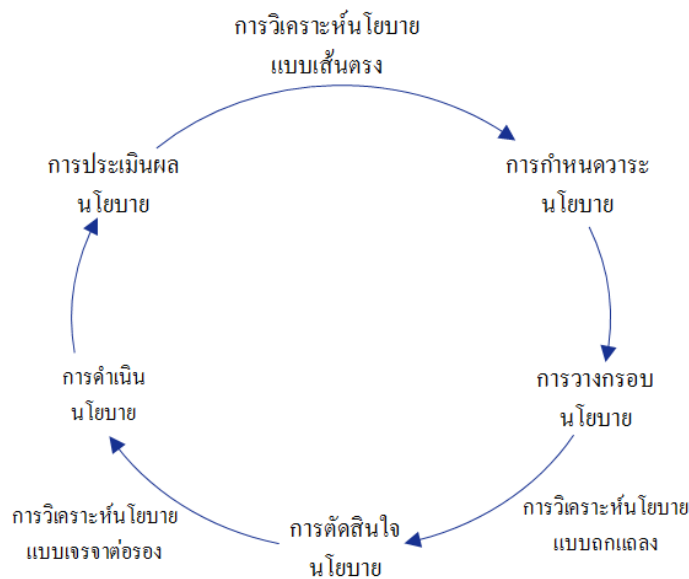
กรอบแนวคิดเครือข่ายพันธมิตรนโยบาย (Sabatier, 2007) เป็นความพยายามที่จะทำความเข้าใจและอธิบายบทบาทของการใช้ข้อมูลเชิงวิชาการในกระบวนการนโยบายสาธารณะ ตั้งแต่การกำหนดประเด็นปัญหาไปจนถึงการแสวงหาทางออก โดยมุ่งเน้นในการขยายมุมมองของผู้ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายสาธารณะจากหน่วยงานรัฐ หรือผู้ตัดสินใจที่เป็นทางการ ไปสู่ผู้ปฏิบัติการต่างๆ ในสังคมที่กว้างมากขึ้น แต่ลักษณะเฉพาะของแนวคิดนี้ คือ มุมมองกระบวนการนโยบายที่เป็นกระบวนการปรับเปลี่ยนทางความคิดของผู้ตัดสินใจ หรือทัศนคติของสังคมในระยะยาว มิใช่การตัดสินใจในระยะสั้น หรือเฉพาะในแต่ละเหตุการณ์ ทำให้กรอบแนวคิดเครือข่ายพันธมิตรนโยบาย มุ่งมองประเด็นหรือสาขา นโยบายแต่ละด้านเป็นหน่วยการวิเคราะห์ มิใช่ใช้เหตุการณ์ หรือสถานการณ์ในการตัดสินใจเป็นหน่วยหรือจุดในการวิเคราะห์แบบทฤษฎีหลายกระแส นอกจากนั้นยังให้ความสำคัญกับแนววิธีการจัดการเครือข่ายพันธมิตรนโยบาย การใช้กลยุทธ์ทางนโยบายจากเครือข่ายพันธมิตรมาประกอบในกระบวนการตัดสินใจทางนโยบาย และสร้างการเปลี่ยนแปลงทางนโยบายอย่างค่อยเป็นค่อยไปในระยะยาว โดยวางพื้นฐานการเรียนรู้เชิงนโยบาย

(3) กระบวนการนโยบายแบบถกแถลง (Deliberative Model of Policy Process)

กระบวนการนโยบายแบบถกแถลง (Hajer & Wagenaar, 2003) กระบวนการนโยบายแบบถกแถลงเป็นวิวัฒนาการของกระบวนการนโยบายที่มุ่งให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ การให้ความหมาย และการให้เหตุผลที่แตกต่างกันในกระบวนการนโยบาย เพื่อให้สามารถรวบรวมแนวคิดที่แตกต่างกัน หรือ เป็นข้อขัดแย้งเข้ามาประมวลสำหรับศึกษาและวิเคราะห์ร่วมกัน รวมทั้งพยายามที่จะจัดการสื่อสารเชิงนโยบายเพื่อให้เกิดการถกแถลงถึงความหมายที่แตกต่างกัน

(4) กรอบการวิเคราะห์กระบวนการนโยบายแบบผสมผสาน

กรอบการวิเคราะห์กระบวนการนโยบายในปัจจุบัน เป็นการการผสมผสาน กระบวนการนโยบายแบบเส้นตรง แบบเจรจาต่อรอง และแบบถกแถลง ในกระบวนการสร้าง นโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม ค่อยๆ ปรับแนวคิดทั้งสามเข้าไว้ โดยมุ่งเน้นไปที่หารูปแบบ ทักษะ และประสบการณ์ในการเรียนรู้กระบวนการนโยบายสาธารณะอย่างต่อเนื่อง ทำให้ต้องปรับ ใช้แนวการวิเคราะห์แบบเส้นตรงซึ่งถูกปรับจากแนวการวิเคราะห์นโยบายแบบเจรจาต่อรอง และ การวิเคราะห์นโยบายแบบถกแถลงกลายเป็นวงจรแห่งการเรียนรู้ จึงมิได้ชี้ขาดลงไปว่านโยบายใด ผิด หรือ ถูก หากแต่เป็นกรอบให้ความหมายและช่วงชิงการให้ความหมายในส่วนต่างๆ ของ กระบวนการนโยบายจนเกิดวงจรแห่งการปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของกลุ่มพลังต่างๆ ที่ส่ง อิทธิพลต่อกระบวนการนโยบาย และการสร้างความชอบธรรม ความรู้ และเหตุผลที่พัฒนาขึ้นจาก กระบวนการประชาธิปไตยแบบถกแถลง (วิพุธ พูลเจริญ, 2548)

ภาพ 2.12 ตัวแบบกระบวนการนโยบายแบบผสมผสาน

ที่มา : วิพุธ พูลเจริญ, 2548

2. แนวคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ในการศึกษาสามารถรวบรวมแนวคิดและความคิดเห็นของนักวิชาการหลาย ๆ ท่าน ซึ่งเกี่ยวข้องกับประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้ ดังนี้

กรรณิกา ชมดี (2524) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า คือความร่วมมือของประชาชนไม่ว่าจะเป็นของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกันและเข้าร่วมรับผิดชอบเพื่อดำเนินการและเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการ โดยกระทำผ่านองค์การเพื่อให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526) ได้ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชนเอง การที่สามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทเพื่อแก้ไขปัญหาและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้นได้นั้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องยอมรับปรัชญาการพัฒนาชุมชนที่ว่า มนุษย์ทุกคนมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่นและพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของชุมชน ขณะเดียวกันต้องยอมรับความจริงว่ามนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาสและได้รับการชี้แนะอย่างถูกต้อง

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527) ได้ให้ความหมายและหลักการสำคัญ เน้นเรื่องนโยบายการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาว่า การมีส่วนร่วมหมายถึงกระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนและสร้างโอกาสให้กับประชาชนทั้งในรูปส่วนบุคคล กลุ่มชน ชุมชน สมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัครรูปแบบต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกัน และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา คือการที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการ และควบคุมการใช้การกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม ในการมีส่วนร่วมนี้จะได้มีการพัฒนาความรู้ และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการดำเนินวิถีชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตัวเอง

สุจินต์ ดาววิระกุล (2527) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการกระทำที่ประชาชนมีความสมัครใจเข้ามามีส่วนร่วม

ปรัชญา เวสารัชช (2528) ให้นิยามความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาว่า เป็นการที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องโดยการให้ความหมายหรือใช้ทรัพยากรบางอย่างส่วนตนในกิจกรรม ซึ่งมุ่งการพัฒนาของชุมชน นอกจากนี้เขายังได้กล่าว การมีส่วนร่วมของประชาชน ในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมนั้น มิใช่เป็นเรื่องแปลกใหม่แต่ประการใด ประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมตลอดมานับตั้งแต่เริ่มเกิดชุมชนมนุษย์ การมีส่วนร่วมนี้เกิดได้ในหลายลักษณะ หลายรูปแบบ หลายวิธีการ หลายวิถีการ หลายกิจกรรม และหลายวัตถุประสงค์ ความแตกต่างกันไปตามมิติต่าง ๆ เช่นนี้ มีผลให้ไม่สามารถนิยามความหมายของการมีส่วนร่วมได้อย่างครอบคลุมครบถ้วน และเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปได้ นอกจากนี้ข้อบ่งชี้เนื้อหาของสาระของการมีส่วนร่วมยังมีได้กระจำจกอีกด้วย อย่างไรก็ตาม นักวิชาการจำนวนหนึ่งได้พยายามให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ตามวัตถุประสงค์ของเนื้อหาที่เน้นเฉพาะตามความสนใจของแต่ละคน ขณะนี้นักวิชาการและนักปฏิบัติอื่นอีกหลายคนได้ละเลยการนิยามเสียโดยเห็นว่าเป็นเรื่องที่เข้าใจโดยทั่วกันแล้วหรือเห็นว่าไม่มีประโยชน์ที่จะนิยาม

จากความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน ตามที่นักวิชาการแต่ละท่านได้อธิบายไว้ข้างต้นดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง พฤติกรรมการแสดงออกร่วมกันของประชาชนในการแสดงความคิดเห็น ตัดสินใจ รับผิดชอบแก้ไขปัญหา และติดตามประเมินผล เพื่อให้มีการพัฒนาบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

2.2 รูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากการศึกษาผลงานทางวิชาการต่าง ๆ ได้มีผู้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบและประเภทของการมีส่วนร่วมไว้หลายทัศนะอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งสามารถนำมาสรุปในแต่ละความคิดเห็น ดังนี้

กองวิจัยและประเมินผล กรมพัฒนาชุมชน (2518) ได้ศึกษาการดำเนินงานพัฒนาชุมชน และพบว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจการดำเนินงาน การตัดสินใจการใช้ทรัพยากร การออกความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา การคิดหาวิธีการแก้ไขปัญหาการวางแผน การประชุม การร่วมกิจกรรม การออกเสียงสนับสนุนหรือคัดค้านปัญหา การเป็นคณะกรรมการหรือบริหารงาน การเป็นสมาชิก การเป็นผู้ชักชวนหรือประชาสัมพันธ์ การลงทุน

กรณีศึกษา ชมดี(2524) ได้สรุปการมีส่วนร่วมออกเป็น 10 แบบ คือ

- (1) มีส่วนร่วมประชุม
- (2) มีส่วนร่วมออกเงิน
- (3) มีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
- (4) มีส่วนร่วมเป็นผู้นำ
- (5) มีส่วนร่วมสัมภาษณ์
- (6) มีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน
- (7) มีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่มหรือผู้เริ่ม
- (8) มีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน
- (9) มีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค
- (10) มีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์

เดิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2527) สรุปรูปแบบการมีส่วนร่วมตามขั้นตอน 4 ขั้นตอน คือ

- (1) มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
- (2) มีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินกิจกรรม
- (3) มีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
- (4) มีส่วนร่วมในการติดตามผลและประเมินผล

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527) ได้กล่าวถึงรูปแบบและประเภทของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

- (1) องค์กรประชาชนที่จัดตั้งขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ มีการรวมตัวเพื่อร่วมกันทำประโยชน์ต่อส่วนรวม
- (2) องค์กรประชาชนที่จัดตั้งมาอย่างเป็นทางการ
- (3) ตัวแทนบุคคลหรือตัวแทนขององค์กรเอกชนเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการในรูปแบบต่าง ๆ

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ (2527) ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วม 5 แบบ ได้แก่ การร่วมเป็นสมาชิก การเป็นสมาชิกที่เข้าร่วมประชุม การเป็นสมาชิกที่บริจาคเงินช่วยเหลือ การเป็นกรรมการ และการเป็นประธานกรรมการ

2.3 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

ยูวัฒน์ วุฒิเมธี (2526) ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมไว้ว่า ขั้นตอนการมีส่วนร่วมควรจะมี ดังนี้

- (1) การคิดริเริ่ม
- (2) การพิจารณาตัดสินใจ
- (3) การร่วมปฏิบัติ

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง(2527) ได้แบ่งขั้นตอนที่ประชาชนควรมีส่วนร่วมเป็น 4 ขั้นตอนคือ

- (1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
- (2) การมีส่วนร่วมในการวางแผน
- (3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
- (4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลงาน

จากรูปแบบและขั้นตอนการมีส่วนร่วม ซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้ให้แนวคิดเอาไว้ข้างต้น สรุปได้ว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนานั้น แบ่งออกเป็น 5 รูปแบบ คือ

- (1) การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา
- (2) การค้นหาทางเลือกและแนวทางแก้ไขปัญหา
- (3) การตัดสินใจเลือกแนวทางการแก้ไขปัญหา และวางแผนพัฒนาแก้ไข
ปัญหา
- (4) การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน
- (5) การร่วมรับผลประโยชน์ในกิจกรรมการพัฒนา

2.4 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543) ได้กล่าวว่า ปัจจัยที่เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา มี 4 ปัจจัย สรุปได้ดังนี้

- (1) ปัจจัยด้านกลไกของรัฐ โดยรัฐต้องกำหนดนโยบาย สนับสนุน กิจกรรม การสร้างช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วม และการติดตามประเมินผล
- (2) ปัจจัยด้านประชาชน โดยประชาชนในชุมชนต้องมีความรู้ความเข้าใจ และประสบการณ์ เป็นฝ่ายตัดสินใจริเริ่มกิจกรรมและรับผลประโยชน์ เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคมหรือ

(3) ปัจจัยด้านนักพัฒนา โดยนักพัฒนาต้องศึกษาชุมชน มีความรู้ความ เข้าใจใน เนื้อหาของกระบวนการมีส่วนร่วม ค้นหาผู้นำที่มีศักยภาพ รวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อหาหนทางแก้ไข ปัญหา เป็นผู้สนับสนุนในทุก ๆ ด้าน มีความจริงใจและมีความผูกพันกับท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชน เชื่อถือศรัทธา ดำเนินงานพัฒนาที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น

(4) ปัจจัยจูงใจ โดยประชาชนได้รับผลประโยชน์จากการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม การพัฒนา โครงการพัฒนาต้องสนองตอบต่อความต้องการของประชาชน

3. แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย

3.1 ความหมายของเครือข่าย

เครือข่าย เครือข่ายมีความหมายหลายความหมายและแตกต่างกันออกไปตาม แนวความคิดและลักษณะของเครือข่าย ซึ่งสนธยา พลศรี (2550) ได้รวบรวมเอาไว้ ดังนี้

3.1.1 ความหมายโดยทั่วไป เครือข่าย หมายถึง ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงเป็นตาข่าย ซึ่งมีความหมายในหลายมิติ ทั้งหมายถึง การปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ โครงข่ายของระบบ สาธารณูปโภค สาธารณูปการ เช่น ระบบน้ำประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต หรือระบบ เทคโนโลยีโทรคมนาคม ที่เป็นโครงสร้างทางกายภาพ ซึ่งมีการโยงใยเป็นโครงข่ายที่ต่อเนื่องกัน โดยไม่คำนึงถึงผลที่เกิดขึ้น เช่น เครือข่ายประชารัฐ เครือข่ายผู้ก่อการร้าย เครือข่ายผู้ค้ายาเสพติด เครือข่ายพ่อค้า เครือข่ายมหาวิทยาลัย เครือข่ายระบบโทรศัพท์ เครือข่ายวิทยุกระจายเสียงและ โทรทัศน์ เป็นต้น

3.1.2 ความหมายในฐานะที่เป็นธรรมชาติของข่ายใยชีวิต มาจากพื้นฐานความคิดเกี่ยวกับ เครือข่ายที่สำคัญ 3 ประการ คือ เครือข่ายเป็นธรรมชาติที่แท้จริงของสรรพสิ่ง เป็นความสัมพันธ์เชิง กระบวนการระบบ และเป็นโครงสร้างที่ออกแบบและโครงสร้างตามธรรมชาติ สรุปได้ว่า เครือข่าย หมายถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและการปฏิสัมพันธ์ที่โยงใยกันของสรรพสิ่งแล้วสร้าง ภาระหน้าที่เชิงปฏิสัมพันธ์ต่อกันจนกลายเป็นความสัมพันธ์ต่างๆ ที่มีการสานต่อกันอย่างแนบแน่น แต่มีความยืดหยุ่นและมีความเป็นอิสระในตนเอง โดยเป็นกระบวนการที่มีความเคลื่อนไหวและ เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเป็นไปตามหลักของธรรมชาติที่สรรพสิ่งจะมีจุดเริ่มต้น เติบโต หยด พักและขยายขยาย โดยขึ้นอยู่กับจังหวะ เวลาและสถานการณ์แวดล้อมหรือโอกาส หรือเครือข่าย หมายถึงการเชื่อมโยงสัมพันธ์ของสรรพสิ่ง ซึ่งเป็นไปตามกฎของธรรมชาติที่สิ่งต่างๆ ล้วนมีความ

3.1.3 เครือข่าย ในฐานะที่เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ของสังคมมนุษย์ หมายถึง การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลกับบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม องค์กรกับองค์กร สถาบันกับสถาบัน ชุมชนกับชุมชน ประเทศกับประเทศก็ได้ โดยมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายเพื่อดำเนินกิจกรรมให้บรรลุความสำเร็จร่วมกัน บนพื้นฐานของความสัมพันธ์และผลประโยชน์ที่เท่าเทียมกัน การดำเนินกิจกรรมอาจจะร่วมกันเป็นครั้งคราว ตามความจำเป็นหรืออย่างต่อเนื่องก็ได้ โดยสมาชิกยังคงมีอิสระในการดำเนินงานหรืออาจจะรวมกัน โดยมีคณะกรรมการร่วมกันดำเนินงานก็ได้

3.1.4 เครือข่ายในลักษณะที่เป็นเครือข่ายประสานงาน หมายถึงการประสานงานอย่างแนบแน่นระหว่างสมาชิกในลักษณะของการร่วมมือกันเพื่อระดมทรัพยากรต่างๆ ของสมาชิกมาใช้ร่วมกันและดำเนินกิจกรรมร่วมกัน โดยอาจจะเป็นการประสานงานโดยตรงระหว่างสมาชิกกับสมาชิก หรือร่วมกันจัดตั้งศูนย์กลางในการประสานงานกันก็ได้ เพื่อการบรรลุเป้าหมายของสมาชิกร่วมกัน

3.1.5 เครือข่ายในลักษณะที่เป็นพลังการทำงาน หมายถึงการที่สมาชิคนำพลังหรือศักยภาพของตนมารวมเข้าด้วยกันเพื่อเพิ่มขีดความสามารถจนเพียงพอที่จะดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จร่วมกัน ซึ่งนอกจากจะเป็นการเพิ่มพลังในการดำเนินงานแล้วยังเป็นการเพิ่มอำนาจต่อรองให้กับเครือข่ายอีกด้วย

3.1.6 เครือข่ายในฐานะที่เป็นเครือข่ายประชาสังคม หมายถึง การเชื่อมโยงประสานระหว่างบุคคล กลุ่มหรือชุมชนเพื่อสร้างพลังและอำนาจต่อรองแล้วขยายไปเชื่อมโยงกับบุคคล กลุ่มหรือชุมชนอื่นๆ ในลักษณะของการเป็นพันธมิตรหรือภาคีกัน โดยดำเนินงานด้วยความเป็นอิสระ ไม่ครอบงำ เพื่อป้องกันแก้ไขปัญหาหรือวิกฤตการณ์ของชุมชนร่วมกัน

3.1.7 เครือข่ายในฐานะที่เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ หมายถึง ความสัมพันธ์เชื่อมโยงทั้งทางตรงและทางอ้อมของสรรพสิ่งต่างๆ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต รวมทั้งมนุษย์ที่มีการเชื่อมประสานกันอย่างเป็นระบบในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของสมาชิก ทำให้เกิดการรวมพลังจนสามารถดำรงตัวเองอยู่ได้ในปัจจุบันและพัฒนาไปสู่อนาคตได้อย่างไม่มีสิ้นสุด

เมื่อพิจารณาจากความหมายที่กล่าวมาแล้ว อาจสรุปได้ว่า เครือข่ายหมายถึง ความสัมพันธ์เชื่อมโยงทั้งทางตรงและทางอ้อมของสรรพสิ่งต่างๆ ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและสิ่งที่มีชีวิต รวมทั้งมนุษย์ที่มีการเชื่อมประสานกันอย่างเป็นระบบ ในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของสมาชิก

3.2 ลักษณะของเครือข่าย

เสรี พงศ์พิศ (2548, 201) ได้สรุปลักษณะร่วมของเครือข่ายเอาไว้ว่า เครือข่ายทุกประเภททุกแบบ ทุกเครือข่าย จะมีลักษณะร่วมกัน 5 ประการ ดังนี้

- (1) เป็นกลุ่ม องค์กรหรือบุคคลที่มาร่วมกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์และความสนใจที่ตั้งขึ้นร่วมกัน
- (2) เป็นเวทีเพื่อกิจกรรมทางสังคม โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
- (3) ดำรงอยู่ได้ยาวนาน ด้วยการสื่อสารแบบใดแบบหนึ่งที่ต่อเนื่อง ไม่ใช่แบบเฉพาะกิจ
- (4) สมาชิกมีความรู้สึกผูกพันกับโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นมาร่วมกันและร่วมกันรับผิดชอบ
- (5) มีฐานอยู่ที่ความเป็นเจ้าของร่วมกันและความมุ่งมั่นที่จะทำตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ร่วมกัน รวมทั้งเครื่องมือหรือวิธีการในการดำเนินการที่คิดไว้ร่วมกัน

3.3 รูปแบบของเครือข่าย

การกำหนดรูปแบบของเครือข่ายสามารถกำหนดได้หลายรูปแบบตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดขึ้น ซึ่งสนธยา พลศรี (2550) ได้สรุปรูปแบบของเครือข่ายโดยใช้รูปแบบตามความสัมพันธ์แบบต่างๆ ของเครือข่าย รูปแบบตามลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกกับแกนกลางประสานงาน และรูปแบบตามลักษณะกิจกรรมของสมาชิก เป็นเกณฑ์ในการจัดรูปแบบดังกล่าว มีลักษณะดังต่อไปนี้

3.3.1 รูปแบบตามความสัมพันธ์แบบต่างๆ ของเครือข่าย โดยทั่วไปพบว่ามี 3 รูปแบบ คือ เครือข่ายคู่ เครือข่ายแวดล้อมระหว่างบุคคลและเครือข่ายแวดล้อมที่ขยายออกไป ดังนี้ (สำนักส่งเสริมและพัฒนาศกยภาพชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, 2547)

(1) เครือข่ายคู่ (dyad network) คือ เครือข่ายที่มีคนคนหนึ่งเป็นศูนย์กลาง คนอื่นๆ ต่างไม่มีความสัมพันธ์กัน แต่แต่ละคนจะมีความสัมพันธ์เฉพาะกับศูนย์กลางเท่านั้น

(2) เครือข่ายแวดล้อมระหว่างบุคคลหรือเพื่อนบ้าน เป็นเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์กันแบบ 2 ชั้น คือ เครือข่ายชั้นแรก กับเครือข่ายชั้นสอง ที่แต่ละคนในเครือข่ายต่างก็มีเครือข่ายสัมพันธ์ของตนเอง อันเป็นเครือข่ายกับชั้นสองของคนที่อยู่ตรงกลาง

(3) เครือข่ายแวดลอมที่ขยายออกไป เป็นเครือข่ายที่แวดลอมคนๆ หนึ่ง ซึ่งอาจขยายออกไปได้โดยไม่จำกัด ผลกระทบของเครือข่ายแต่ละส่วนที่มีต่อสมาชิกแต่ละคนอาจลดลงไปเรื่อยๆ ซึ่งส่วนที่มีอิทธิพลต่อศูนย์กลางมากที่สุด จะเป็นส่วนที่เป็นเครือข่ายชั้นแรกถึงชั้นที่สามเท่านั้น นอกจากนี้คนที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในชั้นที่สองและสามยังอาจมีพลังเพียงพอที่จะทำให้ความสัมพันธ์ในเครือข่ายชั้นแรกเป็นไปในทิศทางตรงกันข้ามก็ได้

3.3.2 รูปแบบตามลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างแกนกลางประสานงานกับสมาชิกเครือข่าย มี 3 รูปแบบ คือ

(1) เครือข่ายรวมศูนย์ เป็นเครือข่ายที่สมาชิกมีความร่วมมือ ประสานงานและมีความสัมพันธ์กับศูนย์รวมหรือแกนกลางสูง แต่ความเป็นเครือข่ายกันระหว่างสมาชิกด้วยกันมีน้อยมากหรือไม่มีเลย

(2) เครือข่ายกระจาย เป็นเครือข่ายที่ศูนย์รวมหรือแกนกลางประสานงานตลอดจนสมาชิกมีการติดต่อสื่อสาร ประสานงาน ร่วมมือซึ่งกันและกัน กระจายการประสานงานเชื่อมประสานสัมพันธ์กันในระหว่างสมาชิกด้วยกันและกับศูนย์กลาง ซึ่งศูนย์กลางจะคอยทำหน้าที่สนับสนุนอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้กับสมาชิกเครือข่าย

(3) เครือข่ายกระจายเชิงซ้อน เป็นเครือข่ายที่ศูนย์รวมหรือแกนกลางกระจายอำนาจให้สมาชิกเครือข่ายสามารถติดต่อประสานงาน ร่วมมือซึ่งกันและกัน และขยายการติดต่อออกไปยังสมาชิกอื่นๆ ซึ่งสมาชิกเหล่านั้นต่างก็เป็นเครือข่ายซึ่งกันและกัน มีลักษณะเป็นเครือข่ายเชิงซ้อนหลายชั้น โดยจะมีศูนย์กลางหรือแกนกลางทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานเครือข่ายหลายศูนย์กลาง

3.3.3 รูปแบบตามลักษณะกิจกรรมของสมาชิกเครือข่าย

(1) เครือข่ายกิจกรรมประเภทเดียวกัน เป็นเครือข่ายที่สมาชิกดำเนินกิจกรรมประเภทเดียวกันมารวมตัวกัน ประสานงานช่วยเหลือเกื้อกูลให้ความร่วมมือกัน การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายตามรูปแบบนี้จะเป็นการดำเนินการในแนวราบ ในระยะแรกสมาชิกที่มารวมตัวกันจะอยู่ในพื้นที่ละแวกใกล้เคียงกันก่อน เมื่อความร่วมมือได้ผลก็ขยายเครือข่ายให้กว้างมากยิ่งขึ้น จนเป็นเครือข่ายที่มีสมาชิกมาจากเขตพื้นที่ที่แตกต่างกัน

(2) เครือข่ายกิจกรรมต่างประเภทกัน เป็นเครือข่ายที่สมาชิกต่างสาขาต่างกิจกรรมกันมารวมมือกัน หรือกิจกรรมที่มีผลสืบเนื่องกันมารวมมือประสานช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยมีตัวแทนจากองค์กรต่างกิจกรรมเหล่านี้ มาเชื่อมประสานเพื่อเกื้อกูลกันทั้งในด้านข้อมูลข่าวสารความร่วมมือและทรัพยากรต่างๆ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การพัฒนาและปรับตัวเอง

3.4 ประเภทของเครือข่าย

สนธยา พลศรี (2550) ได้สรุปการจัดประเภทของเครือข่ายโดยใช้หลักเกณฑ์ต่างๆ ที่กำหนดขึ้น ซึ่งมีได้หลายหลักเกณฑ์ ขึ้นอยู่กับความสอดคล้องกับลักษณะและรูปแบบของเครือข่ายที่ต้องการศึกษา ในที่นี้จะขอสรุปเฉพาะประเภทของเครือข่ายที่สอดคล้องกับการศึกษาเครือข่ายทางสังคมในระดับจังหวัดในการจัดประเภทของเครือข่ายเท่านั้น คือ การแบ่งตามความซับซ้อนของกลไกการทำงาน การแบ่งตามสถานภาพและบทบาทของสมาชิก การแบ่งตามระดับการรวมตัวของสมาชิก การแบ่งตามลักษณะการเป็นศูนย์กลางของเครือข่าย การแบ่งตามระดับความสัมพันธ์กับศูนย์กลาง การแบ่งตามขนาดของเครือข่าย การแบ่งตามความสัมพันธ์กับรัฐบาล การแบ่งตามลักษณะของงาน และการแบ่งตามลักษณะกิจกรรมของเครือข่าย ซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้

3.4.1 การแบ่งตามความซับซ้อนของกลไกการทำงาน

การแบ่งประเภทของเครือข่ายตามความซับซ้อนของกลไกการทำงานเป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากความซับซ้อนในการรวมตัวและขยายตัวของสมาชิกจากความซับซ้อนน้อย แล้วเพิ่มความซับซ้อนมากขึ้นเป็นลำดับ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ เครือข่ายชั้นเดียวกับเครือข่ายหลายชั้น

(1) เครือข่ายชั้นเดียว เป็นเครือข่ายที่เกิดจากการรวมตัวกันของสมาชิกเพียงระดับชั้นเดียว โครงสร้างไม่มีความซับซ้อนมากนัก ซึ่งสมาชิกมีความสัมพันธ์กันแบบง่าย ๆ

(2) เครือข่ายหลายชั้น เป็นเครือข่ายที่สมาชิกรวมกันในลักษณะของการขยายเครือข่ายออกไปหลายระดับหรือหลายชั้น ซึ่งจะมีความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนหลายระดับ

3.4.2 การแบ่งตามสถานภาพและบทบาทของสมาชิก แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ เครือข่ายแนวนอนและเครือข่ายแนวตั้ง

(1) เครือข่ายแนวนอน (horizontal network) เป็นเครือข่ายที่สมาชิกมีลักษณะคล้ายคลึงกัน เมื่อรวมเป็นเครือข่ายจะมีตำแหน่งและหน้าที่ที่ตัดเทียมกัน ไม่มีใครมีอำนาจเหนือกว่าใคร แต่ต่างนำศักยภาพของตนมาใช้ในการดำเนินงานของเครือข่ายอย่างเต็มที่

(2) เครือข่ายแนวตั้ง (vertical network) เป็นเครือข่ายที่สมาชิกมีลักษณะที่แตกต่างกัน เมื่อรวมกันเป็นเครือข่ายสมาชิกจะมีตำแหน่งหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไป เช่น สมาชิกแกนนำ สมาชิกธรรมดา สมาชิกสมทบ เป็นต้น

3.4.3 การแบ่งตามระดับการรวมตัวของสมาชิก

การแบ่งประเภทของเครือข่ายตามระดับการรวมตัวของสมาชิกเป็นการแบ่งประเภทของเครือข่ายตามลักษณะการมารวมตัวกันเป็นเครือข่ายของสมาชิก ซึ่งมีระดับแตกต่างกันออกไปหลายระดับ คือ ระดับบุคคล ระดับกลุ่มหรือองค์กร ระดับบุคคลกับระดับกลุ่มหรือองค์กร ระดับชุมชนและระดับสถาบัน เป็นต้น

(1) เครือข่ายระดับบุคคล เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยบุคคลต่างๆ มารวมกันเป็นเครือข่าย เช่น เครือญาติ เพื่อนบ้าน บุคคลที่ประกอบอาชีพเดียวกัน ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวเหมือนกัน เป็นต้น

(2) เครือข่ายระดับกลุ่มหรือองค์กร เป็นเครือข่ายที่สมาชิกเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มหรือองค์กรซึ่งไม่ใช่บุคคล เช่น ชุมชนมุสลิมการเกษตรจังหวัดสงขลา สหพันธ์ครูสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านระดับต่างๆ เครือข่ายมหาวิทยาลัยในจังหวัดสงขลา สหภาพแรงงานแห่งประเทศไทย เป็นต้น

(3) เครือข่ายระดับบุคคลกับกลุ่มหรือองค์กร เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยบุคคลต่างๆ กับกลุ่มหรือองค์กร ซึ่งเป็นคนละระดับกัน

(4) เครือข่ายระดับชุมชนต่างๆ เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยชุมชนขนาดต่างๆ เช่น ระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับเมืองกับเมือง ประเทศต่อประเทศ เป็นต้น หรือสมาชิกอาจจะประกอบด้วยชุมชนขนาดเดียวกันหรือต่างขนาดกันก็ได้

(5) เครือข่ายระดับสถาบัน เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยสถาบันประเภทเดียวกัน เช่น สถาบันครอบครัวกับสถาบันครอบครัว หรือสถาบันต่างประเภทกัน เช่น สถาบันครอบครัวกับสถาบันศาสนา เป็นต้น

3.4.4 การแบ่งตามลักษณะการเป็นศูนย์กลางของเครือข่าย

การแบ่งประเภทของเครือข่ายตามลักษณะการเป็นศูนย์กลางของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางกับสมาชิก ว่าเป็นแบบใด ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ เครือข่ายรวมศูนย์ เครือข่ายกระจายศูนย์ เครือข่ายแบบผสม และเครือข่ายเชิงซ้อน

(1) เครือข่ายรวมศูนย์ เป็นเครือข่ายที่มีศูนย์กลางเพียงศูนย์เดียว มีลักษณะเป็นแบบการรวมอำนาจไว้ในศูนย์กลาง สมาชิกเป็นเพียงผู้ร่วมใช้บริการจากศูนย์กลางเท่านั้น หรือมีศูนย์กลางเป็นแม่ข่าย ส่วนสมาชิกถูกข่ายที่ต้องดำเนินงานตามแม่ข่าย เช่น คุรุสภา สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย เป็นต้น

(2) เครือข่ายกระจายศูนย์ เป็นเครือข่ายที่สมาชิกมีอิสระในการดำเนินงาน แต่จะมีคณะกรรมการร่วมทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางหรือประสานงานเครือข่าย

(3) เครือข่ายผสม เป็นเครือข่ายที่มีโครงสร้างทั้งแบบรวมศูนย์และกระจายศูนย์รวมกัน กล่าวคือ มีศูนย์กลางทำหน้าที่ประสานงานระหว่างสมาชิก แต่ให้สมาชิกมีอิสระในการติดต่อประสานงานกันได้โดยตรงอีกด้วย

(4) เครือข่ายเชิงซ้อน เป็นเครือข่ายที่โครงสร้างเปิดโอกาสให้สมาชิกสามารถติดต่อประสานงาน ร่วมมือกันดำเนินงานภายในเครือข่ายได้โดยตรง โดยมีศูนย์กลางประสานงานหลายศูนย์

3.4.5 การแบ่งตามระดับความสัมพันธ์กับศูนย์กลาง

การแบ่งประเภทของเครือข่ายตามระดับความสัมพันธ์กับศูนย์กลาง เป็นการแบ่งประเภทของเครือข่าย โดยพิจารณาจากระดับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกับศูนย์กลางของเครือข่าย ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ เครือข่ายใกล้ชิด เครือข่ายรอง และเครือข่ายขยาย

(1) เครือข่ายใกล้ชิด (intimate network) เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วย สมาชิกที่ใกล้ชิดกับบุคคลที่เป็นจุดศูนย์กลางมากที่สุด เช่น เครือข่ายญาติพี่น้อง เพื่อนสนิท เป็นต้น

(2) เครือข่ายรอง (effective network) เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วยสมาชิกที่บุคคลผู้เป็นศูนย์กลางรู้จักคุ้นเคยน้อยกว่ากลุ่มเครือข่ายใกล้ชิด ได้แก่ ญาติพี่น้องลำดับห่างๆ คนที่รู้จักคุ้นเคยทั่วไป เป็นต้น

(3) เครือข่ายขยาย (extended network) เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วยสมาชิกซึ่งบุคคลผู้เป็นจุดศูนย์กลางไม่รู้จักโดยตรง แต่สามารถติดต่อสัมพันธ์โดยผ่านบุคคลในเครือข่ายใกล้ชิดอีกทีหนึ่ง

3.4.6 การแบ่งตามขนาดของเครือข่าย

การแบ่งประเภทของเครือข่ายตามขนาดของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากจำนวนของสมาชิกที่รวมกันเป็นเครือข่าย แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ เครือข่ายขนาดใหญ่ และเครือข่ายขนาดเล็ก

(1) เครือข่ายขนาดใหญ่หรือเครือข่ายรวม (total network) เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วยสมาชิกจำนวนมาก เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งประเทศไทย ซึ่งสมาชิกประกอบด้วยกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองต่างๆ มากกว่า 70,000 กองทุน ชุมชนุมนุสสรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย ซึ่งสมาชิกประกอบด้วยสหกรณ์การเกษตรทุกอำเภอ เป็นต้น

(2) เครือข่ายขนาดเล็กหรือเครือข่ายย่อย (sub network) เป็นเครือข่ายที่มีขนาดเล็กกว่าเครือข่ายรวม มารวมกันเป็นเครือข่ายขนาดใหญ่ขึ้น เช่น กองทุนหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้านมารวมกันเป็นเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านระดับตำบล เป็นต้น

3.4.7 การแบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์กับรัฐบาล

การแบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์กับรัฐบาล เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากการจัดตั้งและการสนับสนุนจากรัฐบาลเป็นสำคัญ แบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ เครือข่ายภาครัฐ เครือข่ายภาคเอกชน และเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน

(1) เครือข่ายภาครัฐ เป็นเครือข่ายที่เกิดจากการจัดตั้งหรือการสนับสนุนโดยรัฐบาล เช่น เครือข่ายอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง และเครือข่ายอื่นๆ ที่จัดตั้งและสนับสนุนโดยกระทรวง กรมและหน่วยงานต่างๆ ของรัฐบาล

(2) เครือข่ายภาคเอกชน เป็นเครือข่ายที่ประชาชนร่วมกันจัดตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง โดยไม่อยู่ใต้การบังคับบัญชาของรัฐบาล เช่น สโมสรไลออนส์แห่งประเทศไทย สโมสรโรตารีแห่งประเทศไทย หอการค้าไทย เป็นต้น

(3) เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นเครือข่ายที่เกิดจากองค์กรพัฒนาเอกชน (non-government organization) ซึ่งไม่ถูกบังคับบัญชาโดยรัฐบาล มีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาในด้านต่างๆ โดยไม่แสวงหากำไร เช่น คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนแห่งประเทศไทย คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคใต้ เป็นต้น

3.4.8 การแบ่งตามลักษณะของงาน

แบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะการดำเนินงานของเครือข่าย แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ เครือข่ายพื้นที่และเครือข่ายกิจกรรม

(1) เครือข่ายพื้นที่ (Area network) เป็นเครือข่ายที่ดำเนินงานอยู่ในพื้นที่เดียวกัน โดยกิจกรรมมีความหลากหลายแตกต่างกันออกไป เช่น อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ตำบลเดียวกัน อำเภอเดียวกัน จังหวัดเดียวกัน ประเทศเดียวกัน เป็นต้น แต่รวมกันเป็นเครือข่าย

(2) เครือข่ายกิจกรรม (Issue network) เป็นเครือข่ายที่ดำเนินงานในกิจกรรมที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน ซึ่งอาจจะครอบคลุมพื้นที่หลายหมู่บ้าน หลายตำบล หลายอำเภอ หลายจังหวัด หลายประเทศ เป็นต้น

4. แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรยั่งยืนและเกษตรทางเลือก

4.1 ความหมายของเกษตรยั่งยืน

วิทูรย์ ปัญญากุล (2547) ได้เรียบเรียงความหมายของเกษตรกรรมยั่งยืน จากความหมายที่คณะกรรมการที่ปรึกษาด้านเทคนิคของกลุ่ม CGIAR (Consultative Group on International Agricultural Research) ให้คำนิยามของเกษตรยั่งยืนว่า เกษตรยั่งยืนคือระบบการบริหารทรัพยากร เพื่อทำการผลิตทางการเกษตรที่ตอบสนองต่อความจำเป็นและความต้องการของมนุษย์ และในขณะเดียวกันก็ธำรงรักษาและฟื้นฟูคุณภาพของสิ่งแวดล้อม ตลอดจนช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเกษตรยั่งยืนต้องประกอบด้วยเงื่อนไข 5 ประการ คือ

(1) สอดคล้องกับระบบนิเวศ คือมีการรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้คงสภาพที่สมบูรณ์ รวมทั้งระบบนิเวศการเกษตรอย่างเป็นองค์รวม ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิต เช่น ดิน น้ำ หรือสิ่งมีชีวิต เช่น มนุษย์ พืช หรือสัตว์ ตลอดจนสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กในดิน ควรได้รับการดูแลจัดการให้มีความสมดุลและมีสุขภาพที่ดี โดยสัตว์และมนุษย์โดยกระบวนการทางชีววิทยา (การควบคุมกันเอง) มาใช้ รวมทั้งนำทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ แต่ขณะเดียวกันก็มีมาตรการป้องกันการสูญเสียธาตุอาหาร มวลชีวภาพและพลังงาน รวมทั้งป้องกันการเกิดมลพิษต่างๆ ตลอดจน ควรเน้นให้มีการใช้แหล่งทรัพยากรและพลังงานหมุนเวียนเพิ่มขึ้น จากแสงแดด กระแสลม ฯลฯ เป็นต้น

(2) มีความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจ คือ เกษตรกรควรจะสามารถทำการผลิตพอเพียงที่จะเลี้ยงดูครอบครัวและมีรายได้ตามอัตรภาพ รวมทั้งมีผลตอบแทนที่เหมาะสมต่อแรงงานหรือต้นทุนการผลิตอื่นๆ กรอบในการพิจารณาความอยู่รอดทางเศรษฐกิจนี้ไม่ควรดูเฉพาะแต่ผลผลิตโดยตรงจากฟาร์มเท่านั้น แต่รวมถึงประโยชน์อื่นด้านกว้าง เช่น การลดค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน การอนุรักษ์ทรัพยากร และการลดความเสี่ยง

(3) มีความยุติธรรมทางสังคม คือมีการกระจายทรัพยากรและอำนาจให้กับประชาชนเพื่อเป็นหลักประกันว่า ประชาชนทุกคนจะได้รับการตอบสนองในด้านปัจจัยยังชีพและโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการผลิตเท่าเทียมกัน รวมทั้งมีหลักประกันสำหรับสิทธิในการใช้ที่ดิน การมีเงินทุนที่พอเพียง ความช่วยเหลือด้านเทคนิค และช่องทางด้านตลาด ประชาชนทุกคนมีโอกาสที่จะเข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ทั้งในระดับพื้นที่และในระดับสังคมโดยรวม วิกฤตการณ์ทางสังคมไม่ว่าจะเกิดจากสาเหตุอันใดก็ตาม อาจมีผลคุกคามต่อระบบสังคมโดยรวมได้ รวมทั้งระบบเกษตรกรรมด้วยเช่นกัน

(4) มีมนุษย์ธรรม คือ สิ่งมีชีวิตทั้งมวล (พืช สัตว์และมนุษย์) มีสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่อย่างเหมาะสม มนุษย์ทุกคนควรได้รับการยอมรับอย่างเท่าเทียมกัน รวมทั้งความสัมพันธ์ต่างๆ ควร

(5) มีความยืดหยุ่น คือชุมชนท้องถิ่นสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นเงื่อนไขด้านประชากรหรือนโยบายตลาด ซึ่งหมายความว่า จะต้องมีการพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมควบคู่กันไป

4.2 รูปแบบการเกษตรแบบยั่งยืน

รูปแบบหลักๆ ของเกษตรกรรมยั่งยืน ที่มีความชัดเจนในปัจจุบัน (วิฑูรย์ ปัญญากุล, 2547) ได้แก่

(1) เกษตรผสมผสาน (integrated farming) เน้นกิจกรรมการผลิตมากกว่าสองกิจกรรมขึ้นไปในเวลาเดียวกัน และกิจกรรมเหล่านี้เกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้มากขึ้น จากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินที่มีจำกัดในไร่นา

(2) เกษตรอินทรีย์ (organic farming) เน้นหนักการผลิตที่ไม่ใช้สารอินทรีย์เคมีหรือเคมีสังเคราะห์ แต่สามารถใช้อินทรีย์เคมีได้ เช่น สารสกัดจากสะเดา ตะไคร้หอม หรือสารสกัดชีวภาพเพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์แก่ทรัพยากรดิน

(3) เกษตรธรรมชาติ (natural farming) เน้นการทำเกษตรที่ไม่รบกวนธรรมชาติหรือรบกวนให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยการไม่ไถพรวน ไม่ใช้สารเคมี ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี และไม่กำจัดวัชพืชแต่สามารถมีการคลุมดินและใช้ปุ๋ยพืชสดได้

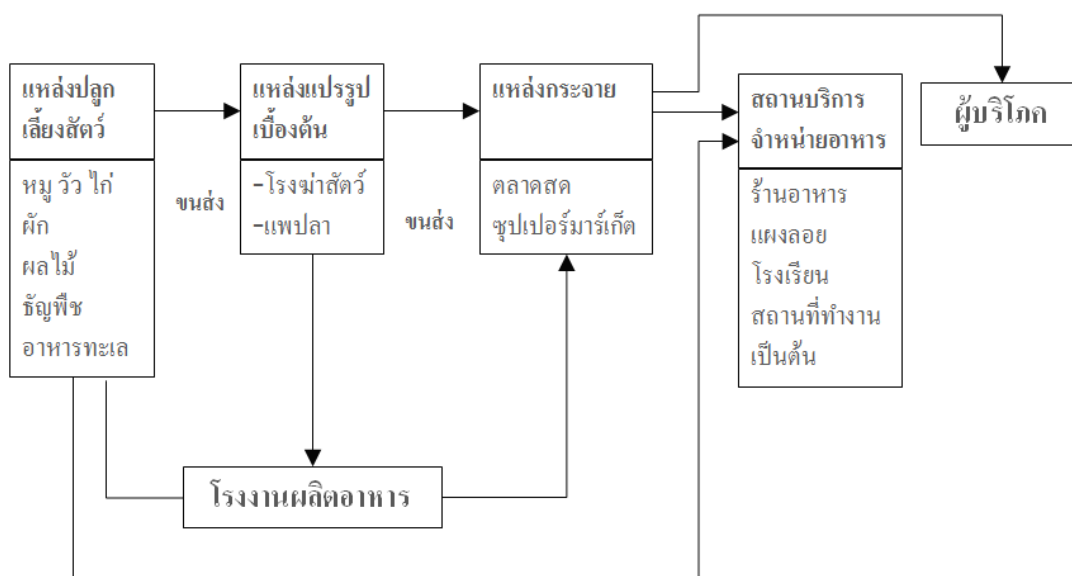
(4) เกษตรทฤษฎีใหม่ (new theory agriculture) เน้นหนักการจัดการทรัพยากรน้ำในไร่นาให้เพียงพอเพื่อผลิตพืชอาหาร โดยเฉพาะข้าวและการผลิตอื่นๆ เพื่อบริโภคและจำหน่ายส่วนที่เหลือจากการบริโภคแก่ตลาด เพื่อสร้างรายได้อย่างพอเพียง

(5) วนเกษตร (agro-forestry) เน้นหนักการมีต้นไม้ใหญ่และพืชเศรษฐกิจหลายระดับ ที่เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ เพื่อการใช้ประโยชน์ป่าไม้ของพืชหรือสัตว์ชนิดต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกัน ทั้งยังเป็นการเพิ่มพื้นที่ของทรัพยากรป่าไม้ที่มีจำกัดได้อีกทางหนึ่ง

5. แนวคิดเกี่ยวกับอาหารปลอดภัย

5.1 ความหมายของอาหารปลอดภัย

ศูนย์การศึกษาความปลอดภัยอาหาร Rhode Island (Rhode Island Food Safety Education อ่างถึงใน นคร หงส์ไกรเลิศ, 2550) ได้ให้ความหมายคำว่า อาหารปลอดภัย (food

ภาพ 2.13 การจัดการความเสี่ยงในวงจรอาหาร

5.2 เครื่องมือในการจัดการความปลอดภัยทางอาหาร

การจัดการด้านความปลอดภัยด้านอาหารตลอดวงจรห่วงโซ่อาหารนั้น มีเครื่องมือที่ใช้ในขั้นตอนต่างๆ ของห่วงโซ่อาหาร ดังนี้

5.2.1 GAP (Good Agricultural Practice) หมายถึง แนวทางในการทำเกษตรกรรม เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพดีตรงตามมาตรฐานที่กำหนดและคุ้มค่ากับการลงทุน กระบวนการผลิต

(1) การจัดการดินที่ดี มีการรักษา และปรับปรุงดินให้อุดมสมบูรณ์อยู่เสมอ โดยวิธีการเพิ่มอินทรีย์วัตถุลงในดิน เช่น ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก การปลูกพืชหมุนเวียน ปลูกพืชคลุมดิน เพื่อลดการชะล้างหน้าดินเมื่อฝนตก มีการปรับความเป็นกรดด่างของดิน เลือกชนิดปุ๋ยเคมีตาม ปริมาณ ตามระยะที่พืชต้องการในตำแหน่งที่พืชจะใช้ประโยชน์ได้ง่าย และรวดเร็ว ระวังการใช้ปุ๋ย ในโตรเจนและฟอสฟอรัสในปริมาณสูงเกินไป จนเกิดปัญหาการปนเปื้อนในรูปของไนเตรตและ ฟอสเฟต มีการใช้ปุ๋ยแบบผสมผสานกันระหว่างปุ๋ยอินทรีย์ และปุ๋ยเคมีตรงกับระยะเวลา และอัตรา ที่เหมาะสมของพืชแต่ละชนิด

(2) การจัดการน้ำ เลือกใช้ระบบการให้น้ำมีประสิทธิภาพสูง คู่มากับการลงทุน ให้น้ำตามปริมาณและเวลาที่เหมาะสมกับพืชแต่ละชนิด และหลีกเลี่ยงน้ำที่ก่อให้เกิดปัญหาการ ปนเปื้อนกับผลผลิต

(3) การผลิตพืช คัดเลือกพันธุ์หรือสายพันธุ์พืชที่ต้านทาน โรคและแมลงศัตรู รวมทั้งจัดระยะปลูกอย่างเหมาะสม เพื่อหลีกเลี่ยงการระบาดของศัตรูพืช จัดลำดับการปลูกพืชใน แปลงปลูกให้มีความหลากหลายที่เกื้อกูลประโยชน์ต่อกัน เช่น ปลูกพืชตระกูลถั่ว เพื่อเพิ่มธาตุ ไนโตรเจนที่ได้จากไรโซเดียมในปมรากถั่ว มีการทำระบบเกษตรผสมผสานพืช สัตว์ และปลา ปฏิบัติตามกฎระเบียบของความปลอดภัยที่รัฐกำหนดไว้

(4) การป้องกันกำจัดศัตรูพืช ให้มีการตรวจสอบและพยากรณ์ช่วงการระบาดของ โรคและแมลงอยู่อย่างสม่ำเสมอและวิธีการจัดการศัตรูพืชด้วยวิธีผสมผสานมาใช้ ให้มี ประสิทธิภาพปลอดภัย และไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น เมื่อมีการระบาดในระดับไม่รุนแรง ก็อาจจะกำจัดโดยวิธีเผาทำลาย เมื่อพบการระบาดในระดับหนึ่งอาจจะมีการควบคุมด้วยชีววิธี เช่น ใช้ตัวห้ำ ตัวเบียน ไล่เดือนฝอย เป็นต้น แต่เมื่อมีการระบาดถึงระดับที่ทำความเสียหายรุนแรงก็ อาจจะต้องการใช้สิ่งทดแทนสารเคมีที่ปลอดภัยกว่า เช่น สารสกัดจากสะเดา เชื้อจุลินทรีย์ เชื้อ ไวรัส NPV เป็นต้น ถ้าจะใช้สารเคมีควรจะดูที่มีการขึ้นทะเบียนแล้ว มีฉลากระบุวิธีการใช้และข้อ ระวังอย่างชัดเจนปฏิบัติตามฉลากอย่างเคร่งครัด มีการเก็บรักษาสารเคมีก่อน และหลังนำมาใช้เก็บ ในสถานที่ห่างไกลจากเด็กและสัตว์เลี้ยง

(5) การเก็บเกี่ยวและการแปรรูปในระดับไร่นา เก็บเกี่ยวผลผลิตในเวลาที่ถูกต้องเหมาะสม ไม่ให้มีผลตกค้างของสารเคมีในระดับที่เป็นอันตราย มีการล้างทำความสะอาดผลผลิต มีการเก็บรักษาผลผลิตในแหล่งที่สะอาดถูกสุขลักษณะและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม บรรจุผลผลิตในภาชนะที่สะอาดก่อนการขนส่งไปยังแหล่งจำหน่าย

(6) การจัดการพลังงานและของเสียจากไร่นา จัดหาและใช้พลังงานไม่ว่าจะเป็นน้ำมันเชื้อเพลิง ก๊าซหรือถ่านที่ใช้เป็นแหล่งพลังงานอย่างเหมาะสมและเพียงพอ มีการบำรุงรักษาเครื่องจักรกลการเกษตรตามกำหนดเวลา มีการเก็บปุ๋ยและสารเคมีการเกษตรในที่มิดชิดปลอดภัยจากเด็กและสัตว์เลี้ยง

(7) สวัสดิภาพ สุขภาพและความปลอดภัยของเกษตรกรหรือผู้ปฏิบัติ การผลิตสินค้าเกษตรต้องมีรายได้พอเพียงกับค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตมีความปลอดภัยและมีเวลาพักผ่อนอย่างเพียงพอ รัฐต้องเป็นผู้ให้ความรู้ในการใช้เครื่องมือหรือเครื่องจักรอย่างถูกวิธี นายจ้างต้องจ่ายค่าตอบแทนเหมาะสมให้กับลูกจ้าง

(8) ไม่ทำลายพันธุ์สัตว์ พันธุ์พืชป่าและสภาพภูมิประเทศ ควรหลีกเลี่ยงการทำลายพันธุ์พืช สัตว์และสิ่งแวดล้อม มีการกำจัดวัชพืชอย่างเหมาะสม มีการใช้สารเคมีอย่างระมัดระวัง มีการจัดการน้ำและพื้นที่ และแนวทางที่สำคัญของการผลิตเกษตรที่ดีที่เหมาะสมที่เพิ่มขึ้นมาอีกประการหนึ่งคือ จะต้องมีการ บันทึกข้อมูลการปฏิบัติการ ในขั้นตอนการผลิตต่าง ๆ เพื่อให้สามารถตรวจสอบได้ หากเกิดข้อผิดพลาดบกพร่อง จะสามารถจัดการแก้ไขหรือปรับปรุงได้ทันท่วงที

5.2.2 GMP (Good Manufacturing Practice) หมายถึง การจัดการด้านสุขลักษณะของบุคคลและสิ่งแวดล้อมของที่ทำการผลิตรวมถึงสถานที่ วิธีการผลิต เครื่องมือที่ใช้ในการผลิต ทำให้ขั้นตอนการผลิตอาหารมีความปลอดภัยสำหรับผู้บริโภคมากขึ้น (สุวิมล กิริติพิบูลย์ 2543) โดยเป็นโปรแกรมพื้นฐาน ที่สำคัญของการจัดทำระบบ HACCP โดยต้องใช้เครื่องมือต่างๆ ข้อกำหนดพื้นฐานที่ควรจัดทำ ของระบบ GMP จำนวน 19 ข้อ ถูกกำหนดโดยสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม

- (1) การจัดการสารเคมี
- (2) การควบคุมแก้วและพลาสติกแข็ง
- (3) การชั่งและสอบกลับได้ของผลิตภัณฑ์
- (4) การรับวัตถุดิบ
- (5) การเรียกคืนสินค้า
- (6) การซ่อมบำรุงเครื่องจักรหรืออุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิต

- (7) การสอบเทียบเครื่องมือวัด
- (8) การบรรจุและการจัดส่ง
- (9) การจัดเก็บผลิตภัณฑ์
- (10) การตรวจสอบคุณภาพภายใน
- (11) การควบคุมเอกสาร
- (12) การควบคุมการบันทึกคุณภาพ
- (13) การฝึกอบรม
- (14) การควบคุมสัตว์พาหะนำเชื้อ
- (15) การควบคุมและกำจัดของเสีย
- (16) การทำความสะอาด
- (17) การควบคุมสุขลักษณะส่วนบุคคล
- (18) การควบคุมคุณภาพน้ำ
- (19) การรับคำร้องเรียนจากลูกค้า

นอกจากข้อกำหนดทั้ง 19 หัวข้อนี้แล้ว สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่ต้องมีการจัดทำ คือ การตรวจติดตามภายใน (Internal Audits) จะต้องกำหนดแผนการตรวจติดตามภายใน เพื่อที่จะสามารถยืนยันได้ว่า กิจกรรมต่างๆ ได้มีการนำไปปฏิบัติให้สอดคล้องตามความต้องการ ซึ่งได้ระบุไว้ในเอกสาร และเพื่อทราบถึงประสิทธิภาพของระบบคุณภาพ และแผนงานต้องมีกิจกรรมการปฏิบัติแก้ไขทุกครั้ง หากพบว่ามีข้อบกพร่อง ผู้ตรวจสอบภายในจำเป็นต้องตรวจสอบว่ามีอะไรเกิดขึ้นบ้าง ซึ่งนับว่าเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพที่จะวัดประสิทธิผลของระบบคุณภาพ โดยสามารถบ่งชี้ถึงผลกำไรที่ไม่ได้มาตรฐาน และจำเป็นต้องมีการปฏิบัติการแก้ไข

5.2.3 HACCP (Hazard Analysis Critical Control Point) คือ ระบบประกันคุณภาพของอาหารที่เน้นในด้านความปลอดภัย ใช้ป้องกัน ขจัด หรือลดอันตรายที่อาจเกิดขึ้นได้ในกระบวนการผลิต เช่น อันตรายจากเชื้อจุลินทรีย์ สารเคมี และสิ่งแปลกปลอมต่าง ๆ อาทิ เศษแก้ว เศษโลหะ ระบบเอชเอชซีพี จึงเป็นมาตรฐานสากลที่สร้างความมั่นใจให้แก่ผู้ผลิตและผู้บริโภคสูงชันกว่า ระบบจีเอ็มพี เพราะได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายทั่วโลก (สุเมธชา วัฒนสินธุ์ 2543)

5.3 นโยบายด้านความปลอดภัยทางอาหารในประเทศไทย

รัฐบาลไทยได้กำหนดให้ปี พ.ศ. 2547 เป็นปีแห่งสุขอนามัย เพื่อณรงค์และเผยแพร่คุณภาพและมาตรฐานของอาหารไทย ให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายและกว้างขวางออกไปทั้งใน

การผลักดันมาตรการด้านความปลอดภัยสินค้าอาหารนั้น หน่วยงานหลัก คือ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกระทรวงสาธารณสุข ที่มีหน้าที่ควบคุมผลิตภัณฑ์อาหาร โดยพิจารณาเข้มงวดกวดขันตั้งแต่แหล่งผลิต ทั้งผลิตภัณฑ์อาหารภายในประเทศและการส่งออก ตั้งแต่แหล่งผลิต สถานที่จำหน่าย และผู้ประกอบการ นอกจากนี้ ยังมีหน่วยงานที่ร่วมรับผิดชอบด้วย คือ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงการคลัง (กรมศุลกากร) สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา (สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค) สภาอุตสาหกรรม สภาหอการค้าไทย และสถาบันอาหาร ซึ่งทุกหน่วยงานต้องมีการประสานงานอย่างสอดคล้องกัน เพื่อให้การผลิตสินค้าอาหาร ตั้งแต่ระดับฟาร์มไปจนถึงผู้บริโภค มีความปลอดภัยและมีระดับการผลิตอยู่ในมาตรฐาน ที่เป็นที่ยอมรับของนานาประเทศ ซึ่งมาตรฐานดังกล่าวนี้ ต้องเป็นมาตรฐานเดียวกัน ทั้งการผลิตเพื่อป้อนตลาดในประเทศและตลาดส่งออก ทั้งนี้ เพื่อไม่ให้เกิดเป็นข้ออ้างที่จะใช้เป็นการกีดกันทางการค้าในอนาคต เนื่องจากมาตรฐานด้านสุขอนามัยไม่เท่าเทียมกัน ของสินค้าที่จำหน่ายในประเทศและสินค้าอาหารส่งออก ทั้งนี้หน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่ในการผลักดันมาตรการด้านความปลอดภัยทางอาหาร คือ กระทรวงสาธารณสุขและกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีหน่วยงานย่อยที่เกี่ยวข้อง

(1) กระทรวงสาธารณสุข ดูแลรับผิดชอบเกี่ยวกับอาหารนำเข้า และบริโภคภายในประเทศ ประกอบด้วยหน่วยงานย่อยที่สำคัญคือ

- สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา
- กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์
- กรมอนามัย
- กรมควบคุมโรค

(2) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ดูแลรับผิดชอบเกี่ยวกับอาหารส่งออก ประกอบด้วยหน่วยงานย่อยที่สำคัญ คือ

- สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.)
- กรมประมง
- กรมปศุสัตว์
- กรมวิชาการเกษตร
- กรมส่งเสริมการเกษตร
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

ในส่วนของกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงานตามนโยบายอาหารปลอดภัย ได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์โครงการความปลอดภัยด้านอาหาร (Food Safety) ขึ้น ประกอบด้วยยุทธศาสตร์ 5 ด้าน (ปารีชาติ วิสุทธิสมาจาร, 2548) ได้แก่

(1) แผนยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนามาตรฐาน กฎหมายให้เป็นสากล

(2) แผนยุทธศาสตร์ด้านความเข้มแข็งในการกำกับดูแลให้อาหารปลอดภัย จะต้องมีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงพาณิชย์ กรมศุลกากร สำนักงานตำรวจแห่งชาติ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด เพื่อกำกับดูแลให้อาหารปลอดภัยตลอดห่วงโซ่อาหาร ตั้งแต่การควบคุมการนำเข้า การควบคุมการผลิต การควบคุมการจำหน่าย ตลอดจนการสร้างแรงจูงใจเพื่อให้ผู้ประกอบการผลิตอาหารที่มีคุณภาพ ปลอดภัย โดยมอบเครื่องหมาย/สัญลักษณ์ ผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ด้านความเข้มแข็งในการกำกับดูแลให้อาหารปลอดภัย มีการกำกับดูแลตั้งแต่การควบคุมการผลิต จนถึงการควบคุมการจำหน่าย มีความเหมาะสมของปัจจัยนำเข้าและการสนับสนุนต่างๆ ทั้งจากหน่วยงานราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งมีการประสานและสร้างความร่วมมือซึ่งกันและกันระหว่างผู้ประกอบการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้บริโภค

(3) แผนยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาศักยภาพผู้บริโภค ผู้บริโภคเป็นกลุ่มที่มีพลังอย่างมากต่อการผลักดันให้โครงการความปลอดภัยด้านอาหารประสบความสำเร็จ และสามารถคงความยั่งยืนเอาไว้ได้ กลุ่มงานคุ้มครองผู้บริโภคของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดและอำเภอ เป็นหน่วยงานที่ดำเนินการ โดยตรงในเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ความรู้ วรรณคดีให้ผู้บริโภคมีพฤติกรรมบริโภคที่ถูกต้อง โดยใช้กระบวนการ และเทคโนโลยีที่ประชาชนเข้าถึงได้สะดวก

(4) แผนยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาบุคลากรและกระบวนการทำงาน เพื่อเป็นการพัฒนาระบบงานในการนำไปสู่ความสำเร็จของโครงการ การสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ตลอดจนการพัฒนาความเชื่อมโยงของข้อมูลระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อความสำเร็จ

(5) แผนยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาศักยภาพในห้องปฏิบัติการ การจัดตั้งห้องปฏิบัติการพื้นฐาน ณ ด้านอาหารและยา (Mini lab) นับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการเพิ่มประสิทธิภาพในการตรวจเฝ้าระวังความปลอดภัยของอาหารที่นำเข้าผ่านด่าน

โครงการความปลอดภัยด้านอาหาร กระทรวงสาธารณสุข ได้กำหนดให้ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาศักยภาพผู้บริโภค เป็นยุทธศาสตร์ 1 ใน 5 ยุทธศาสตร์ของการดำเนินงาน เนื่องจากกลุ่มผู้บริโภคมีพลังต่อการผลักดันให้โครงการฯ ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน ซึ่งจะต้อง

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่ามีผู้ศึกษาวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้อง ซึ่งพบว่ามีผลสรุปการศึกษาวิจัยต่าง ๆ ดังนี้

สุจินต์ คาววิระกุล (2527) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ผลของการศึกษาตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับเพศ พบว่าเพศไม่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาหมู่บ้าน

ประภาศรี พิทักษ์สินสุข (2532) ได้ศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสุพรรณบุรี พบว่า ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา และการอยู่อาศัยในหมู่บ้านติดต่อกันเป็นเวลานาน มีความสัมพันธ์กับการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการพัฒนา ส่วนปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพและรายได้ ครอบครัวไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการพัฒนา

แนว โสติพันธ์ (2534) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนของประชาชนในชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีในเขตพื้นที่จังหวัดสงขลา พบว่าเพศชายมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนมากกว่าเพศหญิง ผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่า ป.6 และ ป.4-ป.6 มีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนสูงกว่าผู้ที่มีการศึกษา ป.4 ผู้มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 5,000 บาทขึ้นไป และ 3,000 บาท ผู้ที่เป็นผู้นำหรือเคยเป็นผู้นำท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนมากกว่าผู้ที่ไม่เป็นผู้นำหรือไม่เคยเป็นผู้นำท้องถิ่น ผู้ที่มีความรู้ในเรื่องการพัฒนาชุมชนมากมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนมากกว่าผู้ที่มีความรู้ในเรื่องการพัฒนาชุมชนปานกลาง และน้อย ส่วนอายุ ขนาดของครอบครัว ความยาวนานในการอาศัยอยู่ในท้องถิ่นต่างกัน มีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนไม่แตกต่างกัน

นุชนาฏ จันทร์วิเศษ (2543) ได้ศึกษาเครือข่ายในการจัดการทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาชุมชนกุชูด ทะเลสาบสงขลา พบว่า พัฒนาการของการเกิดเครือข่ายเริ่มจากการเกิดกลุ่มองค์กรในชุมชนกุชูดขึ้น แล้วมีการเชื่อมต่อไปยังกลุ่มต่าง ๆ จากภายนอกให้มีการทำงานเป็นเครือข่ายกัน โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือ การฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา และพบว่ากระบวนการที่เกิดขึ้นอาศัยปัจจัยเงื่อนไขภายในชุมชนที่ก่อให้เกิดการรวมตัวกันในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ในระดับหนึ่งก่อน ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยสำคัญร่วมกันของคนในชุมชนจากการเผชิญภาวะวิกฤตร่วมกัน การ

วิทยากรณ์ จรัสด้วง (2544) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เขตห้ามล่าสัตว์ป่า ทะเลน้อย อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง พบว่าในทางปฏิบัติชุมชนยังไม่มีโอกาสได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากนัก แนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสรุปได้ว่าเกิดขึ้นได้จากปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนซึ่งประกอบด้วย 1) ศักยภาพความพร้อมของชุมชน 2) สิ่งจูงใจ 3) การจัดการ 4) นโยบายของรัฐ 5) อุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมและแนวทางการสร้างความร่วมมือ ซึ่งแนวทางการมีส่วนร่วม อาจใช้รูปไตรภาคี คือการสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ และองค์กรชุมชน โดยกลุ่มที่เป็นตัวกลาง ได้แก่ องค์กรหรือเอกชน หรือนักวิชาการ ซึ่งในกรณีนี้ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินการระดมความคิดและร่วมกันตัดสินใจ

7. ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดสงขลา

7.1. ประวัติความเป็นมาของจังหวัดสงขลา

สงขลาเป็นเมืองท่าที่สำคัญเมืองหนึ่ง ตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของภาคใต้ตอนล่างมาตั้งแต่สมัยโบราณ มีชุมชนโบราณ เมืองเก่าแก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ขนบธรรมเนียม ประเพณีและการละเล่นพื้นเมือง ศิลปะพื้นบ้านอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาช้านาน

สงขลาเพิ่งปรากฏเป็นครั้งแรกในบันทึกของพ่อค้าและนักเดินเรือชาวอาหรับ-เปอร์เซีย ระหว่างปี พ.ศ. 1993 - 2093 ในนามของเมืองซิงกูร์ หรือซิงกอร่า แต่ในหนังสือประวัติศาสตร์ธรรมชาติ และการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม ของนายกิโกลาส แซร์แวส เรียกชื่อเมืองสงขลาว่า “เมืองสิงขร” จึงมีการสันนิษฐานว่า คำว่า สงขลา เพี้ยนมาจากชื่อ “สิงหลา” (สิง-หะ-ลา) หรือสิงขร แปลว่า เมืองสิง เหตุผลที่สงขลามีชื่อว่า สิงหลา สืบเนื่องมาจากพ่อค้าชาวเปอร์เซีย อินเดีย แล่นเรือมาค้าขาย ได้เห็นเกาะหนู เกาะแมว เมื่อมองแต่ไกลจะเห็นเป็นรูปสิงสองตัวมอบฝ้าปากเมืองทางเข้าเมืองสงขลา จึงเรียกเมืองนี้ว่า สิงหลา ส่วนคนไทยเรียนว่าเมืองสทิง เมื่อมาลายุเข้ามาติดต่อค้าขายกับเมืองสทิง ก็เรียกว่าเมืองสิงหลา แต่ออกเสียงเพี้ยนเป็นเซ็งคอร่า เมื่อฝรั่งเข้ามาค้าขาย เรียกว่าเซ็งคอร่า ตามมาลายุ แต่เสียงเพี้ยนเป็นสำเนียงฝรั่งคือซิงกอร่า (Singora) ไทยเรียกตามเสียงมาลายุและฝรั่งเสียงเพี้ยนเป็นสงขลา อีกเหตุผลหนึ่งอ้างว่า

7.2. สภาพทั่วไป

(1) ที่ตั้งและอาณาเขต

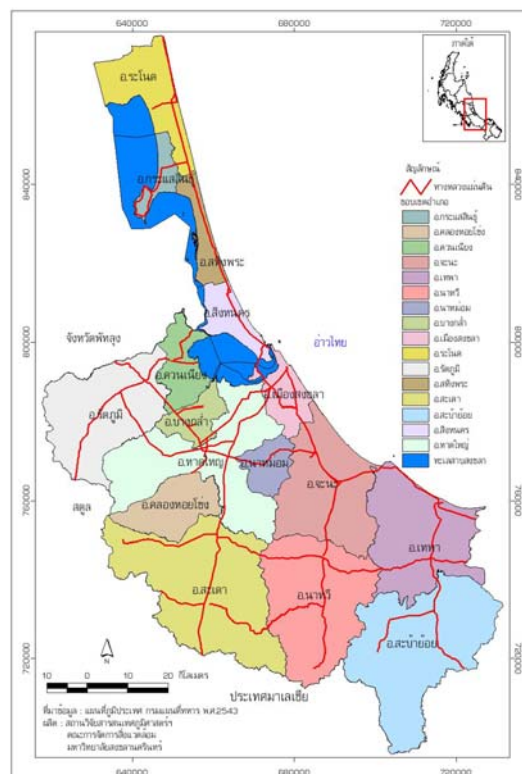
จังหวัดสงขลาตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของภาคใต้ตอนล่าง ระหว่างละติจูดที่ 6 17 – 7 56 เหนือ ลองจิจูด 100 01 - 101 06 ตะวันออก สูงจากระดับน้ำทะเล 4 เมตร อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ตามเส้นทางรถไฟ 947 กิโลเมตร และทางหลวงแผ่นดิน 950 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดพัทลุง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอไทย

ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดยะลา จังหวัดปัตตานี รัฐเคดาห์ และรัฐเปอรลิตของมาเลเซีย

ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดพัทลุง และ จังหวัดสตูล

ภาพ 2.14 แผนที่จังหวัดสงขลา

(2) ขนาดพื้นที่

จังหวัดสงขลามีพื้นที่ 7,393.889 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 4,621,180 ไร่ มีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 27 ของประเทศ และใหญ่เป็นอันดับที่ 3 ของภาคใต้

(3) ลักษณะภูมิประเทศ

ทางตอนเหนือเป็นคาบสมุทรแคบและยาวยื่นลงมาทางใต้เรียกว่า คาบสมุทรสทิงพระ กับส่วนที่เป็นแผ่นดินรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าทางตอนใต้ แผ่นดินทั้งสองส่วนเชื่อมต่อกัน โดยสะพานติณสูลานนท์ พื้นที่ทางทิศเหนือส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม ทิศตะวันออกเป็นที่ราบริมทะเล ทิศใต้และทิศตะวันตกเป็นภูเขาและที่ราบสูง ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารที่สำคัญ

(4) ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดสงขลาตั้งอยู่ในเขตอิทธิพลของลมมรสุมเมืองร้อนมีลมมรสุมพัดผ่านเป็นประจำทุกปี คือ ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม ถึงกลางเดือนมกราคม และลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคม-กลางเดือนตุลาคม จากอิทธิพลของลมมรสุมดังกล่าว ส่งผลให้มีฤดูกาล 2 ฤดู คือ

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนกรกฎาคม ซึ่งจะเป็นช่วงหลังจากหมดมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ อากาศจะเริ่มร้อนและอากาศจะมีอุณหภูมิสูงสุดในเดือนเมษายน

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนสิงหาคมถึงเดือนมกราคม จังหวัดสงขลาจะมีฝนตกทั้งในช่วงลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ แต่ในช่วงลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือจะมีฝนตกชุกในช่วงเดือนตุลาคมถึงมกราคม

จังหวัดสงขลาในปี 2549 มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยรวมตลอดปี 1,670 มิลลิเมตร ฝนตก 178 วัน ตกมากที่สุดในช่วงเดือน พฤศจิกายน วัดได้ 303.8 มิลลิเมตร จำนวน 23 วัน ฝนตกน้อยที่สุดในเดือนสิงหาคม วัดได้ 36.5 มิลลิเมตร (ที่มา: ศูนย์อุตุนิยมวิทยาภาคใต้ฝั่งตะวันออก)

(5) ทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรธรรมชาติของจังหวัดสงขลาที่สำคัญ ได้แก่

(5.1) ทรัพยากรดิน เนื้อที่ทั้งหมดของจังหวัดสงขลา 7,393.889 ตารางกิโลเมตร กองสำรวจดิน กรมพัฒนาที่ดิน ได้จำแนกดินในจังหวัดสงขลา ไว้ 95 ชุด ดินส่วนใหญ่เป็นดินทราย และดินทรายปนดินร่วนและดินเหนียวบางส่วน

(5.2) ทรัพยากรน้ำ มีทั้งแหล่งน้ำผิวดินและแหล่งน้ำใต้ดิน

(5.2.1) แหล่งน้ำผิวดินที่สำคัญ ได้แก่

(1) ทะเลสาบสงขลา เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศ มีพื้นที่ส่วนที่เป็นพื้นน้ำประมาณ 1,046.04 ตารางกิโลเมตร หรือ 650,000 ไร่ แบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ

- ทะเลน้อย พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตจังหวัดพัทลุง จะมีสภาพเป็นน้ำจืด

- ทะเลหลวง หรือ ทะเลสาบตอนบน เป็นบริเวณที่มีพื้นที่มากที่สุด สภาพน้ำส่วนใหญ่เป็นน้ำกร่อย เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำนานาชนิด

- ทะเลสาบตอนล่าง มีพื้นที่ตั้งแต่ปากทะเลสาบที่เปิดออกสู่อ่าวไทยลึกเข้าไปยังทะเลหลวง สภาพน้ำเป็นน้ำเค็มและน้ำกร่อย

(2) คลองอู่ตะเภา ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาสันกาลาคีรี ในตำบลสำนักแก้ว อำเภอสระเคาะ ไหลผ่านตำบลต่าง ๆ ในอำเภอสระเคาะ ผ่านอำเภอหาดใหญ่ลงสู่ทะเลสาบสงขลาที่บ้านคลองบางกล่ำมีความยาว ประมาณ 90 กิโลเมตร

(3) คลองวาด มีต้นน้ำจากเทือกเขาบรรทัด ในอำเภอหาดใหญ่ ไหลไปลงคลองอู่ตะเภา ความยาวประมาณ 37 กิโลเมตร

(4) คลองเทพา มีต้นน้ำจากเทือกเขาสันกาลาคีรี ไหลผ่านอำเภอสระบ้าย้อย และอำเภอเทพา ไปลงอ่าวไทยที่ตำบลเทพา ความยาวประมาณ 80 กิโลเมตร

(5) คลองรัตภูมิ ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาบรรทัดและเขาหลวง กั้นเขตแดนระหว่างอำเภอรัตภูมิกับจังหวัดสตูล ไหลผ่านอำเภอรัตภูมิ อำเภอควนเนียง ลงสู่ทะเลสาบสงขลาที่บ้านปากบาง ความยาวประมาณ 45 กิโลเมตร

(6) คลองนาทวี ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาสันกาลาคีรีผ่านอำเภอนาทวี อำเภอจะนะ ไหลลงสู่อ่าวไทยที่ปากบางสะกอม ความยาวประมาณ 700 กิโลเมตร

(5.3) ทรัพยากรป่าไม้

จังหวัดสงขลา ได้ประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติ(ตั้งแต่ พ.ศ. 2507) รวม 41 ป่า เนื้อที่ 1,256,669.25 ไร่ หรือ 27.84% ของเนื้อที่จังหวัด จากการแปลภาพถ่ายดาวเทียมคงเหลือพื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์ ปี 2548 ทั้งจังหวัดเนื้อที่ 535,343.75 ไร่ หรือ 11.96% ของเนื้อที่จังหวัด โดยผืนป่าใหญ่ๆ ของจังหวัดสงขลา ได้แก่

(1) กลุ่มป่าในท้องที่อำเภอรัตภูมิ อำเภอหาดใหญ่ อำเภอคลองหอยโข่ง และอำเภอสระเคาะ ซึ่งเป็นบางส่วนของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด (อำเภอรัตภูมิ) และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโตนงาช้าง (อำเภอ รัตภูมิและอำเภอหาดใหญ่) ทั้งนี้ยังมีพื้นที่บางส่วนเป็นพื้นที่เตรียมการผนวกกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโตนงาช้าง (อำเภอคลองหอยโข่งและอำเภอสระเคาะ) ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำสายสำคัญได้แก่ คลองภูมิ คลองกลอย คลองพรุพ้อ คลองเขาน้ำร้อน คลองจำไทร คลองหลา คลองวาด คลองแก้ว คลองรำ คลองตำ คลองสาขวา คลองโตนงาช้าง คลองบางกล่ำ คลองท่าช้าง

(2) กลุ่มป่าในท้องที่อำเภอสระเคาะ และอำเภอนาทวี ซึ่งได้รับการจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติเขาน้ำค้าง เป็นแหล่งต้นน้ำสายสำคัญได้แก่ คลองสะเคาะ คลองปรัก คลองแวง คลองพน

(3) กลุ่มป่าในท้องที่อำเภอนาหม่อม อำเภอจะนะ และอำเภอหาดใหญ่ ซึ่งได้รับการจัดตั้งเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาพระเป็นแหล่งต้นน้ำสายสำคัญ เช่น คลองหะและคลองประจำ

(4) กลุ่มป่าในท้องที่อำเภอจะนะ อำเภอหาดใหญ่ และอำเภอสะเดา เป็นแหล่งต้นน้ำสายสำคัญ เช่น คลองลำพด คลองคล้า คลองพ้อแดง คลองดินแดง แล้วไหลรวมกันเป็นคลองสะกอม

(5) กลุ่มป่าในท้องที่อำเภอจะนะ อำเภอเทพา และอำเภอนาทวี ซึ่งบางส่วนได้รับการจัดตั้งเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาปะช่าง – แหลมขาม

(6) กลุ่มป่าในท้องที่ตำบลเปียน ตำบลบ้านโหนด ตำบลสะบ้าย้อย และตำบลธารคีรี อำเภอสะบ้าย้อย ซึ่งเป็นพื้นที่บางส่วนของพื้นที่เตรียมการอุทยานแห่งชาติน้ำตกทรายขาว ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำสายสำคัญ คือคลองเปียน ซึ่งไหลรวมกับคลองเทพา

(7) กลุ่มป่าในท้องที่ตำบลทุ่งพอ ตำบลเขาแดง ตำบลจะแหน ตำบลบาโหย อำเภอสะบ้าย้อย ซึ่งเป็นพื้นที่บางส่วนของพื้นที่เตรียมการอุทยานแห่งชาติสันกาลาคีรี ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำสายสำคัญ คือคลองเทพา คลองลำเปา คลองใหญ่ คลองตูดหยง ไหลรวมกันเป็นคลองเทพา

7.3. สภาพสังคม

(1) ประชากร

ประชากร ณ เดือนธันวาคม 2549 จำนวน 1,312,625 คน แบ่งเป็นชาย 641,931 คน คิดเป็นร้อยละ 49.90 และหญิงจำนวน 670,694 คน คิดเป็นร้อยละ 50.10 จำนวนครัวเรือน 383,621 ครัวเรือน จำแนกออกเป็นรายอำเภอ ได้ดังแสดงในตาราง 1

ตาราง 2.1 จำนวนประชากรในจังหวัดสงขลา

อำเภอ	จำนวนตำบล	จำนวนประชากรชาย	จำนวนประชากรหญิง	รวมจำนวนประชากร	จำนวนครัวเรือน
อำเภอเมืองสงขลา	5	41,974	45,823	87,797	28,906
อำเภอสทิงพระ	11	22,931	124,011	46,942	11,203
อำเภอจะนะ	14	43,890	44,703	88,593	19,380
อำเภอนาทวี	10	26,332	26,275	52,607	12,459
อำเภอเทพา	7	32,321	32,312	64,633	14,512
อำเภอสะบ้าย้อย	9	31,567	31,462	63,029	13,265

ตาราง 2.1 จำนวนประชากรในจังหวัดสงขลา (ต่อ)

อำเภอ	จำนวนตำบล	จำนวนประชากรชาย	จำนวนประชากรหญิง	รวมจำนวนประชากร	จำนวนครัวเรือน
อำเภอระโนด	12	26,262	26,710	52,972	15,412
อำเภอกระแสสินธุ์	4	7,808	8,118	15,926	4,221
อำเภอรัตนภูมิ	5	30,184	30,736	60,920	15,964
อำเภอสะเดา	8	35,830	33,491	69,321	20,430
อำเภอหาดใหญ่	12	34,666	36,473	71,139	20,511
อำเภอนาหม่อม	4	10,343	10,811	21,154	6,508
อำเภอกวนเนียง	4	14,405	15,162	29,567	7,016
อำเภอบางกล่ำ	4	13,666	13,911	27,577	8,087
อำเภอสิงหนคร	9	21,329	22,228	43,557	10,436
อำเภอคลองหอยโข่ง	4	11,865	11,660	23,525	6,927
รวม	124	405,373	513,886	1,312,625	383,621

ที่มา : ที่ทำการปกครองจังหวัดสงขลา

(2) การศึกษา

จังหวัดสงขลา มีนักเรียน (อนุบาล – อาชีวศึกษา) จำนวน 289,827 คน สังกัดการศึกษาของรัฐ 194,000 คน สังกัดเอกชน 95,827 คน โรงเรียนทั้งหมด 668 โรง ครู 14,191 คน และมีมหาวิทยาลัยจำนวน 5 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย และมหาวิทยาลัยหาดใหญ่ (เอกชน)

(3) การนับถือศาสนา

ประชากรส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 64.51 รองลงมานับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 32.45 และนับถือศาสนาอื่น ๆ ร้อยละ 3.04 (ที่มา : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา)

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบของกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาระบบเกษตรและอาหารปลอดภัยในพื้นที่จังหวัดสงขลา เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ใช้ระยะเวลาการศึกษา ระหว่าง เดือนมกราคม 2550 – เดือน มิถุนายน 2554 มีระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ สมาชิกเครือข่ายความร่วมมืออาหารปลอดภัย จังหวัดสงขลา ซึ่งครอบคลุมกลุ่มต่างๆ ดังนี้

- (1) หน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- (2) ภาคเอกชน/ประชาชน รวมถึงองค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรสาธารณะประโยชน์
- (3) นักวิชาการ จากสถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัย จากสถาบันวิชาการ
- (4) สื่อมวลชน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) ในแต่ละกลุ่มประชากร จำนวน 15 คน ดังแสดงในตาราง 3.1

ตาราง 3.1 กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูล

รหัส	ผู้ให้ข้อมูล	เพศ	บทบาทในเชิงนโยบาย	ประเภท
K1-1	สมาคมเกษตรอินทรีย์วิถีไท	ชาย	ภาคประชาชน/เอกชน	ผู้ผลิต
K1-2	กลุ่มโหนดนาถ	หญิง	ภาคประชาชน/เอกชน	ผู้ผลิต
K1-3	เกษตรกรบ้านบางเหรียง	ชาย	ภาคประชาชน/เอกชน	ผู้ผลิต
K2-1	โรงพยาบาลหาดใหญ่	ชาย	ภาครัฐ	ผู้บริโภคร
K2-2	โรงพยาบาลสงขลา	ชาย	ภาครัฐ	ผู้บริโภคร
K3-1	เทศบาลนครหาดใหญ่	หญิง	ภาครัฐ	ผู้สนับสนุน
K3-2	องค์การบริหารส่วนตำบลควนรู	ชาย	ภาครัฐ	ผู้สนับสนุน
K3-3	องค์การบริหารส่วนตำบลบางเหรียง	ชาย	ภาครัฐ	ผู้สนับสนุน

ตาราง 3.1 กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูล (ต่อ)

รหัส	ผู้ให้ข้อมูล	เพศ	บทบาทในเชิงนโยบาย	ประเภท
K3-4	องค์การบริหารส่วนตำบลบางเหริยง	ชาย	ภาครัฐ	ผู้สนับสนุน
K3-5	สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดสงขลา	ชาย	ภาครัฐ	ผู้สนับสนุน
K3-6	สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสงขลา	ชาย	ภาครัฐ	ผู้สนับสนุน
K3-7	มูลนิธิชุมชนเมืองสงขลา	ชาย	ภาคประชาชน/เอกชน	ผู้สนับสนุน
K3-8	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	ชาย	ภาควิชาการ	ผู้สนับสนุน
K3-9	ผู้จัดรายการวิทยุและผู้บริหารสถานีวิทยุ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (FM.88MHz.)	ชาย	สื่อมวลชน	ผู้สนับสนุน
K4-1	ชมรมผู้ประกอบการอาหารปลอดภัย	ชาย	ภาคประชาชน/เอกชน	ผู้ประกอบการ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

- 2.1 แนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้เป็นแนวคำถามในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ซึ่งครอบคลุมตัวแปรต่างๆ ตามกรอบแนวคิดการวิจัย ซึ่งผ่านการตรวจสอบความตรงทางเนื้อหาของข้อคำถาม (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ
- 2.2 แบบบันทึกภาคสนาม ใช้บันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยรูปแบบของแบบบันทึกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 การจดบันทึกสิ่งที่สังเกตได้ตามความเป็นจริง (observation note) บรรยายอย่างละเอียดถึงสิ่งแวดล้อม สถานที่ บุคคล เหตุการณ์ คำพูดของบุคคล โดยไม่มีการตีความ

ส่วนที่ 2 เป็นส่วนที่ดีความเบื้องต้น โดยใช้แนวคิดทฤษฎีของผู้วิจัยประกอบ (theoretical note) แสดงความคิดเห็น เน้นความหมายให้ชัดเจนและสร้างสมมติฐานชั่วคราว ในบางกรณีอาจต้องใช้ข้อมูลในส่วนที่ 1 หลายๆ เรื่อง จึงจะสรุปเป็นส่วนที่ 2 ได้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลในการศึกษาเพื่อสร้างตัวแบบกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาเกษตรและอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา การศึกษาครั้งนี้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการทบทวนเอกสาร(Documents review) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory observations)โดยผู้วิจัยจะเข้า

ตาราง 3.2 ตารางเวลาการศึกษา (The study timetable)

เดือน/ปี	วิธีการเก็บข้อมูล	รายการ
มกราคม พ.ศ.2552 – ธันวาคม พ.ศ. 2553	ทบทวนเอกสาร (Documents review)	1. บทความและเอกสารข้อมูลของเครือข่าย 10 รายการ 2. รายงานสรุปผลการจัดกิจกรรมของ เครือข่าย พ.ศ. 2550 จำนวน 24 ครั้ง 3. รายงานสรุปผลการจัดกิจกรรมของ เครือข่าย พ.ศ. 2551 จำนวน 17 ครั้ง 4. รายงานสรุปผลการจัดกิจกรรมของ เครือข่าย พ.ศ. 2552 จำนวน 17 ครั้ง
	สังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observations)	เข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่าย ครั้งละ 3 - 6 ชั่วโมง จำนวน 20 ครั้ง ดังนี้ 1. กิจกรรมของเครือข่าย พ.ศ.2552 จำนวน 18 ครั้ง 2. กิจกรรมของเครือข่าย พ.ศ.2553 จำนวน 2 ครั้ง
มิถุนายน – กันยายน พ.ศ.2553	สัมภาษณ์เชิงลึก (Interviews)	- สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวน 15 คน

4. การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล

ในการวิจัยนี้ต้องให้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วมที่อาจ
รบกวนผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยคำนึงถึงจรรยาบรรณของนักวิจัยในการพิทักษ์สิทธิของผู้ให้ข้อมูลอย่าง
เคร่งครัด โดย

(1) ก่อนการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยแนะนำตัวเอง อธิบายวัตถุประสงค์ รวมทั้ง
รายละเอียดของการสัมภาษณ์ พร้อมทั้งบอกให้ทราบถึงระยะเวลาในการสัมภาษณ์ โดยประมาณ
60-90 นาที

(2) สอบถามความสมัครใจของผู้ให้ข้อมูลในการเข้าร่วมการวิจัย ตลอดจนขอ
อนุญาตในการใช้เครื่องบันทึกเสียงเพื่อความถูกต้องในการเก็บข้อมูล

(3) ผู้วิจัยไม่เปิดเผยชื่อ สกุล ตำแหน่งของผู้ให้ข้อมูล และทำลายเทปบันทึกเสียง หลังจากวิเคราะห์ข้อมูลแล้วเสร็จ

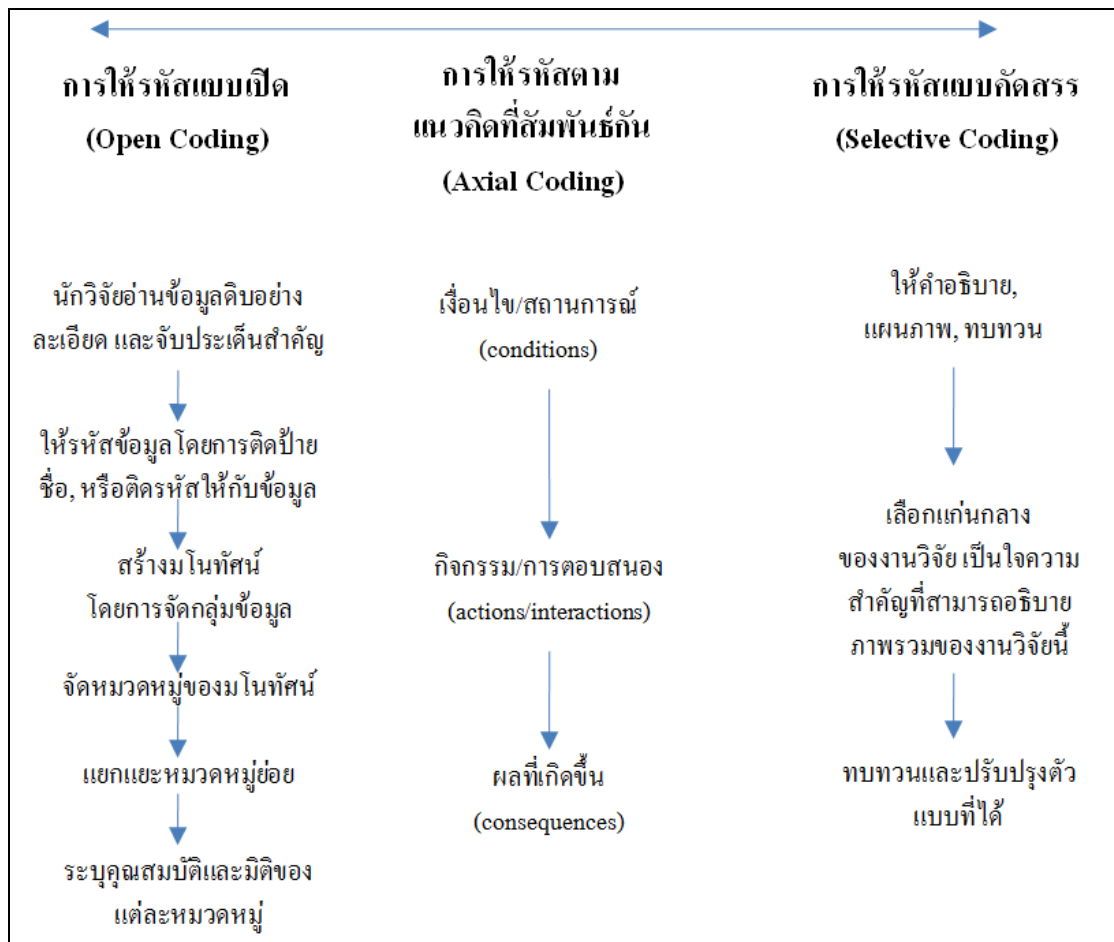
5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลตามแบบทฤษฎีฐานราก (grounded theory) ซึ่งพัฒนาโดย Glaser and Strauss เมื่อปี ค.ศ.1967 และพัฒนาต่อมาโดย Strauss and Corbin ในปี ค.ศ.1990 เพื่อใช้ในการสร้างทฤษฎีใหม่ ซึ่งได้ถูกนำมาใช้กันอย่างแพร่หลายในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในปัจจุบัน (เบญจา ยอดดำเนิน-แอ็ดติง และ กาญจนา ตั้งชลทิพย์, 2552) ร่วมกับกรอบการวิเคราะห์กระบวนการนโยบายสาธารณะ เพื่อพัฒนารูปแบบของกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลคู่ขนานไปพร้อมๆ กับการเก็บข้อมูล โดยใช้แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลของทฤษฎีฐานรากในการให้รหัส (coding) 3 รูปแบบ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์อย่างละเอียด เพื่อเชื่อมโยงอย่างรอบคอบไปสู่ทั้งการตรวจสอบและการตีความหมายของข้อมูล วัตถุประสงค์ของการให้รหัสคือเพื่อสร้างแนวคิด (concept) จากข้อมูล โดยการวิเคราะห์และระบุลักษณะของรูปแบบหรือแบบแผนความสัมพันธ์ที่อยู่ในข้อมูลเหล่านั้น ในการศึกษานี้ ได้ใช้กระบวนการให้รหัสข้อมูล 3 ขั้นตอน ตามแนวทางของ Strauss and Corbin (1998) คือ

- (1) การให้รหัสแบบเปิด (open-coding)
- (2) การให้รหัสตามแนวคิดที่สัมพันธ์กัน (axial-coding)
- (3) การให้รหัสแบบคัดสรรหรือการหาแก่นของเรื่อง (selective-coding)

ดังแสดงในภาพ 3.1

ภาพ 3.1 แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล ของทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory)

ที่มา : Balthip ,2010

5.1 การให้รหัสแบบเปิด (Open coding)

การให้รหัสแบบเปิด เป็นขั้นตอนของการลดทอนข้อมูล หรือแบ่งข้อมูลออกเป็น ส่วนย่อย เพื่อลดความซับซ้อนของเนื้อหา เป็นการจำแนกความหมายของข้อมูล และทำให้มองเห็น ประเด็นสำคัญๆ ชัดเจนขึ้น การให้รหัสแบบเปิดเป็นการให้รหัสที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลดิบที่ มีอยู่ หรืออีกนัยหนึ่งคือให้ข้อมูลเป็นตัวนำ ซึ่งกรอบของการให้รหัสมาจากคำถามและวัตถุประสงค์ ของการวิจัย วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ประสบการณ์ของผู้วิจัย และจากบันทึกภาคสนาม ในการให้ รหัสแบบเปิดผู้วิจัยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป Atlas.ti เวอร์ชัน 4.2 ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ การให้รหัสมีความเป็นระบบ สามารถตรวจสอบและทำการวิเคราะห์ซ้ำหรือแก้ไขได้ง่าย โดย ดำเนินการให้รหัส ตามขั้นตอนดังนี้ (เบญจา ยอดดำเนิน-แอ็ดดิทจ์ และ กาญจนา ตั้งชลทิพย์, 2552; ชาย โพธิ์สิตา, 2550)

1) การให้รหัสข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และให้รหัสแก่ข้อมูล โดยผู้วิจัยอ่านข้อมูลดิบของแต่ละกรณีอย่างละเอียด จนกระทั่งเข้าใจและจับใจความในประเด็นหลักๆ หรือความหมายของข้อมูลได้ จากนั้นเปลี่ยนประเด็นหลักหรือความหมายเหล่านั้นให้เป็นรหัส (code) หรือสรุปสาระโดยย่อของประเด็นหลักนั้นๆ ทั้งนี้การกำหนดรหัส เป็นการจำแนกข้อมูลตามความหมายที่บ่งบอกอยู่ในข้อความนั้นๆ ซึ่งความหมายนั้นอาจจะตรงไปตรงมาตามตัวอักษร หรืออาจจะเป็นสิ่งที่คุณวิจัยต้องตีความก็ได้

2) การเปรียบเทียบความหมายของข้อมูล โดยผู้วิจัยเปรียบเทียบความหมายที่ปรากฏอยู่ในข้อความหนึ่ง กับความหมายในข้อความอื่นที่เหลือ เพื่อให้สามารถบอกได้ว่า สิ่งที่บ่งบอกอยู่ในข้อความเหล่านั้นหมายถึงสิ่งเดียวกัน หรือมีความหมายต่างกัน ข้อความที่มีความหมายเหมือนกัน จะถูกกำหนดรหัสเป็นตัวเดียวกัน และข้อความที่มีความหมายต่างกันจะถูกให้รหัสที่ต่างกัน

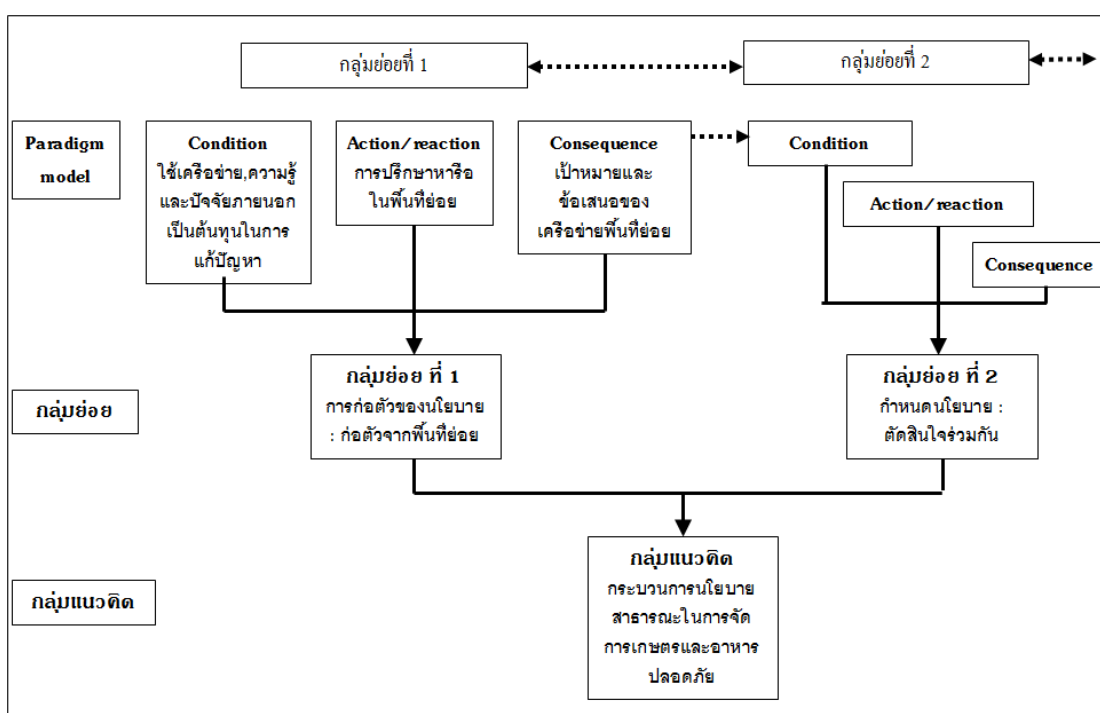
3) การระบุแนวคิดหรือมโนทัศน์ (concept) เมื่อผู้วิจัยได้ให้รหัสแก่ข้อมูลแล้ว จึงใช้รหัสเหล่านี้ในการจัดกลุ่มหรือประเภทของข้อมูล โดยผู้วิจัยใช้วิธีการจัดกลุ่มรหัสที่มีลักษณะพื้นฐานที่สัมพันธ์กันหรือมีความหมายที่เชื่อมโยงกันเข้าด้วยกันภายใต้รหัสที่มีความเป็นนามธรรมมากขึ้น ซึ่งเรียกว่า แนวคิดหรือ มโนทัศน์ (concept)

4) การจัดกลุ่มแนวคิด (category) และกลุ่มย่อย (subcategory) โดยที่กลุ่มแนวคิดเป็นสิ่งสำคัญพัฒนามาจากข้อมูลและเป็นตัวตั้งสำหรับปรากฏการณ์ (phenomena) ซึ่งเป็นมโนคติหรือเป็นแก่นความคิดในการวิเคราะห์ที่สำคัญ ที่ปรากฏออกมาจากข้อมูลและสามารถบ่งบอกถึงสิ่งที่เกิดขึ้น โดยในการพัฒนากลุ่มแนวคิดและกลุ่มย่อย ผู้วิจัยใช้วิธีการพิจารณาแนวคิดทั้งหมดและจัดกลุ่มของแนวคิดที่น่าจะเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์เดียวกันหรือคล้ายคลึงกันเข้าไปเป็นกลุ่มแนวคิดเดียวกัน (Strauss and Corbin, 1990 cited in Balthip, 2010)

5) การระบุคุณลักษณะ (properties and dimensions) ของกลุ่มแนวคิด ซึ่งเป็นการระบุลักษณะพื้นฐานหรือลักษณะเฉพาะของแต่ละกลุ่ม เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการระบุความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มแนวคิดและกลุ่มย่อยต่อไป

5.2 การให้รหัสตามแนวคิดที่สัมพันธ์กัน (Axial coding)

การให้รหัสตามแนวคิดที่สัมพันธ์กัน เป็นขั้นตอนของการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มแนวคิดและกลุ่มย่อย ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยใช้ the paradigm model เป็นแนวทางในการหาแบบแผนความสัมพันธ์ของข้อมูล ซึ่งองค์ประกอบพื้นฐานของ the paradigm model ประกอบด้วยเงื่อนไขหรือสถานการณ์ (conditions) หมายถึงชุดของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งสร้างสถานการณ์และสามารถตอบคำถาม ทำไม อย่างไรและเมื่อไร กิจกรรม/การตอบสนอง (actions/interactions)

ภาพ 3.2 ความสัมพันธ์ระหว่าง paradigm model ซึ่งประกอบด้วย เงื่อนไข/สถานการณ์ (conditions) กิจกรรม/การตอบสนอง (actions/interactions) ผลที่ตามมา (consequence) กับกลุ่มย่อย (subcategory) และกลุ่มแนวคิด (category)

ในการพัฒนาโครงสร้างของความสัมพันธ์รอบๆ แกน (axis) ของกลุ่มแนวคิดนั้น Strauss and Corbin (1998) ได้เสนอเอาไว้ 4 ขั้นตอน คือ 1) พิจารณาคุณลักษณะและมิติ (properties and dimensions) ของกลุ่มแนวคิดซึ่งได้ถูกแสดงเอาไว้แล้วในขั้นตอนของการให้รหัสแบบเปิด 2) จำแนกเงื่อนไข/สถานการณ์ (conditions) กิจกรรม/การตอบสนอง (actions/interactions) และผลที่ตามมา (consequence) ร่วมกับปรากฏการณ์ 3) เชื่อมความสัมพันธ์ของกลุ่มแนวคิดกับกลุ่มย่อย 4)

5.3 การให้รหัสแบบคัดสรร หรือการหาแก่นของเรื่อง (Selective coding)

การให้รหัสแบบคัดสรรเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการวิเคราะห์ข้อมูล คือการที่ผู้วิจัยหาแนวคิดกลางของงานวิจัย (core category) แล้วเชื่อมโยงแนวคิดกลางและกลุ่มแนวคิดทั้งหมดเข้าด้วยกัน เพื่อประกอบเป็นภาพรวมของงานวิจัยและสร้างทฤษฎี ตรวจสอบสถานะของความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดหรือมโนทัศน์ และเติมความสมบูรณ์ให้กับกลุ่มแนวคิดที่ยังต้องมีการกลั่นกรองเพิ่มเติม แนวคิดกลางแสดงถึงแก่นหรือหัวใจของงานวิจัย เพราะเป็นสิ่งที่สามารถดึงกลุ่มแนวคิดทั้งหมดเข้าด้วยกัน เพื่อการอธิบายภาพรวมของงานวิจัย (เบญญา ยอดคำเนิน-แอ็ดติงก์ และ กาญจนา ตั้งชลทิพย์, 2552; Balthip, 2010)

แนวทางการเลือกแนวคิดกลางของงานวิจัย (Strauss and Corbin, 1998) มีดังนี้

- (1) แนวคิดกลางจะต้องเป็นศูนย์กลางของงานวิจัย ซึ่งกลุ่มแนวคิดทั้งหมดสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับแนวคิดกลางได้
- (2) มีความถี่ในการปรากฏให้เห็นจากข้อมูล หมายถึงมโนทัศน์นั้นๆ เป็นสิ่งที่สามารถพบเห็นได้จากผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่
- (3) การอธิบายที่พัฒนาด้วยความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มแนวคิดมีความเป็นเหตุผลและสอดคล้องกันไม่มีการฝืนของข้อมูล
- (4) ชื่อหรือวลีที่ใช้อธิบายแนวคิดหลักควรจะเป็นนามธรรมอย่างเพียงพอ ที่จะสามารถใช้ในการทำวิจัยในประเด็นอื่น เพื่อนำไปสู่การพัฒนาทฤษฎีที่มีความสามัญมากขึ้นได้
- (5) เป็นแนวคิดที่ได้จากการวิเคราะห์หักล้างผ่านการผสมผสานกับแนวคิดอื่นๆ ซึ่งจะ ทำให้ทฤษฎีที่เกิดขึ้นมีพลังที่ลึกซึ้งในการอธิบาย
- (6) แนวคิดที่สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงได้ดีพอๆ กับประเด็นหลักที่ถูกสร้างจากข้อมูล นั่นคือ เมื่อเงื่อนไขมีการเปลี่ยนแปลง ก็ยังสามารถอธิบายได้ แม้ว่าในทางปรากฏการณ์ที่แสดงอาจจะดูแล้วค่อนข้างแตกต่างกันไปบ้าง แต่ก็ยังสามารถอธิบายถึงความไม่ลงรอยกันได้

6. การสร้างความน่าเชื่อถือของงานวิจัย (Research trustworthiness)

ความน่าเชื่อถือ (trustworthiness) เป็นสิ่งที่ใช้ในการประเมินข้อมูลเชิงคุณภาพ ประเด็นพื้นฐาน ของความสัมพันธ์กับความน่าเชื่อถือคือ นักวิจัยจะสามารถทำให้อื่นมีความเชื่อมั่นในข้อค้นพบของการศึกษา เป็นสิ่งที่มีคุณค่าเพียงพอที่จะให้ความสนใจและให้ความสำคัญ ในการสร้างความน่าเชื่อถือของงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างความน่าเชื่อถือของงานวิจัยใน 3 ประเด็น คือ ความน่าเชื่อถือ (credibility) การไว้วางใจได้ (dependability) และความสามารถยืนยันได้ (Confirmability) (Lincoln and Guba, 1999 cited in Balthip, 2010) มีรายละเอียดดังนี้

6.1 ความน่าเชื่อถือ (Credibility)

ความน่าเชื่อถือ สัมพันธ์กับการที่สิ่งที่ผู้วิจัยค้นพบนั้น ได้สกัดมาจากความเป็นจริง ที่เกิดขึ้นในบริบทหรือไม่ และผู้วิจัยได้เรียนรู้ในสิ่งที่ตั้งเป้าหมายเอาไว้หรือไม่ (Pitney, 2004) มีวิธีการที่จะยกระดับความน่าเชื่อถือของงานวิจัยได้หลายวิธี คือ 1) กิจกรรมที่ทำให้มั่นใจได้ถึง ความน่าเชื่อถือของข้อค้นพบและการตีความจะถูกสร้างขึ้น เช่น การใช้ระยะเวลาในการเข้าถึงพื้นที่ให้ มาก การสังเกตอย่างต่อเนื่อง และการตรวจสอบแบบสามเส้า 2) กิจกรรมที่สร้างการตรวจสอบจาก ภายนอกในกระบวนการศึกษา เช่น การทบทวนโดยผู้วิจารณ์ภายนอก 3) กิจกรรมที่มีเป้าหมายใน การกลั่นกรองสมมติฐานระหว่างการศึกษา กับข้อมูลให้มากที่สุดเท่าที่จะหาได้ เช่น การวิเคราะห์กรณี ตรงกันข้าม 4) กิจกรรมที่สร้างความเป็นไปได้ในการตรวจสอบข้อค้นพบและการตีความเบื้องต้น เทียบกับแหล่งข้อมูลดิบ 5) การตรวจสอบโดยผู้ให้ข้อมูล ด้วยการเตรียมข้อมูลและการตีความของ ผล เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลบนพื้นฐานประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูล (Balthip, 2010)

Glaser และ Strauss (1967) ให้ความสำคัญกับการอธิบายความน่าเชื่อถือของทฤษฎี ฐานราก ซึ่งนักวิจัยควรให้ขอบเขตการนำเสนอที่เป็นนามธรรมของกรอบแนวคิดให้ครอบคลุม ทั้งหมด และหลักสำคัญที่เชื่อมโยงกับสถานะและส่วนประกอบของทฤษฎี ใช้กระบวนการให้รหัส สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งอนุญาตผู้อ่านในการทำความเข้าใจว่านักวิเคราะห์ข้อมูล ได้ทฤษฎีจาก ข้อมูลมาอย่างไร สิ่งเหล่านี้จะช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือด้วย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการตามข้อเสนอแนะข้างต้น โดยในกระบวนการ สร้างความน่าเชื่อถือของงานวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการด้วยหลายวิธีประกอบกัน คือ

(1) ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาในการคลุกคลีกับพื้นที่และกลุ่มประชากรที่ศึกษาเป็น เวลานาน โดยใช้เวลาอยู่ในพื้นที่มากกว่า 3 ปี ตั้งแต่ในช่วงก่อนเริ่มทำการวิจัยจนกระทั่งเริ่มเก็บ ข้อมูลเพื่อทำการวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูล ทำให้มีความคุ้นเคยกับพื้นที่และตัวอย่างที่ศึกษาเป็นอย่างดี

(2) การตรวจสอบแบบสามเส้า (การใช้แหล่งอ้างอิงหลายแหล่งในการหาข้อสรุปเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นความจริง) ได้ถูกนำมาใช้เพื่อยกระดับความน่าเชื่อถือของข้อสรุปในการศึกษานี้ด้วย (Lincoln and Guba, 1985 cited in Balthip, 2010) การตรวจสอบแบบสามเส้าประกอบด้วย 4 ประเภท คือ การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี และการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล ในการศึกษานี้ การตรวจสอบแบบสามเส้าได้ถูกดำเนินการดังนี้

- การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล – ผู้วิจัยมีการเปรียบเทียบข้อมูลการบันทึกการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 15 คน บันทึกภาคสนามการสังเกตกระบวนการดำเนินงานของเครือข่าย จำนวน 22 ครั้ง และรายงานผลการดำเนินงานรวมทั้งเอกสารเผยแพร่อื่นๆ ของเครือข่ายในปัจจุบันและย้อนหลังเป็นเวลา 2 ปี (ระหว่างปี พ.ศ. 2550 – 2553)

- การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย – ผู้วิจัยได้รับการชี้แนะอย่างใกล้ชิดจากอาจารย์ที่ปรึกษาจำนวน 2 ท่าน ในระหว่างการวิจัยภาคสนามและพวกเขาวิเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายร่วมกันถึงข้อมูลที่ได้มาในขั้นต้น

- การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี – ข้อมูลใหม่ที่ได้จากการวิจัยภาคสนามถูกเปรียบเทียบกับข้อมูลเดิมและข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรม เพื่อค้นหาความเหมือนและความต่างของข้อมูล

- การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล – ผู้วิจัยมีการเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมด้วยการสัมภาษณ์ การสังเกตและบันทึกภาคสนาม และรายงานผลการดำเนินงานรวมทั้งเอกสารเผยแพร่อื่นๆ ของเครือข่าย

(3) การตรวจสอบโดยผู้ให้ข้อมูล เป็นการเสนอข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้ให้ข้อมูล โดยเน้นที่ข้อมูลและข้อค้นพบและการตีความของผู้วิจัย กระบวนการตรวจสอบโดยผู้ให้ข้อมูลนี้ ดำเนินการโดยผู้วิจัยอธิบายกลุ่มแนวคิดที่ได้จากการศึกษาแก่ผู้ให้ข้อมูลบางคน ซึ่งผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้ยอมรับและเห็นด้วยกับกลุ่มแนวคิดทั้งหมดและแนวคิดหลักของการศึกษามีความสอดคล้องกับประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูล

(4) การตรวจสอบจากภายนอก ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสนทนากลุ่มของผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการศึกษา เพื่อจะทบทวนและสำรวจในแง่มุมต่างๆ ของการศึกษา

- ด้านนโยบายสาธารณะ
- ด้านการบริหารและการพัฒนานโยบายสาธารณะในระดับท้องถิ่น
- ด้านการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคม
- ด้านการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย

6.2 ความไว้วางใจได้ (dependability)

ความไว้วางใจได้ของข้อมูลเชิงคุณภาพ มีใจความสำคัญอยู่บนพื้นฐานที่ว่าข้อค้นพบจากการศึกษา มีความเป็นเหตุเป็นผลอยู่ในขอบเขตของข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาหรือไม่ (Pitney, 2004) ตามแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีฐานราก ข้อค้นพบจากการศึกษาจะต้องมีความเป็นสามัญการที่เพียงพอที่จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มอื่นๆ ของสถานการณ์ที่หลากหลายในพื้นที่จริง ไม่ใช่เพียงแค่กลุ่มเฉพาะในสถานการณ์ที่ศึกษาเท่านั้น และจะต้องสามารถควบคุมอคติของผู้ใช้บนสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ด้วย ซึ่งแม้ว่าในกระบวนการที่นักวิจัยใช้เพื่อยกระดับความน่าเชื่อถือของงานวิจัย เช่น การตรวจสอบโดยผู้ให้ข้อมูล และการตรวจสอบแบบสามเส้า จะสามารถสร้างความไว้วางใจได้ด้วย แต่ผู้วิจัยควรรวบรวมข้อสรุปที่เข้มแข็งเพื่อที่จะสร้างความไว้วางใจได้โดยตรง นั่นคือการตรวจสอบการศึกษา (inquiry audit) ซึ่งต้องการองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ รายละเอียดของกระบวนการและผลผลิตของการวิจัย ซึ่งผู้วิจารณ์จากภายนอกสามารถพิจารณาข้อมูลและเอกสารสนับสนุนที่เกี่ยวข้องทั้งหมดอย่างถี่ถ้วน เพื่อการตรวจสอบกระบวนการและผลผลิตของการวิจัย (ข้อค้นพบ การตีความและข้อเสนอแนะ) ความไว้วางใจได้ของการศึกษานี้ให้ความสำคัญกับการนำเสนอกระบวนการวิจัยและวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างละเอียดในบทนี้ และการนำเสนอผลการวิจัยอย่างละเอียดในบทที่ 4

6.3 ความสามารถในการยืนยัน (Confirmability)

ความสามารถในการยืนยันคือสิ่งเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์หรือความเป็นกลาง ซึ่งพยายามที่จะแสดงถึงข้อค้นพบและการตีความของข้อค้นพบเหล่านั้นคือการเชื่อมโยงกับข้อมูลอย่างชัดเจน ในการศึกษาเชิงคุณภาพ ความสามารถในการยืนยันมุ่งเน้นที่คุณลักษณะของข้อมูลซึ่งตรวจสอบได้ สามารถใช้ในการสร้างความไว้วางใจได้และความสามารถในการยืนยันของข้อมูล ในการตรวจสอบผู้วิจัยต้องพัฒนาหลักฐาน (การเก็บรวบรวมเอกสารและข้อมูลอย่างเป็นระบบ) ซึ่งยินยอมให้ผู้ตรวจสอบเข้ามาวินิจฉัยเกี่ยวกับข้อมูลได้

ในการศึกษานี้ ความสามารถในการยืนยันได้แสดงผ่านผลการวิจัยทั้ง 5 บทรวมทั้งบทนำซึ่งได้นำเสนอรากฐานของการวิจัย ข้อมูลเบื้องหลัง การทบทวนวรรณกรรม วิธีการวิจัย ข้อค้นพบ ข้อสรุปและการอภิปรายผลการวิจัย ข้อความที่อ้างอิงจากบทสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ได้ถูกรายงานอย่างเหมาะสม เพื่อแสดงตัวอย่างที่ข้อค้นพบมีรากฐานมาจากข้อมูล มากกว่าที่จะมาจากแนวคิดที่มีอยู่ก่อนหน้าของผู้วิจัย อีกทั้งโดยส่วนใหญ่แล้วชื่อของแนวคิดหรือกลุ่มแนวคิดได้ถูกเลือกจากรหัสของข้อมูล

บทที่ 4

ผลการศึกษา

ในการศึกษารูปแบบของนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยการทบทวนเอกสาร และการวิจัยภาคสนามโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนและอาหารปลอดภัยจังหวัดสงขลา ในระหว่างปี พ.ศ. 2552 – 2553 เพื่อหาข้อสรุปในการนำมาวิเคราะห์ที่มีผลการศึกษา 2 ส่วน ดังนี้

1. พัฒนาการของสภาพความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหารจังหวัดสงขลา
2. กระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร

ส่วนที่ 1 พัฒนาการของสภาพความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหารจังหวัดสงขลา

สถาบันวิจัยระบบสุขภาพภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้รวบรวมความเป็นมาของเครือข่ายภาคประชาสังคมในจังหวัดสงขลา และเครือข่ายเกษตรและอาหารปลอดภัยเอาไว้ดังนี้

1.1 เครือข่ายภาคประชาสังคมในจังหวัดสงขลา

จังหวัดสงขลาเป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นในด้านการมีเครือข่ายภาคประชาสังคมที่เข้มแข็ง ที่ผ่านกระบวนการเติบโตเรียนรู้ร่วมกันอย่างยาวนานกว่าสามทศวรรษ ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ.2523 – 2524 โดยเป็นการรวมตัวของกลุ่มคนจากหลากหลายภาคส่วน ทั้งภาคประชาชน นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน สื่อ ศิลปิน นักธุรกิจ ฯลฯ นอกเหนือจากประเด็นปัญหาาร่วมในพื้นที่ที่จะเป็นปัจจัยสำคัญให้เปิดการรวมกลุ่มขับเคลื่อนในเรื่องต่างๆ ตามวาระ ยังมีเวทีเรียนรู้เกี่ยวกับนโยบายสาธารณะด้านสุขภาพที่หน่วยงานต่างๆ ได้เข้าไปสนับสนุน สิ่งเหล่านี้ถือเป็นต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นศักยภาพของพื้นที่ในการบูรณาการทางความคิดเพื่อต่อยอดกับต้นทุนของสังคมที่มีอยู่เดิม

ปัจจัยผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มภาคประชาสังคมในสงขลา มี 2 ประการใหญ่ๆ คือ

(1) ปัญหาจากการพัฒนาสงขลาให้เป็นเมืองศูนย์กลางเศรษฐกิจและการลงทุนในพื้นที่ภาคใต้ตอนล่างโดยปราศจากการคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นและมาตรการรองรับที่ดี รวมทั้งผลการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว ก่อให้เกิดปัญหาทับซ้อนทั้งในด้านสังคม สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ประเด็นที่เป็นเงื่อนไขสำคัญคือ การเผชิญกับวิกฤตการณ์หรือปัญหาพร้อมในพื้นที่ อาทิ โครงการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และการพัฒนาโครงการลงทุนขนาดใหญ่ เช่น โครงการก่อสร้างอุโมงค์ลอดทะเลสาบสงขลา โครงการก่อสร้างท่าอากาศยานและโรงแยกก๊าซไทย-มาเลเซีย เป็นต้น

(2) สงขลาเป็นที่ตั้งของสถานศึกษาสำคัญหลายแห่งในภาคใต้ อาทิ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ และมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา สถาบันเหล่านี้เป็นฐานสำคัญของการผลิตนักวิชาการและบุคลากรที่มีความตระหนักรู้ปัญหาส่วนรวม ส่วนหนึ่งเป็นนักพัฒนาเอกชนที่จบการศึกษาจากสถานที่เหล่านี้แล้วออกมาทำงานเคลื่อนไหว

โดยภาพรวมแล้ว กลุ่ม/เครือข่ายในระยะแรกส่วนใหญ่เติบโตจากประเด็นร่วมในเรื่องกลุ่มการเงิน งานทะเลสาบสงขลา เกษตรและสิ่งแวดล้อม ส่วนหนึ่งมีโครงสร้างเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรชาวบ้านที่รวมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ ขณะที่อีกหลายกลุ่มมีลักษณะเป็นกลุ่มอิสระและกลุ่มที่รวมตัวกันหลวมๆ ของนักวิชาการและคนชั้นกลางที่สนใจความเป็นไปของสังคม ลักษณะการทำงานของกลุ่มนักพัฒนาเอกชนจะเน้นการลงลึก ใกล้ชิดถึงชุมชนโดยตรง และมีขอบเขตประเด็นที่ค่อนข้างชัดเจน จำเพาะและต่อเนื่อง ขณะที่กลุ่มองค์กรชาวบ้านมีลักษณะเฉพาะประเด็น และกลุ่มอิสระมีการรวมตัวที่ข้ามหรือซ้อนทับกันไปมา ทั้งในแง่ประเด็นและตัวบุคคล โดยมีเวทีเฉพาะกิจในการรวมกลุ่มกัน ลักษณะการทำงานเน้นในเชิงข้อมูลมากกว่าเชิงพื้นที่ ลักษณะการก่อตัวของภาคประชาสังคมสงขลา แบ่งออกเป็น 3 ช่วงใหญ่ๆ ดังนี้

ช่วงที่ 1 การก่อตัวของกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรชาวบ้าน (พ.ศ. 2520 – 2530)

การพัฒนาพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาให้เอื้อต่อการทำนาปีหลายครั้งของเกษตรกรในช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2492- 2530 เป็นที่มาของการก่อสร้างประตูระบายน้ำบริเวณปากกระวะและปากน้ำอีกหลายแห่ง ซึ่งเป็นปากน้ำที่เปิดออกสู่ทะเลอ่าวไทยเพื่อแก้ปัญหาน้ำกร่อยในช่วงน้ำทะเลหนุนหรือช่วงมรสุม รวมทั้งการขุดลอกคลองธรรมชาติเพื่อสูบน้ำจากทะเลสาบตอนบนไปใช้เพื่อการเกษตรในโครงการชลประทานทุ่งระโนด ได้ส่งผลต่อระบบนิเวศของทะเลสาบอย่างมากมาย ทั้งการทำให้ระบบการไหลเวียนของน้ำเสื่อมหมดไป ส่งผลให้สัตว์น้ำลดลงอย่างรวดเร็ว ทะเลสาบตื้นเขิน ชุมชนชาวประมงล่มสลายและกลายเป็นแรงงานอพยพ ทั้งก่อให้เกิดความขัดแย้งต่อกันระหว่างชาวนาและชาวประมง

ในส่วนขององค์กรพัฒนาเอกชน เริ่มขึ้นในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2524 บัณฑิตกลุ่มหนึ่งจากคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ มีความตระหนักต่อปัญหาด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ได้ริเริ่มงานพัฒนาชุมชนรอบทะเลสาบในชื่อ “โครงการพัฒนาชุมชนประมงบ้านปากบางนาทับ” จากนั้นในปี พ.ศ. 2528 ได้พัฒนาเป็น “โครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็ก” ต่อมาในปี พ.ศ. 2539 แคนนำโครงการ คือ บรรจง นะแส ได้ก่อตั้งเป็น “โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้” ดำเนินงานเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน สำหรับองค์กรพัฒนาเอกชนอื่นๆ ได้แก่ งานพัฒนาชุมชนแออัด ซึ่งมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยได้ขยายพื้นที่การทำงานสู่เมืองสงขลา โดยในปี พ.ศ. 2531 ได้พัฒนาเป็น โครงการพัฒนาชุมชนแออัดภาคใต้ ทำงานในชุมชนแออัดตำบลเก้าเส้ง อำเภอเมืองสงขลา ซึ่งเป็นชาวประมงส่วนหนึ่งกับชาวจีนที่ถูกรัฐบาลอพยพย้ายจากแหลมสน ก่อนมาตั้งถิ่นฐานริมคลองสำโรงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 รวมทั้งแรงงานอพยพที่เข้ามาทำงานในโรงงานที่อยู่โดยรอบ จนกระทั่งกลายเป็นชุมชนแออัดขนาดใหญ่

ในส่วนขององค์กรชุมชนเริ่มมีการรวมกลุ่มไม่เป็นทางการจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเกษตรกรและกลุ่มออมทรัพย์ ที่เกิดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาจากหนี้สินและผลกระทบจากการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว เช่น กลุ่มออมทรัพย์คลองหะ ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2520 กลุ่มออมทรัพย์คลองเปี๊ยะ ตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2523 กลุ่มออมทรัพย์ประชามทุ่งหวัง ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2528 กลุ่มพีชร่วมยาง/กลุ่มเกษตรปายาง/กลุ่มเกษตรกร่อง/กลุ่มผักพื้นบ้าน (ระหว่าง พ.ศ. 2528 – 2529) ที่ค่อยๆ พัฒนาเป็นเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก และเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ในระยะ 10 ปีต่อมา นอกจากนั้นยังมี กลุ่มอาชีพ กลุ่มตาลโตนด กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่กระจัดกระจายกันอยู่ กลุ่มหมอพื้นบ้าน และสมาพันธ์ครูภาคใต้ ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2527 เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การรวมกลุ่มของชนชั้นกลาง และนักวิชาการก็เริ่มก่อตัวขึ้นบ้าง โดยเริ่มมีกลุ่มที่สนใจด้านสุขภาพเกิดขึ้น คือ “ชมรมส่งเสริมสุขภาพและความเป็นอยู่ของประชาชน” (พ.ศ. 2524) เกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มแพทย์ พยาบาล และนักธุรกิจที่เกิดความตระหนักว่า ประชาชนในจังหวัดสงขลามีความเสี่ยงจากอาหารเป็นพิษ เนื่องจากผู้ประกอบการที่ไม่รู้ หรือไม่ใส่ใจ โดยมีการจัดกิจกรรมบรรยายให้ความรู้เรื่องอาหารและสุขภาพ จัดทำเอกสารเผยแพร่รายเดือน โดยระดมทุนทรัพย์จากสมาชิก และให้ความรู้ผ่านสื่อวิทยุของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย สัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง ชมรมดังกล่าว ได้ยุติไปในปี พ.ศ. 2530 เนื่องจากสมาชิกมีการแยกย้ายกันไป แต่ยังมีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมกันอย่างต่อเนื่อง แต่มีลักษณะเป็นการรวมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ และถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดสงขลาประชามในช่วงต่อมา เหล่านี้เป็นตัวอย่างของการเคลื่อนไหวที่ก่อให้เกิดกลุ่มแกนนำเข้มแข็งตามประเด็น โดยในระยะนี้กลุ่มต่างๆ ยังมีลักษณะต่างคนต่างทำ ในประเด็นเฉพาะที่ตนสนใจ

ช่วงที่ 2 การเปิดพื้นที่สาธารณะและการแตกตัวของเครือข่าย (พ.ศ. 2531 – 2540)

ช่วงนี้ทิศทางการทำงานของกลุ่มต่างๆ ที่เน้นปฏิบัติการในชุมชน เริ่มขยับมาสู่การเปิดพื้นที่ทางสังคมกว้างขึ้น และเริ่มมีการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกัน โดยกลุ่มกิจกรรมด้านสื่อวิทยุชุมชนที่ช่วยเปิดพื้นที่สื่อสารทางสังคมอย่างกว้างขวาง ในชื่อว่า “Core Radio” กลุ่มสื่อวิทยุสร้างสรรค์ ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2530 ซึ่งมีแกนนำเป็นข้าราชการในสังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน (กสน.) มองเห็นว่า การเปิดพื้นที่สื่อเพื่อท้องถิ่นในขณะนั้นยังมีน้อยมาก ทั้งๆ ที่สื่อเป็นช่องทางการสื่อสารสำคัญ พลังเพื่อการเปลี่ยนแปลงควรอยู่ที่ประชาชน กลุ่ม Core Radio จึงริเริ่มที่จะประสานงานกับภาคีต่างๆ ทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และภาคธุรกิจ ให้เข้ามาร่วมจัดเวทีสาธารณะ พูดคุยด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะประเด็นการฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา ผ่าน “เวทีโลกศตใสในบ้านเกิด” เป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2534 จากนั้นในปีต่อมาสามารถเชื่อมต่อกับเครือข่ายต่างๆ ได้มากขึ้น ความยอมรับจากหลายภาคส่วน ทำให้ Core Radio พัฒนาเป็นกลุ่ม “สงขลาฟอรั่ม” ในปี 2536 โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานจาก สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

การจัดเวทีโลกศตใสในบ้านเกิดอย่างต่อเนื่อง ระหว่าง พ.ศ. 2534 – 2540 มีส่วนกระตุ้นให้ผู้คนในสงขลาเกิดความตระหนักต่อปัญหาทะเลสาบเสื่อมโทรมมากขึ้น กลุ่มเคลื่อนไหวต่างๆ ได้ทยอยก่อเกิดเพิ่มขึ้นจำนวนมาก ในลักษณะการรวมกลุ่มกันแบบไม่เป็นทางการ และร่วมกันจัดกิจกรรมต่างประเด็นที่สนใจ เช่น กลุ่มรักสุขภาพ มูลนิธิรักบ้านเกิดภาคใต้ เครือข่ายธรรมชาติเพื่อทะเลสาบสงขลา กลุ่มเหล่านี้ นำโดยปัญญาชนและนักวิชาการ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนชั้นกลางในเมือง อาจกล่าวได้ว่าสงขลาฟอรั่มช่วยกระตุ้นให้ท้องถิ่นเกิดความตื่นตัวเรื่องสื่อสารสาธารณะรวมทั้งเป็นปัจจัยเอื้อให้เกิดการเติบโตและจุดประกายของเครือข่ายสื่อวิทยุชุมชนในพื้นที่ เช่น เครือข่ายบินหลา และรายการวิทยุในรูปแบบฟอรั่มหรือสภากาแฟอีกหลายกลุ่มในปัจจุบัน ระหว่างนี้ยังเกิดเครือข่ายในเชิงประเด็นอื่นๆ อีกมาก เช่น เครือข่ายกสิกรรมไร้สารพิษ (2538) เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก (2539) เครือข่ายลุ่มน้ำภาคใต้ (2539) กลุ่มรักษาคคลองอู่ตะเภา ตอนล่าง (2538) รวมถึงเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเป็นเครือข่ายเกษตรชีวภาพซึ่งมีชาวบ้านเป็นแกนนำ และกลุ่มสทิงพระสร้างสรรค์ ซึ่งมีแกนนำเป็นปัญญาชนในท้องถิ่นที่สนใจเรื่องสิ่งแวดล้อมและสุขภาพก็เกิดขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกันนี้ ขณะเดียวกันการเกิดกลุ่มเคลื่อนไหวเรื่องการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เนื่องจากการจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นครั้งแรก เช่น กลุ่มบางเหรียงสัมพันธ์ (2536)

ช่วงที่ 3 การตื่นตัวและการจัดขบวนการเคลื่อนไหวในภาคประชาชน

เป็นช่วงของการตื่นตัวเคลื่อนไหวทางสังคมในประเด็นสิ่งแวดล้อมและการเมือง โดยเหตุการณ์สำคัญที่นำมาสู่การขยายตัวและช่วยจัดขบวนการของกลุ่มเครือข่ายต่างๆ ในสงขลาอย่างมาก เกิดขึ้นในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2539 – 2544 มีการจัดกิจกรรมเวทีการพูดคุยถึงการรวมตัวภาคประชาสังคมร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี เพื่อร่วมระดมความเห็นจากทุกภาคส่วนต่อทิศทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 โดยใช้ชื่อร่วมกันเป็นครั้งแรกว่า “สงขลาประชาคม” (2539) จากนั้นเกิด “ขบวนการธงเขียว” หรือสมัชชาจังหวัดสงขลาเพื่อการปฏิรูปการเมือง (2540) เพื่อเคลื่อนไหวเรียกร้องรัฐธรรมนูญฯ ฉบับ พ.ศ. 2540 ซึ่งช่วยขยายความร่วมมือระหว่างกลุ่มคนภาคต่างๆ มากขึ้น ทั้งองค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ สื่อ ภาคประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะช่วยรื้อเครือข่ายจากภาครัฐกิจและภาคราชการได้มากขึ้น การรวมตัวมีลักษณะเป็นเครือข่ายหลวมๆ โดยแต่ละกลุ่มคนมักเป็นแกนนำการพัฒนาหรือกิจกรรมเชิงสังคมในประเด็นเฉพาะด้าน แล้วมารวมตัวกันเฉพาะกิจในประเด็นร่วมสำคัญๆ ของสงขลาและเปลี่ยนชื่อเรียกองค์กรตามประเด็นที่เคลื่อนไหว

ต่อมาในช่วง พ.ศ. 2539 – 2540 เกิดประเด็นการถกเถียงเรื่องความเหมาะสมของการสร้างอุโมงค์ลอดทะเลสาบสงขลา นักวิชาการจำนวนหนึ่ง จึงได้รวมกลุ่มกันในนาม กลุ่มศึกษาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน (2540) เพื่อศึกษาผลกระทบจากโครงการสาธารณะ มีการนำเสนอข้อมูลในเชิงยืนยันต่อภาครัฐในเวทีประชาพิจารณ์ เมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2540 ที่จังหวัดสงขลา เป็นผลให้โครงการนี้ต้องถูกระงับอย่างไม่มีกำหนด จากนั้น ในช่วง พ.ศ. 2541 – 2542 เกิดกรณีประมงพื้นบ้านปลากะตัก และโครงการก่อสร้างท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย กลุ่มเครือข่ายได้ร่วมกันแสดงความเห็นในนามของ เครือข่ายพลเมืองสงขลา (2542) ถือเป็นช่วงที่เริ่มมีการเปิดประเด็นเรื่องสุขภาพอย่างชัดเจนอีกครั้ง ปัญหาที่เกิดขึ้นต่อเนื่องนี้ ก่อให้เกิดการเชื่อมต่อบริเวณกลุ่มที่ขยายไปสู่การเปิดเวทีการเรียนรู้ การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาสังคม ซึ่งช่วยดึงคนรุ่นใหม่เข้ามาช่วยขบวนการมากขึ้น ได้แก่ วิทยาลัยวันศุกร์ (2542) ทำหน้าที่เป็นเวทีเสวนาประเด็นปัญหาต่างๆ ในสังคมอย่างต่อเนื่องทุกสัปดาห์ หลายประเด็นช่วยจุดประกายให้เกิดการขับเคลื่อนต่อในกลุ่มสนใจ

ช่วงระหว่าง พ.ศ. 2541 – 2543 กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน และสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาได้เข้ามาสนับสนุนการพัฒนาชุมชนเพื่อบรรเทาปัญหาจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ รวมทั้งเกิดสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ภาคใต้ ที่จังหวัดสงขลา ใน พ.ศ. 2543 เน้นการทำวิจัยเพื่อชุมชน ส่วนใหญ่เป็นประเด็นเกษตรและภูมิปัญญาท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม หลังการเข้ามาของแหล่งทุนต่างๆ สมาชิกในสงขลาประชาคม เริ่มแยกย้าย

กัน ไปทำงานขับเคลื่อนตามประเด็นที่ตนเองสนใจมากขึ้น รวมทั้งเครือข่ายที่เคยมีบทบาทโดดเด่นอย่าง สงขลาฟอรั่ม อันเนื่องมาจากความแตกต่างทางความคิดและวัฒนธรรมการทำงาน โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2543 – 2544 เป็นต้นมา

การคัดสรรตัวแทนภาคประชาชนเข้าสู่คณะกรรมการสุขภาพระดับพื้นที่ (กสพ.) ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2543 ถึงต้นปี 2544 ตามโครงการนำร่องการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นด้านสุขภาพ อันเป็นผลมาจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ พ.ศ. 2542 ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่นำมาสู่ความตื่นตัวและการขับเคลื่อนเรื่องสุขภาพโดยภาคประชาชนสงขลาอย่างจริงจังและเป็นรูปธรรมชัดเจน โครงสร้างคณะกรรมการดังกล่าว กำหนดให้มีผู้แทนทั้งหมด 20 คน ประกอบด้วยตัวแทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 9 คน กระทรวงสาธารณสุขในพื้นที่ 5 คน และตัวแทนภาคประชาชน 6 คน โดยแบ่งเป็นภาคประชาสังคม 3 คน และผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน เครือข่ายที่เคยรวมตัวกันในนาม “สงขลาประชาคม” จึงได้ร่วมกันคัดสรรตัวแทนภาคประชาชนอย่างเข้มข้น เป็นกระบวนการตั้งแต่ระดับรากหญ้าจากตัวแทนระดับตำบล สู่ระดับอำเภอ แล้วจัดเวทีระดับจังหวัดเพื่อคัดเลือกตัวแทนระดับเขต โดยมีโครงการบริโภคเพื่อชีวิตสงขลา มูลนิธิริบบิ้นเกิดภาคใต้ และศูนย์ประสานงานองค์กรภาคประชาชนสงขลา เป็นแกนหลักในการประสานงาน กระบวนการดังกล่าวสามารถเชื่อมร้อยเครือข่ายและแกนนำจากองค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มอิสระ องค์กรชาวบ้าน สื่อ นักวิชาการ ภาคธุรกิจและข้าราชการส่วนหนึ่ง มีการรวมตัวเป็น ประชาคมสุขภาพสงขลา ประกอบด้วยแกนนำที่เข้าร่วมเวทีตัวแทนระดับอำเภอ 16 อำเภอ และตัวแทนระดับเขต 3 เขต จากสงขลาตอนบน และตอนล่าง

การจัดกระบวนการคัดสรรตัวแทนอย่างเข้มข้นนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างเงื่อนไขร่วมเรียนรู้ถ่ายทอดข้อมูลสู่กระบวนการที่มีการจัดการ โดยโครงสร้างการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นในอนาคต คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นถือเป็นจุดเริ่มต้นของการปรับมุมมองเรื่องสุขภาพที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน กระบวนการในครั้งนี้ยังช่วยปรับวิถีคิดและแนวทางการทำงานของภาคราชการและองค์กรพัฒนาเอกชนให้เข้ามาสู่ภาคประชาสังคมอย่างเปิดกว้างขึ้น อย่างไรก็ดีตาม ความคาดหวังว่าภาคประชาชนจะได้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดนโยบายด้านสุขภาพด้วยตนเอง ซึ่งเดิมเป็นหน้าที่ของ กสพ. ได้แน่นิ่งไปในปี 2545 เนื่องจากรัฐบาลชุดใหม่มีนโยบายจังหวัดบูรณาการ (CEO) และมีคำสั่งปรับเปลี่ยนบทบาทของ กสพ. ลงเป็นเพียงที่ปรึกษา ด้านนโยบายเท่านั้น

พัฒนาการภาคประชาสังคมในระยะหลังนี้เป็นช่วงที่กลุ่ม/เครือข่ายต่างๆ มีความตื่นตัวสนใจในประเด็นหลากหลายออกไปจากเดิม เริ่มมีการรวมตัวกันในนามภาคประชาชนอย่างชัดเจน และมีการเชื่อมโยงภาคีหลายภาคส่วน

1.2 เครือข่ายสร้างสุขภาพจังหวัดสงขลา-เครือข่ายสงขลาพอเพียง (พ.ศ.2548 – ปัจจุบัน)

1.2.1 การสร้างเครือข่ายสร้างสุขภาพจังหวัดสงขลา ใช้วิธีการเชื่อมโยงกลุ่มและเครือข่ายที่มีอยู่แล้วในพื้นที่ ให้รวมกันเป็นเครือข่ายแต่ละประเด็นตามกิจกรรมที่แต่ละกลุ่ม/เครือข่ายสนใจ และเชื่อมโยงหลายประเด็นเข้าด้วยกันให้เป็นเครือข่ายใหญ่ระดับจังหวัด โดยเริ่มจากกลุ่มแกนประสานงานเครือข่ายที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภายนอก เพื่อประสานงานการสนับสนุนกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพในพื้นที่จังหวัดสงขลา ระหว่างปี พ.ศ.2547 – 2548 โดยในการดำเนินงานขององค์กรที่ทำหน้าที่ประสานงาน มีการตั้งคณะกรรมการบริหารองค์กร เพื่อกำกับทิศทางการทำงาน ซึ่งประกอบด้วยแกนนำเครือข่ายภาคประชาชน องค์กรบริหารส่วนจังหวัด และนักวิชาการ เข้ามาร่วมกันทำงาน ทำให้เกิดการเรียนรู้การทำงานซึ่งกันและกัน มีความคุ้นเคยและความเข้าใจซึ่งกันและกัน จากการทำงานในการสนับสนุนกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพของกลุ่มต่างๆ ในช่วง 2 – 3 ปี เป็นลักษณะการประกาศแนวทางการสนับสนุนกิจกรรมออกไปสู่สาธารณะ และรับโครงการที่มีผู้เสนอเข้ามาสู่การพิจารณา เป็นลักษณะการสนับสนุนกิจกรรมเล็กๆ ของกลุ่ม ที่มีการขอรับการสนับสนุนงบประมาณซึ่งเกิดขึ้นเพียงบางพื้นที่ บางกลุ่ม ไม่สามารถทำให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนการสร้างเสริมสุขภาพในภาพรวมของจังหวัดได้ จึงมีความเห็นว่าควรมีการจัดทำกรอบการดำเนินงานการสร้างเสริมสุขภาพในระดับจังหวัด และพัฒนาเครือข่ายการทำงานที่ประกอบด้วยเครือข่ายภาคประชาชน นักวิชาการ และหน่วยงานภาครัฐ ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในแต่ละประเด็น เพื่อให้เกิดการพัฒนาต่อยอดในการขับเคลื่อนต่อไปได้เอง

1) การจัดทำแผนที่เครือข่าย (social network mapping)

แกนประสานงานเครือข่าย ได้ดำเนินการจัดทำแผนที่เครือข่ายทางสังคม (Social network mapping) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำไปสู่การจัดทำแผนสุขภาพระดับจังหวัด เนื่องจากจังหวัดสงขลามีทุนทางสังคมในด้านการทำงานของภาคประชาชน พัฒนามาตั้งแต่การมีกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มนักพัฒนา สงขลาประชคม ประชาคมสุขภาพ จนกระทั่งสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ได้เข้ามาทำหน้าที่เป็นตัวเร่งกระบวนการหรือเป็นตัวจุดชนวน เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายการทำงานในภาพรวมของจังหวัด เพื่อกำหนดกรอบการทำงานในการสร้างเสริมสุขภาพของจังหวัด เกิดเป็นเครือข่ายสร้างสุขภาพจังหวัดสงขลา ประกอบด้วยเครือข่ายเชิงประเด็น จำนวน 14 ประเด็น ซึ่งมีเครือข่ายประเด็นเกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพ เป็นประเด็นหนึ่งที่อยู่ในเครือข่าย

วิธีการพัฒนาเครือข่ายเริ่มจากการเชื่อมโยงเครือข่ายภาคประชาสังคม ที่มีการดำเนินการอยู่ในพื้นที่ มาประชุมร่วมกัน เพื่อหารายชื่อแกนนำเครือข่ายอื่นๆ เพิ่มเติม ทั้งในส่วนของหน่วยงานภาครัฐ และนักวิชาการที่มีความสนใจและมีการทำงานในแต่ละประเด็น เมื่อมีการ

ประชุมหลายครั้ง แต่ละกลุ่มมีการเติมรายชื่อเครือข่ายใหม่ๆ เข้ามาร่วมอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้เครือข่ายเริ่มขยายเติบโตมากขึ้น จากนั้นจึงกำหนดตัวแกนประสานงานของเครือข่าย โดยพิจารณาจากประสบการณ์การทำงานในประเด็นนั้นๆ และการได้รับการยอมรับจากเครือข่ายเป็นหลัก เนื่องจากแกนประสานงานของเครือข่าย จะต้องทำหน้าที่ประสานงานในการจัดทำแผนสุขภาพระดับจังหวัดในประเด็นนั้นๆ

2) การจัดทำแผนการดำเนินงานในแต่ละประเด็น

มีการประชุมรวมเครือข่ายทั้งหมดเพื่อกำหนดเป้าหมายและทิศทางการทำงานร่วมกัน จากนั้นแกนประสานงานเครือข่ายแต่ละประเด็นจัดการประชุมเครือข่ายเพื่อจัดทำแผนการดำเนินงาน โดยมีองค์ประกอบผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วยตัวแทนกลุ่ม องค์กร และเครือข่ายที่ทำกิจกรรมในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนั้นๆ ซึ่งมาจากเครือข่ายภาคประชาชนและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง แกนประสานงานกลางทำหน้าที่รวบรวมแผนการดำเนินงานของทุกประเด็นและจัดทำเป็นแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา ในขั้นตอนการจัดทำแผนสุขภาพ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรต่างๆ ทั้งในพื้นที่คือ องค์กรบริหารส่วนจังหวัดสงขลา

3) การจัดทำบันทึกความร่วมมือในการดำเนินงานตามแผนสุขภาพจังหวัด

เมื่อได้แผนสุขภาพจังหวัดสงขลา ทั้ง 14 ประเด็นแล้ว แกนประสานงานจึงได้จัดทำบันทึกความร่วมมือการสนับสนุนดำเนินงานตามแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา มีการค้นหาองค์กรหลักที่จะสนับสนุนการดำเนินงานตามแผน และจัดให้มีพิธีการลงนามบันทึกความร่วมมือในการดำเนินงานร่วมกันขององค์กรหลักในการดำเนินงานและการสนับสนุน ซึ่งประกอบด้วย องค์กรบริหารส่วนจังหวัดสงขลา ทำหน้าที่สนับสนุนงบประมาณการดำเนินงาน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ทำหน้าที่สนับสนุนทางด้านวิชาการและสนับสนุนกลไกการประสานงาน ผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา เป็นตัวแทนของหน่วยงานภาครัฐ เพื่อให้หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องให้ความสำคัญและเข้าร่วมดำเนินงานในทุกประเด็น และตัวแทนจากเครือข่ายภาคประชาชน ซึ่งเป็นกลไกการดำเนินงานในแต่ละประเด็น พิธีการลงนามบันทึกความร่วมมือได้จัดร่วมกับการจัดงานสร้างสุขภาพได้ ซึ่งสนับสนุนงบประมาณโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ซึ่งเป็นงานระดับภาคมีเครือข่ายภาคประชาชนจากจังหวัดอื่นๆ มาร่วมงานจำนวนมาก จึงทำให้เครือข่ายเกิดความภาคภูมิใจและเกิดแรงบันดาลใจในการดำเนินงานร่วมกัน

4) การดำเนินงานตามแผน

การมีบันทึกความร่วมมือในการดำเนินงานที่เกิดขึ้น ทำให้องค์กรที่เกี่ยวข้องและเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการตามแผนได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐ เนื่องจากทำให้ผู้บริหารของหน่วยงานได้รับทราบว่าเป็นกิจกรรมที่ผู้ว่าราชการจังหวัดให้การยอมรับ ว่าเป็นงานที่

สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาของจังหวัด และทำให้เกิดการจัดระบบการทำงานที่เป็นทางการที่น่าเชื่อถือ ดังนี้

- ด้านการบริหารจัดการเครือข่าย ได้มีการจัดตั้งองค์กรทำหน้าที่ประสานงานแผนสุขภาพจังหวัดอย่างเป็นทางการ ทำให้เกิดระบบการบริหารจัดการเครือข่ายในภาพรวมของจังหวัด โดยสำนักงานจังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นตัวแทนของหน่วยงานภาครัฐ ออกคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารเครือข่ายสร้างสุขภาพจังหวัดสงขลาอย่างเป็นทางการ องค์กรประกอบของคณะกรรมการประกอบด้วยตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรบริหารส่วนจังหวัด และตัวแทนเครือข่ายภาคประชาชนเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ มีองค์กรที่ทำหน้าที่ในการประสานงานซึ่งทำหน้าที่ประสานงานกับเครือข่ายในเชิงประเด็นและติดตามการดำเนินงาน การมีคณะกรรมการที่ประกอบด้วยตัวแทนจากองค์กรหลายภาคส่วนและมีระบบการบริหารจัดการที่ดี ทำให้เกิดความน่าเชื่อถือทั้งต่อเครือข่ายเอง และทำให้การสร้างความร่วมมือกับเครือข่ายใหม่ๆ เป็นไปได้ง่าย

- ด้านการสนับสนุนงบประมาณ องค์กรบริหารส่วนจังหวัด ได้ให้การสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการตามแผนทั้ง 14 ประเด็น และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เป็นผู้สนับสนุนงบประมาณหลักในด้านการบริหารจัดการและการจัดกระบวนการเรียนรู้ในภาพรวมของเครือข่าย โดยมีสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ สนับสนุนการจัดกิจกรรมสมัชชาสุขภาพระดับจังหวัด ซึ่งเป็นการจัดประชุมรวมของเครือข่ายทั้งหมดในภาพรวมของจังหวัด ทั้ง 14 ประเด็น จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีๆ ละ 1 ครั้ง เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้เครือข่ายทั้ง 14 ประเด็น ได้เผยแพร่ผลและความก้าวหน้าการดำเนินงานของเครือข่ายที่รับผิดชอบ ได้เสนอบทเรียนจากการดำเนินงานของตนเอง และได้เรียนรู้การดำเนินงานของประเด็นอื่นๆ หรือพื้นที่อื่นๆ เป็นการสร้างกำลังใจในการขับเคลื่อนสุขภาพร่วมกันทั้งจังหวัด และใช้ช่องทางการสื่อสารสาธารณะเพื่อขยายเครือข่ายใหม่ๆ

- ด้านการดำเนินงานตามแผนสุขภาพ มีแกนประสานงานแต่ละประเด็นทำหน้าที่ประสานองค์กรต่างๆ เพื่อแบ่งหน้าที่กันทำงาน มีการประชุมเพื่อติดตามงานเป็นระยะๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้และปรับตัวในการทำงานร่วมกัน และแกนประสานงานของประเด็นมีการประชุมร่วมกันกับแกนประสานงานเครือข่ายอื่นๆ เป็นประจำทุกเดือน ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้การทำงานข้ามเครือข่าย เชื่อมโยงการทำงานร่วมกันในเชิงพื้นที่ซึ่งมีการทับซ้อนกันของประเด็น มีการสรุปบทเรียนร่วมกันปีละ 1 ครั้ง เพื่อวางแผนการดำเนินงานของปีต่อไป

- ด้านการเชื่อมโยงกับองค์กรและเครือข่ายภายนอก เครือข่ายสมัชชาสุขภาพจังหวัดเป็นกลไกเชื่อมโยงเครือข่ายระดับจังหวัดกับเครือข่ายสมัชชาสุขภาพระดับประเทศ

ซึ่งมีบทบาทในการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายในระดับประเทศเสนอต่อหน่วยงานและองค์กรต่างๆ โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบาย

1.2.2 หลักการและแนวคิดในการดำเนินงานของเครือข่าย

1) ปรับกระบวนการทัศน์เรื่องสุขภาพ เปรียบเป็นแนวทางพื้นฐานที่จำเป็นที่จะสร้างโดยมุ่งเน้นปรับเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อเรื่องสุขภาพของทุกฝ่ายที่มาว่าไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องสาธารณสุข ไม่ได้เป็นหน้าที่ของบุคลากรทางการแพทย์เท่านั้น แต่เป็นเรื่องสุขภาพะ เป็นเรื่องคุณภาพชีวิตในมิติทั้งกาย จิต สังคม จิตวิญญาณและปัญญา โดยครอบคลุมไม่เพียงเฉพาะปัจเจกบุคคล แต่ครอบคลุมไปถึงครอบครัว ชุมชนและสาธารณะ การดำเนินงานเพื่อนำไปสู่สุขภาพะ จึงเป็นบทบาทของทุกคน ทุกภาคี ทุกหน่วยงาน

2) ขับเคลื่อนสังคมด้วยพลัง INN

- I (Individual) หมายถึง พลังแห่งความเป็นปัจเจกชน ที่ทุกคนมีพลังของสองมือที่สามารถสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามเพื่อเปลี่ยน โลกรอบๆ ตัวเราให้เหลือเพียงด้านดีด้านเดียวได้ ซึ่งในจังหวัดสงขลามีปัจเจกชนที่มีความรู้ ความใส่ใจต่อปัญหาสังคมจำนวนมาก

- N (Node) หมายถึง การรวมตัวเป็นกลุ่ม ชมรม องค์กรอาสาต่างๆ ที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันที่จะสร้างสังคมที่ดีกว่าในมิติด้านต่างๆ ตามที่ตนเองถนัด ให้เกิดเป็นหน่ออ่อนแห่งความดีงามที่พร้อมจะผุดขึ้นทั่วทุกพื้นที่ในสังคม จะช่วยให้เกิดกัลยาณมิตร และพลังในการทำสิ่งดีๆ ให้สังคมมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง สะสมองค์ความรู้ ประสบการณ์ มุมมองต่อการแก้ปัญหา ลงทำงานจริงต่อประเด็นที่สนใจ ด้วยหัวใจของจิตอาสาสมัคร

- N (Network) หมายถึง การรวมตัวเป็นเครือข่ายของหน่ออ่อนแห่งการทำดีทั่วไปในสังคม เชื่อมต่อระหว่างกลุ่ม นำพลังแห่งเครือข่ายไปขับเคลื่อนให้เกิดนโยบายสาธารณะที่ดี สร้างวัฒนธรรมค่านิยมใหม่ในสังคมที่เหมาะสม สร้างระบบตาข่ายแห่งมนุษยธรรมรองรับผู้ที่ด้อยโอกาสหรือยากลำบากกว่า ความเป็นเครือข่ายจะเป็นพลังแนวราบที่ยืดหยุ่นแต่ทรงพลัง ไม่ติดกรอบแห่งอำนาจเช่นพรรคการเมือง ไม่ติดกรอบของระเบียบและสายการบังคับบัญชาเช่นระบบราชการ ไม่ติดกรอบแห่งผลประโยชน์แห่งองค์กรทางธุรกิจ เป็นพลังที่พร้อมรวมตัวอย่างเหนียวแน่น หรือแยกกันสร้างสรรค์ตามแต่สถานการณ์จะเรียกร้อง

3) เติบโตต่อยอดจากรากฐานเดิม จังหวะก้าวใหญ่ในอดีตที่ผ่านมาในการขับเคลื่อนเรื่องสุขภาพในจังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญและอานิสงส์แรงกระเพื่อมเชิงบวกมาถึงปัจจุบัน

4) จัดองค์ประกอบที่เหมาะสมผลักดันนโยบายสาธารณะ

- ภาควิชาการ ได้แก่ การใช้กระบวนการจัดการความรู้ ใช้ปัญญาในกระบวนการนโยบายตั้งแต่ขั้นตอนการก่อตัวของนโยบาย ขั้นตอนการตัดสินใจเลือกนโยบาย การแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติ การประเมินผล และการปรับเปลี่ยนนโยบาย

- ภาคประชาสังคม ได้แก่ การขับเคลื่อนของทุกภาคีในสังคม กระบวนการมีส่วนร่วมทั้งจากรัฐ เอกชน ประชาสังคม ในลักษณะต่างๆ โดยเฉพาะเครือข่ายความร่วมมือ

- ภาครัฐและการเมือง ขณะที่โครงสร้างของสังคมไทยเป็นสังคมอำนาจและสังคมอุปถัมภ์ และรัฐมีอำนาจมากกว่าประชาชน การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะจำเป็นต้องทำให้องค์ประกอบภาครัฐและการเมืองเข้ามาเรียนรู้กระบวนการนโยบายสาธารณะในรูปแบบที่ต่างจากกระบวนการสร้างนโยบายแบบเดิม

1.3 พัฒนาการของเครือข่ายเกษตรเพื่อสุขภาพและอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา

1.3.1 เครือข่ายเกษตรเพื่อสุขภาพและอาหารปลอดภัยสงขลา ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2549 เป็นไปในลักษณะของการสร้างเครือข่ายผู้ผลิตกลุ่มเล็กๆ ในระดับชุมชนหมู่บ้าน และสร้างช่องทางการตลาดของกลุ่มโดยการเชื่อมโยงกับผู้บริโภคโดยตรง ถือเป็นกรณีศึกษาการจัดการอาหารปลอดภัยในรูปแบบการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค ที่เครือข่ายได้เรียนรู้และพัฒนาต่อยอดในระยะต่อไป ซึ่งสามารถจัดแบ่งได้ 3 รูปแบบ ดังนี้

1) รูปแบบการสร้างเครือข่ายผู้ผลิตและสร้างช่องทางการตลาดของกลุ่ม ประกอบด้วย

- เครือข่ายเกษตรอินทรีย์วิถีไท ใช้วิธีการเชื่อมโยงเครือข่ายเกษตรกรผู้ผลิตและสร้างตลาดค้าปลีกของตนเองในรูปแบบการจำหน่ายอาหารสำเร็จรูป “ร้านครัวเพื่อนสุขภาพ” หาดใหญ่

- เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคใต้สงขลา เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนสงขลา สถาบันสานติธรรม มีพัฒนาการในการสร้างเครือข่ายผู้ผลิตและช่องทางการตลาด “ตลาดสีเขียว”

2) รูปแบบค้าส่งผัก กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษบ้านยางงาม ซึ่งมีการสร้างระบบการจัดการของชุมชน เพื่อสร้างช่องทางการจำหน่ายสินค้าของชุมชนโดยเชื่อมโยงกับโรงพยาบาลสงขลา

3) รูปแบบค้าปลีก - ชมรมผู้ผลิตและผู้บริโภคเพื่อสุขภาพ โรงพยาบาลหาดใหญ่ ซึ่งพยายามสร้างเครือข่ายผู้ผลิตสำหรับโรงพยาบาลและจัดให้มีช่องทางจำหน่ายผลผลิตแก่ประชาชนทั่วไป

1.3.2 เครือข่ายเกษตรเพื่อสุขภาพและอาหารปลอดภัยสงขลา ในช่วงปี พ.ศ. 2549 – 2552

เครือข่ายเกษตรเพื่อสุขภาพและอาหารปลอดภัย เป็นองค์กรที่พัฒนาขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่เชื่อมโยงกลุ่มและเครือข่ายต่างๆ ที่ทำงานด้านเกษตรยั่งยืนและอาหารปลอดภัย หน่วยงาน

ภาครัฐที่เกี่ยวข้อง โดยมีแกนนำของสมาคมเกษตรอินทรีย์วิถีไท ซึ่งพัฒนามาจากเครือข่ายเกษตรอินทรีย์วิถีไท เข้ามารับผิดชอบเป็นผู้ประสานงานหลักของเครือข่ายเกษตรเพื่อสุขภาพและอาหารปลอดภัย โดยเชื่อมโยงกับเครือข่ายใหญ่คือเครือข่ายสร้างสุขภาพจังหวัดสงขลา ซึ่งมีสถาบันวิจัยระบบสุขภาพภาคใต้เป็นผู้รับผิดชอบในการประสานงานและวางระบบการบริหารจัดการเครือข่าย ในประเด็นหลักที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนใน 14 ประเด็น ซึ่งรวมถึงประเด็นเกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพ

1.3.2.1 ยุทธศาสตร์การดำเนินงานของเครือข่าย ในช่วงปี พ.ศ.2549 – 2551 เครือข่ายเกษตรเพื่อสุขภาพและอาหารปลอดภัยสงขลา มีองค์ประกอบหลักในการดำเนินงาน เป็นแกนนำเครือข่ายองค์กรภาคประชาชน ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐที่เข้ามาสนับสนุนการดำเนินงาน เช่น องค์กรบริหารส่วนจังหวัดสงขลา สนับสนุนงบประมาณในการประสานงานและการทำกิจกรรมร่วมของเครือข่ายผ่านโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน และโรงพยาบาลของรัฐในพื้นที่ เช่น โรงพยาบาลหาดใหญ่ โรงพยาบาลสงขลา และโรงพยาบาลสติงพระ เป็นต้น ซึ่งเข้ามาสนับสนุนด้านการตลาดและการบริโภค เชื่อมโยงกับนโยบายโรงพยาบาลอาหารปลอดภัย โดยเครือข่ายฯ ได้กำหนดวิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์ และยุทธศาสตร์ การดำเนินงานของเครือข่ายดังนี้

1) วิสัยทัศน์ การสร้างชีวิตและชุมชน ผ่านการทำเกษตรที่มุ่งให้บรรลุผลที่มีชีวิตเป็นสุขอยู่อย่างพอเพียงด้วยธรรมะ ตามหลักศาสนาที่ตนนับถืออย่างเข้าใจและปฏิบัติถูกต้อง เชื่อมโยงให้เกิดการมีศีลธรรม มีการปฏิบัติและมีเทคโนโลยีที่เหมาะสม

2) วัตถุประสงค์

- ปรับเปลี่ยนทัศนคติการทำมาหากินตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
- สร้างชุมชนเข้มแข็งด้านเกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพ
- ขยายผลรูปธรรมต้นแบบในทุกระดับจากระดับครอบครัว ชุมชน เครือข่าย

3) ยุทธศาสตร์

- การเสริมสร้างผู้นำวิถีธรรมวิถีไท
- การสร้างชุมชนเรียนรู้
- การพัฒนาศักยภาพเครือข่ายเกษตรวิถีธรรมวิถีไท
- การจัดหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรวิถีธรรมวิถีไทโดยเกษตรกรมีส่วนร่วม
- การสร้างกระบวนการหนุนเสริมตลาดเกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพ

1.3.2.2 ผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ของเครือข่าย

สรุปผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ของเครือข่ายในภาพรวม ได้ดังตาราง 4.1

ตาราง 4.1 สรุปผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ของสภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหารจังหวัดสงขลา

ยุทธศาสตร์	ผลการดำเนินงาน
<ul style="list-style-type: none"> - การสร้างผู้นำเกษตรวิถีธรรมชาติวิถีไท 	<p>การจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของเครือข่ายผ่านกิจกรรมการเยี่ยมชมแปลงเกษตรกรต้นแบบในพื้นที่ต่างๆ ดังนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> - เยี่ยมวิถีโหนด นา เล อำเภอสทิงพระ - เยี่ยมแปลงเกษตรชิงโค อำเภอสิงหนคร - เยี่ยมแปลงแดงโมไร่สารพิษ อำเภोजะนะ - เยี่ยมแปลงผลไม้บ้านห้วยหลัง อำเภอนาทวี - เยี่ยมสวนเกษตรร่วมยางบ้านห้วยโอน อำเภอรัตนภูมิ
<ul style="list-style-type: none"> - การสร้างชุมชนการเรียนรู้ - การพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายเกษตรวิถีธรรมชาติวิถีไท 	<p>การสนับสนุนการพัฒนาปัจจัยการผลิตของกลุ่มเกษตรกร และพัฒนาความร่วมมือในพื้นที่ ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. พื้นที่คาบสมุทรสทิงพระ <ul style="list-style-type: none"> - การทำนารวมบ้านคอนคัน อำเภอสทิงพระ - การทำนาอินทรีย์บ้านบ่อแดง อำเภอสทิงพระ - อาหารปลอดภัยโรงเรียนโตนดด้วน อำเภอสิงหนคร - การปลูกป่าสันทรายชุมชนวัดจันทร์อำเภอสทิงพระ - การพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรผลิตพืชผักและนาข้าวอินทรีย์บ้านพังจิก อำเภอสทิงพระ - การเชื่อมโยงเครือข่ายเกษตรไร่สารพิษ ต.กระแสดินธุ์ 2. พื้นที่ตอนล่าง <ul style="list-style-type: none"> - การทำนาอินทรีย์บ้านโมย อำเภอนาทวี 3. พื้นที่ลุ่มน้ำรัตภูมิ <ul style="list-style-type: none"> - การผลิตอาหารปลอดภัยโภชนาการโรงเรียนบ้านหนองปลิง อำเภอรัตนภูมิ - ปฏิบัติการความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนตำบล 4 ตำบล (ควนรู คูหาใต้ รัตภูมิ บางเหรียญ) ซึ่งมีกิจกรรม 2 ด้านที่สำคัญคือ การส่งเสริมพืชท้องถิ่น และตลาดผักพื้นบ้านอาหารและยา

ตาราง 4.1 สรุปผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ของสภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหารจังหวัดสงขลา (ต่อ)

ยุทธศาสตร์	ผลการดำเนินงาน
	<p>4. พื้นที่เมือง</p> <ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาตลาดผักปลอดสารพิษ โรงพยาบาลหาดใหญ่ กิจกรรมทั่วรัฐสุขภาพ - การฟื้นฟูการทำนาอินทรีย์และผักพื้นบ้านในพื้นที่บ้านหนองจูด อำเภอบางกล่ำ และบ้านหูแร่ อำเภอหาดใหญ่
- การสร้างกระบวนการหนุนเสริมตลาดเกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพ	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความร่วมมือระหว่างเครือข่ายเกษตรกรผู้ผลิตกับโรงพยาบาลหาดใหญ่ และโรงพยาบาลสงขลา โดยเชื่อมโยงกับนโยบายโรงพยาบาลอาหารปลอดภัย เพื่อพัฒนาตลาดกลางผักปลอดสารพิษ และจัดกิจกรรมทั่วรัฐสุขภาพ 2. การพัฒนารูปแบบของตลาดกลางเพื่อผู้ผลิตและผู้บริโภค ใช้พื้นที่สวนสาธารณะเทศบาลนครหาดใหญ่ โดยการสนับสนุนจากสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดสงขลา และสำนักงานเทศบาลนครหาดใหญ่ 3. การพัฒนาตลาดผักพื้นบ้านอาหารและยา ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบล 4 แห่ง ในพื้นที่ลุ่มน้ำรัตภูมิ

1.3.2.3 การจัดสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็นว่าด้วยเกษตรกรรมยั่งยืนและอาหารปลอดภัยจังหวัดสงขลา

ในปี พ.ศ.2551 เครือข่ายเกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพสงขลา ได้ขอรับการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ เพื่อจัดสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็นว่าด้วยเกษตรกรรมยั่งยืนและอาหารปลอดภัยจังหวัดสงขลาขึ้น โดยมีแกนนำเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนสงขลาเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ โดยในกระบวนการของสมัชชาสุขภาพมีการจัดการประชุมเครือข่ายย่อยในระดับอำเภอ และในระดับกลุ่มอำเภอ (Zone) แล้วจึงจัดการประชุมสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็นว่าด้วยเกษตรกรรมยั่งยืนและอาหารปลอดภัยในระดับจังหวัด ผู้เข้าร่วมกระบวนการสมัชชาสุขภาพ ประกอบด้วยกลุ่ม องค์กร และเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง มีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนสถานการณ์และปัญหาในการทำการเกษตรในปัจจุบัน และทบทวนการดำเนินงานของกลุ่ม /เครือข่ายต่างๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ จัดกระบวนการ

เรียนรู้ร่วมกันของเครือข่ายแต่ละพื้นที่เพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหา นำไปสู่การประชุมร่วมกันในสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็นว่าด้วยเกษตรกรรมยั่งยืนและอาหารปลอดภัยในระดับจังหวัด โดยเน้นการสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชน และนักวิชาการในการดำเนินการ

การจัดกระบวนการสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็นว่าด้วยเกษตรกรรมยั่งยืนและอาหารปลอดภัย นอกจากเป็นการพัฒนาเครือข่ายภาคประชาชนแล้ว ยังมีการเชื่อมโยงความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและภาควิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาแนวทางการขับเคลื่อนเชิงนโยบายในพื้นที่มีผลการดำเนินงานที่สำคัญ ดังนี้

1) เกิดการพัฒนาศักยภาพของแกนนำชุมชน ในการใช้สมัชชาสุขภาพเป็นเครื่องมือในการทำงาน เพื่อสร้างความเข้าใจในด้านเกษตรยั่งยืนและอาหารเพื่อสุขภาพ โดยแกนนำมีบทบาทสำคัญในการประสานและดำเนินการจัดสมัชชาแต่ละครั้ง

2) เกิดความร่วมมือของภาคีและภาคส่วนต่างๆ จากการพัฒนาไปสู่สภาพความร่วมมือเครือข่ายอาหารปลอดภัยและความมั่นคงด้านอาหาร มีกลไกการทำงานที่ประกอบไปด้วยตัวแทนชุมชน ภาคีความร่วมมือ และมีกลไกหรือมาตรการรองรับและแนวทางการดำเนินงานต่อเนื่อง

3) มีการทบทวนสถานการณ์สภาพปัญหาด้านเกษตรกรรมในพื้นที่โดยเครือข่าย โดยการประชุมกลุ่มและเครือข่ายเกษตรกรรมร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ เพื่อศึกษาสถานการณ์และสภาพปัญหาด้านการทำการเกษตรในพื้นที่จังหวัดสงขลา 10 อำเภอ คือ ระโนด สทิงพระ กระเส-สินธุ์ สิงหนคร ควนเนียง บางกล่ำ หาดใหญ่ เทพา จะนะ สะบ้าย้อย พบว่ามีสถานการณ์และสภาพปัญหาภาคเกษตรกรรมค่อนข้างใกล้เคียงกัน สรุปได้ดังนี้

- ปัญหาในส่วนของตัวเกษตรกร พบว่า มีปัญหาด้านสุขภาพจากการสัมผัสสารเคมีกำจัดศัตรูพืช มีภาวะหนี้สิน และความยากจน ขาดเงินทุนหมุนเวียนในการผลิตวิถีการผลิตที่เปลี่ยนไปเป็นการผลิตเพื่อส่งออกนอกชุมชนแทนการบริโภคเป็นหลัก

- ปัญหาด้านปัจจัยการผลิต มีการใช้สารเคมีในภาคเกษตรในปริมาณสูง แรงงานในครัวเรือนไม่เพียงพอ สภาพแวดล้อมและทรัพยากรเสื่อมโทรมรวมทั้งปัญหาเรื่องแหล่งน้ำไม่เพียงพอ ต้นทุนการผลิตสูงเนื่องจากเชื้อเพลิงดีเซล ปุ๋ย และสารเคมีกำจัดศัตรูพืช การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์พื้นที่จากนโยบายภาครัฐ เช่น ส่งเสริมปลูกปาล์ม ยางในพื้นที่นา เป็นต้น

- ปัญหาด้านผลผลิต คือ ผลผลิตภาคเกษตรไม่มีคุณภาพ และไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด ปริมาณผลผลิตไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศ

- ปัญหาด้านการตลาด ไม่มีระบบตลาดที่เป็นธรรมและยั่งยืน ราคาผลผลิตตกต่ำ เกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิตตามต้นทุนการผลิตได้
- ปัญหาด้านองค์ความรู้ในการพัฒนาการดำเนินงาน ยังขาดสื่อภาคประชาชน ขาดการถ่ายทอดภูมิปัญญาการผลิตจากรุ่นสู่รุ่น เกษตรกรขาดความรู้เพื่อการตัดสินใจ
- ปัญหาด้านการรวมกลุ่ม/ความร่วมมือขาดการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน การรวมกลุ่มของเกษตรกรไม่เข้มแข็ง

4) ข้อเสนอเชิงนโยบายในการแก้ไขปัญหา

- การพัฒนาองค์ความรู้การพึ่งตนเองภาคเกษตร รวมถึงกระบวนการผลิตและการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร
- การพัฒนากระบวนการกลุ่ม/เครือข่าย
- สร้างระบบการตลาดเพื่อชุมชน
- การพัฒนากระบวนการกลุ่ม/เครือข่าย
- สร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในระดับชุมชน

5) การจัดตั้งสภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงด้านอาหารจังหวัดสงขลา เพื่อเป็นกลไกการเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนให้เกิดความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ โดยสภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยทางอาหารจังหวัดสงขลา เกิดขึ้นจากการเชื่อมโยงแนวคิดการทำงานของเครือข่ายเกษตรกรเพื่อสุขภาพและอาหารปลอดภัยสงขลา กับแนวคิดของสภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงด้านอาหารในระดับชาติ ซึ่งมีสถานะเป็นเครือข่ายที่มีได้เป็นนิติบุคคลตามกฎหมายและมีได้เป็นหน่วยงานของรัฐ ได้จัดตั้งขึ้นโดยมีศูนย์ปฏิบัติการความปลอดภัยทางอาหาร กระทรวงสาธารณสุข และสถาบันสร้างเสริมนวัตกรรมภูมิปัญญาเศรษฐกิจพอเพียง กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นฝ่ายเลขานุการของสภาความร่วมมือฯ มีการจัดทำบันทึกความร่วมมือระหว่างองค์กรและหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคประชาชน จำนวน 19 องค์กร โดยมีการจัดทำธรรมนูญความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงด้านอาหาร มีร่างแผนแม่บทการขับเคลื่อนเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงด้านอาหาร ภายใต้ความร่วมมือของสภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยด้านอาหาร มีวิสัยทัศน์ว่า ชุมชนผลิตอาหารปลอดภัยสู่สุขภาพชุมชนตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงที่ก่อให้เกิดความมั่นคงด้านอาหาร มีพันธกิจ 2 ประการ คือ

- (1) สนับสนุนให้เกิดพื้นที่รูปธรรมการผลิตอาหารปลอดภัย และมีความมั่นคงด้านอาหารตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง

- (2) สนับสนุนให้เกิดการเชื่อมโยงและการประสานงานระหว่างผู้ปฏิบัติตลอดห่วงโซ่อาหาร ตั้งแต่ผู้ผลิตถึงผู้บริโภค เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนนโยบายความปลอดภัยและความมั่นคงของอาหาร

สภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหารจังหวัดสงขลา ประกอบด้วยผู้ปฏิบัติงานในภาคยุทธศาสตร์สามฝ่ายของวงจรอาหารและผู้สนับสนุน ประกอบด้วยภาคีเครือข่ายเกษตรกรผู้ผลิต ภาคีองค์กรภาคการตลาด และผู้บริโภค ภาคีหน่วยงานภาครัฐผู้ให้การสนับสนุนการดำเนินงานของแต่ละฝ่าย โดยแบ่งการทำงานเป็นระดับกลุ่มพื้นที่ (zone) 4 กลุ่มพื้นที่ตามลักษณะภูมินิเวศ ดังนี้

- (1) กลุ่มพื้นที่ลุ่มน้ำอุตะเกา ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอหาดใหญ่ อำเภอนาหม่อม อำเภอสะเดา
- (2) กลุ่มพื้นที่คาบสมุทรสติงพระ ได้แก่พื้นที่ อำเภอสติงพระ อำเภอสิงหนคร อำเภอกระเสถสินธุ์ อำเภอรโนด
- (3) กลุ่มพื้นที่ลุ่มน้ำภูมิ ได้แก่พื้นที่ อำเภอบางกล่ำ อำเภควนเนียง อำเภอรัตภูมิ อำเภคคลองหอยโข่ง
- (4) กลุ่มพื้นที่ตอนล่าง ได้แก่ อำเภอเทพา อำเภอนาทวี อำเภจะนะ และอำเภสะบ้าย้อย

1.4 นโยบายของหน่วยงานภาครัฐในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา ตามแนวทางของเครือข่ายความร่วมมือความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร

1.4.1 สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดสงขลา

เป็นหน่วยงานกลางทำหน้าที่ประสาน ควบคุมหน่วยงานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ 44 แห่งในจังหวัดสงขลา มีบทบาทหน้าที่ในการดูแลความปลอดภัยด้านอาหารในส่วนของการผลิตทางการเกษตร โดยมีมีแผนงาน/โครงการที่เกี่ยวกับพืช/ ปศุสัตว์/ประมง ผลิตภัณฑ์เกษตร ซึ่งได้มีการดำเนินงานร่วมกับเครือข่าย ดังนี้

- (1) การสนับสนุนศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านในสงขลา 2 แห่ง ได้แก่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลบ้านหาร อำเภอบางกล่ำ (ศูนย์อาจารย์ภานุ) และศูนย์เรียนรู้เกษตรกร 4 ตำบลเขาพระ อำเภอรัตภูมิ (ศูนย์ปะหลน) เน้นแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง/อาหารปลอดภัย และยังมีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง 16 อำเภอ เพื่อต่อยอดการถ่ายทอดความรู้ไปสู่ระดับอำเภอ โดยสนับสนุนงบประมาณให้ผู้เข้าอบรมเป็นรายครัวเรือน โดยการปรับการดำเนินงานให้สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

(2) สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดสงขลา ร่วมกับเทศบาลนครหาดใหญ่ จัดให้มีตลาดนัดสินค้าเกษตร ที่สวนสาธารณะเทศบาลนครหาดใหญ่ เป็นพื้นที่จำหน่ายผักปลอดสารพิษของเกษตรกรในเครือข่าย โดยที่ให้เกษตรกรมาจำหน่ายผลผลิตด้วยตนเอง เพื่อลดค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับพ่อค้าคนกลาง และเพื่อให้เกษตรกรสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับผู้บริโภคโดยตรง

(3) มีการทำแผนบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงและอาหารปลอดภัย เป็นแผนจังหวัด ปี 54 โดยขอใช้งบประมาณจากจังหวัดสงขลา โดยมีการเชิญตัวแทนเครือข่ายจากภาคประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนการดำเนินงาน

(4) หน่วยงานย่อยของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งอยู่ในระดับอำเภอ ทำหน้าที่ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ในการผลิตพืชชนิดต่างๆ และการให้ความรู้เกี่ยวกับมาตรฐานคุณภาพผลผลิต มีการตั้งกลุ่มส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร สนับสนุนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร/แปรรูปผลผลิตเกษตร โดยปรับวิธีการทำงานจากเดิมที่ใช้นักวิชาการเกษตรเป็นผู้ให้ความรู้แก่ชาวบ้าน มาเป็นการทำงานร่วมกับเครือข่ายภาคประชาชน ทั้งในส่วนของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงระดับจังหวัด และศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรต้นแบบในระดับชุมชน

1.4.2 หน่วยงานภาครัฐด้านสาธารณสุข

1.4.2.1 สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสงขลา

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด เป็นหน่วยงานภาครัฐที่ทำหน้าที่ในการตรวจสอบและเฝ้าระวังความปลอดภัยด้านอาหาร สนับสนุนหน่วยงาน องค์กร ท้องถิ่นและประชาชน มีการปรับปรุงพัฒนาให้ได้มาซึ่งอาหารปลอดภัยจากต้นน้ำ (การผลิต) จนถึงปลายน้ำ (การบริโภค) ซึ่งมีบทบาทในการดำเนินงานของเครือข่าย โดยมีการสนับสนุนการพัฒนาเครือข่ายผู้ประกอบการอาหารปลอดภัย ซึ่งเป็นการดำเนินงานตามนโยบายอาหารปลอดภัยของกระทรวงสาธารณสุข เน้นการควบคุมความสะอาดปลอดภัยของวัตถุดิบและการปรุงประกอบอาหาร ได้มีการปรับการทำงานเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของเครือข่าย โดยการสนับสนุนให้เกิดการเชื่อมโยงการทำงานระหว่างเครือข่ายผู้ประกอบการกับผู้ผลิต ทั้งในระดับจังหวัดและระดับอำเภอ โดยมีชมรมผู้ประกอบการอาหารปลอดภัย เป็นแกนหลักในการดำเนินการและสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเป็นกลไกสนับสนุนให้เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายในระดับอำเภอ

1.4.2.2 การจัดการอาหารปลอดภัยในโรงพยาบาล

นอกจากการพัฒนาในด้านการจัดสถานที่ปรุงอาหารปลอดภัย การจัดเมนูอาหารที่มีคุณภาพทางโภชนาการ และการปรับปรุงสถานที่จำหน่ายอาหารภายในโรงพยาบาลให้เป็นไปตาม

มาตรฐานความปลอดภัยของกระทรวงสาธารณสุขแล้ว โรงพยาบาลต้นแบบอาหารปลอดภัยของเครือข่ายจำนวน 3 แห่ง คือ โรงพยาบาลหาดใหญ่ โรงพยาบาลสงขลา และโรงพยาบาลสติงพระ ยังมีการปรับแนวทางการดำเนินงานตามแนวคิดการจัดการอาหารปลอดภัยของเครือข่าย ทั้งในด้านการปรับปรุงระเบียบปฏิบัติในการจัดซื้อวัตถุดิบในการประกอบอาหารเพื่อให้เอื้อต่อการจัดซื้อวัตถุดิบจากชุมชน มีการประสานเชื่อมโยงการทำงานกับเครือข่ายผู้ผลิต การขยายเครือข่ายและให้ความช่วยเหลือในด้านการพัฒนาปัจจัยการผลิต รวมถึงการสนับสนุนผลิตภัณฑ์ของชุมชน รวมถึงการปรับปรุงเมนูอาหารให้เอื้อต่อการใช้วัตถุดิบที่เป็นพืชผักพื้นบ้าน ซึ่งมีความทนทานต่อสภาพดินฟ้าอากาศ และโรค แมลงในท้องถิ่นได้ดีกว่าพืชที่เป็นพันธุกรรมจากต่างถิ่น ทำให้ผู้ผลิตสามารถพัฒนาปัจจัยการผลิตจากในท้องถิ่นได้มากขึ้น ลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก เอื้อให้เกิดการพึ่งตนเองของชุมชนและการรวมกลุ่มช่วยเหลือกันในชุมชน นอกจากนี้ยังมีการเปิดพื้นที่ในโรงพยาบาลเป็นสถานที่จำหน่ายผลผลิตของเครือข่าย เพื่อให้ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าถึงผลผลิตที่ปลอดภัย รวมถึงการจัดกิจกรรมผู้บริโภคเยี่ยมชมแปลง เพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายผู้ผลิตและผู้บริโภค และเกิดความมั่นใจในคุณภาพของผลผลิต

1.4.2.3 การจัดการอาหารปลอดภัยในโรงเรียน

โรงเรียนต้นแบบของเครือข่ายในการจัดการอาหารปลอดภัยในโรงเรียน มีจำนวน 2 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านหนองปลิง ตำบลรัตภูมิ อำเภอควนเนียง และโรงเรียนวัดโตนดด้วน ตำบลกระแสดินธุ์ อำเภอกระแสดินธุ์ ซึ่งถึงแม้ทั้ง 2 โรงเรียนจะมีจุดเริ่มต้นของแนวคิดการจัดการอาหารปลอดภัยที่แตกต่างกัน แต่มีแนวทางการปฏิบัติคล้ายคลึงกัน คือ การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดเมนูอาหารกลางวันของนักเรียน และสร้างเครือข่ายผู้ผลิตจากในชุมชนเอง เพื่อผลิตวัตถุดิบสำหรับการผลิตอาหารกลางวันสำหรับนักเรียน ซึ่งเน้นการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนโดยรอบ

1.4.3 บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดสงขลา ซึ่งเข้าร่วมในสภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร มีหลายแห่งตั้งแต่ระดับจังหวัด ระดับเทศบาล และระดับองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งมีบทบาทสำคัญ ดังนี้

1.4.3.1 องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา

องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา เป็นองค์กรหลักที่ให้การสนับสนุนงบประมาณในการประสานงานเครือข่ายในภาพรวม ทั้งในส่วนของเครือข่ายสงขลาพอเพียง และเครือข่าย

ประเด็นเกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพ โดยมีการกำหนดเอาไว้ในแผนงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัด สงขลาอย่างชัดเจน ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2549 เป็นต้นมา โดยวิธีการปฏิบัติเป็นการสนับสนุนงบประมาณอุดหนุนผ่านองค์กรวิชาการคือ สถาบันการจัดการระบบสุขภาพมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ซึ่งเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ในการประสานงานเครือข่าย

1.4.3.2 ความร่วมมือในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ใกล้เคียงกัน

ความร่วมมือในการดำเนินการร่วมกันระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบล 4 แห่งในพื้นที่อำเภอรัตภูมิและอำเภอควนเนียง คือ องค์การบริหารส่วนตำบลควนรู องค์การบริหารส่วนตำบลคูหาใต้ องค์การบริหารส่วนตำบลรัตภูมิ และองค์การบริหารส่วนตำบลบางเหรียง มีโครงการส่งเสริมให้มีการปลูกผักในครัวเรือน และร่วมกันเปิดตลาดผักพื้นบ้านอาหารและยา ในพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลควนรู ซึ่งเป็นรูปแบบตลาดนัดชุมชน และมีการทำกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้โดยมีแกนนำเครือข่ายภาคประชาสังคม เข้ามาเป็นกลไกดำเนินงานในการจัดกระบวนการเรียนรู้ในบริเวณตลาดนัด เช่น การจัดกิจกรรมให้ความรู้ด้านพืชผักพื้นบ้าน/สาธิตการทำอาหาร เป็นต้น

1.4.3.3 องค์การบริหารส่วนตำบลควนรู อำเภอรัตภูมิ

มีการจัดทำแปลงต้นแบบของตำบล เป็นแปลงสาธิตการปลูกพืชชนิดต่างๆ ตามรูปแบบของเกษตรอินทรีย์ เช่น การทำนาอินทรีย์ และการพัฒนาปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยอินทรีย์ และการป้องกัน กำจัดศัตรูพืช เป็นต้น โดยองค์การบริหารส่วนตำบลควนรูได้วางเป้าหมายในระยะยาว เพื่อที่จะพัฒนาต่อไปเป็นธนาคารอาหารชุมชน พื้นที่ 7 ไร่ ซึ่งดำเนินการควบคู่ไปกับการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชน มีการปลูกพืชผักในครัวเรือนเพื่อบริโภคเองในครัวเรือน และการจัดพื้นที่ตลาดนัด (ตลาดผักพื้นบ้านอาหารและยา) สำหรับการจำหน่ายผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคในครัวเรือน

1.4.3.4 องค์การบริหารส่วนตำบลบางเหรียง อำเภอควนเนียง

มีการจัดกิจกรรมวันกินผักบางเหรียง ซึ่งจัดเป็นประจำทุกปี องค์การบริหารส่วนตำบลบางเหรียงพยายามสร้างเครือข่ายเกษตรกรในพื้นที่เพื่อผลิตผักปลอดภัยจากสารพิษ โดยทางองค์การบริหารส่วนตำบลบางเหรียงจะรับซื้อและสนับสนุนงบประมาณสมทบ ทำให้ผักปลอดภัยของเครือข่ายมีราคาสูงกว่าราคาตลาด เพื่อเป็นการจูงใจเกษตรกรรายย่อยซึ่งปลูกผักเป็นอาชีพให้เข้าร่วมเครือข่าย เนื่องจากการผลิตผักปลอดภัยต้องใช้แรงงานมากกว่าแต่ได้ผลผลิตน้อยกว่าการผลิต

แบบใช้สารเคมี เนื่องจากในพื้นที่ตำบลบางเหริยงเป็นพื้นที่การผลิตผักขนาดใหญ่ และมีการผลิตแบบใช้สารเคมีมาเป็นเวลานาน การที่จะจูงใจให้เกษตรกรปรับวิธีการผลิตมาเป็นแบบเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ตำบลบางเหริยงจึงเป็นเรื่องยากและต้องใช้เวลา รวมถึงแรงจูงใจที่เหมาะสมในการปรับแนวคิดในการผลิตของเกษตรกรในพื้นที่

1.4.3.5 เทศบาลนครหาดใหญ่

เทศบาลนครหาดใหญ่ มีนโยบายตลาดสดอาหารปลอดภัย ส่งเสริมตลาดทางเลือก เป็นมุมหนึ่งในบริเวณตลาดสดของเทศบาล เพื่อสร้างช่องทางให้ผู้บริโภคสามารถเข้าถึงอาหารที่ปลอดภัย และมีความพยายามที่จะสร้างความร่วมมือกับเครือข่ายเครือข่ายผู้ผลิตเพื่อให้มีผลผลิตป้อนตลาดอย่างสม่ำเสมอ และมีการพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนอาหารปลอดภัย โดยกองสาธารณสุขของสำนักงานเทศบาลนครหาดใหญ่ ได้พยายามพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนในพื้นที่เทศบาล ทั้งโรงเรียนในสังกัดเทศบาลเองและโรงเรียนเอกชนในพื้นที่ เพื่อชักจูงให้เข้าร่วมเครือข่ายอาหารปลอดภัยในโรงเรียนและมีการจัดกิจกรรมเยี่ยมแปลง และสุ่มตรวจผักจากผู้ผลิต เพื่อให้โรงเรียนเกิดความมั่นใจในคุณภาพ และสร้างแรงจูงใจในการเข้าร่วมกับเครือข่าย

ส่วนที่ 2 กระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการความปลอดภัยทางอาหาร

การศึกษารูปแบบของกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย กรณีศึกษาเครือข่ายความร่วมมือในการจัดการความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหารจังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง สังเกตแบบมีส่วนร่วมและการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานของเครือข่าย และการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการศึกษาระหว่างปี พ.ศ.2549 จนถึงปี พ.ศ.2554 ผู้วิจัยเสนอผลการศึกษาในภาพรวมของปรากฏการณ์ คือ “กระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย” ซึ่งเป็นแนวคิดกลาง (core category) ของการศึกษา และนำเสนอกลุ่มแนวคิดที่ได้จากการศึกษา จำนวน 2 กลุ่มแนวคิด ดังนี้

กลุ่มแนวคิดที่ 1 การมีส่วนร่วมของเครือข่ายในกระบวนการนโยบายสาธารณะ ในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้

กลุ่มย่อยที่ 1 การก่อตัวของนโยบาย : การก่อตัวจากพื้นที่ย่อย

กลุ่มย่อยที่ 2 การกำหนดนโยบาย : ตัดสินใจร่วมกัน

กลุ่มย่อยที่ 3 การนำนโยบายไปปฏิบัติ : การแบ่งงานกันทำ สนับสนุนซึ่งกันและกัน

กลุ่มย่อยที่ 4 การประเมินผล : สรุปบทเรียนและขยายผล

- กลุ่มย่อยที่ 5 การทบทวนและเปลี่ยนแปลงนโยบาย : การเรียนรู้และปรับตัว
- กลุ่มแนวคิดที่ 2 กลไกสนับสนุนการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 4 ปัจจัย ดังนี้
- กลุ่มย่อยที่ 1 การประสานงาน
- กลุ่มย่อยที่ 2 การจัดการเครือข่าย
- กลุ่มย่อยที่ 3 การจัดกระบวนการเรียนรู้
- กลุ่มย่อยที่ 4 การสื่อสาร

2.1 ภาพรวมของผลการศึกษา

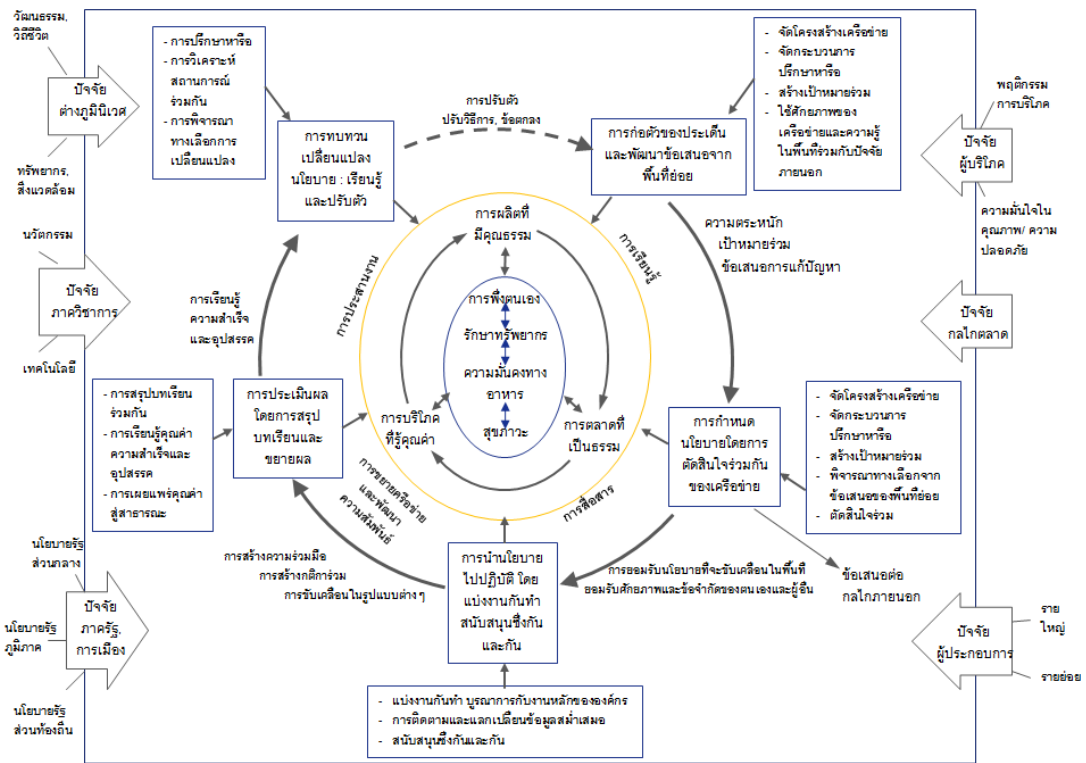
การศึกษาครั้งนี้เสนอ “กระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย” เป็นแนวคิดกลางของการศึกษา โดยมีกลุ่มแนวคิดที่พบ จำนวน 2 กลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มย่อย จำนวน 9 กลุ่มย่อย ดังแสดงในตาราง 4.2 ซึ่งแสดงการสรุปกลุ่มแนวคิด กลุ่มย่อย แนวคิด และความสัมพันธ์กับแนวคิดกลางของการศึกษา และภาพ 4.1 ซึ่งแสดงความสัมพันธ์ระหว่างผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้ง 2 กลุ่ม และกลุ่มย่อย ซึ่งแสดงถึงกระบวนการของ “กระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย” ของสภาความร่วมมือเครือข่ายความความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหารจังหวัดสงขลา

ตาราง 4.2 ภาพรวมของผลการศึกษาระบบการนโยบายนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยจังหวัดสงขลา และความสัมพันธ์กับแนวคิดกลางของการศึกษา

Core category	Categories	Subcategories	Conditions	Actions/interactions	Consequences
กระบวนการนโยบายนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย	กระบวนการนโยบายนโยบายสาธารณะในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย	การก่อตัวของนโยบาย : ก่อตัวจากพื้นที่ย่อย	ใช้เครือข่าย ความรู้และปัจจัยภายนอกเป็นต้นทุนในการแก้ปัญหา	การปรึกษาหารือในระดับพื้นที่ย่อย	เป้าหมายและข้อเสนอของเครือข่ายพื้นที่ย่อย
		การกำหนดนโยบาย : ตัดสินใจร่วมกัน	เครือข่ายและข้อเสนอจากพื้นที่ย่อย	การปรึกษาหารือของเครือข่ายระดับจังหวัด	เป้าหมายและนโยบายของเครือข่าย
		การนำนโยบายไปปฏิบัติ : แบ่งงานกันทำ สนับสนุนซึ่งกันและกัน	เครือข่ายแบ่งงานกันทำโดยบูรณาการในงานหลักของแต่ละองค์กร	การติดตาม การประสานงาน และการแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ	กติการ่วม ความร่วมมือของเครือข่าย
		การประเมินผล : สรุปบทเรียนและขยายผล	การประเมินผล เพื่อการปรับตัวและการเรียนรู้ร่วมกัน	การสรุปบทเรียน การทำงานร่วมกันของเครือข่าย	เรียนรู้คุณค่า ความสำเร็จ-อุปสรรค เพื่อเผยแพร่สู่สังคม
		การทบทวนเปลี่ยนแปลง	ทบทวนนโยบายเพื่อการปรับตัว	เรียนรู้และปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง	การปรึกษาหารือเพื่อทบทวนนโยบายในระดับเครือข่าย

ตาราง 4.2 ภาพรวมของผลการศึกษาระบบการนโยบายนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยจังหวัดสงขลา และความสัมพันธ์กับแนวคิดกลางของการศึกษา (ต่อ)

Core category	Categories	Subcategories	Conditions	Actions/interactions	Consequences
ปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วม		การประสานงาน	การประสานงานเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงข้อมูลและสร้างการเรียนรู้ร่วมกันของเครือข่าย	การจัดตั้งและพัฒนากลไกประสานงานเครือข่าย	การจัดการข้อมูลและจัดกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย
		การจัดการเครือข่าย	การจัดโครงสร้างและความสัมพันธ์ของเครือข่าย	การขยายเครือข่าย และการพัฒนาความสัมพันธ์	ความรู้ที่รับผิดชอบร่วมกันของเครือข่าย
		การเรียนรู้	ความเข้าใจร่วมกันในเชิงเป้าหมายและการทำงาน	การพัฒนาองค์ความรู้และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้หลายระดับ	การปรับทัศนคติ การเปลี่ยนแปลงนโยบาย และการขยายเครือข่าย
		การสื่อสาร	เครื่องมือสร้างการเรียนรู้ของเครือข่ายและขยายการเรียนรู้สู่สังคม	การพัฒนาการใช้รูปแบบและช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย	การกระตุ้นให้สังคมตื่นตัว การสร้างการเรียนรู้และขยายเครือข่าย

ภาพ 4.1 รูปแบบของกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย

กระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายเกษตรและอาหารปลอดภัย ซึ่งแสดงในภาพ 4.1 เป็นปรากฏการณ์ที่อธิบายความเชื่อมโยงระหว่างขั้นตอนของกระบวนการนโยบายสาธารณะในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย และปัจจัยที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมของตัวแสดงในเครือข่าย และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อจัดการอาหารปลอดภัย

2.2 กระบวนการนโยบายสาธารณะในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย

กระบวนการนโยบายสาธารณะในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย เป็นกลุ่มแนวคิดแรกในจำนวน ผลการศึกษาทั้งหมด 2 กลุ่มแนวคิด ซึ่งเชื่อมโยงกันด้วยแนวคิดหลัก “กระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย” ปรากฏการณ์นี้เริ่มขึ้นตั้งแต่การก่อตัวของนโยบาย : ก่อตัวจากพื้นที่ย่อย ซึ่งมีพื้นฐานมาจากการพัฒนาความเข้มแข็งในระดับกลุ่มและเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย โดยเครือข่ายความร่วมมือในระยะแรก ระหว่าง ปี พ.ศ. 2549 – 2550 ใช้ชื่อว่าเครือข่ายเกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพ และในปี พ.ศ. 2551 ได้พัฒนาเป็นสภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร ซึ่ง

เน้นการเชื่อมโยงผู้เกี่ยวข้องตลอดวงจรอาหารตั้งแต่กระบวนการผลิต การตลาด จนถึงการบริโภค และมีการดำเนินการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2554)

กลุ่มแนวคิด กระบวนการนโยบายสาธารณะในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย ประกอบด้วยกลุ่มย่อย จำนวน 5 กลุ่ม คือ การก่อตัวของนโยบาย : ก่อตัวจากพื้นที่ย่อย การกำหนดนโยบาย : ตัดสินใจร่วมกัน การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ : การแบ่งงานกันทำ และสนับสนุนซึ่งกันและกัน การประเมินผล : การสรุปบทเรียนและขยายผล และการทบทวนนโยบาย : การเรียนรู้และปรับตัว สามารถนำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้

2.3 การก่อตัวของนโยบาย : ก่อตัวจากพื้นที่ย่อย

การก่อตัวของนโยบาย : ก่อตัวจากพื้นที่ย่อย เป็นกลุ่มย่อยที่ 1 ของกลุ่มแนวคิด กระบวนการนโยบายสาธารณะในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย กลุ่มย่อยนี้ประกอบด้วยแนวคิด ที่เกี่ยวข้อง คือ แนวคิดที่ 1 ใช้เครือข่าย ความรู้และปัจจัยภายนอก เป็นต้นทุนในการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นเงื่อนไข (conditions) ของกลุ่มย่อยนี้ แนวคิดที่ 2 การปรึกษาหารือในพื้นที่ย่อย ซึ่งจัดอยู่ในกิจกรรม/การตอบสนอง (actions/interactions) และแนวคิดที่ 3 เป้าหมายและข้อเสนอของเครือข่ายพื้นที่ย่อย ซึ่งจัดเป็นผลที่ตามมา (consequence) ของกลุ่มย่อย ดังแสดงในตาราง 4.3

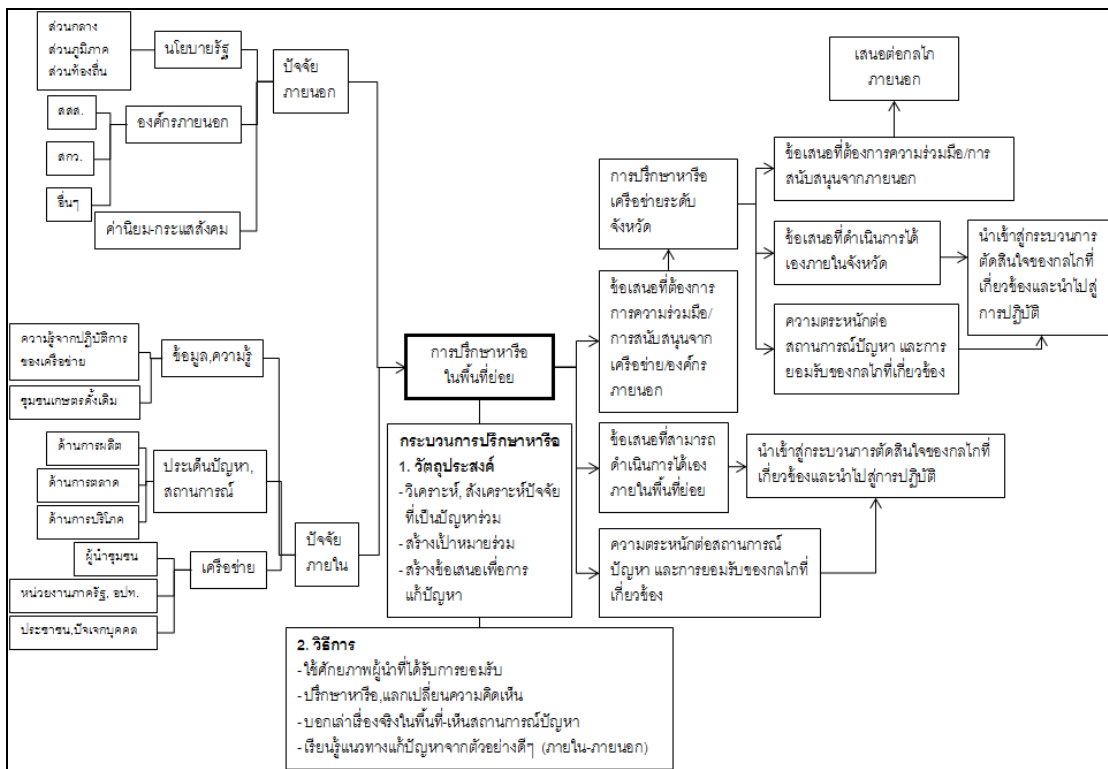
ตาราง 4.3 การก่อตัวของนโยบาย : ก่อตัวจากพื้นที่ย่อย

Conditions	Actions/Interactions	Consequence
<p>การใช้เครือข่าย ความรู้และปัจจัยภายนอก เป็นต้นทุนในการแก้ปัญหา</p> <p>1. ประเด็นปัญหา สถานการณ์ด้านเกษตรและอาหารปลอดภัย</p> <ul style="list-style-type: none"> - สถานการณ์และปัญหาด้านการผลิต - สถานการณ์และปัญหาด้านการตลาด - สถานการณ์และปัญหาด้านการบริโภค 	<p>การปรึกษาหารือในพื้นที่ย่อย</p> <p>1. กลไกประสานงานจัดโครงสร้างเครือข่ายและกระตุ้นกระบวนการปรึกษาหารือ</p> <p>2. ทบทวนประเด็นปัญหาและสถานการณ์ร่วมกัน</p> <ul style="list-style-type: none"> - ประเด็นปัญหา - ทุนในพื้นที่ - นโยบายและแนวทางการทำงานของแต่ละกลุ่ม/องค์กรในเครือข่าย 	<p>เป้าหมายและข้อเสนอของเครือข่ายพื้นที่ย่อย</p> <p>1. เครือข่ายความร่วมมือในพื้นที่ย่อย</p> <p>2. ข้อเสนอเชิงนโยบายของเครือข่ายพื้นที่ย่อย</p> <p>3. ความตระหนักต่อสถานการณ์ปัญหาและการยอมรับของกลไกที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ย่อย</p>

ตาราง 4.3 การก่อตัวของนโยบาย : ก่อตัวจากพื้นที่ย่อย (ต่อ)

Conditions	Actions/Interactions	Consequence
<p>2. เครือข่าย</p> <ul style="list-style-type: none"> - หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีหน้าที่รับผิดชอบตามกฎหมาย และมีเป้าหมายการทำงานที่สอดคล้องกัน - องค์กรภาคประชาสังคม ชุมชน มีความตื่นตัว มีกลุ่มและเครือข่ายทำงานด้านเกษตรกรรมยั่งยืนและอาหารปลอดภัย <p>3. ข้อมูล ความรู้</p> <ul style="list-style-type: none"> - เครือข่ายภาคประชาชนมีการพัฒนาความเข้มแข็งในระดับกลุ่ม และเกิดการเรียนรู้ของเครือข่ายจากการทำงานร่วมกัน - มีการพัฒนาองค์ความรู้รูปแบบการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยจากกรณีตัวอย่างที่เป็นปฏิบัติการร่วมของกลุ่มต่างๆ <p>4. ปัจจัยภายนอก</p> <ul style="list-style-type: none"> - นโยบายของรัฐ - องค์กร เครือข่ายภายนอก - ค่านิยม กระแสสังคม 	<p>3. กำหนดเป้าหมายร่วมของเครือข่ายพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - สอดคล้องกับเป้าหมายของแต่ละกลุ่ม/องค์กร - เสริมการทำงานซึ่งกันและกันเพื่อให้เกิดพลังร่วม <p>4. พัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - เครือข่ายร่วมกันเสนอทางเลือกในการแก้ไขปัญหา - ใช้ข้อมูลความรู้จากการทำงาน of เครือข่ายเป็นพื้นฐานในการปรึกษาหารือ 	

ผู้วิจัยได้สรุปความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ในกลุ่มย่อยนี้ ในรูปแบบของแผนภาพเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ก่อตัวของนโยบาย : ก่อตัวจากพื้นที่ย่อย ดังภาพ 4.2

ภาพ 4.2 รูปแบบการก่อตัวของนโยบาย : ก่อตัวจากพื้นที่ย่อย

2.3.1 การใช้เครือข่าย ความรู้และปัจจัยภายนอกเป็นต้นทุนในการแก้ปัญหา

แนวคิดที่เป็นเงื่อนไขหรือสถานการณ์ที่สำคัญที่ในการก่อตัวของนโยบายโดยการก่อตัวจากพื้นที่ย่อย คือ “ใช้เครือข่าย ความรู้และปัจจัยภายนอกเป็นต้นทุนในการแก้ปัญหา” ซึ่งเป็นปัจจัยนำเข้าไปในกระบวนการก่อตัวของนโยบายจากพื้นที่ย่อย ซึ่งจัดพื้นที่ย่อยตามภูมิภาคที่ใกล้เคียงกัน ประกอบด้วย 4 พื้นที่ย่อย ดังนี้

- กลุ่มพื้นที่ลุ่มน้ำอุตะเกา ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอหาดใหญ่ อำเภอนาหม่อม อำเภอสะเดา
- กลุ่มพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระ ได้แก่พื้นที่ อำเภอสทิงพระ อำเภอสิงหนคร อำเภอกระแสสินธุ์ อำเภอระโนด
- กลุ่มพื้นที่ลุ่มน้ำภูมิ ได้แก่พื้นที่ อำเภอบางกล่ำ อำเภอกวนเนียง อำเภอรัตภูมิ อำเภอกลองหอยโข่ง
- กลุ่มพื้นที่ตอนล่าง ได้แก่ อำเภอเทพา อำเภอนาทวี อำเภอจะนะ อำเภอสะบ้าย้อย

1.4.3.6 ประเด็นปัญหาการจัดการอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา

ข้อมูลจากการจัดสัมภาษณ์ชาวสุขภาพเฉพาะประเด็นว่าด้วยเกษตรกรรมยั่งยืนและอาหารปลอดภัยจังหวัดสงขลา เมื่อปี พ.ศ. 2551 ได้สรุปสถานการณ์ปัญหาของเกษตรกรรมยั่งยืนและการจัดการอาหารปลอดภัยเอาไว้ในจังหวัดสงขลา ใน 3 ด้าน คือ ด้านการผลิต การตลาดและการบริโภค ดังนี้

1) การผลิต ปัญหาสารเคมีตกค้างในผลผลิตและในสิ่งแวดล้อม ความยากจนและปัญหาสุขภาพของเกษตรกร

(1) ปัญหาในส่วนของตัวเกษตรกร

- อันตรายและความปลอดภัยในการทำงานด้านสุขภาพ เนื่องมาจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชเป็นจำนวนมาก
- ภาวะหนี้สิน และความยากจน
- ขาดเงินทุนหมุนเวียนในการผลิต
- วิธีการผลิตที่เปลี่ยนไปเป็นการผลิตเพื่อส่งออกนอกชุมชนแทนการบริโภคเป็นหลัก
- เกษตรกรส่วนหนึ่งขาดจิตสำนึกในการลดการใช้สารเคมี หรือการใช้สารเคมีอย่างถูกต้อง ทำให้ผลผลิตที่ส่งออกจำหน่ายยังพบสารเคมีตกค้างอยู่ เนื่องจากพ่อค้าต้องการผลผลิตที่มีลักษณะสวยงาม

(2) ปัจจัยการผลิต

- มีการใช้สารเคมีในภาคเกษตรในปริมาณสูง
- แรงงานในครัวเรือนไม่เพียงพอ
- สภาพแวดล้อมและทรัพยากรเสื่อมโทรมรวมทั้งปัญหาเรื่องแหล่งน้ำไม่เพียงพอ
- ต้นทุนการผลิตสูง เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย และยากำจัดศัตรูพืชมีราคาแพง
- การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์พื้นที่จากนโยบายภาครัฐ เช่น ส่งเสริมปลูกปาล์ม ยางในพื้นที่นา เป็นต้น
- ประมงพื้นบ้านขาดเครื่องมือในการทำมาหากิน

(3) ผลผลิต

- ผลผลิตที่จำหน่ายในตลาดทั่วไป มีปัญหาสารตกค้างเกินมาตรฐาน
- เกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิตได้เอง
- ผลผลิตภาคเกษตรไม่มีคุณภาพ ผลผลิตไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศ

- ผลผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาดทั้งด้านปริมาณ ความหลากหลาย และความต่อเนื่อง
- บางครั้งผู้ผลิตหลายกลุ่มมีผลผลิตชนิดเดียวกันออกมาสู่ตลาดพร้อมกันในปริมาณมากทำให้ผลผลิตล้นตลาด
- ชนิดของพืชที่ผลิตตามฤดูกาลของแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับภูมิเวศของพื้นที่ ซึ่งผู้ผลิตจะต้องวางแผนการผลิตให้สอดคล้องกับฤดูกาล

(4) ความรู้

- ขาดสื่อภาคประชาชน
- ขาดการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น
- เกษตรกรขาดความรู้การตัดสินใจ

(5) การรวมกลุ่ม/ความร่วมมือ

- ขาดการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน
- การรวมกลุ่มของเกษตรกรไม่เข้มแข็ง
- เกษตรกรไม่ค่อยให้ความร่วมมือในกระบวนการรับรองความปลอดภัยของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากค่อนข้างมีกระบวนการที่ยู้งยาก

2) ปัญหาด้านการตลาด ระบบการตรวจสอบความปลอดภัยยังไม่ครบวงจร หากที่จะตรวจสอบย้อนหลังไปยังผู้ผลิต ราคาผลผลิตไม่สามารถจูงใจให้เกษตรกรปรับวิธีการผลิตให้ปลอดภัย ตลาดทางเลือกสำหรับผลผลิตปลอดภัยสารพิษมีน้อย

- ราคาผลผลิตไม่จูงใจให้เกษตรกรปรับวิธีการผลิตให้ปลอดภัย เนื่องจากราคาผลผลิตขึ้นอยู่กับพ่อค้าคนกลางและกลไกตลาด เกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิตเองได้ ทำให้รายได้จากการจำหน่ายผลผลิตไม่สอดคล้องกับต้นทุนการผลิต
- ตลาดทางเลือกมีน้อย และขาดระบบการบริหารจัดการที่ดี ทำให้ขาดความต่อเนื่องของผลผลิตและความหลากหลายของสินค้า
- ผู้บริโภคไม่มีความมั่นใจในความปลอดภัยของผลผลิต
- การจำหน่ายผลผลิตจากเกษตรกรรมทางเลือกในตลาดทั่วไป ไม่สามารถจูงใจให้เกษตรกรปรับวิธีการผลิตได้ เนื่องจากการปรับวิธีการผลิตจากเกษตรเคมีมาสู่การผลิตแบบเกษตรกรรมยั่งยืนหรือเกษตรอินทรีย์ ในช่วงแรกซึ่งเป็นช่วงการปรับปรุงดินนั้นจะทำให้ผลผลิตที่ได้มีปริมาณลดลง แต่เกษตรกรต้อง

จำหน่ายผลผลิตในราคาตลาด ทำให้มีรายได้ไม่เพียงพอ จึงไม่สามารถปรับวิธีการผลิตได้ตลอดรอดฝั่ง

- ระบบการตรวจสอบความปลอดภัยยังไม่ครบวงจร การตรวจสอบย้อนหลังไปสู่ผู้ผลิตทำได้ยาก ซึ่งมีผลต่อการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

3) ปัญหาด้านการบริโภค

- พฤติกรรมการบริโภค ผู้บริโภคมักเลือกผลผลิตที่จะบริโภคตามใจไม่คำนึงถึงความสอดคล้องของผลผลิตตามฤดูกาล
- ปัญหาโภชนาการสิ้นเกินจากการบริโภค หรือการบริโภคมากเกินไปเกินความต้องการของร่างกาย ส่งผลให้เกิดความอ้วนซึ่งเป็นสาเหตุของปัญหาสุขภาพ
- ผู้บริโภคไม่มีการรวมตัวเป็นเครือข่าย มักเป็นการจัดการในระดับปัจเจกจึงไม่มีพลัง
- ผู้บริโภคทั่วไปยังขาดความรู้ความเข้าใจในสัญลักษณ์รับรองอาหารปลอดภัย

1.4.3.7 เครือข่าย

1) หน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบตามกฎหมาย มีเป้าหมายการทำงานที่สอดคล้องกัน

- หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการจัดการอาหารปลอดภัยตลอดวงจรอาหารมีหลายหน่วยงาน ประกอบด้วยหน่วยงานในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้แก่ กรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร กรมปศุสัตว์ โดยมีสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเป็นหน่วยงานประสานงานในระดับจังหวัด หน่วยงานในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข ได้แก่ กรมอนามัย กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา โดยมีสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ประสานงานในระดับจังหวัด และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล หน่วยงานต่างๆ เหล่านี้มีหน้าที่รับผิดชอบและมีความชอบธรรมในการดำเนินการตามกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเมื่อรัฐบาลได้ประกาศนโยบายอาหารปลอดภัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 จึงได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการความปลอดภัยทางอาหารในระดับจังหวัดทุกจังหวัด เพื่อเชื่อมโยงหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมกันทำงานในระดับจังหวัด

- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต และสนับสนุนการสร้างเสริมความเข้มแข็งของเครือข่ายภาคประชาชน ดังจะเห็นได้จากกรณีที่ผู้บริหารขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลาบางคน ได้เข้าร่วมกระบวนการทำงานของเครือข่ายภาคประชาชนในการทำกิจกรรมต่างๆ มาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาหลายปี ทำให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและ

กันในด้านวัฒนธรรมการทำงานและวิธีการทำงานที่แตกต่างกันของเครือข่ายภาคประชาชนและหน่วยงานภาครัฐ จุดเน้นและประเด็นการทำงานของแต่ละฝ่าย เพื่อมองหาโอกาสในการพัฒนาความร่วมมือในการทำงานในรูปแบบเครือข่ายการทำงานร่วมระหว่างภาคประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อไป องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นหน่วยงานที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาท้องถิ่นทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ในสถานการณ์ปัจจุบันและอนาคต ดังที่กำหนดภายใต้พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2549 ส่วนที่ 3 อำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล มาตรา 66 ว่าด้วยการมีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และมาตรา 67 ว่าด้วยการกำหนดหน้าที่ที่ต้องทำในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ได้แก่ การจัดให้มีและบำรุงรักษาทางน้ำและทางบก การรักษาความสะอาดของถนน ทางน้ำ ทางเดินและที่สาธารณะ รวมทั้งกำจัดมูลฝอยสิ่งปฏิกูล การป้องกันโรคและระงับโรคติดต่อ ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ส่งเสริมการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ คู่สมรสดูแลและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ทางราชการมอบหมายโดยจัดสรรงบประมาณหรือบุคลากรให้ตามความจำเป็นและสมควร และมาตรา 68 กำหนดกิจการที่อาจทำในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ได้แก่ ให้มีน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภคและการเกษตร ให้มีและบำรุงการไฟฟ้าหรือแสงสว่างโดยวิธีอื่น ให้มีและบำรุงรักษาทางระบายน้ำ ให้มีและบำรุงสถานที่ประชุม การกีฬา การพักผ่อนหย่อนใจและสวนสาธารณะ ให้มีและส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรและกิจการสหกรณ์ ส่งเสริมให้มีอุตสาหกรรมในครอบครัว บำรุงและส่งเสริมการประกอบอาชีพของราษฎร การคุ้มครองดูแลและรักษาทรัพย์สินขององค์การบริหารส่วนตำบล ให้มีตลาด ท่าเทียบเรือ และท่าข้าม กิจการเกี่ยวกับการพาณิชย์ การท่องเที่ยว และการผังเมือง นอกจากนี้้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังได้รับการกิจหน้าที่ต่างๆ จากหน่วยงานอื่นตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 โดยเฉพาะการกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบบริการสาธารณะ เพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง เป็นการกระจายอำนาจและกระจายงบประมาณสู่ท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น เนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด อีกทั้งได้รับมอบหมายให้มีอำนาจหน้าที่และภารกิจที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นโดยตรง

- หน่วยงานระดับพื้นที่มีเป้าหมายการทำงานที่สอดคล้องกับนโยบายของส่วนกลาง จะเห็นได้จากโรงพยาบาลในพื้นที่มีการพัฒนาเครือข่ายอาหารปลอดภัยร่วมกับภาคประชาชนมา

ก่อนที่รัฐบาลจะประกาศเป็นนโยบายอย่างเป็นทางการ มีการสร้างเครือข่ายผู้ผลิตในชุมชน การปรับเมนูอาหารสำหรับผู้ป่วยในโรงพยาบาลให้สอดคล้องกับสถานการณ์การผลิต เช่น การพัฒนาเมนูอาหารที่ใช้ผักพื้นบ้านตามฤดูกาล เป็นต้น ดังนั้นเมื่อรัฐบาลมีการประกาศนโยบายอย่างเป็นทางการทำให้สามารถพัฒนากระบวนการให้สอดคล้องกับวิถีการผลิตและการบริโภคของชุมชนท้องถิ่น เป็นการพัฒนาแนวทางการทำงานของโรงพยาบาลเอง โดยใช้โอกาสที่รัฐบาลให้ความสำคัญ พัฒนาแนวปฏิบัติในการทำงานให้คล่องตัวมากขึ้น เนื่องจากการที่โรงพยาบาลรับซื้อผลผลิตจากชุมชนซึ่งเป็นผู้ผลิตรายย่อย ไม่ใช่ผู้ประกอบการที่เป็นนายหน้าในการจัดหาสินค้าสามารถปฏิบัติตามเงื่อนไขการจัดซื้อจัดจ้างได้ทั้งหมด แต่เกษตรกรรายย่อยที่รวมตัวกันเป็นเครือข่ายตามชุมชนเกษตรกรรมนั้น ไม่ได้มีการจัดตั้งเป็นผู้ประกอบการในรูปแบบเอกชน และในบางครั้งก็ไม่สามารถใช้วิธีการจัดซื้อจัดจ้างในรูปแบบเดียวกับผู้ประกอบการเอกชนซึ่งเป็นรายใหญ่ได้ ดังนั้นโรงพยาบาลจึงต้องมีการปรับปรุงวิธีการปฏิบัติ เพื่อให้เอื้อต่อการทำงานร่วมกับเครือข่ายเกษตรกรรายย่อยในชุมชน

2) เครือข่าย/องค์กรภาคประชาสังคมและชุมชนมีความตื่นตัว มีการสร้างกลุ่มและเครือข่ายทำงานด้านเกษตรกรรมยั่งยืนและอาหารปลอดภัย

- เครือข่ายภาคประชาสังคมและองค์กรชุมชนในจังหวัดสงขลามีการพัฒนามาเป็นเวลานาน มีองค์ประกอบที่หลากหลาย มีกลไกประสานงานและมีการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ทำให้เครือข่ายมีความเข้มแข็ง

- จังหวัดสงขลามีทุนทางสังคมในด้านการพัฒนาเครือข่ายภาคประชาสังคมในพื้นที่มานาน มีความโดดเด่นในด้านการมีเครือข่ายภาคประชาสังคมที่เข้มแข็ง ที่ผ่านกระบวนการเติบโตเรียนรู้ร่วมกันอย่างยาวนานกว่าสองทศวรรษ ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2523 โดยเป็นการรวมตัวของกลุ่มคนจากหลากหลายภาคส่วน ทั้งภาคประชาชน นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน สื่อ ศิลปิน นักธุรกิจ และอื่นๆ นอกเหนือจากประเด็นปัญหาร่วมในพื้นที่จะเป็นปัจจัยสำคัญที่เปิดการรวมกลุ่มขับเคลื่อนในเรื่องต่างๆ ตามวาระ ยังมีเวทีเรียนรู้เกี่ยวกับนโยบายสาธารณะด้านสุขภาพที่หน่วยงานต่างๆ ได้เข้าไปสนับสนุน สิ่งเหล่านี้ถือเป็นต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นศักยภาพของพื้นที่ในการบูรณาการทางความคิดเพื่อต่อยอดกับต้นทุนของสังคมที่มีอยู่เดิม

- ปัจจัยผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มภาคประชาสังคมในสงขลา มี 2 ประการใหญ่ๆ คือ (1) ปัญหาจากการพัฒนาสงขลาให้เป็นเมืองศูนย์กลางเศรษฐกิจและการลงทุนในพื้นที่ภาคใต้ตอนล่างโดยปราศจากการคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นและมาตรการรองรับที่ดี รวมทั้งผลการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว ก่อให้เกิดปัญหาทับซ้อนทั้งในด้านสังคม สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ประเด็นที่เป็นเงื่อนไขสำคัญคือ การเผชิญกับวิกฤตการณ์หรือปัญหาพร้อมในพื้นที่ อาทิ โครงการพัฒนาลุ่ม

น้ำทะเลสาบสงขลา และการพัฒนาโครงการลงทุนขนาดใหญ่ เช่น โครงการก่อสร้างอุโมงค์ลอดทะเลสาบสงขลา โครงการก่อสร้างท่อก๊าซและโรงแยกก๊าซไทย-มาเลเซีย เป็นต้น (2) สงขลาเป็นที่ตั้งของสถานศึกษาสำคัญหลายแห่งในภาคใต้ อาทิ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ และมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา สถาบันเหล่านี้เป็นฐานสำคัญของการผลิตนักวิชาการและบุคลากรที่มีความตระหนักสนใจปัญหาส่วนรวม ส่วนหนึ่งเป็นนักพัฒนาเอกชนที่จบการศึกษาจากสถานที่เหล่านี้แล้วออกมาทำงานเคลื่อนไหวกว้าง

- โดยภาพรวมแล้ว กลุ่ม/เครือข่ายในระยะแรกส่วนใหญ่เติบโตจากประเด็นร่วมในเรื่องกลุ่มการเงิน งานทะเลสาบสงขลา เกษตรและสิ่งแวดล้อม ส่วนหนึ่งมีโครงสร้างเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรชาวบ้านที่รวมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ ขณะที่อีกหลายกลุ่มมีลักษณะเป็นกลุ่มอิสระและกลุ่มที่รวมตัวกันหลวมๆ ของนักวิชาการและคนชั้นกลางที่สนใจความเป็นไปของสังคม ลักษณะการทำงานของกลุ่มนักพัฒนาเอกชนจะเน้นการลงลึก ใกล้ชิดถึงชุมชนโดยตรง และมีขอบเขตประเด็นที่ค่อนข้างชัดเจน จำเพาะและต่อเนื่อง ขณะที่กลุ่มองค์กรชาวบ้านมีลักษณะเฉพาะประเด็น และกลุ่มอิสระมีการรวมตัวที่ข้ามหรือซ้อนทับกันไปมา ทั้งในแง่ประเด็นและตัวบุคคล โดยมีเวทีเฉพาะกิจในการรวมกลุ่มกัน ลักษณะการทำงานเน้นในเชิงข้อมูลมากกว่าเชิงพื้นที่

- การทำงานในรูปแบบประชาสังคมมีความยืดหยุ่นสูง มีความคล่องตัวในการทำงาน และมีเครือข่ายในชุมชนทำให้สามารถเข้าถึงชุมชนและกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือในการจัดการปัญหาของชุมชนได้ดี แต่ก็มีจุดอ่อนของภาคประชาสังคม คือขาดเอกภาพในทางความคิดและการบริหารจัดการ อันเนื่องมาจากฐานความหลากหลายของกลุ่มคน

- จังหวัดสงขลามีกลุ่มและเครือข่ายที่ทำงานเรื่องเกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพทำงานในพื้นที่ มากกว่า 10 ปี เนื่องจากจังหวัดสงขลาเป็นพื้นที่ที่มีเครือข่ายภาคประชาสังคมหลากหลายกลุ่ม และมีการทำงานในพื้นที่มานาน สำหรับเครือข่ายองค์กรภาคประชาชนนั้น ในระยะเริ่มการก่อตัวขององค์กรชุมชนเริ่มมีการรวมกลุ่มไม่เป็นทางการจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเกษตรกรและกลุ่มออมทรัพย์ ที่เกิดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาจากหนี้สินและผลกระทบจากการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว เช่น กลุ่มออมทรัพย์คลองหว่า ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2520 กลุ่มออมทรัพย์คลองเป็ยะ ตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2523 กลุ่มออมทรัพย์ประชาคมทุ่งหวัง ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2528 กลุ่มพีชร่วมยาง/กลุ่มเกษตรป่ายาง/กลุ่มเกษตรกร่อง/กลุ่มผักพื้นบ้าน (ระหว่าง พ.ศ. 2528 – 2529) ที่ค่อยๆ พัฒนาเป็นเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก และเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ในระยะ 10 ปีต่อมา นอกจากนั้นยังมี กลุ่มอาชีพ กลุ่มรักษาดาลโตนด กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่กระจัดกระจายกันอยู่ กลุ่มหมอพื้นบ้าน และสมาพันธ์ครูภาคใต้ ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2527 เป็นต้น

2.3.1.3 ข้อมูลและความรู้

- 1) เครือข่ายภาคประชาชนมีการพัฒนาความเข้มแข็งในระดับกลุ่ม และการเรียนรู้ของเครือข่ายจากการทำปฏิบัติการร่วมกัน

กลุ่มภาคประชาชนที่ทำงานด้านเกษตรกรรมยั่งยืนและอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา มีการทำปฏิบัติการร่วมของกลุ่มในการจัดการอาหารปลอดภัย ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และพัฒนาความเข้มแข็งในระดับกลุ่มและเครือข่ายย่อยๆ เครือข่ายเกษตรเพื่อสุขภาพและอาหารปลอดภัยสงขลา ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2549 เป็นไปในลักษณะของการสร้างเครือข่ายผู้ผลิตกลุ่มเล็กๆ ในระดับชุมชนหมู่บ้าน และสร้างช่องทางการตลาดของกลุ่มโดยการเชื่อมโยงกับผู้บริโภคโดยตรง ถือเป็นกรณีศึกษาการจัดการอาหารปลอดภัยในรูปแบบการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค ซึ่งเครือข่ายได้เรียนรู้และพัฒนาต่อยอดในระยะต่อไป

- 2) รูปแบบของการจัดการเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนและอาหารปลอดภัยที่ได้จากปฏิบัติการร่วมของเครือข่าย สามารถจัดแบ่งได้ 3 รูปแบบ (คณะทำงานประเด็นเกษตรและอาหารงานสร้างสุขภาพใต้ 2549, 2549) ดังนี้

2.1) รูปแบบการสร้างเครือข่ายผู้ผลิตและสร้างช่องทางการตลาดของกลุ่ม

(1) เครือข่ายเกษตรอินทรีย์วิถีไท-ร้านอาหารครัวเพื่อนสุขภาพ

การเชื่อมโยงเครือข่ายเกษตรกรผู้ผลิตและสร้างตลาดค้าปลีกของตนเองในรูปแบบการจำหน่ายอาหารสำเร็จรูป “ร้านอาหารครัวเพื่อนสุขภาพ” อำเภอหาดใหญ่ ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2538 โดยมีความเชื่อมโยงในเชิงแนวคิดกับ “ร้านอาหารครัวเพื่อนสุขภาพ” ที่กรุงเทพมหานคร ซึ่งตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 ก่อเกิดมาจากกลุ่มคนที่มีฐานความคิดในการพึ่งตนเอง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการดำรงชีพอยู่ได้ท่ามกลางกระแสบริโภคนิยมและวิกฤติสุขภาพของคนในสังคม โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาฐานการผลิตและคุณภาพชีวิตของเกษตรกร โดยมี นายภาณุ พิทักษ์เผ่า เป็นผู้ก่อตั้งและแกนสำคัญในการดำเนินการ ร้านอาหารครัวเพื่อนสุขภาพหาดใหญ่ ด้วยหลักการของวิถีชีวิตแห่งการพึ่งตนเองและการรวมกลุ่มช่วยเหลือกัน คือ “ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก ที่เหลือแจกจ่ายแลกเปลี่ยนและขาย” ร้านอาหารครัวเพื่อนสุขภาพ หาดใหญ่ จึงเกิดขึ้นด้วยเหตุผล 2 ประการใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ เพื่อเป็นร้านอาหารทางเลือกให้กับผู้บริโภคที่รักสุขภาพ และเพื่อสร้างตลาดผลผลิตเกษตรอินทรีย์ที่เป็นธรรมและยั่งยืนต่อผู้ผลิต และผู้บริโภค ในด้านการบริหารจัดการ แบ่งออกเป็น 2 ด้าน นั่นคือ การบริหารและการจัดการภายในร้านอาหารครัวเพื่อนสุขภาพ และด้านการบริหารจัดการผลผลิต วัตถุดิบ และเครือข่าย

การบริหารจัดการภายในร้านครัวเพื่อนสุขภาพ ใช้หลักการคุณธรรม ซื่อสัตย์ เป็นแนวทางในการบริหารร้าน อยู่บนฐานความคิดที่ว่า “ร้านอยู่ได้ ทุกคนก็อยู่ได้” นั่นก็คือว่า เมื่อทุกคนที่เกี่ยวข้องสามารถสร้างพลังขับเคลื่อนให้ร้านอยู่ได้ คนทำงานก็ต้องอยู่ได้ด้วย ไม่ใช่ว่าร้านอยู่ได้แต่คนทำงานอยู่ไม่รอดอย่างที่พบเห็นโดยทั่วไป ทางร้านมีคำขวัญที่ยึดเป็นแนวทางในการดำเนินงานว่า “สะอาด ชยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ เสียสละ สามัคคี มีน้ำใจ” ซึ่งมีรูปธรรมในทางปฏิบัติ เช่น นำเอาเศษผักมาทำปุ๋ยหมัก หรือน้ำหมักชีวภาพที่เอาเปลือกผลไม้มาหมักเพื่อทำน้ำยาล้างจาน และเอาน้ำที่ล้างผักแล้วมาใช้ล้างทำความสะอาดพื้น หรือการหนุนช่วยของคนทำงานที่มีงานบุญหรือเจ็บไข้ไม่สบาย เหล่านี้เป็นต้น คนทำงานในร้านเหมือนเป็นคนครอบครัวเดียวกัน มีการประชุมร่วมกันอย่างต่อเนื่องเพื่อรับทราบปัญหา ทั้งที่เป็นปัญหาการทำงานและรวมถึงชีวิตส่วนตัว เพื่อนำมาปรับปรุงหนุนเสริมกันต่อไป ร้านครัวเพื่อนสุขภาพ ได้รับการตอบรับจากผู้บริโภคที่รักสุขภาพอย่างยิ่ง โดยเห็นได้จากที่ในปี พ.ศ. 2538 ร้านครัวเพื่อนสุขภาพร้านแรกเปิดดำเนินการ พร้อม ๆ กับการดำเนินกิจกรรมการสร้างเครือข่ายเพื่อขยายฐานการผลิตอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีผลผลิตและกลุ่มผู้บริโภคเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับร้านเดิมมีความคับแคบจึงได้มีการเรียกร้องจากกลุ่มผู้บริโภคให้เปิดร้านสาขาที่ 2 ขึ้นในปี พ.ศ. 2545 เพื่อรองรับผลผลิตเกษตรอินทรีย์ของเครือข่ายที่ขยายตัวเพิ่มขึ้น รายการอาหารที่จำหน่ายในร้าน จะกำหนดจากพืชผักที่เกษตรกรนำมาส่งให้กับทางร้าน ผลผลิตเกษตรอินทรีย์เหล่านี้มาจากแปลงเกษตรของเครือข่ายเกษตรอินทรีย์วิถีไทในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดสงขลา จำนวน 20 ครอบครัว มีบ่อยครั้งที่สมาชิกเหล่านี้จะนำผลผลิตมาส่งให้กับทางร้านเองเมื่อมีฐานะเดินทางมาหาใหญ่ และจังหวัดใกล้เคียงเช่น พัทลุง ตรัง อีกประมาณ 30 ครอบครัว โดยเกษตรกรในเครือข่าย ทุกคนต้องผ่านหลักสูตรฝึกอบรมกระบวนการเกษตรอินทรีย์ เพื่อให้เกิดมาตรฐานด้านการผลิตเพื่อความเชื่อมั่นของผู้บริโภคอย่างยั่งยืน ซึ่งนอกจากการจำหน่ายอาหารปรุงสำเร็จรูปภายในร้านแล้ว ยังมีตู้แช่ผัก ไร้สารพิษ ผักพื้นบ้านหลายชนิดและผลไม้ตามฤดูกาลให้ผู้บริโภคซื้อกลับบ้านได้ นอกจากนี้ก็ยังมีผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพอื่น ๆ ให้เลือกซื้อเลือกหากันอย่างมากมาย เช่น อาหารธัญพืชอบแห้ง ยาสมุนไพร ชาสมุนไพร สมุนไพร แชมพูสมุนไพร น้ำยาล้างจานและน้ำยาซักผ้าสมุนไพร หนังสือธรรมะ เทป และ วีซีดี แนวทางสุขภาพและเกษตรธรรมชาติ ตลอดจนเทคโนโลยีชีวภาพ สำหรับผู้ที่เริ่มทำเกษตรอินทรีย์ เช่น ปุ๋ยอินทรีย์ น้ำหมักชีวภาพสูตรต่าง ๆ สมุนไพรป้องกันแมลง และน้ำส้มควันไม้ ฯลฯ ซึ่งผลิตภัณฑ์เหล่านี้ จะเป็นผลผลิตของสมาชิกเครือข่ายทั้งในภาคใต้และภาคอื่น

การบริหารจัดการผลผลิต ผลิตภัณฑ์ เครือข่าย ซึ่งมีทั้งเครือข่ายในระดับพื้นที่ และมีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายในระดับประเทศด้วย ในส่วนของเครือข่ายระดับพื้นที่ เป็นเครือข่ายที่เกิดจากการเข้าไปสนับสนุนให้มีการลด ละ เลิก อบายมุข ต่าง ๆ พร้อม ๆ กับการหนุนเสริม

ทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งมีการดำเนินงานอยู่ในหลายพื้นที่ที่กระจายอยู่ในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัด สงขลาและจังหวัดใกล้เคียง เป็นการรวมตัวกันภายใต้ชื่อ “เครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์วิถีไท” ซึ่งเครือข่ายเหล่านี้เป็นฐานการผลิตที่สำคัญของร้านครัวเพื่อสุขภาพ และมีบทบาทเป็นผู้กำหนดราคาสินค้าอาหารและผลผลิตที่นำมาจำหน่ายในร้านด้วย โดยมีหลักการร่วมกันก็คือ ราคาผลผลิตพืชผักแต่ละหน่วยร้อยละ 80 เป็นของเกษตรกรสมาชิก และร้อยละ 20 เป็นของร้านครัวเพื่อสุขภาพ ซึ่งเป็นการคิดราคาภายใต้หลักคิดที่ว่า “คนผลิตต้องอิมก่อน คนกลาง “ เมื่อผู้ผลิตอิมหรือเชื่อมั่นว่าการทำเกษตรอินทรีย์วิถีไทสามารถดำรงอยู่ได้ ย่อมส่งผลถึงผู้บริโภคที่ได้รับผลผลิตที่ปลอดภัยตามมาด้วย เป็นราคาที่ตั้งเพื่อให้เกิดความสมดุลกันระหว่าง ผู้ผลิต ผู้บริโภค และผู้จำหน่าย ซึ่งนับว่าเป็นธุรกิจที่ไม่มุ่งเน้นเพื่อสร้างกำไร แต่สร้างการอยู่ร่วมกัน ประเด็นนี้แตกต่างกับการผลิตเพื่อส่งขายในท้องตลาดทั่วไป ที่เน้นความสวยงามของพืชผักโดยไม่สนใจว่าจะผลิตมาอย่างไร ในส่วนของเครือข่ายในระดับประเทศ มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันของเครือข่ายทั่วประเทศในการแลกเปลี่ยนผลิตภัณฑ์ หรือสั่งซื้อผลิตภัณฑ์ ซึ่งไม่มีในระดับพื้นที่ เช่น ข้าว ถั่วเหลืองพื้นบ้าน เครื่องปรุงต่าง ๆ เหล่านี้เป็นต้น โดยมีความสัมพันธ์กับเครือข่ายเพื่อสุขภาพของชาวอโศก เช่น บริษัทแคชีวิต บริษัทพลังบุญ และบริษัทขอบุณ เป็นต้น

(2) เครือข่ายเกษตรกรรวมทางเลือกภาคใต้สงขลา – ตลาดสีเขียว

เป็นพัฒนาการในการสร้างเครือข่ายผู้ผลิต และสร้างช่องทางการตลาดโดย “ตลาดสีเขียว” ซึ่งก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2537 มีการพัฒนาและปรับปรุงแบบการดำเนินการหลายครั้งและในที่สุดได้ปิดตัวลงเมื่อประมาณ พ.ศ. 2552-2553 ซึ่งถือเป็นบทเรียนที่สำคัญในการจัดการตลาดทางเลือกในพื้นที่ภาคใต้

เครือข่ายเกษตรกรรวมทางเลือกภาคใต้ เริ่มเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของเกษตรกรที่มีการรวมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 และค่อยๆ พัฒนามาเป็นเครือข่ายเกษตรกรรวมทางเลือก ในช่วงระยะเวลาประมาณ 10 ปีต่อมา โดยเริ่มต้นจากปลูก ในสวน ในไร่ ในนา ของตนเอง รักษาของที่มีอยู่ในธรรมชาติข้างเรือน นำสิ่งที่มีอยู่มาทำกิน เช่น กลุ่มเกษตรปายาง เป็นการปลูกพืชร่วมกับยางพาราเพื่อคืนความหลากหลายให้กับธรรมชาติและเป็นรายได้อีกทางหนึ่งของครอบครัว กลุ่มผักพื้นบ้านซึ่งส่งเสริมการปลูกผักพื้นบ้านโดยไม่ใช้สารเคมี การฝึกทักษะในการขายผลผลิตในตลาดสด ขายส่งให้กับร้านค้า โดยแต่ละชุมชนต่างก็ดำเนินกิจกรรม มั่นใจในสิ่งที่ตนเองทำมากขึ้น จากการได้เข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยน พูดคุย กับคนที่ทำและคิดเหมือนกัน จากโอกาสที่เข้าร่วมประชุมและได้รับการส่งเสริมจากองค์กรพัฒนาเอกชน ที่ลงไปทำงานในชุมชน ดำเนินกิจกรรมในด้านการเกษตร และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคใต้ เริ่มพัฒนาตลาดทางเลือกเมื่อปี พ.ศ. 2537 โดยในครั้งแรกเป็นการเปิดร้านจำหน่ายผลผลิตของสมาชิกทั้งในภาคใต้และเครือข่ายจากภาคอื่น ชื่อ “ร้านเพื่อนสุขภาพผักใต้” ตั้งอยู่ใกล้กับตลาดสดเทศบาลหาดใหญ่ ทำการขายปลีกหน้าร้าน แต่ก็ประสบปัญหา เนื่องจากสินค้าเสียหายจากการจัดเก็บ ถูกหนูกัดกิน ลื่นค้ำขึ้นรา และหมดอายุ จึงได้มีการระดมหุ้นงวดใหม่ และเปิดช่องทางการค้า โดยนำสินค้าไปจำหน่ายให้ถึงตัวผู้บริโภค เช่น ธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สถาบันราชภัฏสงขลา หมู่บ้านจัดสรรขนาดใหญ่ โดยกำหนดวัน เวลา ที่แน่นอน ในการขายผลผลิต แต่ก็ยังไม่สามารถที่จะทำให้อกิจการอยู่ได้ จึงจำเป็นต้องหยุดกิจการ ซึ่งดำเนินมาประมาณ 18 เดือน ต่อมาในปี พ.ศ. 2539 การจัดทำตลาดทางเลือกในภาคใต้ มีการปรับรูปแบบใหม่อีกครั้ง เริ่มจากการรับผักพื้นบ้าน จากกลุ่มผักพื้นบ้านบ้านทุ่งพัก น้ำหრა ตำบลทุ่งนุ้ย อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล และกลุ่มบ้านนิคมหน้าเขา ตำบลคลองท่อมเหนือ อำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่ มาจำหน่ายทุกวัน อังคาร บริเวณศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และขายส่งให้ร้านขายข้าวแกง โรงอาหารที่จำหน่ายในมหาวิทยาลัยฯ และในโรงพยาบาล มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ดำเนินกิจกรรมได้ประมาณ 9 เดือน ต้องหยุดการขาย เนื่องจากขาดผู้ประสานงาน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2541 เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคใต้ ได้จัดการประชุมแกนนำเครือข่ายเพื่อสรุปบทเรียนและหาแนวทางการทำงานอีกครั้ง และได้ร่วมกับภาคีที่สำคัญคือ หนังสือพิมพ์โพกัสภาคใต้ ดำเนินการเปิดตลาดสีเขียวขึ้นอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2542 ด้วยแนวคิด “บริโภคเพื่อชีวิต ผลิตเพื่อธรรมชาติ” เป็นแนวคิดหลัก ในการดำเนินกิจกรรม ซึ่งให้เห็นถึงความสำคัญของผู้บริโภคและผู้ผลิต อย่างเท่าเทียม โดยดำเนินกิจกรรมเพื่อนำไปสู่การเป็นตลาดเรียนรู้ของคนสองฝ่าย บนเส้นทางของอาหารปลอดภัย มีความมั่นคงทางอาหาร บนฐานความยั่งยืนของระบบนิเวศ โดยเข้าพื้นที่บริเวณถนนธรรมบุญวิถี หน้ามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มีการตั้งคณะทำงานและกำหนดแนวทางการบริหารจัดการที่ชัดเจน โดยเน้นให้เกษตรกรนำพืช ผัก ผลไม้พื้นบ้าน มาจำหน่าย เพื่อต้องการให้สังคมได้เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเรื่องอาหารเป็นยา เพราะอาหาร คือ เป็นส่วนสำคัญในการดูแลสุขภาพ และอาหารที่มีคุณภาพ กำลังหายไปทั้งระบบ ตั้งแต่ความรู้ในการปรุง ระบบนิเวศถิ่นที่อยู่ของพืช และจิตวิญญาณในการใช้ประโยชน์ และพืช ผักพื้นบ้าน เป็นพืชที่ไม่ต้องการสารเคมีในการเพาะปลูก และเป็นผักที่ให้ผลผลิตตามฤดูกาล ไม่ฝืนธรรมชาติ โดยใช้คำขวัญว่า “พืชพื้นบ้าน สืบสานบรรพชน เพื่อนคนรุ่นใหม่” ในช่วงแรกของการดำเนินกิจกรรม จะเปิดตลาดพร้อมจัดเสวนาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมตลาดทางเลือก โดยมีภาคีผู้สนใจ ได้แก่ โครงการเกษตรกรรมชุมชน เครือข่ายเกษตรกรรม

ทางเลือกภาคใต้ สำนักวิจัยและพัฒนาเกษตร เขต 8 และคณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ หนังสือพิมพ์โพกัส สงขลา ประมาณ 2 สัปดาห์ต่อครั้งและเริ่มเปิดเป็นตลาดนัดต่อเนื่องทุกวันศุกร์ตอนบ่ายและวันเสาร์ตอนเช้า ต่อมาในช่วงปลายปี พ.ศ. 2543 เกิดภาวะน้ำท่วมใหญ่ในพื้นที่เมืองหาดใหญ่ ทำให้ตลาดสีเขียวได้รับความเสียหายอย่างหนัก และต้องยกเลิกสัญญาเช่าพื้นที่ไป ทำให้ตลาดสีเขียวต้องหาพื้นที่ตั้งตลาดแห่งใหม่ การดำเนินกิจกรรมจึงต้องหยุดชะงักลงชั่วคราว จากนั้นในปี พ.ศ. 2544 ตลาดสีเขียวได้เริ่มดำเนินการอีกครั้งในสถานที่ใหม่ บริเวณริมถนนปณณกัณฑ์ ด้านข้างมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในการเปิดตลาดครั้งนี้สถานการณ์ต้องแข่งขันทางการค้าอย่างมาก เพราะกระแสการดูแลสุขภาพได้รับความนิยมมากขึ้น มีผู้ประกอบการร้านอาหาร กระจายอยู่หลายร้านในตัวเมืองหาดใหญ่ ทำให้ลูกค้ากระจายตัวออกไป ประกอบกับกลุ่มชาวบ้านที่นำสินค้ามาขายที่ตลาดสีเขียว ต้องรับผิดชอบกิจกรรมในชุมชนมากขึ้น เพราะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย จึงทำให้ผู้ที่มาขายของจะรวบรวมผลผลิตจากชุมชนและเป็นตัวแทนมาขาย ทำให้ร้านค้ามีจำนวนน้อยลง ไม่สร้างแรงจูงใจให้กับผู้ซื้อ อีกทั้งค่าใช้จ่ายในการขนส่งก็สูงขึ้น จึงทำให้ตลาดปิดตัวลงอีกครั้งหนึ่ง แต่ความพยายามในการทำตลาดทางเลือกก็ยังดำเนินอยู่ต่อ โดยปรับรูปแบบอีกครั้งหนึ่ง โดยปรับเป็นร้านที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์แปรรูปจากกลุ่มสมาชิก ชื่อ "ร้านตลาดเขียว" แต่ในที่สุดได้ปิดตัวลง ในการดำเนินกิจกรรมในปี พ.ศ. 2542 ตลาดสีเขียวได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสถานทูตออสเตรเลีย และในปี พ.ศ. 2543 ได้รับงบประมาณสนับสนุนในการทำวิจัยแนวทางการพัฒนาเครือข่ายตลาดสีเขียวจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ในช่วงการเปิดตลาดครั้งที่ 2 ได้รับงบประมาณในการสร้างโครงสร้างพื้นฐานของสถานที่ จากโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย

การบริหารจัดการของตลาดสีเขียว เนื่องจากมีการปรับรูปแบบหลายครั้ง ดังนั้นโครงสร้างการบริหารจัดการจึงมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบ ตามเงื่อนไขในการดำเนินกิจกรรม ในแต่ละช่วงเวลา ดังนี้

- การจัดการแบบวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็นรูปแบบการทำงานในช่วงแรกๆ โดยให้เครือข่ายทุกคนเป็นเจ้าของตลาด ร่วมกันออกแบบผัง ก่อสร้างตลาด ดูแลและจัดการพื้นที่และสินค้าที่นำมาจำหน่าย สถานที่ตั้งของตลาดจึงเป็นเสมือนที่พักพิง มีความพึงพาอาศัยช่วยเหลือระหว่างกันสูง ตลาดจะมีคนหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันมาดูแล โดยไม่ต้องแบ่งหน้าที่อย่างชัดเจน ในช่วงนี้ได้รับการช่วยเหลือโครงสร้างพื้นฐานของตลาดจากหน่วยงานภายนอก โครงสร้างนี้ใช้ในการบริหารจัดการ อยู่ประมาณ 1 ปีกว่า ต่อมาเมื่อมีการขยายตัวในการดำเนินกิจกรรม จำนวนแผงขายสินค้ามีมากขึ้น ต้องมีการจัดการเรื่องเวรยามในการดูแลทรัพย์สิน จึงมีการปรับรูปแบบการ

บริหารจัดการ ซึ่งการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมของการบริหารจัดการรูปแบบนี้ จะเป็นการร่วมคิด ร่วมทำ และเป็นเจ้าของร่วมกัน

- การจัดการแบบแบบกึ่งอาสาสมัครกึ่งการจัดการ ในช่วงกลางปี พ.ศ. 2543 เริ่มปรับรูปแบบการบริหารจัดการ มาเป็นรูปแบบกึ่งอาสาสมัครซึ่งเป็นชาวบ้านที่มาขายสินค้า ทำหน้าที่เสมือนเจ้าหน้าที่แต่ไม่มีค่าตอบแทน ได้รับค่าสมนาคุณตามกิจกรรม การบริหารจัดการจะมีโครงสร้างการทำงานแบ่งเป็นฝ่ายต่าง ๆ ได้แก่ ฝ่ายสถานที่ ฝ่ายสวัสดิการ ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ฝ่ายประสานงาน แต่ละฝ่ายจะสร้างทีมงานขึ้นมาเอง หลังการขายในช่วงกลางคืนของวันศุกร์จะเป็นวันที่ทุกคนมาพบกัน มีการเสวนา และมีการลงหุ้นฝากเงินแบบสัจจะออมทรัพย์ ในช่วง 1 – 2 เดือนแรก ทุกคนมาเกือบพร้อมเพรียงกัน ผลผลิตที่นำมาจำหน่ายจะขายดีมาก พออย่างเข้าเดือนที่ 3-4 สินค้าแต่ละร้านเริ่มซ้ากัน จึงมีสินค้าเหลือ ในช่วงนี้เริ่มคิดหาทางออก ด้วยการเขียนโครงการเพื่อของบประมาณสนับสนุน ซึ่งในปลายปี พ.ศ. 2543 ได้รับการสนับสนุนจากสถานทูตออสเตรเลีย การบริหารจัดการรูปแบบนี้ การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม ขึ้นอยู่กับแต่ละฝ่ายที่รับผิดชอบ แต่ยังมีการประชุมทีมปรึกษาหารือ แต่ก็ทำให้ความสัมพันธ์เริ่มห่างกันออกไป

- การบริหารจัดการแบบบริหาร โครงการ การปรับรูปแบบการบริหารในช่วงนี้เพื่อรองรับ การดำเนินกิจกรรมที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ ได้ปรับการบริหารจัดการ แบบมีโครงสร้างในนามคณะกรรมการบริหาร โครงการพัฒนาตลาดสีเขียว มีตำแหน่งประธาน กรรมการ ผู้ประสานงาน โครงการ ผู้ประสานงานสนาม ปรับรูปแบบอาสาสมัครจากชาวบ้าน เป็นเยาวชนในชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องการศึกษา โดยคัดเลือกจากผู้ที่มีความคล่องตัว สนใจการทำกิจกรรมการตลาด และซื่อสัตย์สุจริต เมื่อเปลี่ยนโครงสร้างแล้วกลับพบว่า งานที่คณะกรรมการมีความสามารถทำได้ ถูกมอบหมายให้อาสาสมัครมาก บางบทบาทควรเป็นหน้าที่ของกรรมการ เช่นเป็นโฆษกขับบทมนอราห์ หนังสือละออง อาสาสมัครทำไม่ได้ กรรมการก็ไม่ทำ จึงเกิดช่องว่างและเกี่ยงงานกัน ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะอาสาสมัคร เจ้าหน้าที่ผู้ประสานงาน มีค่าตอบแทน เมื่องบประมาณโครงการหมดลง อาสาสมัครส่วนหนึ่งลาออก เจ้าหน้าที่ส่วนที่เหลือได้พัฒนากิจกรรมใหม่ เพื่อหางบประมาณมาอุดหนุน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกองทุนสนับสนุนการวิจัย เพื่อทำ โครงการวิจัยแนวทางการพัฒนาเครือข่ายตลาดสีเขียวภาคใต้ ซึ่งเป็นวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยประสานคณะกรรมการ อาสาสมัคร เข้ามาเป็นทีมวิจัยชาวบ้าน

- การบริหารจัดการแบบกึ่งธุรกิจกึ่งงานพัฒนา ในช่วงเดือนกันยายนปี พ.ศ. 2543 ปรับรูปแบบการบริหารหลังจากมีการทบทวน สรุบทบทเรียนการบริหารจัดการที่ผ่านมา ทั้งการกำหนดทิศทางองค์กร การจัดการภายในตลาด การจัดหาสินค้างบประมาณ โดยเตรียมปรับรูปแบบเพื่อดำเนินการเป็นสหกรณ์สีเขียว ปรับการบริหารจัดการ เป็น คณะกรรมการบริหารตลาด

สี่เขี้ยวหาคใหญ่ ซึ่งคณะกรรมการได้ร่วมกันประชุมจัดทำวิสัยทัศน์ กำหนดภารกิจ เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ รวมทั้งหามาตรการที่เหมาะสม มีการประชุมอย่างต่อเนื่องเดือนละ 1 ครั้ง แต่ในระหว่างการปรับตัวของตลาดสี่เขี้ยว ก็เกิดการน้ำท่วมใหญ่ในตัวเมืองหาคใหญ่ ในปลายเดือน พฤศจิกายน 2543 ตลาดได้รับความเสียหายอย่างหนัก แผนงานที่ได้ประชุมกันมาทั้งหมด จึงต้องซักรังกัน ต้องแก้ไขปัญหานเฉพาะหน้าหาที่ตั้งตลาดใหม่ และปรับโครงสร้างเข้าไปอยู่ภายใต้การบริหารจัดการของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคใต้ โดยได้รับงบประมาณลงทุน เรื่องอาคารสถานที่ และการส่งเสริมกิจกรรม จึงต้องปรับทิศทางให้สอดคล้องกับนโยบายเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคใต้ โครงสร้างคณะกรรมการจึงถูกปรับเปลี่ยนอีกครั้งหนึ่ง โดยมีตัวแทนจากเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคใต้ ผู้บริโภค นักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน เข้าร่วมเป็นกรรมการ แต่การดำเนินงานยังคงดำเนินแบบทำธุรกิจ ผลการดำเนินงาน ในรูปแบบกึ่งธุรกิจภายใต้โครงสร้างการพัฒนา ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน เช่น ท่าเลที่ตั้ง มีผู้ประกอบการสินค้าด้านสุขภาพมากขึ้น ผู้มาขายสินค้ามาจากชุมชนที่อยู่ไกลเมื่อไม่มีการอุดหนุน ค่าขนส่งจึงถอนตัว จึงมีการปรับรูปแบบการบริหารจัดการอีกครั้งในนามเครือข่ายเกษตรทางเลือกจังหวัดสงขลา คณะกรรมการประกอบด้วยตัวแทนจากเครือข่ายเกษตรทางเลือกจังหวัดสงขลา นักพัฒนา ตัวแทนจากองค์กรผู้บริโภค โดยเปิดให้มีร้านจำหน่ายอาหารเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการเช่าที่ดิน และ เปิดร้านตลาดสี่เขี้ยวจำหน่ายผลิตภัณฑ์แปรรูปจากชุมชน โดยจ้างผู้ขายประจำมีค่าตอบแทน

ต่อมาเมื่อมีการย้ายที่ตั้งตลาดสี่เขี้ยวมายังถนนปูลณณกันท์ ได้ประสบปัญหาการดำเนินงาน และปริมาณ ความหลากหลายของผลผลิต จึงได้มีการจัดประชุมเวทีพัฒนาแผนธุรกิจตลาดสี่เขี้ยว เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2546 ผลจากการประชุมพบว่า การดำเนินงานที่ผ่านมาขาดการวางแผนร่วมกันระหว่างเป้าหมายการผลิตและเป้าหมายทางการตลาด อีกทั้งกลไกการจัดการตลาดสี่เขี้ยวยังไม่สามารถจัดการผลผลิตที่เหลือให้หมดได้ ดังนั้นบทบาทของผู้ผลิต จึงมีความสำคัญ ในกลไกตลาดสินค้าทางเลือก จำหน่ายผลิตภัณฑ์ปลอดสารพิษ เพราะเป็นกลไกที่ทำให้มีผลผลิตจำหน่ายอย่างต่อเนื่อง และหลากหลายแตกต่างไปตามฤดูกาล

2.2) รูปแบบค้าส่งผัก

กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษบ้านยางงาม ซึ่งมีการสร้างระบบการจัดการของชุมชน เพื่อสร้างช่องทางการจำหน่ายสินค้าของชุมชนโดยเชื่อมโยงกับโรงพยาบาลสงขลา ซึ่งพัฒนาการของกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษบ้านยางงาม ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา เริ่มก่อตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 ที่ได้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อปลูกแตงโม โดยการสนับสนุนของสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสงขลา ต่อมาในปี พ.ศ. 2544 กลุ่มได้เข้าร่วมโครงการ โรงเรียนเกษตรกรปลูกผักปลอดสารพิษ

โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่หันมาปลูกผักที่มีความปลอดภัยตั้งแต่เกษตรกร ผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม โดยโรงพยาบาลสงขลาได้เข้าไปพูดคุยกับแกนนำเกษตรกรในพื้นที่เพื่อ ร่วมกันพัฒนาแนวทางการจัดการ โดยมีสามฝ่ายเกี่ยวข้อง คือ โรงพยาบาลเป็นผู้ซื้อ มีคนกลางซึ่งทำ หน้าที่ประสานงานและดำเนินงานจัดซื้อจัดส่ง และกลุ่มเกษตรกรบ้านยางงามขายส่งให้กับคนกลาง ทั้ง 3 ฝ่ายช่วยกันแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นในการบริหารจัดการ ด้วยความเข้าใจและ พยายามให้โอกาสซึ่งกันและกัน โดยทางโรงพยาบาลได้พยายามช่วยคิดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อบรรเทา ปัญหา และเพื่อพัฒนาศักยภาพของกลุ่มผู้ผลิต โดยการพยายามจัดตลาดนัดอาหารปลอดภัยทุกวัน ศุกร์ การจัดทำห้องตรวจสอบสารพิษตกค้าง การแนะนำลูกค้าในเครือข่ายโรงเรียนเอกชนที่เข้าร่วม โครงการ และช่วยอำนวยความสะดวกในการจัดหาปัจจัยการผลิตชีวภัณฑ์สำหรับการเพาะปลูก เช่น น้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยจุลินทรีย์น้ำ สารขับไล่แมลง ฮอว์โมนพืช การจัดฝึกอบรมให้ความรู้ด้าน วิชาการเกี่ยวกับมาตรฐานสินค้าเกษตร และพยายามประสานงานในองค์กรที่รับผิดชอบเข้ามา ดำเนินการ ซึ่งจากกิจกรรมหลากหลายที่เกิดขึ้นได้สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน โดยเจ้าหน้าที่ จากโรงพยาบาลมักจะเข้ามาพบปะกับกลุ่มในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ

การจัดการองค์กรและการบริหารกลุ่ม กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษบ้านยางงาม มี แนวคิดการเป็นผู้นำในการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตผัก มาสู่การลด ละ เลิก การใช้สารเคมีทาง การเกษตร โดยมีโครงสร้างการบริหารจัดการกลุ่มในรูปแบบคณะกรรมการ มีการแบ่งบทบาท หน้าที่กันอย่างชัดเจนในเชิงโครงสร้างการทำงานด้านต่างๆ แต่ในทางปฏิบัติยังยึดหลักผสมผสาน วิถีวัฒนธรรมชุมชน และวิถีเครือญาติ เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกัน กิจกรรมของกลุ่มแบ่งการ ดำเนินงานออกเป็น 3 กิจกรรม ดังนี้

- กิจกรรมการผลิตผัก ได้มีการแบ่งการดำเนินงานออกเป็น 2 ลักษณะด้วยกัน คือ การทำแปลงรวมและแปลงส่วนตัว ซึ่งทั้งสองลักษณะได้มีการประชุมวางแผนการผลิตร่วมกัน และมีข้อตกลงร่วมกันสำหรับการทำแปลงรวมนั้น สมาชิกต้องลงปฏิบัติงานในแปลงรวมวันละ 4 ชั่วโมง จะเป็นเวลาเช้าหรือช่วงบ่าย ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหรือความสะดวกหรือความพร้อมของแต่ละ บุคคล

- กิจกรรมการผลิตปัจจัยการผลิต สมาชิกทุกคนจะต้องร่วมกันผลิตปุ๋ยหมักสูตร ต่าง ๆ และผลิตชีวภัณฑ์ควบคุมป้องกันโรคแมลงศัตรูพืช เดือนละ 1 วัน โดยให้มีปริมาณเพียงพอ สำหรับใช้ในแปลงรวมและแปลงส่วนตัว

- กิจกรรมการตลาด กลุ่มดำเนินงานทางด้านการตลาดโดยการรวบรวมผลผลิต ขายส่ง ในตลาดภายในชุมชน คือ ตลาดนัดทุ่งหวัง แม่ค้าในหมู่บ้าน และจำหน่ายนอกพื้นที่ เช่น

โรงพยาบาลสงขลา ตลาดนัดมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ร้านครัวเพื่อนสุขภาพ หาดใหญ่ นอกจากนี้ยังมีการจำหน่ายให้กับแม่ค้าที่เข้ามารับซื้อในชุมชนเพื่อนำไปจำหน่ายด้วย

2.3) รูปแบบค้าปลีก

ชมรมผู้ผลิตและผู้บริโภคเพื่อสุขภาพ ที่โรงพยาบาลหาดใหญ่ ซึ่งพยายามสร้างเครือข่ายผู้ผลิตสำหรับโรงพยาบาลและจัดให้มีช่องทางจำหน่ายผลผลิตแก่ประชาชนทั่วไป โดยชมรมผู้ผลิตและผู้บริโภคเพื่อสุขภาพ ก่อเกิดมาจากการรวมกลุ่มของภาคประชาชนที่ประกอบด้วยกลุ่มผู้ผลิตพืชผักปลอดสารพิษ และกลุ่มผู้บริโภค ด้วยแนวคิดในการดำเนินงานคือ รมรณรงค์ให้สังคมเห็นความสำคัญของอาหารปลอดสารพิษ และความหลากหลายของพืชผักท้องถิ่นในการนำมาบริโภค เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของระบบนิเวศ และความมั่นคงทางอาหาร โดยมีองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำกิจกรรมด้านส่งเสริมการทำเกษตรซึ่งไม่ทำลายระบบนิเวศ เป็นแกนกลางประสานงาน

เริ่มต้นในช่วงต้นปี พ.ศ. 2546 โรงพยาบาลหาดใหญ่ ได้จัดการประชุมร่วมกับแกนนำเครือข่ายขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำกิจกรรมด้านการส่งเสริมเกษตรกรรมทางเลือก เพื่อปรึกษาหารือการดำเนินกิจกรรมทางเลือกเพื่อผู้บริโภคในการรณรงค์พืชผักปลอดสารพิษ โดยระยะเริ่มต้นของการดำเนินกิจกรรม ได้มีการระดมทุนจากคณะทำงานและสมาชิกที่สนใจ การระดมทุนของคณะทำงานในเบื้องต้นนั้น ใช้หลักที่ว่า “เห็นด้วย ช่วยเหลือกัน” นั่นก็คือว่า เมื่อมีการประชุมในเรื่องที่เกี่ยวข้องหรือประชุมชมรมฯ ผู้เข้าร่วมประชุมสร้างการมีส่วนร่วมด้วยการลงขันเพื่อเป็นทุนเริ่มต้นตามความตั้งใจของแต่ละคน ไม่มีการบังคับ โดยมีการทำบัญชีผู้ถือหุ้น และผู้ที่ไปขายจัดและตกแต่งผักที่นำมาขาย ก็ช่วยกันทำ ผู้ผลิตที่มาร่วมกิจกรรมอื่น ๆ ก็หาเวลาไปช่วยกันขาย และมีการแจ้งยอดขายให้กับที่ประชุมทราบ

ชมรมผู้ผลิตและผู้บริโภคเพื่อสุขภาพ ได้ดำเนินกิจกรรมขายผักปลอดสารพิษร่วมกับฝ่ายโภชนาการ โรงพยาบาลหาดใหญ่ ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2546 เป็นต้นมา ได้รับอนุญาตให้ดำเนินกิจกรรมร้านผักปลอดสารพิษของชมรมได้สัปดาห์ละ 2 วัน คือวันพฤหัสบดีและวันศุกร์ สำหรับการดำเนินกิจกรรมในระยะแรกนั้น ได้ให้ความสำคัญในด้านรณรงค์และเป็นการทดลองตลาดไปพร้อม ๆ กัน เพื่อให้ผู้บริโภคได้รู้จักพืชผักพื้นบ้าน สรรพคุณทางอาหารและยา และเทคนิคการปรุงเพื่อบริโภค โดยใช้อาสาสมัครของชมรมฯ เป็นผู้ดำเนินการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นการเริ่มต้นจากความพร้อมที่มีอยู่เบื้องต้นทั้งทางด้านกำลังคนและปริมาณของพืชผักของสมาชิกในพื้นที่ใกล้เคียงกับหาดใหญ่เป็นหลัก ซึ่งมีในปริมาณที่ไม่มากมายนัก เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและทางเลือกให้กับผู้บริโภค ประกอบกับอยู่ในช่วงระยะเริ่มต้นของการทดลองทำตลาดในพื้นที่

โรงพยาบาลหาดใหญ่เพื่อสรุปบทเรียนที่จะนำไปสู่การพัฒนาในระยะต่อไป ซึ่งปรากฏว่าได้รับการตอบรับอยู่ในระดับที่ดีจากผู้บริโภคเพื่อสุขภาพทั้งที่เป็นชาจรและประจำ เมื่อมีความมั่นใจระดับหนึ่งว่าสามารถสร้างทางเลือกให้กับผู้บริโภคได้ในเรื่องของพืชผักพื้นบ้านปลอดสารพิษ ในระยะต่อมา ทางคณะทำงานของชมรมฯ ได้มีการวางแผนเพื่อขยายพื้นที่และเพิ่มปริมาณพืชผักของสมาชิกออกไป จากเดิม โดยแบ่งเป็นโซนเส้นทางดังนี้ เดิมสายเส้นทางบ้านหนูแร่ ท่าชะมวง เขาพระก็ได้มีการขยายไปรับพืชผักจากพื้นที่จังหวัดสตูล โซนเส้นทางพัทลุง มีพื้นที่กลุ่มบ้านตะโหมด บ้านศาลาน้ำตก และชุมชนบ้านท่าช้าง โซนสายอำเภอสติงพระ และพื้นที่ชุมชนบ้านหน้าเขา อำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่ ซึ่งใช้วิธีการฝากส่งมาที่รถโดยสารประจำทาง

การดำเนินกิจกรรมตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2546 ต่อเนื่องมาถึงกลางปี พ.ศ. 2548 เป็นไปอย่างคึกคัก มีการร่วมกิจกรรมกับฝ่ายโภชนาการของโรงพยาบาลหาดใหญ่ในหลายกิจกรรม เช่น การวิ่งเพื่อสุขภาพ การประชุมของกลุ่มผู้สูงอายุ และมีการขยายฐานของกลุ่มผู้บริโภคออกไปอย่างกว้างขวาง ทั้งกลุ่มผู้บริโภคที่อยู่ภายในและรอบ ๆ โรงพยาบาล ในช่วงกลางปี พ.ศ. 2548 การดำเนินกิจกรรมของชมรมฯ ประสบกับอุปสรรคที่เกิดจากปัจจัยหลัก 3 ประการ คือ ภัยธรรมชาติ ราคายางพาราและภาวะราคาน้ำมัน ในส่วนของภัยธรรมชาติ นับตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2547 เกิดความแปรปรวนของดินฟ้าอากาศ ที่ไม่เป็นไปตามฤดูกาล ทั้งภาวะความแห้งแล้งสลับกับน้ำท่วม ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อพืชผักของสมาชิก ทำให้ผลผลิตของเครือข่ายเกษตรกรมีปริมาณลดลง ประกอบกับยางพาราราคาสูง ได้ทำให้สมาชิกที่อยู่ในพื้นที่เขา และพื้นที่ราบ ที่มีสวนยาง ให้ความสำคัญกับสวนยางมากเป็นพิเศษ ละทิ้งสวนพืชผักไปโดยปริยาย และประการสุดท้าย สืบเนื่องมาจากวิกฤตการณ์โลกในเรื่องน้ำมันที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ได้ส่งผลกระทบทางด้านการขนส่งและด้านอื่น ๆ ตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ปรากฏการณ์ดังกล่าวนำมาสู่การปรับตัวในการดำเนินกิจกรรมอีกครั้ง ของชมรมผู้ผลิตและผู้บริโภคเพื่อสุขภาพ เพื่อรักษาฐานกลุ่มผู้บริโภคพืชผักปลอดสารพิษในโรงพยาบาลหาดใหญ่และความอยู่รอดของกลุ่มผู้ผลิตที่ยั่งยืนหวั่นมีการปรับลดพื้นที่หรือโซนพื้นที่ในการรับผลผลิตลงไปจากเดิม ด้วยเหตุผลของการบริหารจัดการเพื่อความคล่องตัวในการดำเนินกิจกรรมต่อไปได้ ในขณะที่เดียวกันชุมชนที่เคยส่งผักมาขายร่วมกันก็มีความมั่นใจตนเองว่ามีคนต้องการกินผักปลอดสารพิษ จึงนำผักที่ปลูกไปขายตามตลาดนัดในชุมชนใกล้บ้านและขายในหมู่บ้าน ซึ่งไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการขนส่ง

การบริหารจัดการ ของชมรมผู้ผลิตและผู้บริโภคเพื่อสุขภาพ ซึ่งพัฒนามาจากกลุ่มคนเล็ก ๆ ที่ปรารถนาให้ผักพื้นบ้านเป็นที่รู้จักต่อสาธารณะมากขึ้น โดยเริ่มต้นมาจากการบริหารที่ดำเนินไปในลักษณะของธรรมชาติ เริ่มต้นมาจากการช่วยเหลือที่ไร้รูปแบบแต่มีเป้าหมายร่วมกัน ต่อประเด็นการหนุนช่วยที่ไร้รูปแบบ แต่มีเป้าหมายร่วมกันก็คือว่า สมาชิกรับทราบว่าจะมีการเพิ่ม

ช่องทางการตลาดเพื่อขยายพื้นที่สู่กลุ่มผู้บริโภคของผักพื้นบ้าน ใครมีผักอะไรก็ช่วยกันนำมาให้ หรือแนะนำนัดหมายให้ไปรับที่บ้าน หรือว่าเมื่อวันเวลาดังกล่าวสมาชิกคนไหนที่ผ่านเส้นทางที่มีผักก็แวะรับมาให้กับคนขายด้วยเหล่านี้เป็นต้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นการหนุนเสริมตามรายสะดวกทั้งฝ่ายผู้ผลิตที่ฝากส่งมาให้และสมาชิกที่ผ่านเส้นทางแวะรับมาให้ แล้วต่อมาจึงยกระดับขึ้นมาเป็นคณะทำงานในรูปแบบของชมรมฯ ประกอบด้วย กรรมการ ซึ่งมีบทบาทในการร่วมกำหนดทิศทางและตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมของชมรมฯ ฝ่ายการตลาด มีบทบาทในการบริหารจัดการ การจัดการในเรื่องการขาย การจัดหาสินค้า การเงิน บัญชี และฝ่ายการผลิตทำหน้าที่วางแผนการผลิตในแปลงและประสานการผลิตในชุมชน

กลไกการจัดการ เป็นการจัดการผสมผสานระหว่างมิติการตลาดและมิติทางด้านวัฒนธรรมซึ่งสามารถจำแนกออกได้เป็น 3 มิติด้วยกัน กล่าวคือ

- มิติของผู้ผลิต การผลิตเองก็จะแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ประการแรก เป็นผลผลิตที่มีอยู่แล้วเป็นทุนเดิมในแปลง เช่น ลูกฉิ่ง ตำมั่ง มะนาว ฯลฯ และอีกประการหนึ่ง เป็นการผลิตเพิ่มเติมตามความต้องการของตลาด เช่น ผักเหมียง ผักกูด ตำลึง ฯลฯ และที่สำคัญผู้ผลิตเองเขาก็ตระหนักว่าเมื่อผลิตออกมาแล้วจะนำไปขายใคร ขายที่ไหน และเมื่อในชุมชนมีงานบุญต่าง ๆ รวมถึงงานวัด ทางกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษก็นำผักไปช่วยงาน

- มิติของผู้บริโภค มีการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันระหว่างผู้บริโภคด้วยกันเองและระหว่างผู้บริโภคกับฝ่ายการตลาด โดยเฉพาะในเรื่องสรรพคุณทั้งทางอาหารและสรรพคุณทางยาของพืชผักพื้นบ้าน ซึ่งเป็นความรู้ใหม่ที่ผู้บริโภคได้แนะนำ เช่น ยอดเม่า กินกับน้ำพริกมะขามสด สามารถแก้โรคลมเรื้อรังได้ หรือ ลูกผักไห่ นำมากินสดเป็นประจำสามารถป้องกันโรคมะเร็งได้ หรือ ใบขยอ ใบทองหลาง นำมาแกงคั่ว กินแก้โรคเลือด โดยเฉพาะคนที่อยู่ในวัยทองจะเป็นคนเลือดร้อน เมื่อกินแล้วจะทำให้ร่างกายกระชุ่มกระชวย หรือถ้าพูดสำนวนคนพัทลุงก็จะพูดว่า “กินแล้วมันหว่างขึ้น”

- มิติของฝ่ายการตลาด การจัดการตลาดไม่ได้เป็นตามกลไกกระแสหลักของระบบตลาดที่เป็นพบเห็น โดยทั่วไป ที่ผู้ผลิตกำหนดผู้บริโภค หรือผู้บริโภคกำหนดผู้ผลิต อยางใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่าง แต่เป็นกลไกการตลาดที่ผสมผสาน ระหว่างการจัดการเชิงตลาดกับการจัดการร่วมในเชิงวัฒนธรรม เช่น ผู้ผลิตที่มีผักส่งขายกันเป็นประจำ เช่น มะเขือ ผักเหมียง ผักกูด แต่เมื่อมีผักที่ออกนอกเหนือจากที่รับซื้อปกติ เช่น ลูกฉิ่ง ใบตำมั่ง ดอกโดน ที่ปลูกไว้กินเองตามรั้วบ้าน ก็จะมีการแจกแถมมาให้เพื่อให้ผู้บริโภคได้ทดลองกิน หรือในด้านตรงกันข้าม ผู้บริโภคถามหาผักบางชนิดที่ยังไม่มีขายในโรงพยาบาล นำไปสู่การประสานร่วมมือกันระหว่างแปลงผลิตกับผู้บริโภค

นอกจากนี้แล้วฝ่ายการตลาด ยังมีบทบาทหน้าที่ตามธรรมชาติอีกประการหนึ่งเป็นเสมือนตั้ง “ ชุดเครือญาติ “ ที่ทำหน้าที่สื่อสารทั้งทางด้านผู้ผลิตและผู้บริโภคอย่างญาติสนิทมิตรสหาย ไม่ใช่การสื่อสารระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขายหรือผู้ขายกับผู้ผลิต แต่เป็นการสื่อสารตั้งหนึ่งว่าเป็นคนภายในครอบครัว เครือญาติด้วยกัน ความซื่อสัตย์ ความไวเนื้อเชื่อใจซึ่งกันและกันมีมากกว่าคนโดยทั่วไป ซึ่งเป็นการสื่อสารกันตามธรรมชาติมากกว่าการสื่อสารที่มีกรอบรูปแบบมาเป็นตัวกำหนดแต่อย่างไร

2.3.1.4 ปัจจัยภายนอก

1) นโยบายและยุทธศาสตร์ระดับชาติ

- นโยบายระดับชาติด้านความปลอดภัยทางอาหาร_หน่วยงานทั้งรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับระบบความปลอดภัยอาหาร มีกระทรวงที่เกี่ยวข้อง 2 กระทรวงหลัก คือ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกระทรวงสาธารณสุข กรอบการพัฒนาการเกษตรในปี พ.ศ. 2546-2549 เน้นงานพัฒนาปรับปรุงคุณภาพจากระดับไร่นาถึงโต๊ะอาหาร (from farm to table) ซึ่งปัจจุบันได้นำระบบควบคุมคุณภาพและการรับรองสินค้าเกษตรและอาหารได้แก่ระบบ Good Agricultural Practices (GAP), Good Manufacturing Practices (GMP) ตลอดจน Hazard Analysis Critical Control Point System (HACCP) และได้นำการจัดการแบบ ISO มาใช้เพื่อควบคุมคุณภาพและความปลอดภัยของอาหารรวมทั้งการพัฒนากระบวนการตรวจสอบในโรงงานและหลังเก็บเกี่ยวรวมทั้งระบบของห้องปฏิบัติการตรวจวิเคราะห์เพื่อควบคุมตรวจสอบและรับรองคุณภาพสินค้าเกษตรและอาหารที่ผลิตเพื่อส่งออกและนำเข้าเพื่อผลิตสำหรับการส่งออกที่ยังประสบปัญหาในการประยุกต์ใช้ GAP, GMP และ HACCP ให้เหมาะสมกับชนิดวัตถุดิบและกระบวนการผลิตอาหารของแต่ละท้องถิ่น การมีนโยบายระดับชาติด้านความปลอดภัยทางอาหาร เป็นสิ่งสนับสนุนให้หน่วยงานภาครัฐมีการเชื่อมโยงเป้าหมายและภารกิจการทำงาน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 รัฐบาลได้ประกาศนโยบายด้านความปลอดภัยทางอาหาร และกำหนดยุทธศาสตร์ความปลอดภัยทางอาหารในระดับชาติ โดยมีกระทรวงสาธารณสุขและกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็น 2 หน่วยงานหลักที่รับผิดชอบดำเนินการ มีการจัดทำแผนที่นำทางการจัดการความปลอดภัยทางอาหาร (roadmap) ของทั้ง 2 กระทรวง โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์รับผิดชอบในด้านกระบวนการผลิต และกระทรวงสาธารณสุขรับผิดชอบในส่วนของการตรวจสอบเฝ้าระวัง ยุทธศาสตร์ระดับชาติด้านความปลอดภัยทางอาหาร แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลให้ความสำคัญในการจัดการความปลอดภัยทางอาหาร ซึ่งเป็นสิ่งที่สนับสนุนการเชื่อมโยงการทำงานภายในวงจรอาหาร มีการถ่ายระดับลงไปสู่ระดับจังหวัด ซึ่งมีการแต่งตั้งคณะกรรมการอาหารจังหวัดประกอบด้วยส่วนราชการต่างๆ ที่

เกี่ยวข้อง ซึ่งในส่วนของกระทรวงสาธารณสุข ได้จัดทำยุทธศาสตร์ความปลอดภัยทางอาหาร ซึ่งสอดคล้องกับภารกิจเดิมของกระทรวงสาธารณสุขที่มีบทบาทหน้าที่ในการดูแลสุขภาพภาคอาหารตามพระราชบัญญัติอาหาร และงานด้านการคุ้มครองผู้บริโภค ซึ่งเมื่อรัฐบาลได้กำหนดนโยบายอาหารปลอดภัย ในปี พ.ศ. 2547 จึงได้มีการจัดทำยุทธศาสตร์ความปลอดภัยทางอาหารขึ้นประกอบด้วย 5 ยุทธศาสตร์หลัก ซึ่งทำให้มีการกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดที่ชัดเจนมากขึ้น

- นโยบายของรัฐด้านการส่งเสริมการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์

รัฐบาลมีการแถลงนโยบาย (26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544) เรื่องการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ เพื่อสร้างรายได้ พื้นฟูและเสริมสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกร และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคเกษตรในตลาดโลก จากนั้นมีมติคณะรัฐมนตรี (30 มีนาคม พ.ศ. 2547) ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ดำเนินการส่งเสริม แนะนำให้เกษตรกรมีความรู้ในการปรับปรุงดินด้วยอินทรีย์วัตถุแทนการใช้ปุ๋ยเคมี มติคณะรัฐมนตรี (22 มิถุนายน พ.ศ. 2547) ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และกระทรวงอุตสาหกรรม ร่วมรณรงค์ใช้ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยชีวภาพอย่างแพร่หลาย มติคณะรัฐมนตรี (23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547) เห็นชอบข้อเสนอการจัดทำแผนงบประมาณในเชิงบูรณาการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2549 และมติคณะรัฐมนตรี (4 มกราคม พ.ศ. 2548) เห็นชอบในหลักการยุทธศาสตร์ วาระแห่งชาติเกษตรอินทรีย์ และอนุมัติแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ (ศกษชย หล่อ โลหะการ, 2550)

จากนโยบายรัฐบาลในปี พ.ศ. 2544 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้แต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ โดยมีหน้าที่กำหนดนโยบาย แผนงานและมาตรการเพื่อส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรอินทรีย์ในด้านการผลิต มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ การแปรรูปและการตลาด โดยเริ่มจากการกำหนดกรอบแนวความคิดในการดำเนินงานส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ที่ประกอบด้วยด้านมาตรฐาน ด้านการตลาด ด้านองค์ความรู้และการถ่ายทอดเทคโนโลยี และด้านองค์กรในการจัดการ การจัดทำประชาพิจารณ์ กรอบแนวคิดที่จัดทำเพื่อรับฟังความคิดเห็นของสาธารณะ และพิจารณาปรับปรุงแนวคิดแต่ละด้าน การใช้กรอบแนวคิดที่ผ่านการประชาพิจารณ์มา กำหนดยุทธศาสตร์ในแผนปฏิบัติการและดำเนินการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ภายใต้แผนปฏิบัติการ

ในการส่งเสริมการผลิตเกษตรอินทรีย์ มีโครงการที่สำคัญ ได้แก่ โครงการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์เนื่องจากพระราชดำริ โครงการอาหารปลอดภัย ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีเกษตรประจำตำบล วิสาหกิจชุมชน โครงการไร่นาสวนผสมและเกษตรผสมผสาน โครงการวิจัยและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น โครงการออกใบรับรองเกษตรกรผู้ปลูกข้าว การจัดคลินิกเกษตรในพระราชานุเคราะห์ โครงการบูรณาการแผนชุมชนเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน และ

โครงการเกษตรอินทรีย์ จากนโยบายอาหารปลอดภัย ปี พ.ศ. 2547 กรมส่งเสริมการเกษตรกำหนดแผนงานที่เน้นการฝึกอบรมและสนับสนุนให้เกษตรกรเข้าร่วมโครงการ หลักการปฏิบัติทางการเกษตรที่เหมาะสม (Good Agricultural Practices, GAPs.)

ในขณะเดียวกันยังมีนโยบายทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติที่ส่งผลกระทบต่อระบบการผลิตทางการเกษตรและการบริโภคในประเทศไทย เช่น นโยบายการเปิดเสรีทางการค้ากับกลุ่มภูมิภาคอาเซียน นโยบายการส่งเสริมเกษตรเชิงเดี่ยว เป็นต้น

2) การสนับสนุนจากองค์กรและเครือข่ายภายนอก

2.1) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ พ.ศ. 2544 เป็นหน่วยงานของรัฐที่มีใช้ส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของนายกรัฐมนตรี เพื่อทำหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนมีพฤติกรรมสร้างเสริมสุขภาพ และลด ละ เลิกพฤติกรรมเสี่ยงต่อการทำลายสุขภาพอันจะนำไปสู่การมีสุขภาพกายที่แข็งแรง สุขภาพจิตที่สมบูรณ์และมีคุณภาพชีวิตที่ดี สสส. มีวัตถุประสงค์และยุทธศาสตร์การดำเนินงาน ดังนี้ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2550a)

2.1.1) วัตถุประสงค์การดำเนินงานของ สสส.

พระราชบัญญัติกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ มาตรา 3 ได้กำหนดนิยามของการสร้างเสริมสุขภาพ ว่าหมายถึง การใดๆ ที่มุ่งกระทำเพื่อสร้างเสริมให้บุคคลมีสุขภาพะทางกาย จิต และสังคม โดยสนับสนุนพฤติกรรมของบุคคล สภาพสังคม และสิ่งแวดล้อมที่จะนำไปสู่การมีร่างกายที่แข็งแรง สุขภาพจิตที่สมบูรณ์ อายุยืนยาว และคุณภาพชีวิตที่ดี ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับภารกิจดังกล่าว กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ จึงได้จัดตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ตามกฎหมาย ดังนี้

- (1) ส่งเสริมและสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพในประชาชนทุกวัยตามนโยบายสุขภาพแห่งชาติ
- (2) สร้างความตระหนักเรื่องพฤติกรรมเสี่ยงจากการบริโภคสุรา ยาสูบ หรือสารหรือสิ่งอื่นที่ทำลายสุขภาพตลอดจนให้ประชาชนได้รับรู้ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง
- (3) สนับสนุนการรณรงค์ให้ลดการบริโภคสุรา ยาสูบ หรือสารหรือสิ่งอื่นที่ทำลายสุขภาพตลอดจนให้ประชาชนได้รับรู้ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง
- (4) ศึกษาวิจัยหรือสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัย ฝึกอบรมหรือดำเนินการให้มีการประชุมเกี่ยวกับการสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

(5) พัฒนาความสามารถของชุมชนในการสร้างเสริมสุขภาพโดยชุมชน หรือองค์กรเอกชน องค์กรสาธารณประโยชน์ ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจหรือหน่วยงานอื่นของรัฐ

(6) สนับสนุนการรณรงค์สร้างเสริมสุขภาพผ่านกิจกรรมต่างๆ ในลักษณะที่เป็นสื่อเพื่อให้ประชาชนสร้างเสริมสุขภาพให้แข็งแรง ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และลดการบริโภคสุรา ยาสูบหรือสารหรือสิ่งอื่นที่ทำลายสุขภาพ

2.1.2) ยุทธศาสตร์การดำเนินงานของ สสส.

สสส. ใช้ยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงด้วย ๒ เทรนด์ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2550b) โดยไม่เน้นการใช้อำนาจรัฐ ยุทธศาสตร์ ๒ เทรนด์ในการขับเคลื่อนขบวนการเปลี่ยนแปลง สังเคราะห์ขึ้นด้วยความรู้ที่สั่งสมมาจากการดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาพ คือ

- พลังทางปัญญา ได้แก่ การขยายพื้นที่ทางปัญญา (wisdom space) อย่างกว้างขวาง ในการสร้างเสริมสุขภาพให้บรรลุผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องมีองค์ความรู้ อย่างพอเพียงจากทุกภาคส่วนของสังคม รวมทั้งพัฒนาความรู้ต่อเนื่องให้เท่าทันสถานการณ์เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายและบริบท องค์ความรู้ประกอบกับกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของฝ่ายต่างๆ ทำให้มีการขยายพื้นที่ทางปัญญาและก่อให้เกิดพลังทางปัญญาที่ยิ่งใหญ่ในการสร้างเสริมสุขภาพ

- พลังนโยบาย ได้แก่ การขยายพื้นที่การมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ (space of participatory policy process) อย่างกว้างขวาง นโยบายก่อให้เกิดระบบและโครงสร้าง เป็นองค์ประกอบสำคัญของการสร้างเสริมสุขภาพ เนื่องจากจะส่งผลกระทบต่อประชาชนในวงกว้างและมีผลสืบเนื่องยาวนานกว่ากิจกรรมรณรงค์เพียงชั่วคราว โดยเฉพาะหากนโยบายได้พัฒนาขึ้นมาโดยพื้นฐานทางปัญญา และทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมก็จะยิ่งเป็นที่ยอมรับ เกิดความร่วมมือในทางปฏิบัติและมีความยั่งยืนยิ่งขึ้น

- พลังสังคม ได้แก่ การขยายพื้นที่ทางสังคม (social space) อย่างกว้างขวาง เครือข่ายภาคีทางสังคมก่อให้เกิดการระดมพลังซึ่งมีบทบาทสำคัญในการทำงาน การรณรงค์ และการเฝ้าระวัง ในการสร้างเสริมสุขภาพอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม จำเป็นต้องมีกระบวนการบูรณาการและพัฒนาทักษะการร่วมงานกันในลักษณะเครือข่ายที่มีอุดมการณ์และเป้าหมายร่วม การทำงานของเครือข่ายที่มีการเชื่อมโยงกันดี คือการขยายพื้นที่ทางสังคม ก่อให้เกิดพลังผลักดันที่ยิ่งใหญ่ในงานสร้างเสริมสุขภาพ

2.1.3) การสนับสนุนการดำเนินงานของเครือข่ายสร้างเสริมสุขภาพจังหวัดสงขลา

ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2544 สสส. เข้ามาสนับสนุนกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพในลักษณะโครงการย่อยในพื้นที่ โดยสนับสนุนให้จังหวัดสงขลาเป็น 1 ใน 10 จังหวัดนำร่องเข้าร่วม “โครงการพัฒนาเครือข่ายสร้างเสริมสุขภาพ” ก่อให้เกิดเวทีเรียนรู้และระดมความคิดในพื้นที่ เพื่อพัฒนากระบวนการจัดทำโครงการตั้งแต่เริ่มเขียนโครงการให้สอดคล้องกับปัจจัยต่างๆ ในพื้นที่ โดยมุ่งเน้นรวบรวมองค์ความรู้ในท้องถิ่นที่มีอยู่ เพื่อนำมาต่อเนื่องเชื่อมโยงในการสร้างเสริมสุขภาพในชุมชน มีกลไกประสานงานหลักคือ “ศูนย์ประสานงานองค์กรภาคประชาชนจังหวัดสงขลา (คปส.)” และ “คณะทำงานเพื่อนสงขลา” ซึ่งเป็นฐานการทำงานเดิมของกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) (ต่อมาเป็นกลุ่มหลักที่รับผิดชอบจัดสมัชชาสุขภาพปี พ.ศ. 2545 – 2546) โดยเชื่อมกับกองกลางวิจัยลุ่มน้ำที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคใต้ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.ภาคใต้) เข้ามาสนับสนุน ตั้งแต่ช่วงประมาณปี พ.ศ. 2543 เช่น เครือข่ายเกษตรและกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน เป็นต้น มีกรรมการสุขภาพระดับพื้นที่ (กสพ.) ภาคประชาชน และเครือข่ายงานพัฒนาในพื้นที่เป็นที่ปรึกษา

การจัดกระบวนการจัดเวทีเรียนรู้แยกตามโซนพื้นที่ตามสภาพทางภูมิศาสตร์และวิถีชีวิต รวม 6 เวที ได้แก่ โซนคาบสมุทรมุทริ โซนลุ่มน้ำ โซนต้นน้ำ โซนชายแดน โซนควน-เล และโซนเมือง มีผู้ประสานงานหลักในแต่ละโซนพื้นที่ดำเนินงานร่วมกับทีมประสานงานกลาง ผลจากการจัดเวทีเรียนรู้ก่อให้เกิดเป็น “ชุดโครงการสร้างเสริมสุขภาพจังหวัดสงขลา” ประกอบด้วย 5 ส่วน คือ ชุดอบรมความรู้ ชุดโครงการสร้างเสริมสุขภาพ รวม 39 โครงการ ชุดผลิตสื่อ ชุดเวทีนำเสนอผลงานโครงการ และชุดจัดกระบวนการจัดเวทีเรียนรู้ ผลจากการจัดเวทีครั้งนี้เป็นที่มาของการเกิดกลไกหน่วยประสานระดับจังหวัดหรือ node สสส. ในปี พ.ศ. 2546

ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2545 สถาบันวิจัยระบบสุขภาพภาคใต้ ซึ่งมีเครือข่ายคณะทำงานวิชาการพัฒนาระบบการประเมินผลกระทบทางสุขภาพในภาคใต้ (HPP-HIA) ร่วมกับมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข ได้ประสานความคิดกับประชาคมสุขภาพในจังหวัดต่างๆ รวม 471 เวที เพื่อจัดทำข้อมูลนำเสนอเพื่อการร่างพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติและประชาพิจารณ์ โดยแยกตามรายหมวด ในส่วนของจังหวัดสงขลา จัดเวทีประชาพิจารณ์ในหมวดกลไกการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพโดยภาคประชาชน โดยใช้ชื่อว่า “เวทีประชาคมสุขภาพสงขลาระดมความคิดเห็นภาคประชาชนเรื่อง กลไกนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ” เมื่อวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2545 ถือเป็นเวทีแรกในสงขลาที่เริ่มพูดถึงร่างพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ และสมัชชาสุขภาพอย่างเป็นทางการและมีความชัดเจน ผู้เข้าร่วมเวทีในครั้งนั้นมาจากหลากหลายภาคส่วน และโดยมากเป็นเครือข่ายเดิมที่เคยร่วมเวทีกรรมการสุขภาพระดับพื้นที่

และเวทีพัฒนาชุดโครงการ node สสส. ส่วนทีมประสานการทำงานใช้ชื่อเฉพาะกิจว่า “ทีมเลขานุการมูลนิธิรักบ้านเกิดภาคใต้” ซึ่งเป็นกลุ่มคนทำงานเดียวกันกับศูนย์ประสานงานองค์กรภาคประชาชนจังหวัดสงขลา (สปส.)

ปลายปี พ.ศ. 2545 ประชาคมสุขภาพสงขลามองเห็นว่าจากการร่วมกันระดมความเห็นในเวทีต่างๆ หลายครั้งนับแต่ปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา หากแต่กระบวนการเรียนรู้ของคนในพื้นที่ยังขาดความต่อเนื่องไม่พอที่จะก่อให้เกิดการประสานเชื่อมโยง จนเกิดกระบวนการแก้ไขปัญหาโดยคนในพื้นที่เองได้อย่างยั่งยืน โดยไม่ขึ้นกับงบประมาณจัดกิจกรรมเป็นครั้งคราว จึงขอรับการสนับสนุนจาก สสส. จัดเวทีประชาคมสุขภาพสงขลาเพื่อระดมความคิดเห็นเรื่อง “ทิศทางการยุทธศาสตร์ร่วมการจัดการสร้างเสริมสุขภาพคนสงขลา” โดยมีศูนย์ประสานงานองค์กรภาคประชาชนสงขลาเป็นแกนประสานงาน ข้อสรุปจากการระดมความคิดเห็นในเวทีคือ “ยุทธศาสตร์สุขภาพคนสงขลา 3 ด้าน ได้แก่ การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการจัดการสุขภาพในทุกระดับ การพัฒนาองค์ความรู้/สร้างทางเลือกการสร้างเสริมสุขภาพและการประสานภาคีความร่วมมือ และมีความเห็นร่วมกันว่าควรมีกลไกหน่วยประสานที่มีคนทำงานต่อเนื่อง เกาะติดความเคลื่อนไหวและประสานส่วนต่างๆ ได้อย่างเต็มที่ ทำให้การเกิดขึ้นของ node สสส. ในเวลาต่อมาสามารถมีบทบาทรองรับในส่วนนี้

การจัดประชุมและการระดมความคิดเห็นในด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันมา จนถึงเวทีกำหนดยุทธศาสตร์สุขภาพ กล่าวได้ว่าเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ช่วยให้ประชาคมสุขภาพสงขลาเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ช่วยให้การขับเคลื่อนเรื่องสุขภาพมีความชัดเจนเป็นระบบไปในทิศทางเดียวกัน อันเป็นต้นทุนทางสังคมที่ช่วยให้การเชื่อมโยงสมัชชาสุขภาพเข้ามาในพื้นที่เป็นไปได้ง่ายขึ้น เป็นการเข้ามาต่อยอดงานเดิมที่ประชาคมสงขลาได้ขับเคลื่อนอยู่

เครือข่ายสร้างเสริมสุขภาพจังหวัดสงขลา หรือ node สสส. ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2546 โดยสงขลาเป็น 1 ใน 15 จังหวัดนำร่องที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก สสส. จังหวัดละ 3 ล้านบาทต่อปี สนับสนุนกิจกรรมสร้างสุขภาพผ่านโครงการย่อยในพื้นที่ โดยมีระยะเวลาดำเนินการ 3 ปี คือ ตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. 2547 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2550 node สสส. มีบทบาทเป็นองค์กรที่ช่วยเร่งพัฒนาองค์กรอื่นๆ โดยใช้เงินทุนเป็นเครื่องมือเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ กล่าวโดยตรงก็คือ เป็นหน่วยงานลูกของ สสส. ที่ทำหน้าที่พิจารณาร่วมกับส่วนกลางในการจัดสรรงบประมาณแก่เครือข่ายในพื้นที่ในการทำงานเรื่องสุขภาพ สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาเครือข่ายด้านสุขภาพ และสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน การก่อตั้งของ Node สสส. เกิดจากความต่อเนื่องในการทำงานของประชาคมสุขภาพ นำผลการค้นหายุทธศาสตร์การทำงานด้านสุขภาพของภาคประชาชนในจังหวัด จัดตั้งคณะทำงานเข้ารับการสนับสนุนงบประมาณจาก สสส.

โดยมีแนวทางสนับสนุนโครงการย่อยเป็นไปตามยุทธศาสตร์เชิงประเด็นที่ผ่านการระดมความเห็นจากเวทีดังกล่าว มีการพัฒนาระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ เชื่อมโยงการทำงานกับสถาบันวิจัยระบบสุขภาพภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นสถาบันการจัดการระบบสุขภาพ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์) ซึ่งเป็นสถาบันวิชาการในพื้นที่ เข้าร่วมร่วมเป็นทีมติดตามและหนุนเสริมการทำงาน มีการสรุปบทเรียนการทำงานร่วมกันเพื่อพัฒนาระบบและโครงสร้างการทำงาน โดยในส่วนของคณะกรรมการบริหารให้ประกอบด้วยตัวแทนของภาคส่วนต่างๆ ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์กรบริหารส่วนจังหวัด ตัวแทนจากเทศบาลและองค์กรบริหารส่วนตำบลในพื้นที่) นักวิชาการ ประชาสังคม และตัวแทนจากหน่วยงานราชการ ยุทธศาสตร์การทำงานของเครือข่ายสร้างเสริมสุขภาพจังหวัดสงขลามีทิศทางในการประสานความร่วมมือ เน้นการทำงานเชิงบูรณาการ โดยอาศัยรากฐานหรือต้นทุนเดิมของจังหวัดที่มีอยู่มาก เสริมกับกลุ่มองค์กรและวิธีการทำงานที่ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม เท่ากับเป็นการขยับก้าวจากการทำงานลำพังเฉพาะในส่วนของภาคประชาชนหรือประชาสังคม มาเชื่อมโยงการทำงานกับภาคส่วนอื่นๆ ในจังหวัดมากขึ้น

2.2) สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) เข้ามาสนับสนุนการจัดกระบวนการสมัชชาสุขภาพในพื้นที่ เริ่มตั้งแต่ในช่วงของการร่างพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ เป็นต้นมา ซึ่งในขณะนั้นองค์กรที่ทำหน้าที่ยกร่างพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ คือ สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.) จนกระทั่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ ได้ประกาศใช้อย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2550 และ สปรส. ได้ปรับเป็นสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)

การจัดสมัชชาสุขภาพ ทำให้เกิดการประชุมระดมความคิดเห็น การเรียนรู้และการนำเสนอปัญหาในพื้นที่เชิงประเด็น รวมทั้งการแก้ปัญหาสุขภาพในพื้นที่ แม้ว่าในช่วงแรกจะมีลักษณะการเคลื่อนไหวที่ไม่ต่อเนื่องนัก แต่ก็สามารถสร้างฐานการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของเครือข่าย โดยเฉพาะในระดับชุมชนที่สนใจประเด็นด้านสุขภาพได้จำนวนหนึ่ง ซึ่งหลังจากที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ทำให้สมัชชาสุขภาพได้รับการรับรองอย่างถูกต้องตามกฎหมาย และมีความเป็นระบบที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบระหว่างสมัชชาสุขภาพระดับจังหวัด สมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็นและสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 เป็นองค์กรของรัฐที่มีอิสระส่วนราชการ อยู่ในกำกับของนายกรัฐมนตรี ทำหน้าที่เป็นองค์กรเลขานุการให้กับคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (กสช.) แนวคิดเบื้องหลังที่ทำให้ สช.

ถือกำเนิดขึ้น ก็คือ แนวคิดที่มีมุมมองว่า การมีสุขภาพดีเกิดจากปัจจัยที่กว้างกว่าเรื่องของร่างกาย โดยครอบคลุมถึงสิ่งที่เรียกว่า “สุขภาพะ” (well-being) นั่นคือเป็นผลรวมจากปัจจัย 4 ส่วนประกอบกัน ได้แก่ ร่างกาย จิตใจ สังคมและปัญญา ซึ่งเรื่องการแพทย์และสาธารณสุขไม่อาจดูแลได้ ครอบคลุมทุกมิติ จำเป็นต้องอาศัยความเกี่ยวข้องและร่วมมือจากทุกภาคส่วนในสังคม ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีหน่วยงานใหม่ทำหน้าที่เชื่อมประสานทุกฝ่ายในสังคมเข้ามาทำงานเรื่องสุขภาพด้วยกัน ผ่านกระบวนการพัฒนานโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมและผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างเป็นกัลยาณมิตร สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ มีภารกิจหลัก ดังนี้ (อำพล จินดาวัฒนะ, 2551)

- สนับสนุนการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ และนโยบายและยุทธศาสตร์ด้านสุขภาพ บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมจากฝ่ายต่างๆ ในสังคม เช่น ภาคการเมือง/ราชการ ภาควิชาการ/วิชาชีพ และภาคประชาชน/สังคม รวมไปถึงการขับเคลื่อนและผลักดันนโยบายสาธารณะเหล่านั้นไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลจริง

- ให้คำปรึกษาและให้ข้อเสนอแนะต่อรัฐมนตรี หน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนองค์กรชุมชนต่างๆ ในการดำเนินการเพื่อให้เกิดสุขภาพหรือ “สุขภาพะ” ของประชาชนทั่วทั้งประเทศ

- สนับสนุนการจัดสมัชชาสุขภาพ ทั้งในระดับพื้นที่ เฉพาะประเด็นและระดับชาติ เพื่อให้เกิดกระบวนการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วม อันจะนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลจริง

- สนับสนุนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ (Health Impact Assessment : HIA) ที่มีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย โดยเฉพาะภาคประชาชน เพื่อเป็นกระบวนการปกป้องสุขภาพของคนในชาติก่อนเกิดปัญหาและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว

- ดูแลการจัดทำธรรมนูญว่าด้วยระบบสุขภาพแห่งชาติ ซึ่งจะถูกใช้เป็นกรอบแนวทางในการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ด้านสุขภาพของประเทศไทย โดยพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 กำหนดให้มีการทบทวนอย่างน้อยทุก 5 ปี

หลักการงานที่สำคัญของสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ คือ ทำหน้าที่เป็นหน่วยเชื่อมประสานทุกฝ่ายในสังคมให้เข้ามาร่วมกันทำงานพัฒนาสุขภาพะให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนทั้งชาติ ตามแนวคิด “ยุทธศาสตร์สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา” โดยมีองค์ประกอบของอำนาจหรือพลังที่สำคัญ 3 ส่วน ที่มีความเชื่อร้อยกัน ได้แก่ อำนาจอธิปไตย (ภาคการเมือง/ราชการ) อำนาจความรู้ (ภาควิชาการ/วิชาชีพ) และอำนาจสังคม (ภาคประชาชน/ประชาสังคม) สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ มีสถานะเป็นเสมือน “ผู้สานพลัง” ที่ทำหน้าที่เกาะเกี่ยว

องค์ประกอบสำคัญทั้งหลายในการขับเคลื่อนสังคมสู่การพัฒนาสุขภาวะ ให้มีการสื่อสาร สัมพันธ์ และประสานความร่วมมือกันทั้งในด้านการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลองค์ความรู้ ความต้องการ ตลอดจนข้อเสนอแนะต่างๆ ซึ่งจะทำให้เกิดการพัฒนาสุขภาวะอย่างเท่าทันสถานการณ์และไม่หยุดนิ่ง

ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ มีภารกิจหลักหลายด้าน แต่ในด้านที่ส่งผลกระทบโดยตรงถึงระดับชุมชนท้องถิ่น คือ ภารกิจในการจัดและสนับสนุนการจัดสมัชชาสุขภาพเพื่อให้เป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะเชื่อมโยงกันตั้งแต่ระดับชุมชนท้องถิ่น และในเชิงประเด็น จนถึงระดับชาติ ซึ่งได้ดำเนินการพัฒนารูปแบบการทำงานอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ในช่วงที่ยังเป็นสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.) ระหว่าง พ.ศ. 2543 - 2549 และหลังจากที่มีพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 สปรส. จึงได้เปลี่ยนสถานะเป็นสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ และยังคงมีภารกิจหลักในการสนับสนุนกระบวนการสมัชชาสุขภาพอย่างต่อเนื่อง ซึ่งตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ทำให้สมัชชาสุขภาพถูกรับรองให้มีสถานะที่เป็นทางการ เป็นผลให้หน่วยงาน/องค์กรต่างๆ ให้การยอมรับและเข้าร่วมกระบวนการสมัชชาสุขภาพมากขึ้น

พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ได้ให้ความหมายของสมัชชาสุขภาพไว้ในมาตรา 3 ว่า “กระบวนการที่ให้ประชาชนและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องได้ร่วมแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และเรียนรู้อย่างสมานฉันท์ เพื่อนำไปสู่การเสนอแนะนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพหรือความมีสุขภาพของประชาชน โดยจัดให้มีการประชุมอย่างเป็นระบบและอย่างมีส่วนร่วม” โดยได้กำหนดให้สมัชชาสุขภาพมี 3 รูปแบบ คือ สมัชชาสุขภาพแห่งชาติ สมัชชาสุขภาพเฉพาะพื้นที่และสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็น โดยที่สมัชชาสุขภาพเฉพาะพื้นที่ใช้อาณาบริเวณที่แสดงขอบเขตเป็นตัวตั้งในการดำเนินการ และสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็นใช้ประเด็นสาธารณะเป็นตัวตั้งในการดำเนินการ และสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ เป็นกลไกเชื่อมร้อยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายสมัชชาสุขภาพเฉพาะพื้นที่ทั้ง 76 จังหวัด และเครือข่ายเชิงประเด็นซึ่งประกอบด้วยเครือข่ายประชาสังคม องค์กรภาควิชาการ/วิชาชีพ และหน่วยงานของรัฐ เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในประเด็นสาธารณะ เสนอต่อคณะรัฐมนตรีและเครือข่ายองค์กรต่างๆ ในการนำไปปฏิบัติให้เป็นจริง (จารึก ไชยรัศม์ และ วิสุทธิ บุญญะ โสภิต, 2553)

3) ค่านิยมของสังคมไทยในการผลิตและการบริโภคอาหาร

กระแสการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งในระดับโลกและระดับประเทศ เช่น การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจจากเดิมซึ่งเป็นรูปแบบพอกินพอใช้ มาเป็นแบบแข่งขันเสรี หรือ

ระบบทุนนิยม มีการพัฒนาระบบการตลาดจากในชุมชนหรือท้องถิ่นเป็นการตลาดแบบสินค้าจำนวนมาก ปรับเปลี่ยนจากภาคการเกษตรเป็นภาคอุตสาหกรรมและบริการ นโยบายการเมืองแบบประชาธิปไตยที่เป็นศูนย์กลางในเรื่องต่างๆ และเรื่องเหล่านั้นอยู่ภายใต้การกำกับดูแลและควบคุมโดยรัฐและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทั้งด้านการผลิต การขนส่ง การประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูล เป็นเหตุให้สภาพสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมได้รับอิทธิพลให้เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ในปัจจุบันเศรษฐกิจกลายเป็นตัวกำหนดวัฒนธรรมทำให้ความเชื่อทางศีลธรรมและจิตวิญญาณของคนไทยถูกรวมอยู่ใต้อำนาจของระบบเศรษฐกิจ สังคมจึงขับเคลื่อนไปด้วยอำนาจของการโฆษณาและเงินตรา รูปแบบหรือพฤติกรรมการผลิตและบริโภคอาหารสมัยใหม่ จึงเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการด้านจิตใจมากกว่าเพื่อตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตให้อยู่รอดได้ในอัตราที่สูงเกินความพอดี ซึ่งได้มีรายงานการศึกษาทางการแพทย์และโภชนาการมากมายที่สนับสนุนว่า แบบแผนการผลิตและบริโภคเช่นนี้ก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพของประชาชนชาวไทยในปัจจุบันสูง ทั้งยังนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมด้วย ปัญหาด้านวัฒนธรรมการผลิตและการบริโภคอาหาร ซึ่งคณะทำงานยกร่างและจัดทำแผนยุทธศาสตร์แห่งชาติด้านความมั่นคงทางอาหาร ได้ประมวลเอาไว้ มีดังนี้ (คณะทำงานยกร่างและจัดทำแผนยุทธศาสตร์แห่งชาติด้านความมั่นคงทางอาหาร, 2545)

3.1) การเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อกินเป็นการผลิตเพื่อขาย ซึ่งในสังคมไทยตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาในรูปแบบการผลิตจะเป็นการผลิตเพื่อกิน ซึ่งมองอาหารเป็นศูนย์กลางของความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นส่วนหนึ่งของเกษตรกรรม ที่เกี่ยวเนื่องระหว่างธรรมชาติ – สิ่งแวดล้อม – มนุษย์ ความหลากหลาย ความสมดุล การผลิตใช้เองเพื่อบริโภค ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและคำนึงถึงความปลอดภัยได้หายไปเป็น การผลิตเพื่อขาย ซึ่งเน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่ใช้สารเคมีจำนวนมาก ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เชิงพาณิชย์เข้ามาแทน ซึ่งทำลายการพึ่งตนเองด้านอาหาร เป็นการพึ่งตลาด เช่น การต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย สารป้องกันกำจัดศัตรูพืช การเกษตรเพื่อผลิตอาหารหลากหลายและมีคุณค่าแปรเปลี่ยนเป็นการเกษตรภายใต้ตลาดเมล็ดพันธุ์ GMO ตลาดของสารกำจัดวัชพืชและสารป้องกันกำจัดศัตรูพืช เกษตรกรแปรจากผู้ผลิตที่เคยเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตกลายเป็นผู้บริโภคผลิตภัณฑ์เกษตรของบรรษัทผู้เป็นเจ้าของสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ต่างๆ สูญเสียปัจจัยการผลิตและเป็นหนี้สินพอกพูน

3.2) วัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนอาหารแบบเกลือ/แบ่งปัน เปลี่ยนเป็นการค้าอาหารที่มุ่งกำไร ประกอบกับมีความก้าวหน้าอย่างมากของการผลิตสารเคมีปรุงแต่งอาหาร เพื่อให้อาหารมีคุณสมบัติตามต้องการได้อย่างรวดเร็วเมื่อเทียบกับวิถีทางธรรมชาติ หนุนด้วยทุนนิยมเสรี กระแสหลักที่กระตุ้นให้เกิดความละโมภ ผู้ผลิตจึงใช้สารเคมีจำนวนมาก เพื่อตกแต่งอาหาร โดยมีได้

คำนึงถึงผลเสียต่อผู้บริโภค ก่อให้เกิดปัญหาทั้งเรื่องของการใช้สารเคมีที่ห้ามใช้ในอาหารเพราะเป็นอันตราย และสารเคมีที่ใช้ในอาหารได้แต่ใช้เกินปริมาณที่กำหนด

3.3) กระแสการบริโภคอาหารนอกบ้าน จากการศึกษาที่คนไทยต้องดิ้นรนเพื่อการอยู่อาศัยในภาวะเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ต้องออกมาบริโภคอาหารนอกบ้านมากขึ้น มีผลทำให้พฤติกรรมบริโภคอาหารเปลี่ยนรูปแบบจากการปรุงประกอบอาหารรับประทานภายในครัวเรือน มาเป็นการบริโภคอาหารนอกบ้านและซื้ออาหารปรุงสำเร็จมากินมากขึ้น ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมใหม่ในการจำหน่ายอาหารจากการค้าขายในวงแคบ เป็นระบบธุรกิจ โดยเฉพาะปัจจุบันมีการขยายธุรกิจอาหาร โดยใช้ระบบบริหารแบบเฟรนไชส์ (Franchise) ทำให้ธุรกิจอาหารเป็นธุรกิจที่มีการแข่งขันสูง และผู้ประกอบการรายย่อยจะถูกคัดออกจากระบบไปในที่สุด

3.4) การแข่งขันในระบบธุรกิจอาหาร ซึ่งใช้การโฆษณากระตุ้นให้เกิดความต้องการเทียม เป็นอาวุธสำคัญ มีผลอย่างมากต่อพฤติกรรมบริโภคอาหาร โดยการบริโภคแต่พอดี หลากหลาย จากอาหารที่ใกล้ตัวและมีในธรรมชาติ แปรเปลี่ยนเป็นการกินตามโฆษณา ตามกระแสนิยมทันสมัยที่กินอาหารแบบตะวันตกซึ่งอุดมด้วยไขมัน เนื้อ กากน้อย เป็นการเปลี่ยนแปลงการบริโภคที่คนไทยรับเอาวัฒนธรรมการบริโภคอาหารแบบตะวันตกเข้ามาโดยไม่รู้ตัว เช่น การที่เยาวชนไทยหันมานิยมอาหารจานด่วน หรือ Fast foods มากขึ้น เป็นต้นว่า ฮ็อตดอก แซมเบอร์เกอร์ ไก่ทอด นานาซีห่อที่มีสัญลักษณ์ทางการค้าภาษาต่างประเทศ ที่น่าเป็นห่วงอย่างมากคือ การนิยมกินขนมกรุบกรอบในเด็กวัยต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีความจำเป็นต่อร่างกาย ทำให้ท้องอืดและไม่ต้องการอาหารอีก แม้ว่าบริษัทต่างๆ จะปรับปรุงโดยเพิ่มสารอาหารที่มีประโยชน์ลงไป ในอาหารเหล่านี้บ้าง แต่สิ่งที่สูญเสียไปคือบริโภคนิสัยที่ดีของเด็กไทย

กระแสสังคมหรือค่านิยมของสังคมไทยในปัจจุบันในการผลิตและการบริโภคอาหาร ดำเนินไปภายใต้ค่านิยมรักความสะดวกสบาย และกระแสบริโภคนิยม ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการจัดการอาหารปลอดภัย ดังที่คณะทำงานกร่างและจัดทำแผนยุทธศาสตร์แห่งชาติด้านความมั่นคงทางอาหาร ได้เสนอเอาไว้ดังกล่าวข้างต้น สอดคล้องกับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างหลายคน มีตัวอย่างดังนี้

อุปสรรคอย่างยิ่งของมันก็คือ ชีวิตในระบบทุนนิยม ที่มีแต่คนล่อหลอกให้เราซื้อเสมอ ซึ่งซื้อมันอาจจะหมายถึงหมดแล้วซื้อ หรือมันอาจจะหมายถึงเก่าแล้วซื้อ หรืออาจจะหมายถึงไม่ทันสมัยแล้วซื้อ หรืออาจจะหมายถึงอยากได้แล้วซื้อก็ได้ เราอยู่ในกระแสที่ถูกกระตุ้นให้หาเงินให้ได้เยอะๆ เพื่อที่จะซื้อเยอะๆ เปลี่ยนเร็วๆ มันกระทบไปถึงกลไกของการเกิดขยะ เกิดของที่เหลือใช้โดยไม่จำเป็นในสังคมเราเยอะมากเลย แล้วชีวิตมันดูเหมือนง่าย ตอบสนองทุกสิ่งทุกอย่างด้วย

เงิน คนถูกกระตุ้นให้บริโภคอยู่ตลอดเวลา เรื่องนี้เป็นอุปสรรคมากๆ เลย ที่จะทำให้คนเราเดินกลับมาสู่มุมมอง ของอาหารปลอดภัย ซึ่งอาหารปลอดภัยมันสะท้อนไปทุกๆ อย่าง กว่าจะมาเข้าปากเราได้อย่างปลอดภัยนี้แปลว่ากระบวนการผลิตตั้งแต่ต้นทางมันต้องปลอดภัยด้วย (K3-10, 45:15)

สิ่งที่เป็นอุปสรรคของการทำงานในส่วนของคนในพื้นที่เองคือในคนทุกวันนี้จะเน้นไปในเรื่องของความสะดวกสบายเป็นหลักใหญ่ก็เลยทำให้คนไม่ค่อยที่จะพึ่งตนเองคือมองว่าแค่ 5 บาท 10 บาทเท่านั้นเองไม่ต้องปลูกเลี้ยงไปซื้อเอาตรงไหนก็ได้ นั่นคือส่วนหนึ่งที่เราจะทำความเข้าใจให้กับเค้าได้นี้ก็ต้องใช้เวลาในการมีความพยายามในการที่จะเปลี่ยนพฤติกรรมของพวกเขาเองในพื้นที่ (K3-2, 13:40)

1.4.4 การปรึกษาหารือในพื้นที่ย่อย

แนวคิดนี้แสดงให้เห็นถึงการตอบสนองต่อเงื่อนไขและประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น แนวคิดการปรึกษาหารือในพื้นที่ย่อย ประกอบด้วยแนวคิดย่อย 4 ส่วน คือ

- กลไกประสานงานจัดโครงสร้างเครือข่ายและกระตุ้นกระบวนการปรึกษาหารือ
- ทบทวนประเด็นปัญหาและสถานการณ์ร่วมกัน
- กำหนดเป้าหมายร่วมของเครือข่ายพื้นที่
- พัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบาย

1.4.4.2 กลไกประสานงานจัดโครงสร้างเครือข่ายและกระตุ้นกระบวนการปรึกษาหารือ

1) การจัดโครงสร้างและองค์ประกอบของเครือข่าย

การจัดโครงสร้างและองค์ประกอบของเครือข่าย พิจารณาจากองค์ประกอบของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในเชิงประเด็น คือ ผู้ผลิต ผู้ประกอบการ และผู้บริโภค โดยใช้กรอบคิดขององค์ประกอบที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ คือ ภาคประชาชน ภาควิชาการและภาครัฐ

เมื่อได้องค์ประกอบของเครือข่ายตามโครงสร้างแล้ว การจัดกระบวนการปรึกษาหารือ ของภาคีต่างๆ เพื่อสร้างเป้าหมายร่วม โดยใช้กลไกประสานงานซึ่งเป็นกลไกกลางที่ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่ายเป็นผู้จัดกระบวนการ มีการทบทวนสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การปรึกษาหารือเกิดขึ้นบนฐานปัญหาของชาวบ้านในพื้นที่เป็นต้นตั้ง ใช้ชุดความรู้ที่สังเคราะห์ขึ้นจากบทเรียนของสิ่งที่เกิดขึ้นจริงและเห็นผลดีมาแล้ว ซึ่งเป็นชุดความรู้ของภาคีในเครือข่าย เพื่อสร้าง

เป้าหมายร่วมของเครือข่าย ละวางข้อขัดแย้งระหว่างภาคีเครือข่ายแต่มุ่งเป้าหมายเดียวกัน บน ข้อตกลง กติกาที่ร่วมกันกำหนด

การจัดโครงสร้างของเครือข่ายประเด็นเกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพ เน้นไปที่ การจัดองค์ประกอบที่เหมาะสมผลักดันนโยบายสาธารณะ ตามหลักการเดียวกับเครือข่ายสร้าง สุขภาพจังหวัดสงขลา ซึ่งประกอบด้วย

(1) องค์ประกอบภาควิชาการ ได้แก่ การใช้กระบวนการจัดการความรู้ ใช้ปัญญา ในกระบวนการนโยบายตั้งแต่ขั้นตอนการก่อตัวของนโยบาย ขั้นตอนการตัดสินใจเลือกนโยบาย ขั้นตอนการแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ขั้นตอนการประเมินผล และขั้นตอนการปรับเปลี่ยน นโยบาย

(2) องค์ประกอบภาคประชาสังคม ได้แก่ การขับเคลื่อนของทุกภาคีในสังคม กระบวนการมีส่วนร่วมทั้งจากรัฐ เอกชน ประชาสังคม ในลักษณะต่างๆ โดยเฉพาะการสร้าง เครือข่ายความร่วมมือ

(3) องค์ประกอบภาครัฐและการเมือง ขณะที่โครงสร้างของสังคมไทยเป็นสังคม อำนาจและสังคมอุปถัมภ์ และรัฐมีอำนาจมากกว่าประชาชน การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำให้องค์ประกอบภาครัฐและการเมืองเข้ามาเรียนรู้กระบวนการนโยบาย สาธารณะในรูปแบบที่ต่างจากกระบวนการสร้างนโยบายแบบเดิม

การจัดโครงสร้างของเครือข่ายในทุกระดับ มีเป้าหมายในการสร้างความร่วมมือทั้ง 3 ภาคส่วนในการผลักดันนโยบายสาธารณะ คือ ภาควิชาการ องค์กรประชาสังคม และหน่วยงาน ภาครัฐ แต่ในระยะแรกนั้น ภาคีภาคประชาสังคม เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ โดยมีภาควิชาการสนับสนุนการดำเนินงาน ส่วนความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐนั้น ในภาพรวมของ เครือข่ายใหญ่จะมีองค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมใน ลักษณะเงินอุดหนุน แต่หน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบงานในเชิงประเด็นที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงาน เกษตรจังหวัด และสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด เป็นต้น ในช่วงเริ่มต้นความร่วมมือที่เกิดขึ้น ยัง เป็นไปในลักษณะการมาร่วมประชุมเพื่อเข้าร่วมรับรู้กิจกรรมต่าง ๆ ของเครือข่ายเป็นส่วนใหญ่ ยังไม่ได้เข้าร่วมดำเนินกิจกรรมหรือสนับสนุนอย่างเป็นทางการ

จนกระทั่งหลังจากการจัดสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็นว่าด้วยเกษตรกรรมยั่งยืน และอาหารปลอดภัยจังหวัดสงขลาเมื่อปี พ.ศ. 2551 บทบาทของหน่วยงานภาครัฐในการดำเนิน กิจกรรมของเครือข่าย จึงมีความเป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้น โดยสำนักงานเกษตรจังหวัดสงขลา ได้เข้ามา สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานของสมาคมเกษตรอินทรีย์วิถีไท ในการจัดทำศูนย์เรียนรู้ คุณธรรมเศรษฐกิจพอเพียงตำบลบ้านหาร อำเภอบางกล่ำ ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญที่ทำให้เกิดการ

ขยายตัวของเครือข่ายผู้ผลิตอย่างรวดเร็ว และกระจายแหล่งเรียนรู้ออกไปในระดับอำเภอ โดยผ่านเกษตรกรต้นแบบซึ่งมีการทำแปลงสาธิต และพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ในระดับอำเภอ ซึ่งสมาคมเกษตรกรอินทรีย์วิถีไท มีสมาชิกสามัญ จำนวน 30 คน ซึ่งกระจายกันอยู่ในแต่ละอำเภอ มีการชักชวนเกษตรกรในพื้นที่ใกล้เคียงมาร่วมเรียนรู้การทำเกษตรอินทรีย์และการปรับวิถีการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง เช่น การทำบัญชีครัวเรือน ซึ่งทำให้เกษตรกรเห็นได้ชัดเจนถึง “รูรั่วของชีวิต” ที่เป็นสาเหตุทำให้เกษตรกรไทยประสบภาวะความยากจน และเรียนรู้วิธีการทำเครื่องใช้ต่างๆ เช่น น้ำยาล้างจาน สบู่ สำหรับใช้เองในครัวเรือน

2) พัฒนาการความเข้มแข็งของกลุ่มแล้วเชื่อมโยงกลุ่มเป็นเครือข่าย

การก่อตัวของเครือข่ายเริ่มแรกเกิดขึ้นพร้อมกับเครือข่ายสร้างสุขภาพจังหวัดสงขลา ซึ่งเริ่มกระบวนการในปี พ.ศ. 2548 ผ่านการทำแผนที่เครือข่ายเชิงประเด็น และเชื่อมโยงเครือข่ายเชิงประเด็น 14 ประเด็นเข้าด้วยกันเป็นเครือข่ายใหญ่ในระดับจังหวัด โดยใช้กระบวนการจัดทำแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา เป็นเครื่องมือในการสร้างเครือข่ายการทำงาน การสร้างเครือข่ายใช้วิธีการพัฒนาต่อยอดจากทุนเดิมที่มีอยู่ในพื้นที่ โดยการพัฒนาความเข้มแข็งและสร้างกระบวนการเรียนรู้ตั้งแต่ระดับกลุ่ม ภายในเครือข่าย ระหว่างเครือข่าย และกำหนดประเด็นร่วมในการทำงาน

ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2549 เป็นช่วงที่มีการพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มย่อยๆ ที่มีอยู่เดิมในพื้นที่ ซึ่งเป็นการสะสมทุนทางสังคมในการสร้างเครือข่ายเชิงประเด็น ทุนทางสังคมเชิงโครงสร้างและเชิงกระบวนการเรียนรู้ โดยแกนนำกลุ่มต่างๆ มีการสร้างความร่วมมือกับแหล่งทุนภายนอกเพื่อสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ ทำให้มีการพัฒนาความเข้มแข็งในระดับกลุ่ม และระดับเครือข่ายผ่านการทำปฏิบัติการร่วมกันมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้และความเข้มแข็งในระดับกลุ่ม และเกิดพื้นที่รูปธรรมในการพัฒนารูปแบบการจัดการความปลอดภัยทางอาหารในพื้นที่จังหวัดสงขลา ทั้งในด้านการผลิตและการตลาด และในช่วงปี พ.ศ. 2545 - 2548 ก็ขยายจากการทำงานของเครือข่ายภาคประชาชน ไปเชื่อมโยงการทำงานกับภาคส่วนอื่นมากขึ้น โดยมีการสร้างความสัมพันธ์กับเครือข่ายองค์กรภาคเอกชน นักวิชาการหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีการทำปฏิบัติการร่วมกันและมีการปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอ เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในการทำงานร่วมกัน และตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 ก็มีการตกลงร่วมกันในการที่จะยกระดับการทำงานของเครือข่าย เพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายเชิงประเด็นที่มีอยู่อย่างหลากหลายเข้าด้วยกันเป็นเครือข่ายในระดับจังหวัด เพื่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนมากยิ่งขึ้น

กลไกการดำเนินการในการสร้างเครือข่ายสร้างสุขภาพจังหวัดสงขลา ประกอบด้วย กลไกหลัก 2 ชุด คือ กลไกประสานงานกลางเป็นตัวกระตุ้นและอำนวยความสะดวกให้เกิดการสร้างเครือข่าย โดยทำหน้าที่เชิญชวนและกระตุ้นให้แกนนำกลุ่มต่างๆ มาร่วมกันทำแผนที่เครือข่าย เพื่อเชื่อมโยง

กลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่เข้าด้วยกันเป็นเครือข่าย และสนับสนุนให้เกิดการเชื่อมโยงเนื้อหาสาระในเชิงประเด็นของเป้าหมายและแผนการทำงาน ซึ่งกลไกประสานงานของเครือข่ายสร้างสุขภาพจังหวัดสงขลา มีองค์กรภาคประชาชนเป็นกลไกหลักในการทำงาน โดยมีสถาบันวิชาการทำหน้าที่สนับสนุนการทำงานของกลไกประสานงานกลาง ทั้งในด้านการเชื่อมประสานการทำงานกับหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรสนับสนุนอื่นๆ ทำให้กลไกกลางมีความเข้มแข็งและได้รับการยอมรับจากเครือข่าย และเนื่องจากหลักการสำคัญในการสร้างเครือข่ายและการจัดทำแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา คือ การสร้างการมีส่วนร่วมของหน่วยงานองค์กรภาคีต่างๆ ทั้งจากภาครัฐ และภาคประชาชน ดังนั้นจึงได้มีการจัดตั้งกลไกบริหารขึ้นเป็นกลไกระดับจังหวัด ซึ่งแต่งตั้งโดยผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา คือ คณะอนุกรรมการสร้างสุขภาพจังหวัดสงขลาแบบบูรณาการ มีองค์ประกอบสำคัญ ประกอบด้วยหัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิชาการ และตัวแทนจากองค์กรภาคประชาชน โดยมีกลไกประสานงานกลาง ทำหน้าที่เป็นเลขานุการของคณะอนุกรรมการฯ ดังกล่าว

เมื่อสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายการทำงานในเชิงประเด็น ซึ่งมีลักษณะเป็นเครือข่ายขององค์กรทั้งภาคประชาชน/เอกชน หน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการทำงานเกี่ยวข้องแล้ว จากนั้นเป็นการพัฒนากลไกประสานงานเครือข่ายเชิงประเด็น เป็นแกนหลักในการประสานงานในระดับประเด็น เพื่อดำเนินการต่อไปในการสร้างเป้าหมายร่วมของเครือข่ายค้นหาประเด็นการทำงานร่วมกันและวางแผนการทำงานต่อไป โดยใช้แนวทางการมีส่วนร่วมของเครือข่ายเป็นหลักการสำคัญในการทำงาน

เครือข่ายสร้างสุขภาพจังหวัดสงขลาได้สรุปบทเรียนการทำงานเอาไว้ว่า ภายใต้การเชื่อมร้อยภาคีต่างๆ มาร่วมกระบวนการในการทำแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา นั้น ผู้ทรงคุณวุฒิหลายๆ ท่าน ได้ให้ข้อคิดเห็นที่ตรงกัน 2 ประการ (สุภัทร ฮาสุวรรณกิจ และคณะ 2551, 45) คือ

(1) ความสำคัญของการทำแผนสุขภาพไม่ใช่การได้มาซึ่งแผนสุขภาพเท่านั้น เพราะการเขียนแผนให้สวยงามนั้น เขียนกันในหมู่นักวิชาการไม่กี่คนอาจได้แผนที่สมบูรณ์ที่สุดมากกว่าการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมด้วยซ้ำ แต่ความสำคัญของการทำแผนสุขภาพอยู่ที่ “กระบวนการในการจัดทำแผน ที่จัดโอกาสให้ผู้ที่สนใจที่อยู่ต่างองค์กรแต่มีภารกิจในประเด็นเดียวกัน ได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ได้มาทำความเข้าใจระหว่างกัน เห็นข้อจำกัด เห็นจุดแข็งเห็นจุดเชื่อมประสานในการทำงานร่วมกันต่อไปในอนาคต” ซึ่งในความเป็นจริง การทำงานร่วมกันในอนาคตด้วยความเป็นเครือข่ายแนวราบนั้น อาจมีความสำคัญมากกว่าการเชื่อมต่อกันเพียงตัวโครงการในแผนสุขภาพเท่านั้น

(2) แผนสุขภาพฉบับแรกไม่จำเป็นต้องคาดหวังที่จะให้ได้แผนที่สมบูรณ์เป็นเลิศ เพราะช่องว่างทางความคิดและช่องว่างระหว่างหน่วยงานอาจยังมีอีกมาก ต้องการการปรับตัวเข้าหากันให้มากขึ้น ความคิดที่เป็นระบบอย่างราชการสาธิตสุขกับความคิดแบบลูกทุ่งแต่อยู่บนพื้นฐานความเป็นจริงของชาวบ้าน จะสามารถนำมาประสานเชื่อมต่อกันได้อย่างไร ดังนั้นจึงต้องวางกระบวนการในการทำแผนที่เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้ร่วมทำแผนอย่างเท่าเทียม ไม่ใช่ให้นักวิชาชีพด้านสุขภาพเป็นพระเอกแสดงนำจนกดทับโอกาสในการมีส่วนร่วมของฝ่ายอื่น เพื่อแผนที่ได้จะ ได้ เป็นแผนที่ทุกคนเป็นเจ้าของ ไม่ใช่เป็นแผนของฝ่ายราชการสาธิตสุขที่ภาคประชาชนและองค์กรท้องถิ่นมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเท่านั้น แต่ไม่รู้สึกรถึงการเป็นเจ้าของ เพราะความรู้สึกเป็นเจ้าของนี้จะสำคัญมากกับการนำแผนไปปฏิบัติผลักดันต่อให้เป็นจริง มิฉะนั้นก็อาจได้แผนที่ดี สมบูรณ์แต่วางไว้บนหิ้งเช่นหลายๆ แผนในอดีตที่ผ่านมา

1.4.4.3 การทบทวนประเด็นปัญหาและสถานการณ์ร่วมกัน

ในการทำงานขององค์กร/เครือข่ายแต่ละแห่ง ซึ่งทำงานตามหน้าที่หลักแต่ละด้าน มีลักษณะแยกส่วน จึงทำให้แต่ละองค์กรมองสถานการณ์เฉพาะในส่วนองงานที่ตนรับผิดชอบเป็นหลัก มักไม่มองถึงบริบทแวดล้อมซึ่งไม่ได้อยู่ในความรับผิดชอบของตน ดังนั้นการที่กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตลอดวงจรอาหารได้ทบทวนสถานการณ์ร่วมกัน จะทำให้เกิดการขยายมุมมองทั้งสถานการณ์ปัญหาและทุนที่มีอยู่ในพื้นที่ทั้งหมดตลอดวงจรอาหาร ซึ่งจะช่วยให้มองเห็นโอกาสในการขับเคลื่อนร่วมกัน โดยใช้กระบวนการในการประชุมที่ทุกคนได้เสนอความคิดเห็นด้วยความเท่าเทียมกัน ในฐานะภาคีที่ร่วมขับเคลื่อนงานเกษตรและอาหารปลอดภัย การที่ทุกฝ่ายได้นำเสนอทุนหรืออุปสรรคที่ผ่านมาในการทำงานของกลุ่มต่อภาคีภาคส่วนอื่นๆ ทำให้เกิดความรู้สึกว่าทุกคนต่างก็มีต้นทุนในการทำงาน มีรูปธรรมความสำเร็จในการขับเคลื่อนงานที่ผ่านมา ทำให้เกิดความรู้สึกว่ามีความเท่าเทียมกัน

1) การทบทวนประเด็นปัญหา

การจัดกระบวนการในการทบทวนสถานการณ์ โดยใช้การประชุมร่วมกันของเครือข่าย และใช้เทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วม โดยให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมเสนอข้อเท็จจริง และความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ด้านเกษตรและอาหาร ในปัจจุบันเปรียบเทียบกับในอดีตย้อนหลังไปประมาณ 5 – 10 ปี ทั้งในส่วนองประเด็นที่เป็นปัญหาและประเด็นที่เป็นโอกาสหรือสิ่งดีๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้รูปแบบในการเสนอความเห็นของผู้เข้าร่วมประชุม ใช้วิธีการที่หลากหลายขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของพื้นที่ เช่น ให้แต่ละคนเขียนพร้อมกันและนำไปติดบนกระดาน เพื่อป้องกันไม่ให้ความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุมแต่ละฝ่ายมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของผู้อื่น แล้วจึง

มีการสรุปประเด็นให้ที่ประชุมรับทราบว่า มีประเด็นอะไรบ้างในการแสดงความคิดเห็นของที่ประชุมในภาพรวม หรือการให้ผู้เข้าร่วมประชุมเสนอความคิดเห็นและมีผู้สรุปประเด็นเขียนเป็นแผนที่ความคิด (Mind map) ขึ้นแสดงให้ทุกคนในที่ประชุมได้เห็นร่วมกันและติดตามได้ง่าย เป็นต้น หลังจากนั้นผู้นำการประชุม จึงได้สรุปความคิดเห็นของผู้เข้าประชุมร่วมกัน โดยในการสรุปประเด็นปัญหาได้ใช้ความหมายของของสุขภาพ ตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 เป็นกรอบในการสรุปประเด็น คือ ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางปัญญา และทางสังคม เพื่อเป็นการมองปัญหาให้ครอบคลุมรอบด้านมากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การวางแนวทางในการแก้ปัญหาพร้อมกันทั้งระบบ

การทบทวนประเด็นปัญหาร่วมกัน เพื่อให้ทุกภาคี ได้มองภาพของปัญหาในภาพรวมไปพร้อมๆ กัน เนื่องจากกลไกของนโยบายสาธารณะในรูปแบบที่เป็นทางการนั้น ทำให้เกิดลักษณะการแยกกันทำงาน แยกส่วนในการจัดการปัญหา แต่ละองค์กรทำงานคนละด้านแยกส่วนกัน จึงมองเห็นปัญหาเฉพาะในด้านที่ตนเองต้องเกี่ยวข้อง ในขณะที่ปัญหาในบริบทของพื้นที่ จะมีความเกี่ยวพันกันทั้งระบบ การทบทวนสถานการณ์ร่วมกัน จึงทำให้แต่ละภาคีได้มองภาพของปัญหาในมุมมองที่กว้างขึ้นกว่างานประจำของตนเอง ได้เสนอมุมมองของตนเองให้คนอื่นได้รับรู้ และในขณะเดียวกันก็ได้รับรู้และเข้าใจถึงปัญหาในมุมมองของคนอื่นๆ เช่น

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จะมองปัญหาในด้านการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร และการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจจากการผลิตเป็นหลัก จึงมีการส่งเสริมการผลิตพืชเศรษฐกิจ เช่น ยางพาราและปาล์มน้ำมันเป็นพื้นที่ มีการขยายพื้นที่ปลูกยางพาราเป็นจำนวนมากในจังหวัดสงขลา ทำให้พื้นที่เพาะปลูกพืชอาหารที่สำคัญ คือ ข้าว และพืชผัก มีพื้นที่ลดลง แม้จะมีการควบคุมมาตรฐานการผลิตด้วยมาตรฐาน GAP แต่เมื่อพื้นที่การเพาะปลูกพืชอาหารในพื้นที่มีจำนวนไม่เพียงพอต่อการบริโภคภายในจังหวัด จึงต้องนำเข้าอาหารจากพื้นที่อื่นๆ ก็ทำให้ไม่สามารถควบคุมได้เต็มที่ การรับรองกระบวนการผลิตในระดับฟาร์มนั้น หากเป็นการผลิตแบบรายย่อย ไม่ได้ผลิตเพื่อส่งออก เกษตรกรก็อาจจะไม่ขอรับการรับรอง เนื่องจากมีขั้นตอนการดำเนินการที่ยุ่งยาก มีค่าใช้จ่าย ซึ่งเป็นต้นทุนการผลิต และไม่มีระบบการจูงใจที่ดีพอที่จะดึงดูดให้เกษตรกรเข้าสู่ระบบการรับรองฯ ดังกล่าว

ในขณะเดียวกัน สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดมองปัญหาในมุมของการควบคุมกระบวนการแปรรูปและการจำหน่ายเพื่อให้ประชาชนได้บริโภคอาหารที่ปลอดภัยตามมาตรฐานที่มีการพัฒนาขึ้น เช่น การตรวจสอบกระบวนการแปรรูปโดย HACCP การตรวจสอบปริมาณสารเคมีตกค้างในพืชผักและผลไม้ ว่ามีปริมาณสารเคมีตกค้างในผลผลิตเกินค่ามาตรฐานที่กำหนดหรือไม่ เป็นต้น แต่ถึงแม้ว่าในการสุ่มตรวจผักผลไม้ที่จำหน่ายตามแหล่งต่างๆ จะมีการตรวจพบสารเคมี

ตกค้างเกินค่ามาตรฐานที่กำหนด แต่การที่จะตรวจสอบย้อนกลับไปที่ต้นทางก็ไม่ใช่สิ่งที่ทำได้โดยง่าย เนื่องจากหลายสาเหตุ เช่น กระบวนการตรวจสอบทางห้องปฏิบัติการที่ต้องใช้ระยะเวลากว่าจะทราบผลการตรวจ ผลผลิตถูกนำเข้ามาจากพื้นที่อื่น หรือภาคอื่น เมื่อมาถึงปลายทางก็สืบทราบได้ยากว่าถูกส่งมาจากที่ใด

ในส่วนของโรงพยาบาลซึ่งเป็นทั้งผู้ประกอบการและผู้บริโภคไปพร้อมกันนั้น มีมุมมองปัญหาที่ค่อนข้างหลากหลาย ทั้งในแง่ของการปฏิบัติตามนโยบายอาหารปลอดภัยในโรงพยาบาล ซึ่งเป็นนโยบายจากรัฐบาลกลาง ซึ่งส่งผ่านนโยบายทางกระทรวงสาธารณสุข โดยโรงพยาบาลจะต้องควบคุมความสะอาด ปลอดภัยทั้งในส่วนของวัตถุดิบและกระบวนการผลิตอาหารสำหรับผู้ป่วย และในขณะเดียวกัน โรงพยาบาลยังมีภารกิจครอบคลุมไปถึงการสร้างเสริมสุขภาพของประชาชนในชุมชนด้วย จึงมีความสนใจในสถานการณ์ปัญหาด้านสุขภาพของประชาชน เนื่องจากในปัจจุบันนี้แนวโน้มของอัตราการป่วยด้วยโรคเรื้อรังที่เกิดจากพฤติกรรมบริโภคมีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่น โรคมะเร็ง โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง เป็นต้น

เครือข่ายภาคประชาชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นองค์กรที่ทำกิจกรรมกับชาวบ้าน ในการพัฒนาเกษตรกรรมทางเลือก และเกษตรกรรมยั่งยืน ในพื้นที่ ซึ่งจะมองเห็นปัญหาในระดับของชุมชน ปัญหาของเกษตรกรที่มีความเป็นองค์กรวม วิธีการผลิตเป็นสิ่งที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของเกษตรกร การที่เกษตรกรได้ปรับเปลี่ยนจากวิธีการเกษตรดั้งเดิมในอดีตที่ทำการเกษตรเพื่อการยังชีพ และทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ที่อุดมสมบูรณ์ คือฐานการดำรงชีวิตที่สำคัญของชุมชนในอดีตที่มีการแลกเปลี่ยนแบ่งปันกันภายในชุมชนและระหว่างชุมชนมากกว่าการซื้อขายด้วยเงินตรา การปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตการเกษตรสู่ระบบการเกษตรเชิงพาณิชย์ การใช้เทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่เข้ามาเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ โดยละทิ้งภูมิปัญญาเกษตรกรรมดั้งเดิม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 ที่ได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นต้นมา การผลิตภายใต้ระบบการผลิตแบบเกษตรเชิงพาณิชย์ที่ล้วนต้องพึ่งพาองค์ความรู้และภูมิปัญญาตะวันตก ทั้งในขั้นตอนการผลิตและขั้นตอนการขายผลผลิตหรือการจัดการผลผลิต รวมถึงการดำรงชีวิตประจำวันของเกษตรกร การผลิตในระบบเกษตรเคมีเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า มีปัจจัยการผลิตที่สำคัญทั้งพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ เครื่องมือ อุปกรณ์ เครื่องจักรกล ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช อาหารสำเร็จรูปสำหรับสัตว์ ซึ่งเป็นต้นทุนการผลิตที่ล้วนแต่ต้องจ่ายเงินซื้อหามา และถ้าเงินทุนไม่เพียงพอ ก็ต้องไปกู้ยืมมาจากแหล่งเงินกู้ต่างๆ เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) สหกรณ์การเกษตร นายทุนท้องถิ่น เป็นต้น เกษตรกรคาดหวังจะได้ผลผลิตที่มีทั้งปริมาณและคุณภาพสูง ซึ่งการจะได้มานั้นต้องแลกด้วยการลงทุนปัจจัยการผลิต และการดูแลรักษาอย่างเต็มที่ ขณะที่ราคาผลผลิตไม่สามารถรู้ล่วงหน้าและถูกกำหนดมาจากพ่อค่านายทุน ซึ่งเป็นคนกลาง

ระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค โดยส่วนใหญ่มูลค่าการขายผลผลิตมักจะน้อยกว่าค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันและการลงทุนในรอบปีต่อไป ทำให้เกษตรกรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ย่ำแย่ลง มีหนี้สินเพิ่มขึ้น หลายครอบครัวอยู่ในภาวะอาหารไม่พอเพียง ใช้ชีวิตแบบอัตคัดขัดสน จนนำไปสู่จุดสุดท้ายคือล้มละลาย ถูกยึดที่ดินทำกิน กลายเป็นเกษตรกรเช่าที่ดินทำกิน หรือเปลี่ยนไปทำอาชีพอื่น

2) การทบทวนทุนในพื้นที่ นโยบายและแนวทางการทำงานของแต่ละฝ่าย

การนำทุนทางสังคมภายในพื้นที่มาเป็นฐานการทำงาน เป็นการใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง และบูรณาการงานของแต่ละฝ่ายตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำตลอดวงจรอาหาร เริ่มต้นโดยการวิเคราะห์พื้นที่ ค้นหาศักยภาพและต้นทุนที่มีอยู่ในมือ ไม่ว่าจะเป็นในด้านทรัพยากร คน เงิน ความรู้ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม รวมไปถึงประวัติศาสตร์การทำงานของภาคประชาชนและหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาสู่การจัดความสัมพันธ์ แนวคิดการใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งมีส่วนช่วยเพิ่มบทบาทให้กับภาคประชาชน อาศัยจุดแข็งที่สามารถสอดแทรกเข้าไปบูรณาการงานกับทุกภาคส่วนได้ โดยไม่มี “นาย” ในโครงสร้างของตนเองกำกับ คงมีเพียงปัญหา ศักยภาพ ความต้องการของแต่ละพื้นที่เป็นตัวกำหนดความยากง่าย การทำงานเช่นนี้จะช่วยลดช่องว่างการทำงานของภาครัฐ หรือองค์กรต่างๆ ที่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งมีข้อจำกัดทางโครงสร้าง ส่วนใหญ่มุ่งทำงานเพื่อตอบสนองเป้าหมายหรือตัวชี้วัดของฝ่ายนโยบาย ที่ถูกสั่งการจากบนลงสู่ล่าง ทำให้คนทำงานระดับปฏิบัติการบางครั้งขาดอิสระ ไม่มีส่วนร่วมและมีช่องว่างที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาในพื้นที่ได้อย่างทันทั่วทั้งการทบทวนทุนในพื้นที่ จะทำให้เกิดการยอมรับในศักยภาพการทำงานของแต่ละฝ่าย ที่จะตอบสนองการแก้ไขปัญหาในจุดต่างๆ ของระบบ ในขณะที่เดียวกันก็ได้รับรู้และเข้าใจถึงข้อจำกัดของแต่ละฝ่าย ซึ่งการเห็นคุณค่าและยอมรับในศักยภาพของฝ่ายอื่นๆ เป็นประเด็นสำคัญที่จะทำให้เกิดความเชื่อถือ และสร้างความไว้วางใจในการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐและองค์กร/เครือข่ายภาคประชาชน ซึ่งมีวัฒนธรรมการทำงานที่แตกต่างกัน สิ่งที่เป็นทุนในพื้นที่ที่สำคัญประการหนึ่ง ก็คือการทบทวนเป้าหมายนโยบายและแนวทางการทำงานของแต่ละกลุ่ม/องค์กรในเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้ทุกฝ่ายมองเห็นโอกาสในการทำงานร่วมกัน นำไปสู่การพิจารณาถึงจุดเชื่อมต่อที่จะใช้ศักยภาพของฝ่ายอื่นๆ ในการสนับสนุนการทำงานซึ่งกันและกันได้

1.4.4.4 การกำหนดเป้าหมายร่วม

1) การกำหนดเป้าหมายร่วมของเครือข่ายที่ตอบสนองต่อปัญหาในบริบทของพื้นที่

การมองประเด็นปัญหาในบริบทของพื้นที่ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เนื่องจากแต่ละจังหวัดจะมีบริบททางด้านการผลิตและการบริโภคอาหารที่แตกต่างกัน แม้แต่จังหวัดต่างๆ ในภาคใต้ ซึ่งมีสภาพทางภูมิอากาศใกล้เคียงกัน แต่ในแต่ละจังหวัดก็จะมีวิธีการผลิตและการบริโภคที่

แตกต่างกันไป เมื่อพิจารณาจากบริบทของพื้นที่จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับที่สามของภาคใต้ รองจากจังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยมีเทศบาลนครหาดใหญ่เป็นหัวเมืองหลักที่เป็นย่านธุรกิจที่สำคัญแห่งหนึ่งของภาคใต้ ในขณะที่พื้นที่ใน 16 อำเภอของจังหวัดสงขลานั้นมีลักษณะทางภูมิณีเวศที่แตกต่างกัน ซึ่งลักษณะทางภูมิณีเวศของแต่ละพื้นที่จะเป็นตัวกำหนดรูปแบบการผลิตทางการเกษตรของพื้นที่นั้นๆ

การกำหนดเป้าหมายร่วมของเครือข่ายเกษตรและอาหารปลอดภัยจังหวัดสงขลา ใช้กระบวนการสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็นว่าด้วยเกษตรกรรมยั่งยืนและอาหารปลอดภัยจังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นการไปจัดประชุมภาคีและเครือข่ายเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม ในการกำหนดทิศทางการทำงานของเครือข่ายในระดับอำเภอ และนำมาสังเคราะห์ร่วมกันเป็นทิศทางการทำงานในระดับจังหวัด โดยในการจัดสมัชชาสุขภาพในระดับอำเภอ ได้มีการแบ่งพื้นที่ย่อยจากระดับจังหวัดลงไปเป็น 4 กลุ่มอำเภอ โดยยึดลักษณะทางภูมิณีเวศที่ใกล้เคียงกันเป็นเกณฑ์ในการแบ่งพื้นที่ ทำให้เกิดเครือข่ายระดับกลุ่มพื้นที่ที่มีเป้าหมายร่วมกันในการทำงาน อย่างไรก็ตามการจัดกระบวนการมีส่วนร่วมโดยใช้ทุนของพื้นที่เป็นตัวตั้งนั้น ทำให้เห็นศักยภาพและความเข้มแข็งของพื้นที่ซึ่งมีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ซึ่งเป็นผลให้องค์ประกอบของโครงสร้างเครือข่ายในแต่ละพื้นที่อาจไม่เหมือนกัน ในบางพื้นที่อาจมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียครบทั้ง 4 ฝ่าย คือ ผู้ผลิต ผู้ประกอบการ ผู้บริโภคและผู้สนับสนุน เช่น กลุ่มพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระ และพื้นที่เมือง แต่ในขณะที่เดียวกันบางพื้นที่อาจมีองค์ประกอบเป็นผู้ผลิตเป็นส่วนใหญ่ เช่น กลุ่มพื้นที่ตอนล่าง และในพื้นที่ลุ่มน้ำภูมินั้นกลุ่มที่เป็นแกนในการขับเคลื่อนหลักคือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ซึ่งมีการสร้างความร่วมมือในการทำงานร่วมกันตั้งแต่การส่งเสริมการผลิตและการตลาด

การกำหนดเป้าหมายและทิศทางร่วมในระดับกลุ่มพื้นที่นั้น ทำให้เครือข่ายในระดับกลุ่มพื้นที่เอง มองเห็นโอกาสในการทำงานร่วมกันและสามารถขับเคลื่อนงานของเครือข่ายไปได้เอง และใช้เวทีของจังหวัดเป็นการเชื่อมโยงการทำงานระหว่างกลุ่มพื้นที่ เพื่อตอบสนองและเสริมการทำงานซึ่งกันและกัน อย่างเป็นระบบ เช่น ในกลุ่มพื้นที่ตอนล่างมีเครือข่ายผู้ผลิตที่เข้มแข็งก็สามารถเชื่อมโยงกับพื้นที่เมืองซึ่งมีพื้นที่การผลิตน้อย เป็นลักษณะของตลาดและการบริโภคในเมืองเป็นส่วนใหญ่ เป็นต้น การเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่จะทำให้เกิดพลังร่วมในการขับเคลื่อนเครือข่ายในระดับจังหวัด

2) การสร้างเป้าหมายร่วมของเครือข่ายที่สอดคล้องกับเป้าหมายของแต่ละกลุ่ม/องค์กร และเสริมการทำงานซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดพลังร่วม

แม้ว่าการกำหนดเป้าหมายร่วมของเครือข่ายที่สามารถตอบสนองต่อปัญหาในบริบทของพื้นที่ กลุ่มและองค์กรต่างๆ ในเครือข่าย จะมีเป้าหมายในการทำงานของตนเอง ตาม

ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับองค์กรภาครัฐก็จะต้องยึดแนวทางตามเป้าหมายของนโยบายจากต้นสังกัด ซึ่งมีลักษณะการแยกส่วนกันทำงานในแต่ละจุดของห่วงโซ่อาหาร ในขณะที่การทำงานในระดับพื้นที่นั้น ประเด็นปัญหาต่างๆ มีความเชื่อมโยงและผูกพันกันเป็นระบบ และเชื่อมโยงกับบริบทของพื้นที่ ดังนั้นการทำงานแบบเครือข่ายในแนวราบที่เชื่อมโยงกันจึงมีความจำเป็นที่องค์กรต่างๆ ภายในเครือข่ายจะต้องมีการวางเป้าหมายร่วมกัน เพื่อก้าวข้ามการทำงานเฉพาะด้านของกลุ่ม/องค์กรของตน เป็นการมองเป้าหมายในภาพรวมของพื้นที่ แต่ในขณะเดียวกันก็ยังมีมีความจำเป็นที่องค์กรต่างๆ จะต้องตอบสนองต่อเป้าหมายการทำงานขององค์กรด้วย ดังนั้นการต่อรองในการกำหนดเป้าหมายร่วมของเครือข่าย เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายของแต่ละกลุ่ม/องค์กรด้วย จะทำให้เกิดการวางเป้าหมายการทำงาน โดยยึดพื้นฐานความเป็นจริงในพื้นที่ เพื่อให้กลุ่ม/องค์กรภายในเครือข่ายสามารถทำงานร่วมกันได้จริง โดยไม่ให้เป็นการเพิ่มภาระงานใหม่ที่มากเกินไป ให้แก่กลุ่ม/องค์กรภายในเครือข่าย อันจะทำให้การขับเคลื่อนให้บรรลุเป้าหมายจะกระทำได้อย่าง การวางเป้าหมายร่วมที่สอดคล้องกับเป้าหมายของกลุ่ม/องค์กรภายในเครือข่าย จะทำให้กลุ่ม/องค์กรต่างๆ สามารถมองเห็นช่องทางที่จะช่วยเสริมการทำงานซึ่งกันและกันเพื่อให้เกิดพลังร่วมในกระบวนการจัดทำแผนการดำเนินงานต่อไปด้วย

2.3.2.4 การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบาย

เครือข่ายร่วมกันเสนอทางเลือกในการแก้ไขปัญหา โดยใช้ข้อมูลความรู้ ภูมิปัญญาของท้องถิ่นเป็นพื้นฐานในการปรึกษาหารือ

- การพัฒนาข้อเสนอทางเลือกในการแก้ไขปัญหา เป็นการนำข้อเสนอที่ได้จากการจัดเวทีสมัชชาระดับอำเภอ ซึ่งรวมข้อเสนอของชุมชนต่างๆ ขึ้นมาสู่ระดับภูมิภาค โดยในเวทีระดับภูมิภาค จะมีตัวแทนของพื้นที่ระดับอำเภอแต่ละอำเภอมาร่วมประชุม เพื่อเสนอแนวทางแก้ปัญหาที่ได้พูดคุยกันจากพื้นที่และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับพื้นที่อื่น ๆ เพื่อมองภาพรวมของการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

- การใช้ข้อมูลความรู้ ภูมิปัญญาของท้องถิ่นเป็นพื้นฐานในการปรึกษาหารือ เนื่องจากแต่ละภูมิภาค จะมีพื้นที่รูปธรรมตัวอย่างของเกษตรกรหรือชุมชนที่สามารถดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรพึ่งตนเองได้อยู่แล้ว บ้างก็จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ระดับชุมชน ซึ่งในส่วนของแหล่งเรียนรู้เองก็ทำให้เกิดการพัฒนายกระดับความรู้ที่มีอยู่ในตัวคน ซึ่งเกิดจากประสบการณ์การทดลองปฏิบัติและเกิดผลจริง ให้ตกผลึกเป็นองค์ความรู้ที่เพื่อเผยแพร่แก่ผู้อื่นหรือชุมชนใกล้เคียง การใช้ความรู้ของชุมชนทำให้คนในท้องถิ่นมองว่าเป็นเรื่องใกล้ตัวมีตัวอย่างให้เห็นในท้องถิ่น ทำให้รู้สึกว่าจะสามารถทำได้ไม่ยากนัก และทำให้เกิดข้อเสนอต่อชุมชนท้องถิ่นเองที่สามารถมองเห็น

แนวทางในการพัฒนาชุมชนของตนโดยใช้ความรู้ที่มีอยู่ในพื้นที่ ขยายผล และนำไปปรับใช้ได้ด้วยตนเอง นอกจากนั้นยังนำไปสู่การจัดเวทีของชุมชนท้องถิ่นเองในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการนำความรู้ไปปรับใช้และพัฒนาต่อยอดความรู้จากประสบการณ์การปฏิบัติในพื้นที่เอง

1.4.5 การก่อตัวจากพื้นที่ย่อย : เป้าหมายและข้อเสนอเชิงนโยบายของเครือข่ายพื้นที่ย่อย

การจัดกระบวนการปรึกษาหารือในพื้นที่ย่อยตามภูมินิเวศ ทำให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือในแต่ละพื้นที่ย่อย ซึ่งมีจิตสำนึกและความตระหนักร่วมกันถึงปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหของพื้นที่ มีเป้าหมายร่วมกัน และมีข้อเสนอเชิงนโยบายของเครือข่ายแต่ละพื้นที่ย่อย ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบ คือ ข้อเสนอในการขับเคลื่อนร่วมกันในพื้นที่ ซึ่งองค์กรเครือข่ายในพื้นที่นำไปขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติ และข้อเสนอที่ต้องใช้ความร่วมมือข้ามพื้นที่หรือการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกพื้นที่ ซึ่งกลไกกลางจะนำไปสังเคราะห์ร่วมกันระหว่างข้อเสนอเสนอจากพื้นที่อื่นๆ และนำเสนอต่อการประชุมเครือข่ายรวมจังหวัด เพื่อตัดสินใจร่วมกัน

1.4.5.2 เครือข่ายความร่วมมือในแต่ละพื้นที่ย่อย

เครือข่ายความร่วมมือในพื้นที่ย่อยแต่ละภูมินิเวศ ตามโครงสร้างของเครือข่าย ซึ่งประกอบด้วยเครือข่ายผู้ผลิต ผู้ประกอบการด้านการตลาด ผู้บริโภคและผู้สนับสนุน ดังแสดงการจัดโครงสร้างองค์ประกอบของเครือข่ายทั้งในระดับพื้นที่ย่อย ดังภาพ 4.3

ภาพ 4.3 การจัดโครงสร้างองค์ประกอบของเครือข่าย ในสภาพความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร

1.4.5.3 ข้อเสนอเชิงนโยบายของเครือข่ายแต่ละพื้นที่ย่อย

ข้อเสนอทางเลือกในการแก้ปัญหาจากการประชุมเครือข่ายในระดับพื้นที่ย่อย จะประกอบด้วยข้อเสนอใน 2 ลักษณะ คือ ข้อเสนอต่อองค์กรภาคี เครือข่ายและกลุ่มชุมชนต่างๆ ในพื้นที่ และข้อเสนอที่ชุมชนไม่สามารถดำเนินการเองได้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานองค์กรหรือเครือข่ายต่างๆ ภายนอกชุมชน

1) ข้อเสนอในการขับเคลื่อนร่วมกันในพื้นที่ : กลไกในพื้นที่นำไปขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติ

ข้อเสนอที่ชุมชนสามารถดำเนินการเองได้ องค์กร กลุ่มในชุมชนจะนำไปดำเนินการผลักดันให้เกิดขึ้นในพื้นที่ของตนเอง เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาในส่วนที่สามารถดำเนินการเองได้ เช่น การสร้างและขยายเครือข่ายผู้ผลิตในพื้นที่ย่อย การแสวงหาความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่เพื่อสนับสนุนด้านการตลาด และการบริโภค เป็นต้น

2) ข้อเสนอที่ต้องใช้ความร่วมมือข้ามพื้นที่หรือการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกพื้นที่ : นำเสนอต่อกลไกเครือข่ายระดับจังหวัด

ข้อเสนอที่ต้องใช้ความร่วมมือข้ามพื้นที่หรือการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกพื้นที่นั้น คณะทำงานกลางจะดำเนินการรวบรวมและสังเคราะห์ข้อเสนอจากทุกภูมิภาค เพื่อเสนอต่อเวทีสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็นในระดับจังหวัด ซึ่งรวมตัวแทนจากแต่ละอำเภอในทุกภูมิภาค และหน่วยงานองค์กรต่างๆ ที่ทำงานในระดับจังหวัด เข้ามาร่วมประชุมกัน เพื่อพิจารณาและตัดสินใจร่วมกันในการกำหนดแนวทางดำเนินการและการสนับสนุนการดำเนินการตามข้อเสนอเหล่านั้นให้เป็นรูปธรรมต่อไป

1.4.5.4 ความตระหนักต่อสถานการณ์ปัญหาและการยอมรับของกลไกที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ย่อย

ความตระหนักต่อสถานการณ์ปัญหาและการยอมรับของกลไกที่เกี่ยวข้อง เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ข้อเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ได้จากการระดมความคิดของเครือข่าย ถูกนำไปปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อเสนออื่นไม่เพียงเสนอต่อหน่วยงานภาครัฐเท่านั้น แต่ยังเป็นข้อเสนอที่จะต้องมียุทธศาสตร์/กลุ่ม/องค์กร จากทั้งภาควิชาการและภาคประชาชน เข้ามาร่วมนำไปปฏิบัติด้วยแล้ว ความตระหนักต่อสถานการณ์ปัญหาและการยอมรับในเป้าหมายร่วมจึงยิ่งสำคัญมากขึ้น เนื่องจากการทำงานโดยองค์กรใดองค์กรหนึ่งซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบตามกฎหมาย หากข้อเสนออื่นมีความสอดคล้องกับเป้าหมายและภารกิจขององค์กร ก็จะเป็นการทำงานที่ตอบสนองต่อเป้าหมายขององค์กรไปด้วย ข้อเสนออื่นก็จะถูกนำไปปฏิบัติได้ง่าย แต่เมื่อเป็นข้อเสนอที่ต้องทำงานร่วมกันระหว่างองค์กร/กลุ่ม ที่มีความแตกต่างทั้งทางด้านวัฒนธรรมการทำงาน และความเข้มแข็งหรือ

ศักยภาพในการทำงาน ก็จะต้องมีการสร้างให้เกิดความตระหนักร่วมกันถึงความจำเป็นในการที่จะต้องดำเนินการ

รูปแบบของการสร้างความตระหนัก หรือการสร้างข้อตกลงร่วมของเครือข่ายในพื้นที่ย่อยต่างๆ จะมีความแตกต่างกันไปตามบริบทของพื้นที่ เช่น การจัดทำธรรมนูญสุขภาพตำบลชะแล้ ในพื้นที่คาบสมุทรสติงพระ ซึ่งมีการบรรจุนโยบายของชุมชนเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนและอาหารปลอดภัยของชุมชนเอาไว้ โดยมีกระบวนการพัฒนาขึ้นจากการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นธรรมนูญประจำบ้าน ที่มีอยู่ประจำทุกครัวเรือน และถูกคาดหวังให้เป็นค่านิยมพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันของชุมชน เช่นเดียวกับธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิ ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่เป็นการขับเคลื่อนในระดับภูมินิเวศลุ่มน้ำ ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ตลอดสายน้ำตั้งแต่ต้นน้ำไปจนถึงปลายน้ำ เป็นต้น

2.4 การกำหนดนโยบาย : ตัดสินใจร่วมกัน

การกำหนดนโยบาย : ตัดสินใจร่วมกัน เป็นกลุ่มย่อยที่ 2 ของกลุ่มแนวคิดกระบวนการนโยบาย ซึ่งเป็นส่วนประกอบของแนวคิดหลัก “กระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการความปลอดภัยทางอาหาร” กลุ่มย่อยนี้ประกอบด้วยแนวคิด (concept) ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ แนวคิดที่ 1 เครือข่ายและข้อเสนอจากพื้นที่ย่อย ซึ่งเป็นเงื่อนไข/สถานการณ์ (Conditions) ของกลุ่มย่อยนี้ แนวคิดที่ 2 การปรึกษาหารือของเครือข่ายระดับจังหวัด ซึ่งจัดอยู่ในปฏิบัติการตอบสนอง (Actions/interactions) และแนวคิดที่ 3 เป้าหมายและนโยบายของเครือข่าย ซึ่งจัดเป็นผลที่ตามมา (Consequence) ของกลุ่มย่อย ดังแสดงในตาราง 4.4

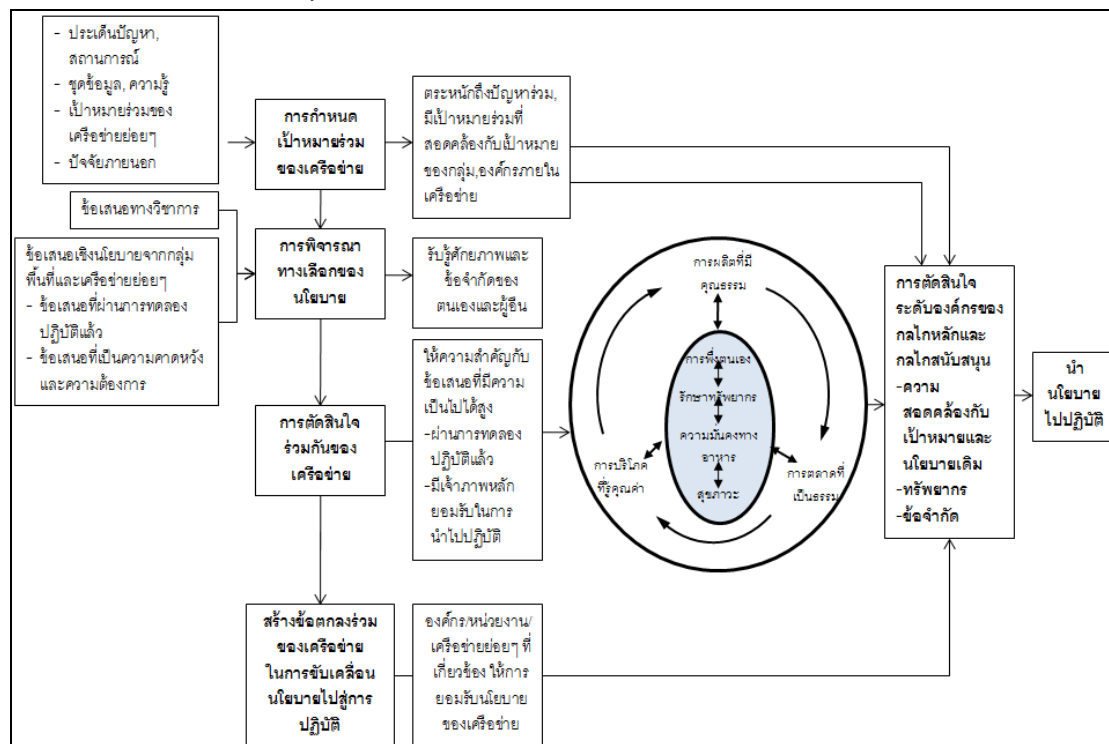
ตาราง 4.4 การกำหนดนโยบาย : ตัดสินใจร่วมกัน

Conditions	Actions/Interactions	Consequence
<p>เครือข่ายและข้อเสนอจากพื้นที่ย่อย</p> <p>1. ใช้เครือข่ายเป็นตัวตั้ง โดยการรวมเครือข่ายพื้นที่ย่อยแต่ละภูมินิเวศเข้าด้วยกัน เป็นเครือข่ายระดับจังหวัด เครือข่ายแนวราบ ทุกฝ่ายมีฐานะที่เท่าเทียมกัน</p>	<p>การปรึกษาหารือของเครือข่ายระดับจังหวัด</p> <p>1. สร้างความตระหนักถึงปัญหาร่วม</p> <p>2. การกำหนดเป้าหมายร่วมกันของเครือข่าย เพื่อผลักดันให้เกิดการมองภาพรวมของการแก้ปัญหาในระดับจังหวัด</p>	<p>เป้าหมายและนโยบายของเครือข่าย</p> <p>1. ความตระหนักถึงปัญหาร่วม หรือประเด็นร่วมของเครือข่าย</p> <p>2. เป้าหมายร่วมของเครือข่าย</p>

ตาราง 4.4 การกำหนดนโยบาย : ตัดสินใจร่วมกัน (ต่อ)

Conditions	Actions/Interactions	Consequence
2. พิจารณาประเด็นปัญหา สถานการณ์ ชุดข้อมูล ความรู้และข้อเสนอจาก พื้นที่ย่อย เป็นข้อมูลพื้นฐาน ในการตัดสินใจ กลไกประสานงานเป็น ตัวกระตุ้นกระบวนการ	3. พิจารณาทางเลือกข้อเสนอ เซึ่งนโยบาย 4. การตัดสินใจร่วมกันเพื่อให้ เกิดการยอมรับของทุกฝ่าย	3. นโยบายของเครือข่ายใน การพัฒนาระบบการ จัดการอาหารปลอดภัย 3.1 การผลิตที่มีคุณธรรม พึ่งตนเองได้ 3.2 การตลาดที่เป็นธรรม มี คุณค่าและยั่งยืน 3.3 การบริโภคอย่างรู้คุณค่า 4. เครือข่ายรับรู้คุณค่าซึ่งกัน และกัน

ผู้วิจัยได้สรุปความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ในกลุ่มย่อยนี้ ในรูปแบบของ
 แผนภาพเพื่ออธิบายปรากฏการณ์กำหนดนโยบาย : ตัดสินใจร่วมกัน ดังภาพ 4.4

ภาพ 4.4 รูปแบบการกำหนดนโยบาย : ตัดสินใจร่วมกัน

2.4.1 การกำหนดนโยบาย: เครือข่ายและข้อเสนอจากพื้นที่ย่อย

2.4.1.1 ใช้เครือข่ายเป็นตัวตั้ง โดยการรวมเครือข่ายพื้นที่ย่อยแต่ละภูมิภาคเข้าด้วยกันเป็นเครือข่ายระดับจังหวัด เครือข่ายแนวราบ ทุกฝ่ายมีฐานะที่เท่าเทียมกัน

องค์ประกอบของแกนนำเครือข่ายหรือคณะทำงาน รวมถึงผู้เข้าร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบายของเครือข่าย พบว่าเป็นรูปแบบของการใช้เครือข่ายเป็นองค์ประกอบหลักของกระบวนการ การจัดโครงสร้างของเครือข่าย ประกอบด้วยแกนนำของกลุ่ม/องค์กรที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตลอดวงจรอาหาร คือ กลุ่ม/เครือข่ายผู้ผลิต ผู้ประกอบการ ผู้บริโภค และผู้สนับสนุนคือหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การจัดโครงสร้างองค์ประกอบของเครือข่ายที่เหมาะสม ตั้งแต่ในช่วงของการกำหนดนโยบาย เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ที่จะนำไปสู่การทำให้เกิดการยอมรับนโยบายและนำไปสู่การปฏิบัติ

การให้ความสำคัญกับแกนนำของกลุ่ม/องค์กร และใช้ศักยภาพของผู้นำกลุ่มต่างๆ อย่างเต็มพื้นที่ ทำให้การขยายความคิดสู่กลุ่มย่อยๆ หรือระดับชุมชนนั้นทำได้ง่ายขึ้น เนื่องจากการมีผู้นำที่เข้มแข็งทั้งในเชิงของวิสัยทัศน์และการได้รับการยอมรับนับถือจากประชาชน แกนนำกลุ่มต่างๆ ที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายซึ่งเป็นประเด็นร่วมของเครือข่าย จากนั้นจึงนำไปผลักดันให้เกิดการปฏิบัติ โดยใช้กลุ่ม/องค์กรของตนเป็นกลไกในการดำเนินการจะทำให้เกิดการขยายผลให้กระจายออกไปในพื้นที่ต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว

การเข้าร่วมเครือข่ายของแกนนำกลุ่มต่างๆ เป็นไปด้วยความสมัครใจ และมีความเสมอภาคกันในการเสนอความคิดเห็น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการทำงานร่วมกัน ในแง่มุมมองของวิสัยทัศน์และวิธีการดำเนินงานที่จะร่วมกันผลักดันให้เป้าหมายร่วมของเครือข่ายเป็นไปตามที่คาดหวัง โดยใช้การประสานงานที่ดีและการมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

2.4.1.2 พิจารณาประเด็นปัญหา สถานการณ์ ชุดข้อมูลความรู้และข้อเสนอจากพื้นที่ย่อยเป็นข้อมูลพื้นฐานในการตัดสินใจ

ผลที่ได้จากการปรึกษาหารือในพื้นที่ย่อยทั้ง 4 พื้นที่ ซึ่งจะมีข้อเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาเกษตรและอาหารปลอดภัย ซึ่งไม่สามารถดำเนินการได้เองในพื้นที่ย่อย คณะทำงานกลางจะดำเนินการรวบรวมข้อเสนอจากทุกพื้นที่ จัดกลุ่มประเด็นทั้งในเชิงปัญหาและเชิงกลไกการแก้ปัญหา และสังเคราะห์ร่วมกับสถานการณ์ปัญหา และข้อมูล ความรู้ที่มีอยู่ เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายที่จะนำเสนอต่อการประชุมเครือข่ายระดับจังหวัด ซึ่งประกอบด้วยแกนนำจากเครือข่ายพื้นที่ย่อยทั้งหมด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการพิจารณาและตัดสินใจร่วมกัน เป็นนโยบายของเครือข่ายที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหาของพื้นที่ ในบางประเด็นสามารถให้การเชื่อมโยง

ความต้องการของพื้นที่หนึ่ง เพื่อตอบสนองต่อปัญหาของอีกพื้นที่หนึ่งได้ เช่น การจับคู่เครือข่ายผู้ผลิตในพื้นที่ตอนล่าง และเครือข่ายผู้บริโภคในพื้นที่เมือง เป็นต้น ซึ่งกลไกในแต่ละพื้นที่สามารถประสานงานกันได้โดยตรง หรือในบางครั้งอาจต้องมีกลไกที่ช่วยประสานงานในการจัดทำข้อมูล เพื่อให้สามารถดำเนินการได้ง่ายขึ้น

การประชุมเครือข่ายระดับจังหวัดนอกจากเป็นการเชื่อมโยงระหว่างประเด็นปัญหา ข้อเสนอจากพื้นที่ย่อย และผู้สนับสนุนแล้ว ยังเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของเครือข่ายถึงศักยภาพและข้อจำกัดของกลุ่ม/องค์กรตนเองและของเครือข่ายอื่นๆ เพื่อปรึกษาหารือร่วมกันถึงแนวทางการทำงานร่วมกันเพื่อเสริมจุดแข็ง-ลดจุดอ่อนของแต่ละฝ่าย และการสนับสนุนการทำงานซึ่งกันและกัน

2.4.1.3 กลไกประสานงานเป็นตัวกระตุ้นกระบวนการ

การจัดกระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่าย จำเป็นต้องมีกลไกที่จะริเริ่มในการประสานงานเพื่อให้เกิดการประชุม การปรึกษาหารือร่วมกัน โดยเฉพาะในการพัฒนากระบวนการนโยบายสาธารณะที่ต้องการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างเครือข่ายภาคประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐนั้น จะต้องก้าวข้ามภาวะแห่งอำนาจหรือการสั่งการตามสายการบังคับบัญชา รวมทั้งประเด็นของการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยนั้น ผู้เกี่ยวข้องตลอดวงจรอาหารค่อนข้างมีความหลากหลาย ประกอบด้วยหน่วยงานภาครัฐหลายหน่วยงาน องค์กรภาคเอกชน เครือข่ายประชาสังคม และองค์กรภาคประชาชน ดังนั้นกลไกที่จะทำหน้าที่ประสานงานหรือชวนคิดชวนคุยจะต้องมีลักษณะเป็นกลไกที่มีลักษณะเป็นกลาง ไม่ขึ้นตรงกับอำนาจหรือสายการบังคับบัญชาของหน่วยงานใดๆ และได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย

จากการทำงานของเครือข่ายเกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพจังหวัดสงขลา พบว่า กลไกที่จะทำหน้าที่เป็นกลไกประสานงานได้ดี คือ องค์กรภาควิชาการ หรือการใช้เครือข่ายประชาสังคมเป็นกลไกประสานงานโดยมีองค์กรวิชาการหนุนหลัง ซึ่งพบว่าทำให้องค์กรและเครือข่ายต่างๆ ให้การยอมรับ และให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

2.4.2 การปรึกษาหารือของเครือข่ายระดับจังหวัด

2.4.2.1 สร้างความตระหนักถึงปัญหาร่วม

ประเด็นปัญหาร่วมของภาคเกษตรในจังหวัดสงขลาค่อนข้างใกล้เคียงกัน เครือข่ายใช้กระบวนการสมัชชาสุขภาพในการกำหนดประเด็นร่วมในการขับเคลื่อน ซึ่งประกอบด้วยการจัดการประชุมสมัชชาย่อยในพื้นที่ระดับอำเภอ มีตัวแทนจากชุมชนเกษตรในพื้นที่และหน่วยงาน

ภาครัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ มาประชุมร่วมกันเพื่อกำหนดประเด็นที่เป็นปัญหาร่วมในการผลิตอาหารปลอดภัยในพื้นที่ โดยมีการจัดขึ้นในทุกอำเภอ และนำข้อเสนอจากเวทีย่อยทั้งหมด นำเสนอและตั้งกระทู้ร่วมกันในการประชุมสมัชชาสุขภาพระดับจังหวัด โดยมีตัวแทนจากเครือข่ายพื้นที่ทุกอำเภอเข้าร่วมการประชุม เพื่อกำหนดประเด็นการขับเคลื่อนร่วมกันในระดับจังหวัด

2.4.2.2 การกำหนดเป้าหมายร่วมกันของเครือข่าย เพื่อผลักดันให้เกิดการมองภาพรวมของการแก้ปัญหาในระดับจังหวัด

กระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการอาหารปลอดภัยของเครือข่ายเกิดขึ้นจากการมีเป้าหมายร่วมกันของคนในพื้นที่หรือสังคม ซึ่งอาจจะแตกต่างหลากหลายในแง่ของวิธีคิด แต่โดยภาพรวมแล้ว ลักษณะของเป้าหมายของการจัดกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา มี 2 ลักษณะ คือ เป้าหมายเชิงผลลัพธ์ และเป้าหมายเชิงการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน

- เป้าหมายเชิงผลลัพธ์ เป็นเป้าหมายที่ใช้การมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือหรือวิธีการที่จะจัดการให้เกิดระบบเกษตรและอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเชื่อมประสานทรัพยากรต่างๆ ในชุมชน โดยบุคคลที่เกี่ยวข้อง ให้ความสำคัญกับการออกแบบกิจกรรมต่างๆ โดยคำนึงถึงการเปิดโอกาสให้เครือข่ายต่างๆ และประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายอย่างเหมาะสม ซึ่งการออกแบบการมีส่วนร่วมในฐานะวิธีการที่จะสามารถสะท้อนภาพของการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง จะต้องให้ความสำคัญกับการสะท้อนมุมมองความเชื่อ และแนวปฏิบัติของบุคคลหลากหลายกลุ่มบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน ตลอดจนมีความเอาใจใส่เกี่ยวกับวิถีทางในการหลอมรวมจิตใจของผู้เข้าร่วมให้คำนึงถึงประโยชน์สาธารณะ และให้ความร่วมมือในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่ความมีสุขภาพของประชาชน มีความปลอดภัยทางอาหารและความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่จังหวัดสงขลา โดยการสร้างให้เกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติท่ามาหากิน ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านเกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพ การขยายผลรูปธรรมต้นแบบในทุกระดับ จากระดับครอบครัว ชุมชนและเครือข่าย

- เป้าหมายเชิงการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเน้นการออกแบบ “กระบวนการ” ต่างๆ โดยเปิดให้ประชาชนก้าวเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะอย่างเต็มรูปแบบ นับตั้งแต่การกระตุ้นให้ประชาชนมีความตระหนักเกี่ยวกับประเด็นปัญหาต่างๆ การพัฒนาระบบที่เอื้อต่อการสนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง และการพัฒนาระบบที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมในการกำหนดนโยบายและร่วมกันผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อน

นโยบายไปสู่การปฏิบัติ โดยมีการจัดระบบการสนับสนุนที่เหมาะสม อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติการดำเนินการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มประชาชนที่หลากหลายจำเป็นต้องใช้เวลานาน และจำเป็นต้องมีการวางระบบสนับสนุน (facilitation system) ที่เอื้อต่อการเปิดโอกาสให้ประชาชนในการแสดงความคิดเห็น และการตัดสินใจบนพื้นฐานของการเคารพสิทธิผู้อื่น ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนและสังคม โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีและความเท่าเทียมกันของสมาชิกคนอื่นๆ ในสังคม ในฐานะเจ้าของชุมชนร่วมกัน ตลอดจนการร่วมดำเนินการและรับผิดชอบกับผลต่างๆ ที่เกิดขึ้นร่วมกัน

2.4.2.3 การพิจารณาทางเลือกข้อเสนอเชิงนโยบาย

กระบวนการในการพิจารณาทางเลือกนโยบาย ใช้วิธีการปรึกษาหารือ การถกแถลงโดยใช้เหตุผล รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน บนพื้นฐานของข้อมูลความรู้จากประสบการณ์ของเครือข่าย การพิจารณาข้อเสนอในการแก้ไขปัญหาด้านเกษตรและอาหารปลอดภัย ซึ่งได้จากการจัดการประชุมสมัชชาย่อยในแต่ละอำเภอ โดยคณะทำงานวิชาการทำหน้าที่สังเคราะห์ข้อเสนอต่างๆ ซึ่งได้จากการประชุมในพื้นที่ทุกอำเภอ นำเสนอต่อที่ประชุมเพื่อให้เห็นภาพรวมร่วมกัน

1) ใช้ข้อมูลและองค์ความรู้จากชุดประสบการณ์ของพื้นที่เป็นฐาน

การได้มาซึ่งประเด็นร่วมในการทำงานของเครือข่าย จะต้องใช้ข้อมูลและความรู้เข้ามาเป็นองค์ประกอบสำคัญ จำเป็นต้องมีการจัดการความรู้ซึ่งปรากฏอยู่ใน 2 กระแสหลัก คือ ความรู้ที่ฝังแน่นที่ได้จากการสั่งสมประสบการณ์แบบชาวบ้าน และกระแสความรู้เชิงทฤษฎีในทางวิชาการ

การใช้ความรู้เชิงวิชาการในการหนุนเสริมความรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือองค์ความรู้ที่ได้จากชุดประสบการณ์การทำงานของเครือข่ายที่ผ่านมา เพื่อให้เกิดความชัดเจนและยืนยันปรากฏการณ์ที่มีอยู่ และความสอดคล้องกับความรู้เชิงวิชาการ ช่วยให้สังคมมองเห็นตัวอย่างรูปธรรมของปฏิบัติการจริงในพื้นที่และมองเห็นความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ เกิดความเชื่อถือ

การสะท้อนกิจกรรมหรือแบบอย่างของการปฏิบัติในพื้นที่ที่เป็นรูปธรรมลักษณะของการบอกเล่าเรื่องจริง ทั้งอย่างเป็นทางการผ่านการนำเสนอในเวทีการประชุม หรืออย่างไม่เป็นทางการในการเสนอความคิดเห็น การพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่ดำเนินการของตนเองกับผู้อื่นในระหว่างการศึกษาหารือ

การสรุปบทเรียนเรื่องจริงจากเครือข่ายอื่นๆ ในพื้นที่ภาคใต้ ซึ่งมีภูมิเนวใกล้เคียงกันเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น โดยแจกเป็นเอกสารหรือสื่ออื่นๆ เช่น วิดิทัศน์ เป็นต้น ที่มีการ

ดำเนินการเรื่อยมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งในระหว่างการประชุมสมัชชาสุขภาพ ทั้งระดับจังหวัดและระดับภาคใต้ (งานสร้างสุขภาพใต้) รวมทั้งในการจัดกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายผ่านศูนย์เรียนรู้ต่างๆ ในพื้นที่

2) รับฟังความคิดเห็นของทุกภาคีเครือข่าย

เมื่อองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมในเครือข่ายเป็นกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ที่มาจากหลากหลายกลุ่ม หลากหลายวัฒนธรรมและวิถีคิดในการทำงาน ซึ่งต่างคนต่างมีวิถีคิดหรือความคิดที่แตกต่างหลากหลายกันไป ทำให้บริบทของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขหรือความจำกัดของทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ต่างถูกแก่งแย่ง หากมองที่ประโยชน์ส่วนตนหรือประโยชน์เฉพาะกลุ่มตน ก็จะนำไปสู่การเอาเปรียบ ใครมีอำนาจมากกว่าก็จะเป็นฝ่ายกอบโกยเอาประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเกินสมควร ทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคมขึ้นมา ดังนั้นการสร้างกระบวนการที่ทำให้เกิดการรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อปรับทัศนคติในการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของการมีความแตกต่างทางความคิด เพื่อหาแนวทางการจัดการที่จะทำให้เกิดความสมดุล

การใช้เป้าหมายร่วมเป็นทิศทางการทำงานของเครือข่าย จะทำให้กลุ่ม/องค์กรต่างๆ มองเห็นภาพความเชื่อมโยงการทำงานระหว่างงานประจำของตนกับทิศทางการทำงานของเครือข่ายได้ชัดเจน ดังนั้นการพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายหรือประเด็นร่วมของเครือข่าย จึงต้องพิจารณาความสอดคล้องกับเป้าหมายร่วมของเครือข่ายเป็นสิ่งสำคัญ

การพิจารณาความสอดคล้องกับสถานการณ์ ทั้งสถานการณ์ของปัญหาและบริบทที่เกี่ยวข้อง จะเน้นการใช้ผลกระทบจากบริบทการเปลี่ยนแปลงชี้ให้เห็นประเด็น ในกระบวนการกำหนดประเด็นร่วมของเครือข่าย นอกจากจะต้องมีการเตรียมการด้านข้อมูลของสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องด้านเกษตรและอาหารปลอดภัย เพื่อเป็นข้อมูลนำเข้าสู่กระบวนการปรึกษาหารือแล้ว การเปิดโอกาสให้แกนนำกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ได้นำเสนอความคิดเห็นถึงบริบทที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนและวิถีการทำงานในหลากหลายรูปแบบ ทั้งในด้านที่เป็นปัญหาและสิ่งดีๆ ที่มีอยู่ ในพื้นที่ ปราบกฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ชี้แนะให้ คน องค์กร หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมองเห็นว่า จะมีหนทางในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาได้อย่างไร รวมถึงการใช้สถานการณ์ที่เป็นโอกาสให้เป็นประโยชน์ในการทำงานของเครือข่าย โดยใช้ข้อมูลและองค์ความรู้จากชุดประสบการณ์ของพื้นที่เป็นฐาน

ความสำคัญของประเด็นที่มีความครอบคลุมการจัดการตั้งแต่ต้นทางจนถึงปลายทาง ในการปรึกษาหารือ เพื่อหาประเด็นร่วมที่มีความสำคัญและครอบคลุมการจัดการอาหารปลอดภัยตั้งแต่ต้นทางจนถึงปลายทาง จะทำให้สามารถใช้ศักยภาพของเครือข่ายในการร่วมกัน

แก้ไขปัญหาก็ได้อย่างเต็มที่ กระบวนการในการปรึกษาหารือเพื่อกำหนดประเด็นร่วมของเครือข่ายนั้น ทุกๆ ฝ่ายที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในประเด็นปัญหาตั้งแต่ต้นทางจนถึงปลายทาง ทั้งในส่วนของภาคประชาชน หน่วยงานของรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และนักวิชาการ ซึ่งแต่ละภาคส่วนจะต้องมีความเข้าใจในปัญหาร่วมกัน มองปัญหาอย่างเข้าใจถึงความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกันกับบริบทแวดล้อมรอบข้าง มีการเรียนรู้ถึงศักยภาพที่มีและนำศักยภาพนั้นๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับชุมชนหรือพื้นที่

องค์ความรู้ที่จะต้องใช้เพื่อการพัฒนา จะต้องสร้างมาจากกระบวนการมีส่วนร่วมตั้งแต่ในระดับพื้นที่ย่อย โดยอาศัยกระบวนการที่ให้ชาวบ้านได้มีการสะท้อนข้อมูลของชาวบ้านออกมามากที่สุด จึงจะทำให้เห็น โยบายพัฒนาที่เกิดขึ้นเป็นนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนอย่างแท้จริง โดยการหนุนเสริมกระบวนการจากนักวิชาการที่จะเป็นผู้เอื้อให้เกิดการใช้เครื่องมือในกระบวนการดังกล่าว การช่วยในการจัดการข้อมูลจากระดับพื้นที่ย่อย ขึ้นสู่กระบวนการกำหนดประเด็นร่วมในระดับเครือข่าย จะต้องมีการจัดการข้อมูลที่เหมาะสม เพื่อกำหนดนโยบายสาธารณะที่มีความสำคัญและครอบคลุมการจัดการตลอดเส้นทางของวงจรอาหาร

3) มีความเป็นไปได้บนพื้นฐานของการมีเจ้าภาพหลักรับผิดชอบในการนำไปปฏิบัติ

ในการพิจารณาความเป็นไปได้ของนโยบายที่จะนำไปสู่การปฏิบัตินั้น ประเด็นสำคัญคือจะต้องมีเครือข่ายเป็นเจ้าภาพหลักรับผิดชอบในการนำไปปฏิบัติ กระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม ให้ความสำคัญกับเครือข่ายการทำงาน ดังนั้นจึงพบว่าประเด็นร่วมของเครือข่าย เป็นภาพความคิดที่เกิดขึ้นในลักษณะให้เครือข่ายร่วมคิดและหาความชัดเจนในข้อมูล เพื่อสะท้อนประเด็นร่วม การดำเนินการในลักษณะเช่นนี้ทำให้เครือข่ายได้มีส่วนร่วมและทำให้เชื่อมโยงถึงความรับผิดชอบร่วมกันในการดำเนินการ เพื่อบรรลุเป้าหมายของการพัฒนานโยบายสาธารณะในฐานะที่เป็นเจ้าของประเด็นร่วมกัน ซึ่งจะทำให้เกิดความยั่งยืนต่อไปได้

2.4.2.4 การตัดสินใจร่วมกันเพื่อให้เกิดการยอมรับของทุกฝ่าย

ในกระบวนการนโยบายสาธารณะที่ต้องการให้เกิดการมีส่วนร่วมในการนำนโยบายไปปฏิบัติด้วยนั้น การเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้เข้ามาร่วมกันตัดสินใจกำหนดประเด็นร่วมของเครือข่ายที่จะขับเคลื่อนร่วมกันนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็น เนื่องจากกระบวนการในการกำหนดนโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติ มีความต่อเนื่องและเชื่อมโยงกันอย่างมาก การให้ความสำคัญกับการพิจารณาทางเลือกนโยบายที่มีเจ้าภาพหลักในการนำไปปฏิบัติ ซึ่งได้เข้ามาร่วมในกระบวนการตัดสินใจด้วยนั้น จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติ การเจรจาต่อรองด้วยเหตุผลจะทำให้เกิดการเรียนรู้ของเครือข่ายถึงโอกาสและ

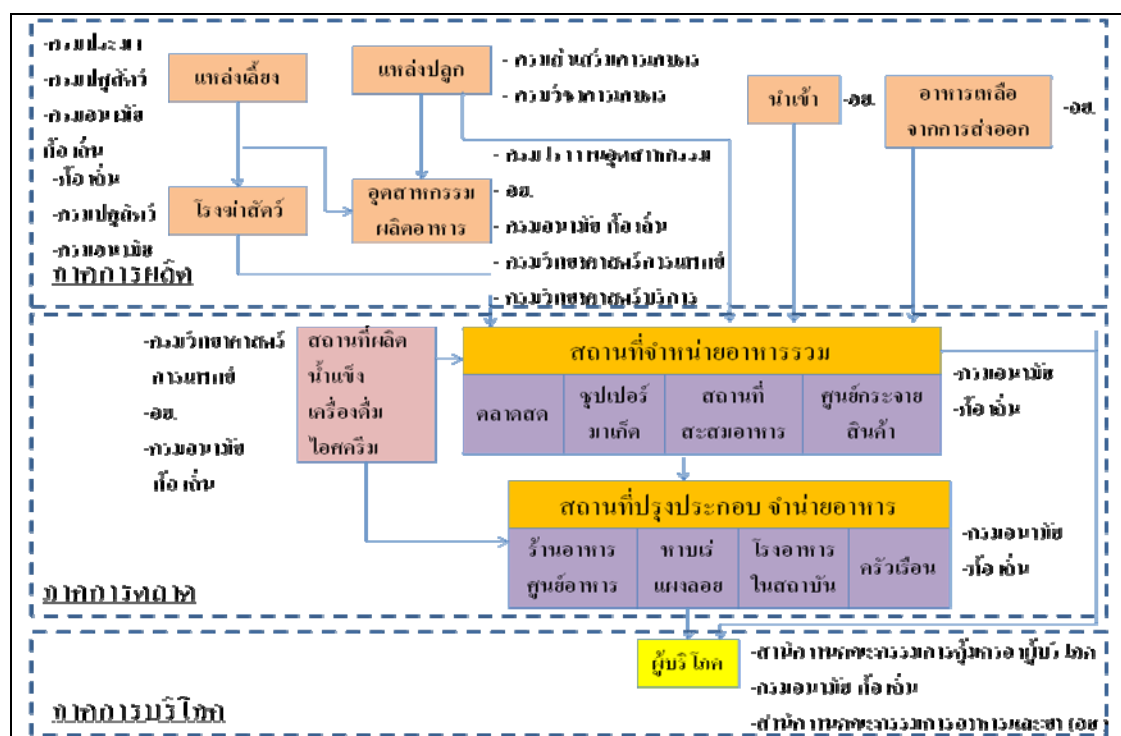
ข้อจำกัดต่างๆ ที่มีอยู่ในระบบและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงนโยบายให้สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และได้รับการยอมรับจากกลุ่ม/องค์กรที่จะทำหน้าที่ในการนำไปปฏิบัติ

2.4.3 เป้าหมายและนโยบายของเครือข่าย

แนวคิดนี้แสดงให้เห็นถึง ประเด็นร่วมของเครือข่ายที่สอดคล้องกับภารกิจของแต่ละกลุ่ม ซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติการตอบสนองต่อประเด็นปัญหา ดังนี้

2.4.3.1 ความตระหนักถึงปัญหาร่วม หรือประเด็นร่วมของเครือข่าย

การจัดการอาหารปลอดภัยตลอดวงจรอาหาร ประกอบด้วยระบบย่อย 3 ระบบ คือ การผลิต การตลาด และการบริโภค ซึ่งมีกลุ่ม/องค์กร/เครือข่าย ที่ดำเนินการอยู่ในแต่ละระบบ แต่ละระบบมีเป้าหมายการทำงานของตัวเอง โดยมีหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับแต่ละระบบ หลายหน่วยงาน ดังแสดงในภาพ 4.5

ภาพ 4.5 หน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องในวงจรอาหาร

การสร้างความร่วมมือในการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย จะต้องสร้างความตระหนักถึงปัญหาร่วมหรือประเด็นร่วมของเครือข่าย เพื่อให้เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน นำไปสู่การแลกเปลี่ยนทรัพยากรในการทำงานร่วมกัน ทั้งในด้านข้อมูล ความรู้ บุคลากร และการใช้ทรัพยากรร่วมกัน

2.4.3.2 เป้าหมายร่วมของเครือข่าย

เป้าหมายร่วมของสภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในระดับกลุ่มพื้นที่จนถึงการตั้งกระทรวงในระดับเป้าหมายร่วมของเครือข่าย มีความครอบคลุมเป้าหมายเพื่อการแก้ปัญหาด้านเกษตรกรรมยั่งยืนและอาหารปลอดภัยในภาพรวมของพื้นที่ โดยมีหลักคิดและปรัชญาที่เป็นแนวทางการทำงานคือการสร้างชีวิตและชุมชนผ่านการทำเกษตรที่มุ่งให้บรรลุผลที่มีชีวิตเป็นสุขอยู่อย่างพอเพียงด้วยธรรมะ ตามหลักศาสนานั้นๆ ที่ตนนับถือ อย่างเข้าใจและปฏิบัติถูกต้อง เชื่อมโยงให้เกิดการมีศีลธรรม มีการปฏิบัติและมีเทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติทำมาหากินตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านเกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพนำไปสู่การขยายผลในทุกระดับ จากระดับครอบครัว ชุมชนและเครือข่าย

ประเด็นหลักของเป้าหมายการทำงาน ซึ่งได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง มีประเด็นหลักของเป้าหมายที่สอดคล้องกัน คือ สุขภาพ คุณธรรม ความพอเพียง การพึ่งตนเองได้ รักษาฐานทรัพยากร และความมั่นคงทางอาหารของพื้นที่ ซึ่งมีความสอดคล้องกับเป้าหมายร่วมของเครือข่าย ดังแสดงในตาราง 4.5

ตาราง 4.5 เป้าหมายร่วมของเครือข่าย

เป้าหมายร่วมของเครือข่าย	เป้าหมายของแกนนำกลุ่ม/องค์กรภายในเครือข่าย
1. ปรับเปลี่ยนทัศนคติทำมาหากินตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง	<ul style="list-style-type: none"> - เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดีพึ่งตนเองได้ (K1-1, 1:81) - เพื่อการพึ่งตนเองในชุมชน (K3-2, 13:5)
2. สร้างชุมชนเข้มแข็งด้านเกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพ	<ul style="list-style-type: none"> - อาหารปลอดภัยเป็นเรื่องของสุขภาวะทางจิตวิญญาณ วัฒนธรรม การรักษาฐานทรัพยากร เพื่อความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ (K2-2, 9:67; K3-9, 45:19; K3-7, 20:17) - คนในพื้นที่เดียวกันได้เข้าถึงอาหารที่ปลอดภัย (K1-1,1:49; K1-2, 5:8) - อาหารปลอดภัยต้องมีความปลอดภัยตั้งแต่การผลิตจนถึงผู้บริโภค (K3-5, 17:9; K3-6,19:2) - การสร้างเสริมสุขภาพเพื่อให้ประชาชนป่วยน้อยลง ลดภาระของระบบการรักษาพยาบาล คนในสังคมไม่ต้องเจ็บป่วยด้วยโรคที่เกิดจากการบริโภค (K2-2, 9:1; K2-1,7:10, K1-1, 1:80; K3-6,19:3; K3-3, 15:1, K3-1, 11:3)

ตาราง 4.5 เป้าหมายร่วมของเครือข่าย (ต่อ)

เป้าหมายร่วมของเครือข่าย	เป้าหมายของแกนนำกลุ่ม/องค์กรภายในเครือข่าย
3. ขยายผลรูปธรรมต้นแบบในทุก ระดับ จากระดับครอบครัว ชุมชนและเครือข่าย	- ขยายผลตัวอย่างเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ (K1-1, 1:5)

2.4.3.3 นโยบายของเครือข่ายในการพัฒนาระบบการจัดการอาหารปลอดภัย

2.4.3.3.1 การผลิตที่มีคุณธรรม-พึ่งตนเองได้

การผลิตที่มีคุณธรรม-พึ่งตนเองได้ หมายถึง การผลิตที่ใช้กระบวนการผลิตที่เอื้อต่อการรักษาฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ผู้ผลิตมีความรักและเอื้ออาทรต่อตนเองและผู้อื่น ผู้ผลิตมีคุณภาพชีวิตที่ดี ไม่พึ่งพิงอบายมุข ใช้ชีวิตอย่างพอเพียงและสามารถพึ่งตนเองได้ มีความภาคภูมิใจในการดำรงวิถีการเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพที่ประเสริฐ เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการผลิตอาหารหล่อเลี้ยงสังคม ยึดถือความเชื่อทางศาสนาเป็นพลังในการขับเคลื่อน มีคุณธรรมและมีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและต่อสังคม เนื่องจากการปรับวิถีการผลิตจากการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดศัตรูพืชมาเป็นการผลิตด้วยเกษตรอินทรีย์นั้น เกษตรกรจะต้องใช้ความอดทนและใช้แรงงานมากกว่า สาเหตุจากการใช้ปุ๋ยอินทรีย์และการกำจัดศัตรูพืชด้วยวิธีการทางชีวภาพนั้น จะเห็นผลช้ากว่า และต้องใช้ในปริมาณที่มากกว่า แต่เป็นผลดีต่อสุขภาพทั้งของผู้ผลิตเองและผู้บริโภค รวมถึงเป็นผลดีต่อการบำรุงดินในระยะยาว รวมถึงในช่วงการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตเป็นเกษตรที่เอื้อต่อสุขภาพนั้นในช่วงแรกจะทำให้ผลผลิตลดลง ดังนั้นเกษตรกรต้องปรับทัศนคติในการปรับวิถีการผลิตและวิถีชีวิตแบบองค์รวม ลดรายจ่ายในครอบครัว เน้นการพึ่งตนเองและการช่วยเหลือกัน เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้

1) รูปแบบการผลิต

รูปแบบของการผลิตทางการเกษตรที่เอื้อต่อสุขภาพในพื้นที่จังหวัดสงขลา มีหลากหลายรูปแบบ เช่น เกษตรกรรมยั่งยืน เกษตรอินทรีย์ การผลิตแบบสวนสมรม ซึ่งเป็นวิถีการผลิตที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมของชาวภาคใต้ แต่ละรูปแบบมีวิธีการที่แตกต่างกันในรายละเอียด เช่น เกษตรกรรมยั่งยืนและสวนสมรมมีวิธีการที่คล้ายกัน คือ มีการปลูกพืชหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน เพื่อให้พืชแต่ละชนิดซึ่งมีความสามารถต่างกัน ได้ดูแลกันเอง เช่น บางชนิดมีส่วนช่วยในการบำรุงธาตุอาหารแก่ดิน บางชนิดช่วยในการควบคุมศัตรูพืช เป็นต้น

เกษตรกรที่ใช้รูปแบบการผลิตแบบเกษตรกรรมยั่งยืน จะเน้นการผลิตเพื่อกินเองในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ไม่เน้นการจำหน่าย จึงไม่สนใจตลาดและผู้บริโภค เป็นการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของครอบครัว ไม่ผลิตเพื่อรองรับตลาด ส่วนการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์

เป็นการทำการเกษตรโดยใช้สารอินทรีย์ในการปรับปรุงดินและการป้องกันกำจัดศัตรูพืช แต่ในขณะเดียวกันก็อาจเป็นการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยวก็ได้

พื้นที่การเกษตรในภาคใต้ส่วนใหญ่ในปัจจุบัน ในส่วนที่เป็นพื้นที่สูงหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าพื้นที่ควนเขา ถูกปรับเป็นสวนยางพาราเป็นจำนวนมาก และกำลังขยายตัวอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการที่นโยบายของรัฐส่งเสริมให้มีการปลูกปาล์มน้ำมันในพื้นที่ ซึ่งทำให้พื้นที่การเกษตรเพื่ออาหารนั้นลดลงมากในปัจจุบัน ซึ่งเป็นที่น่ากังวลถึงความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ในอนาคต แต่ในขณะที่ยางพารามีราคาสูง ทำให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนไปปลูกยางพาราเป็นจำนวนมาก ซึ่งในการทำสวนยางส่วนใหญ่ใช้สารเคมีในการบำรุงดินและการกำจัดวัชพืช ดังนั้นหากจะปรับระบบการผลิตให้เอื้อต่อสุขภาพ ก็จะต้องพูดถึงการปรับระบบการผลิตในพื้นที่สวนยางให้เป็นป่ายาง เพื่อให้สามารถผลิตอาหารได้ด้วย และต้องมีการพัฒนาเทคนิคการผลิตยางพาราแบบไม่ใช้สารเคมีและการปลูกพืชอาหารแซมในสวนยางด้วย

การพึ่งตัวเองของเกษตรกรเป็นความมั่นคงและปกป้องพื้นที่การเกษตร วิธีการทำการเกษตรในรูปแบบเกษตรอินทรีย์หรือเกษตรยั่งยืน มีความจำเป็นต้องใช้แรงงานทั้งในการใส่ปุ๋ยชีวภาพ หรือปุ๋ยหมัก เพื่อปรับปรุงบำรุงดิน ซึ่งต้องใช้ในปริมาณมากกว่าปุ๋ยอินทรีย์ รวมถึงการกำจัดวัชพืช และศัตรูพืช ซึ่งต้องใช้แรงงานคนทำงานเป็นอย่างมาก ดังนั้นเกษตรกรจึงจำเป็นต้องมีการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกัน ดังเช่น เกษตรกรในพื้นที่ตำบลคูขุด อำเภอสติงพระ ซึ่งมีการรวมกลุ่มเกษตรกรทำนารวม หรือกลุ่มอิงพฤษ์ ตำบลจะทิ้งพระ อำเภอสติงพระ ซึ่งเป็นกลุ่มเกษตรกรประมาณ 20 ครัวเรือน เป็นสมาชิกของสมาคมเกษตรอินทรีย์วิถีไท มีหลักการในการทำการเกษตรคือ “ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก ที่เหลือแจกจ่ายญาติพี่น้องบ้านใกล้เรือนเคียง และขาย ถ่ายทอดความรู้ให้คนอื่นได้ใช้ประโยชน์” วัตถุประสงค์หลักในการรวมกลุ่มเพื่อการพึ่งตนเองและช่วยเหลือกันภายในพื้นที่ มีการใช้พื้นที่ว่างภายในหมู่บ้านให้เป็นประโยชน์เป็นแปลงรวมช่วยกันปลูกผัก เมื่อได้ผลผลิตก็นำแจกจ่ายแบ่งกันกิน ที่เหลือนำไปจำหน่ายที่ตลาดนัดและที่จุดจำหน่ายผักปลอดสารพิษในตัวอำเภอ

2) การพัฒนาปัจจัยการผลิต

การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตจากเกษตรเคมีมาเป็นการเกษตรที่เอื้อต่อสุขภาพ ซึ่งไม่ใช้สารเคมีในขั้นตอนการผลิตนั้น จะต้องมีการพัฒนาปัจจัยการผลิตในด้านต่างๆ เพื่อให้เกษตรกรสามารถปฏิบัติได้จริง และมีการจัดกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการปฏิบัติถ่ายทอดความรู้ซึ่งกันและกันในเครือข่ายผู้ผลิต โดยใช้กลไกสำคัญคือศูนย์เรียนรู้ในระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และศูนย์เรียนรู้ระดับชุมชน ซึ่งในการสนับสนุนการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อปรับพฤติกรรมการผลิตนี้ หน่วยงานภาครัฐ เช่น เกษตรและสหกรณ์จังหวัด และองค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่น ได้เข้ามาสนับสนุนการจัดกระบวนการเรียนรู้ฯ ดังกล่าว ทั้งในการส่งแกนนำเครือข่ายเกษตรกรในพื้นที่ มาร่วมกระบวนการที่ศูนย์เรียนรู้ระดับจังหวัด แล้วนำความรู้ที่ได้กลับไปถ่ายทอดในระดับชุมชน เพื่อให้เกิดกระบวนการถ่ายทอดความรู้ต่อเนื่องจากระดับจังหวัดไปสู่ระดับชุมชน และระดับครอบครัวต่อไป รวมถึงการสนับสนุนให้เกิดการปฏิบัติในการพัฒนาปัจจัยการผลิตในระดับพื้นที่ และสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อถ่ายทอดประสบการณ์การผลิต ด้วยกระบวนการเยี่ยมแปลง การสาธิต และใช้สมาชิกสุขภาพทางอากาศ เป็นเครื่องมือในการสื่อสารความรู้ออกสู่สังคมวงกว้างอย่างสม่ำเสมอ การพัฒนาปัจจัยการผลิตในด้านต่างๆ มีดังนี้

- การพัฒนาเทคนิคการปรับปรุงดิน
- การพัฒนาเทคนิคในการควบคุมศัตรูพืช
- การรักษาพันธุกรรมพืชท้องถิ่นและการพัฒนาพันธุ์ การส่งเสริมให้มีการรักษาพันธุกรรมพืชท้องถิ่น และการพัฒนาพันธุ์ เป็นสิ่งที่เครือข่ายเกษตรกรมยังยั้งให้ความสำคัญ

เพราะเมล็ดพันธุ์ถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อระบบเกษตรกรรม โดยเฉพาะพันธุกรรมที่มาจากธรรมชาติ เนื่องจากพันธุกรรมเหล่านี้จะมีลักษณะที่ทนทานต่อสภาพแวดล้อมที่มีความแปรปรวน มีความต้านทานโรคสูง และมีคุณสมบัติหลายประการที่เหมาะสมต่อการนำมาปรับปรุงเพื่อพัฒนาพันธุ์ให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ เช่น การเพิ่มผลผลิต การปรุงแต่งรสชาติ การพัฒนาช่วงเวลาการให้ดอกออกผล รูปลักษณะสีสัณ หรือความทนทานต่อโรคและศัตรูตามธรรมชาติของพื้นที่ เป็นต้น

3) การพัฒนาระบบข้อมูล

การจัดการเกษตรอินทรีย์เป็นรูปแบบการจัดการในระดับครัวเรือน และระดับกลุ่ม ไม่ใช่เกษตรอุตสาหกรรมหรือเกษตรเชิงพาณิชย์เป็นหลัก เกษตรกรที่ใช้แนวคิดเกษตรอินทรีย์ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย มีพื้นที่เพาะปลูกพืชอาหารไม่มาก ทำให้ต้องสร้างเครือข่ายร่วมกันวางแผนการผลิตเพื่อรองรับตลาด ดังนั้นจึงต้องมีการพัฒนาระบบข้อมูลเครือข่ายผู้ผลิต เพื่อรองรับการสื่อสารและการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบกลุ่ม และพัฒนาข้อมูลการผลิตในเชิงพื้นที่ตามฤดูกาล เพื่อให้เครือข่ายเกษตรกรสามารถร่วมกันวางแผนการผลิตในภาพรวมของจังหวัด เพื่อให้สามารถรองรับตลาดได้ตลอดปี และสามารถนำไปสู่การเชื่อมโยงกับข้อมูลการบริโภคของเครือข่ายผู้บริโภคต่อไป โดยเน้นการผลิตเพื่อให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองและรวมกลุ่มช่วยเหลือกัน และสร้างอุดมการณ์ร่วมในระบบการผลิตที่มีคุณธรรม

การเปิดรับเครือข่ายใหม่ๆ และเปิดโอกาสให้สามารถยกระดับการผลิตให้ปลอดภัย เนื่องจากเกษตรกรในบางพื้นที่ยังมีการผลิตแบบใช้สารเคมีอยู่ ซึ่งจะต้องเปิดโอกาสให้เข้า

สู่กระบวนการเรียนรู้เพื่อการปรับวิธีการผลิตต่อไป เพื่อเป็นการขยายเครือข่ายและสร้างโอกาสให้ เกิดการเรียนรู้และพัฒนากระบวนการผลิตให้ปลอดภัย

2.4.3.3.2 การตลาดที่เป็นธรรม มีคุณค่าและยั่งยืน

1) การพัฒนาระบบการตลาดที่เป็นธรรม

การตลาดที่เป็นธรรม หมายถึง ตลาดที่มีสัมพันธภาพระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค เป็นแกนหลักในการดำเนินการ การกำหนดราคาสินค้าเป็นไปเพื่อให้เกิดความยุติธรรมสำหรับทั้ง ผู้ผลิตและผู้บริโภค ผู้ผลิตได้รับค่าตอบแทนในราคาสินค้าที่คิดคำนวณค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการผลิต ซึ่งเป็นการลงทุนทั้งในด้านเวลาการทำงาน แรงงาน เครื่องมือที่ใช้ไป ไม่ยึดตามหลักอุปสงค์-อุปทาน แบบตลาดปกติทั่วไป เนื่องจากรูปแบบการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์หรือเกษตรยั่งยืน จะต้องใช้แรงงานมากกว่าการใช้สารเคมี และต้องใช้ระยะเวลาที่มากกว่า ในการเพาะปลูกกว่าที่จะ สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ จึงทำให้สามารถผลิตได้น้อยกว่า แต่ในขณะเดียวกันผู้บริโภคก็จะมั่นใจ ในคุณภาพและความปลอดภัยของผลผลิตได้ แต่ในขณะเดียวกันระบบราคาก็จะต้องไม่เป็นไปเพื่อ การค้ากำไรที่เกินควรหรือเป็นการเอาเปรียบผู้บริโภค การกำหนดราคาอย่างเป็นธรรมจะทำให้ ผู้ผลิตสามารถดำรงวิถีการผลิตที่ปลอดภัยเอาไว้ได้ในระยะยาว รวมถึงการเปิดช่องทางและสร้าง แรงจูงใจให้ผู้ผลิตรายอื่นๆ ได้ปรับตัวกิจกรรมและยกระดับการผลิตให้เป็นการเกษตรที่เอื้อต่อ สุขภาพด้วย เกิดการขยายเครือข่ายออกไปเรื่อยๆ ดังนั้นตลาดที่เป็นธรรมยังต้องสามารถรองรับ ผู้ผลิตรายย่อยในชุมชนได้

การตลาดที่เป็นธรรมยังหมายถึงการผลิตอย่างพอเพียงต่อการบริโภคในพื้นที่ ดังนั้นจึงต้องมีระบบการจัดการที่เหมาะสม รวมถึงมีการพัฒนาระบบข้อมูลการผลิตในเชิงพื้นที่ และเชิงฤดูกาล และวางแผนการผลิตร่วมกันระหว่างเครือข่ายเกษตรกรในพื้นที่ต่างๆ ที่มีศักยภาพ ในการผลิตต่างกันในแต่ละช่วงฤดูกาล เพื่อรองรับการบริโภคภายในจังหวัดตลอดทั้งปี เพื่อให้ ตลาดมีความต่อเนื่อง

การตลาดที่เป็นธรรม ผู้บริโภคจะารู้จักถึงราคาแห่งของสินค้าตั้งแต่โครงสร้าง การผลิต ผู้บริโภคพึงพอใจในการซื้อสินค้าซึ่งรู้จักที่มาและมั่นใจในคุณภาพ และมีช่องทางที่ ผู้บริโภคทั่วไปสามารถเข้าถึงได้ซึ่งมีความเหมาะสมกับพฤติกรรมผู้บริโภคในแต่ละพื้นที่ เนื่องจากรูปแบบพฤติกรรมผู้บริโภคในเมืองและในชนบทที่มีความแตกต่างกัน การตลาดแบบนี้ จะทำให้ผู้บริโภคสามารถเข้าถึงผลผลิตที่ปลอดภัยในราคาที่เป็นธรรม

การตลาดที่เป็นธรรม ยังมุ่งสร้างกระบวนการเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายผู้ผลิตกับ ผู้บริโภค เพื่อสร้างสัมพันธภาพโดยตรงระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภคให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อ

นำไปสู่ความเอื้ออาทรและความไว้วางใจซึ่งกันและกันระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคในพื้นที่ ทั้งนี้ นอกจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การใช้ตลาด เป็นพื้นที่สาธารณะในการจัดกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกัน หรือการจัดกิจกรรมทัวร์ผู้บริโภคเยี่ยมชมแปลง เพื่อสร้างการเรียนรู้และสร้างความมั่นใจแก่ผู้บริโภค การสื่อสารทางสังคมจะเข้ามามีบทบาทสำคัญ ในกระบวนการนี้ เป็นการสื่อสารเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้แก่สังคมโดยรวม การถ่ายทอดกิจกรรมการเรียนรู้ออกไปสู่สังคมในวงกว้าง จะช่วยสร้างการรับรู้และสร้างแรงจูงใจแก่ผู้บริโภคทั่วไปที่จะเข้ามา ร่วมกิจกรรม เพื่อนำไปสู่การสร้างกระแสสังคมในการบริโภคอาหารปลอดภัยและสามารถใช้ กลไกการตลาดเป็นตัวขับเคลื่อนระบบได้ในอนาคต

2) การพัฒนารูปแบบการตรวจสอบโดยเครือข่าย ที่เอื้อให้เกิดการยกระดับการผลิต

ระบบการตรวจสอบเฝ้าระวังการปนเปื้อนในอาหาร เป็นบทบาทหน้าที่ในการ ดำเนินงานปกติของหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งมีหลายกระทรวง และหลายกรมที่มีหน้าที่ต้องดำเนินการ ในส่วนต่างๆ ของวงจรอาหาร ประเทศไทยมีนโยบายที่เกี่ยวข้องกับอาหารปลอดภัย โดยมี หน่วยงานหลักที่รับผิดชอบดำเนินการตามนโยบายคือกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวง สาธารณสุข และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งต้องถ่ายระดับหน้าที่เหล่านั้นลงไปดำเนินการใน พื้นที่ผ่านหน่วยงานย่อยต่างๆ ของกระทรวง โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีหน้าที่ด้านการ ส่งเสริมการเกษตร พัฒนากระบวนการผลิตในภาคเกษตรกรรม การตรวจรับรองกระบวนการผลิต ในระดับฟาร์ม (GAP) และการตรวจรับรองคุณภาพผลผลิตด้วยมาตรฐาน (Q) โดยมีสำนักงาน เกษตรและสหกรณ์จังหวัดเป็นกลไกประสานงานของหน่วยงานในกระทรวงเดียวกันภายในจังหวัด กระทรวงสาธารณสุข มีหน้าที่ตรวจสอบเฝ้าระวังความปลอดภัยตั้งแต่ในส่วนของการแปรรูป แหล่งจำหน่ายจนถึงผู้บริโภค รวมทั้งการตรวจสอบอาหารนำเข้า โดยการตรวจสอบการปนเปื้อน ในอาหาร การอบรมผู้ประกอบการและการตรวจสอบแหล่งแปรรูปและแหล่งจำหน่าย โดยการ ตรวจรับรอง GMP ในส่วนของอุตสาหกรรมการแปรรูปมีมาตรฐาน HACCP เข้ามาเป็นตัวควบคุม คุณภาพและจัดการความเสี่ยงในระบบอุตสาหกรรมการแปรรูปอาหาร เป็นหน้าที่ตาม พระราชบัญญัติอาหารแห่งชาติ ซึ่งมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับเทศบาลเมืองและเทศบาลนคร เป็นกลไกการดำเนินการในบางส่วน โดยมีกรมโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาเกี่ยวข้องในส่วนของการ แปรรูปในส่วนที่เป็นโรงงานอุตสาหกรรม และสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค เข้ามา ดูแลในส่วนของการคุ้มครองผู้บริโภค จนกระทั่งรัฐบาลประกาศนโยบายอาหารปลอดภัยจากครัว ทั่วโลกใน พ.ศ. 2546 ก็มีการสร้างความร่วมมือในการทำงานที่ชัดเจนมากขึ้น โดยมีการทำ Roadmap อาหารปลอดภัย มียุทธศาสตร์การจัดการอาหารปลอดภัยที่ชัดเจนมากขึ้น ทั้งในส่วน ของกระทรวงสาธารณสุขและในส่วน of กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในปี พ.ศ. 2551 มีการออก

พระราชบัญญัติคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ เพื่อทำหน้าที่ดูแลในภาพรวมของการจัดการความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร

บทบาทหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐในการตรวจสอบและเฝ้าระวังคุณภาพอาหาร เป็นบทบาทหน้าที่ตามกฎหมายที่ต้องดำเนินการอยู่แล้ว แต่ในส่วนของความร่วมมือกับเครือข่ายภาคส่วนอื่นๆ นั้น เป็นการเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายในกิจกรรมการเปลี่ยนแปลงเพื่อเรียนรู้กระบวนการผลิต และสร้างความสัมพันธ์ ซึ่งสามารถผนวกเข้าอยู่ในการสำรวจเบื้องต้น ในการตรวจสอบคุณภาพการผลิตสนับสนุนการสร้างเครือข่ายผู้ประกอบการ เพื่อเชื่อมโยงกับเครือข่ายผู้ผลิตและผู้บริโภค เนื่องจากกระทรวงสาธารณสุขและเทศบาล มีบทบาทหน้าที่ในการอบรมให้ความรู้แก่ผู้ประกอบการและตรวจสอบเฝ้าระวังสุขลักษณะของแหล่งปรุงจำหน่ายโดยมีกิจกรรมการจูงใจผู้ประกอบการ เช่น การมอบป้ายอาหารสะอาดรสชาติอร่อย ให้แก่ร้านอาหารที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน ดังนั้นจึงสามารถใช้ระบบการตรวจสอบเฝ้าระวังเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงเครือข่ายผู้ประกอบการเข้ากับเครือข่ายอื่นๆ และณรงค์การใช้วัตถุดิบภายในพื้นที่ เพื่อให้สามารถมั่นใจได้ในคุณภาพของวัตถุดิบ

การจัดกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายผู้ผลิตและการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้ผลิต ผู้บริโภคและผู้สนับสนุน จะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายและระหว่างเครือข่าย ซึ่งจะเป็แรงจูงใจด้านบวกที่จะทำให้ผู้ผลิตดำรงคุณธรรมในการผลิต คือ ซื่อสัตย์ต่อตนเองและเครือข่าย ไม่ใช่เพียงการผลิตเพื่อขาย แต่เป็นการผลิตเพื่อหล่อเลี้ยงสังคม เกิดระบบที่เครือข่ายช่วยกันดูแลกันเอง แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคในการผลิต และช่วยกันหาทางแก้ไข มีการเยี่ยมชมดูแลกันสม่ำเสมอ กิจกรรมผู้บริโภคเยี่ยมชมแปลงจึงเน้นการสร้างพันธะสัญญาาร่วมกันทางด้านจิตใจ มากกว่าที่จะเน้นการตรวจสอบกระบวนการผลิต

ระบบการตรวจสอบคุณภาพจะมีความเชื่อมโยงกับการตลาดเป็นอย่างมาก ซึ่งจะต้องเอื้อให้เกิดการยกระดับการผลิตให้ปลอดภัย ดังนั้นจึงต้องมีการพัฒนาระบบการตรวจรับรองคุณภาพของผลผลิตโดยใช้ฉลากรับรอง เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้บริโภคและเอื้อให้เกิดการยกระดับการผลิตให้ปลอดภัย เป็นการสร้างตรา (brand) รับรองคุณภาพ โดยแบ่งระดับความปลอดภัยออกเป็น 2 ระดับคือ ผลผลิตไร้สารเคมี (ไม่ใช่สารเคมีในกระบวนการผลิต) และผลผลิตที่ปลอดภัยจากสารเคมี (มีการใช้สารเคมีแต่อยู่ในระยะที่ปลอดภัย) เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้บริโภค และสร้างแรงบันดาลใจในการยกระดับการผลิตให้ปลอดภัยแก่ผู้ผลิต

2.4.3.3 การบริโภคอย่างรู้คุณค่า

เครือข่ายเกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพ ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการพัฒนาช่องทางการตลาดของเครือข่ายนั้น ควรกำหนดกลุ่มผู้บริโภคที่เป็นเป้าหมายหลักให้ชัดเจน คือ โรงพยาบาลและโรงเรียน ซึ่งจะสามารถพัฒนาให้เป็นเครือข่ายได้ เนื่องจากผู้บริโภคในสังคมไทยมีฐานค่อนข้างกว้างและโดยทั่วไปจะไม่มีกรรวมกลุ่มกัน ยกเว้นในกรณีที่มีปัญหาาร่วมกัน จึงจะรวมตัวกันเป็นครั้งคราว ซึ่งการพัฒนาเครือข่ายผู้บริโภคในกลุ่มโรงพยาบาลและโรงเรียนนั้น นอกจากจะเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน และนอกจากในเครือข่ายของโรงพยาบาลต้องดำเนินการตามนโยบายอาหารปลอดภัยของรัฐบาล และมีนโยบายโรงพยาบาลอาหารปลอดภัยของกระทรวงสาธารณสุข ที่สนับสนุนการจัดการอาหารปลอดภัยแล้ว ยังเป็นการสนับสนุนการดูแลกลุ่มคนที่จัดเป็นกลุ่มอ่อนแอในสังคมอีกทางหนึ่งด้วย เนื่องจากกลุ่มผู้ป่วยในโรงพยาบาล และเด็กในโรงเรียนเป็นกลุ่มที่ต้องบริโภคอาหารที่คนอื่นเป็นผู้จัดการให้ ทำให้มีทางเลือกไม่มากนักในการเลือกอาหารหรือช่องทางการบริโภค

การสร้างการเรียนรู้ให้แก่ผู้บริโภคทั่วไปจึงจำเป็นต้องใช้การสื่อสารทางสังคมเข้ามาเป็นตัวกลาง ผ่านโครงการสมัชชาสุขภาพทางอากาศ ซึ่งสร้างกระบวนการเรียนรู้แก่สังคมโดยการถ่ายทอดกิจกรรมต่างๆ ของเครือข่าย ซึ่งเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ภายในเครือข่าย แต่สามารถต่อขยายสู่สังคมโดยทั่วไปได้ ผ่านเครื่องมือสื่อสารทางสังคมที่มีพลัง ทั้งตัวของสื่อและรูปแบบวิธีการสื่อสารที่ดึงดูดความสนใจแก่คนทั่วไป

สิ่งสำคัญที่จะทำให้วงจรอาหารปลอดภัยดำเนินไปได้อย่างสอดคล้องกันทั้งวงจรคือผู้บริโภคที่จะต้องปรับทัศนคติ ปรับพฤติกรรมกรบริโภค บริโภคอย่างรู้คุณค่าของอาหาร รู้ที่มาและราคาแห่งอาหารนั้นว่าได้อย่างไร การบริโภคอาหารในพื้นที่เดียวกัน จะทำให้ผู้บริโภครู้ที่มาของอาหาร สามารถร่วมในกระบวนการตรวจสอบคุณค่าของกระบวนการผลิต ในการรักษาสิ่งแวดล้อม สุขภาพ คุณภาพชีวิตของผู้ผลิต ผ่านกระบวนการเยี่ยมแปลง เพื่อสร้างความภาคภูมิใจแก่ผู้บริโภคในการเป็นส่วนหนึ่งที่ได้ช่วยสร้างสรรค์สังคมที่ดึงามอีกทางหนึ่งด้วย

การพัฒนาระบบข้อมูลและการวางแผนการผลิตเชิงพื้นที่และเชิงฤดูกาลของเครือข่ายผู้ผลิต จะช่วยเป็นช่องทางในการเชื่อมต่อกับความต้องการของผู้บริโภค ที่จะปรับพฤติกรรมกรบริโภคให้สอดคล้องกับฤดูกาลของการผลิต รวมถึงการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้บริโภคในการพึ่งตนเองทดลองปลูกผักกินเอง จะทำให้ผู้บริโภคได้เรียนรู้ถึงที่มาของอาหาร การได้มาซึ่งอาหารว่าได้อย่างไร เพื่อสร้างความเข้าใจและเกิดความรู้สึกรักและเอื้ออาทรกันในสังคม การเรียนรู้ที่จะปรับพฤติกรรมกรบริโภคให้สอดคล้องกับการบริโภคอาหารในพื้นที่ จะเป็นพื้นฐานการพึ่งตนเองด้านอาหารของพื้นที่ต่อไปในอนาคตอีกด้วย

อย่างไรก็ตามการปรับพฤติกรรมการบริโภค เปรียบเสมือนเป็นการปรับพฤติกรรมของสังคมทั้งสังคม ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลา และค่อยๆ สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่สังคม ค่อยๆ แทรกซึมเข้าไปสู่วิถีชีวิต ค่อยๆ ปรับไปที่ละน้อย ไม่สามารถทำได้สำเร็จในเวลาอันสั้น จะต้องมีการวางเป้าหมายและแผนดำเนินการในระยะยาว

2.4.3.4 เครื่องข่ายรับรู้คุณค่าซึ่งกันและกัน

การพัฒนากระบวนการสื่อสารภายในเครือข่ายและระหว่างเครือข่ายและจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ทำให้เกิดการรับรู้คุณค่าซึ่งกันและกัน เกิดการยอมรับในศักยภาพและข้อจำกัดทั้งของตนเองและของผู้อื่น มีความเข้าใจกันมากขึ้น ทำงานร่วมกันอย่างเพื่อนช่วยเพื่อน ในรูปแบบของเครือข่ายแนวราบ

2.5 การนำนโยบายไปปฏิบัติ : แบ่งงานกันทำ สนับสนุนซึ่งกันและกัน

การนำนโยบายไปปฏิบัติ : แบ่งงานกันทำ แลกเปลี่ยนข้อมูล สนับสนุนซึ่งกันและกัน เป็นกลุ่มย่อยที่ 3 ซึ่งเป็นองค์ประกอบของกลุ่ม กระบวนการนโยบายสาธารณะในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย ประกอบด้วยแนวคิด จำนวน 3 แนวคิด คือ เครือข่ายแบ่งงานกันทำ โดยบูรณาการในงานหลักขององค์กร ซึ่งเป็นเงื่อนไข (conditions) ของกลุ่มย่อยนี้ การติดตามประสานงาน และแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ เป็นปฏิบัติการตอบสนอง (actions/interactions) และผลที่ตามมา (consequence) คือ กติการ่วม และความร่วมมือของเครือข่าย ซึ่งสามารถแสดงขอบเขตของแต่ละแนวคิด ดังตาราง 4.6

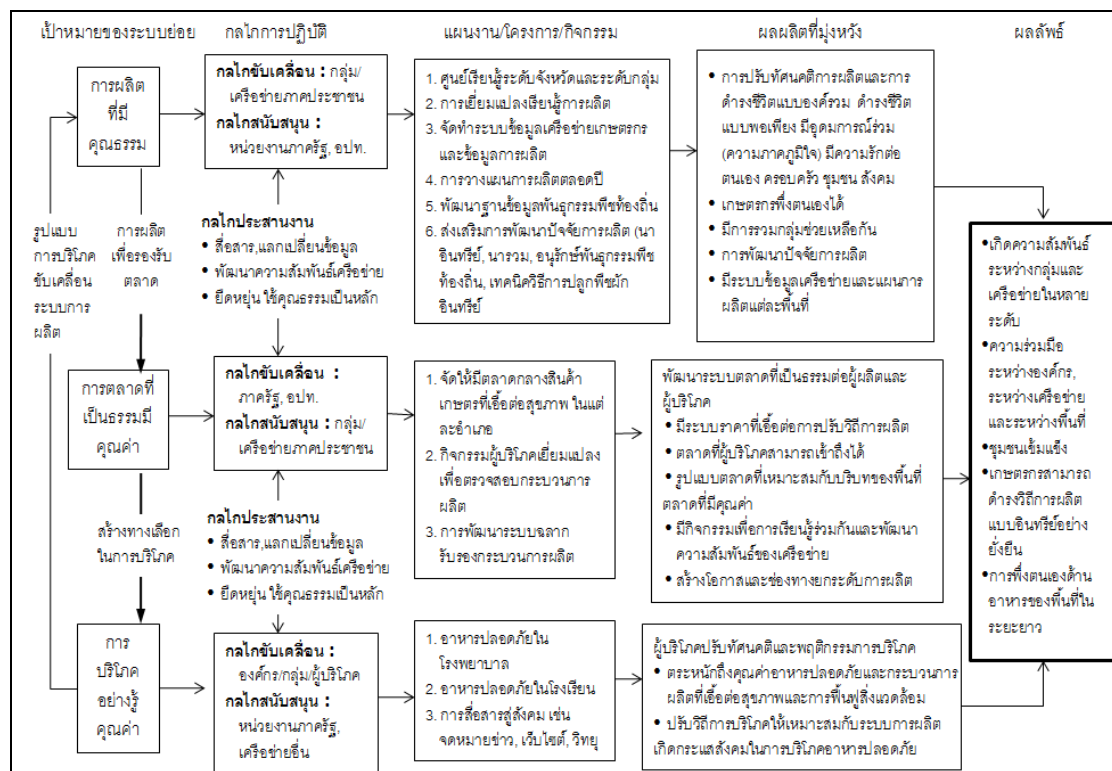
ตาราง 4.6 การนำนโยบายไปปฏิบัติ : แบ่งงานกันทำ สนับสนุนซึ่งกันและกัน

Conditions	Actions/Interactions	Consequence
<p>เครือข่ายแบ่งงานกันทำโดยบูรณาการกับงานหลักขององค์กร</p> <p>1. จัดกลไกการดำเนินงานโดยมีกลไกหลัก และกลไกสนับสนุนการดำเนินงานในแต่ละเรื่อง และมีกลไกประสานงานในการจัดกระบวนการสื่อสารและแลกเปลี่ยนข้อมูล</p>	<p>การติดตาม ประสานงานและแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ</p> <p>1. มีการติดตามการดำเนินงานร่วมกันและแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ</p> <p>- มีการประชุมเครือข่ายเพื่อติดตามการดำเนินงานและประสานงานอย่างต่อเนื่อง</p>	<p>กติการ่วมและความร่วมมือของเครือข่าย</p> <p>1. การปรับทัศนคติยอมรับความแตกต่าง เพื่อสร้างความร่วมมือ</p> <p>2. ปรับวิธีการทำงานเพื่อรองรับวัฒนธรรมการทำงานที่แตกต่างกัน</p>

ตาราง 4.6 การนำนโยบายไปปฏิบัติ : แบ่งงานกันทำ แลกเปลี่ยนข้อมูล สนับสนุนซึ่งกันและกัน(ต่อ)

Conditions	Actions/Interactions	Consequence
<p>2. บทบาทของภาคประชาชน</p> <ul style="list-style-type: none"> - เครือข่ายภาคประชาชนทำหน้าที่ขยายเครือข่ายผู้ผลิต <p>3. บทบาทของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น</p> <ul style="list-style-type: none"> - สนับสนุนการตลาด การพัฒนาองค์ความรู้และการตรวจสอบเฝ้าระวัง - สนับสนุนการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการผลิต และสนับสนุนการจัดกระบวนการเรียนรู้ <p>3. หน่วยงานภาครัฐด้านสาธารณสุขสนับสนุนเครือข่ายผู้ประกอบการโรงพยาบาล โรงเรียน</p> <ul style="list-style-type: none"> - องค์กรบริหารส่วนจังหวัดสนับสนุนการประสานงานเครือข่าย <p>4. บทบาทของภาคีและเครือข่ายภายนอก</p> <ul style="list-style-type: none"> - การสนับสนุนการสื่อสาร - การสนับสนุนการพัฒนาระบบข้อมูล 	<ul style="list-style-type: none"> - มีการนำเสนอความก้าวหน้าในการประชุมประจำเดือนร่วมกับเครือข่ายอื่นๆ <p>2. ใช้รูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่น ใช้คุณธรรมเป็นหลัก</p> <ul style="list-style-type: none"> - รูปแบบการทำงานมีความยืดหยุ่น ปรับตัวตามสถานการณ์ - ช่วยเสริมจุดแข็ง-ปิดจุดอ่อนซึ่งกันและกัน - มีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ - เป็นเครือข่ายแนวราบแบ่งหน้าที่กันทำงานด้วยความสมัครใจ 	<p>3. การขับเคลื่อนนโยบายเพื่อสร้างกติการ่วมของสังคม</p> <ul style="list-style-type: none"> - การขับเคลื่อนเชิงภูมินิเวศ - การขับเคลื่อนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น - การขับเคลื่อนกับผู้บริโภค

ผู้วิจัยได้สรุปความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ในกลุ่มย่อยนี้ ในรูปแบบของแผนภาพเพื่ออธิบายปรากฏการณ์การนำนโยบายไปปฏิบัติ : แบ่งงานกันทำ สนับสนุนซึ่งกันและกัน ดังภาพ 4.6

ภาพ 4.6 รูปแบบการนำนโยบายไปปฏิบัติ : แบ่งงานกันทำ แลกเปลี่ยนข้อมูล สนับสนุนซึ่งกันและกัน

2.5.1 การนำนโยบายไปปฏิบัติ : ดำเนินการในระบบย่อยของนโยบายโดยบูรณาการในงานหลักของแต่ละองค์กร

แนวคิดนี้แสดงให้เห็นถึงสิ่งที่เปลี่ยนไปในนโยบายไปปฏิบัติ คือ “ดำเนินการในระบบย่อยของนโยบายโดยบูรณาการในงานหลักของแต่ละองค์กร” ซึ่งประกอบด้วยแนวคิดย่อย 4 แนวคิด คือ จัดกลไกการดำเนินงาน โดยมีกลไกหลัก และกลไกสนับสนุนการดำเนินงานในแต่ละเรื่อง และมีกลไกประสานงานในการจัดกระบวนการสื่อสารและแลกเปลี่ยนข้อมูล บทบาทของภาคประชาชน บทบาทของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และบทบาทของภาคีและเครือข่ายภายนอก ซึ่งสามารถอธิบายรายละเอียดของแนวคิดย่อยแต่ละแนวคิด ดังนี้

2.5.1.1 จัดกลไกการดำเนินงานโดยมีกลไกหลัก และกลไกสนับสนุนการดำเนินงานในแต่ละเรื่อง และมีกลไกประสานงานในการจัดกระบวนการสื่อสารและแลกเปลี่ยนข้อมูล

ในการจัดกลไกการดำเนินงานของเครือข่ายจะพิจารณาจากความสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่หลักของกลุ่ม/องค์กร แต่ละแห่งเป็นหลัก รวมถึงพิจารณาจากศักยภาพในการดำเนินงานของกลไกนั้นๆ ด้วย ดังนั้นจึงต้องมีการจัดกลไกหลักในการดำเนินงานแต่ละเรื่องตามบทบาทหน้าที่ขององค์กร/กลุ่มนั้นๆ และจัดกลไกสนับสนุน เพื่อทำหน้าที่ช่วยหนุนเสริมการทำงานร่วมกัน เป็นการช่วยเสริมจุดแข็งและลดจุดอ่อนซึ่งกันและกัน

ในระหว่างการทำงานตามนโยบายของเครือข่าย กลไกประสานงานของเครือข่ายจะทำหน้าที่จัดการประชุมเครือข่ายเพื่อติดตามความคืบหน้าและสร้างการเรียนรู้ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งโดยปกติจะจัดขึ้นเดือนละ 1 ครั้ง เป็นการประชุมประจำเดือน เพื่อให้เกิดการสื่อสารภายในเครือข่าย และแลกเปลี่ยนข้อมูลการดำเนินงานร่วมกัน รวมถึงในกรณีที่กลุ่ม/องค์กรใดต้องการความช่วยเหลือ หรือต้องการความร่วมมือในการทำงาน ก็จะสามารถแจ้งเพื่อขอรับการสนับสนุนจากเครือข่ายได้ในการประชุมประจำเดือนนี้

2.5.1.2 บทบาทของภาคประชาชน

เครือข่ายภาคประชาชนทำหน้าที่ขยายเครือข่ายผู้ผลิต โดยมีองค์กร/เครือข่ายหลักในส่วน of ภาคประชาชน ประกอบด้วย 3 องค์กร คือ สมาคมเกษตรกรอินทรีย์วิถีไท เครือข่ายเกษตรกรกรรมยั่งยืนสงขลา และเครือข่ายเกษตรกรกรรมทางเลือกภาคใต้

สมาคมเกษตรกรอินทรีย์วิถีไท เป็นองค์กรที่มุ่งเน้นการสร้างการเรียนรู้แก่เกษตรกรเพื่อการปรับวิถีการผลิตให้ปลอดภัย โดยใช้ยุทธศาสตร์เกษตรกรอินทรีย์วิถีไท เป็นเครื่องมือสำคัญในการทำงาน ซึ่งยุทธศาสตร์เกษตรกรอินทรีย์วิถีไท เกิดจากการสรุปบทเรียนแห่งความทุกข์ยากของเกษตรกร ตามหลักอริยสัจ 4 ในพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วย ทุกข์ (ปัญหา) สมุทัย (สาเหตุ) นิโรธ (ทางออก) และมรรค (วิธีปฏิบัติ) โดยร่วมกันผลักดันให้เกิดนโยบายสาธารณะเพื่อการแก้ปัญหาทุกข์ภาวะที่กีดกร่อนชีวิตเกษตรกรมาอย่างยาวนาน การแสวงหาเส้นทางหลุดพ้นจากทุกข์ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนความคิดจิตใจของเกษตรกรเสียใหม่ ให้รู้เท่าทันกระแสบริโภคนิยม และรวมพลังกันขับเคลื่อนไปสู่การสร้างสรรคัจฉิตวิญญาณใหม่ที่พึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน สมาคมเกษตรกรอินทรีย์วิถีไท มีแกนนำสำคัญ คือ นายภาณุ พิทักษ์เผ่า ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งและเป็นนายกสมาคม สมาชิกของสมาคมเกษตรกรอินทรีย์วิถีไท แบ่งออกเป็น 2 ระดับ ประกอบด้วยสมาชิกสามัญ และสมาชิกสมทบ ปัจจุบันสมาชิกสามัญมีจำนวน 30 คน ซึ่งเป็นเกษตรกรต้นแบบที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้และใช้ยุทธศาสตร์เกษตรกรอินทรีย์วิถีไท เป็นแนวทางในการผลิตและการดำเนิน

ชีวิต สมาชิกสามัญทั้ง 30 คน กระจายอยู่ในพื้นที่ต่างๆ ครอบคลุมพื้นที่ 16 อำเภอในจังหวัดสงขลา และสร้างกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนของคนโดยใช้แปลงเกษตรและบ้านของตน เป็นแปลงสาธิต และแหล่งเรียนรู้ยุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์วิถีไท ในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง ในส่วนของสมาชิก สมทบ ที่เข้ามาอบรมหลักสูตรการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงด้วย ยุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์วิถีไท ซึ่งเป็นหลักสูตรการอบรมใช้ระยะเวลา 5 วัน 4 คืน ซึ่งผู้เข้าร่วม การอบรมจะต้องพักค้างแรมร่วมกันและทำกิจกรรมร่วมกันตลอดระยะเวลาการอบรม

วิธีคิด คุณค่าและอุดมการณ์เกษตรอินทรีย์วิถีไท ใช้หลักธรรมในการลด ละ เลิก อบายมุข ก่อให้เกิดความสุขทุกครอบครัว ส่งผลให้เศรษฐกิจพอเพียงเลี้ยงครอบครัวได้ มีการจัดการ ที่ดินอย่างมีคุณค่าด้วยการเพาะปลูกอย่างหลากหลายตามแนวทาง “กินทุกอย่างที่ปลูก ปลูกทุกอย่าง ที่กิน” อันก่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพของผู้ผลิตและผู้บริโภค ผลผลิตที่เหลือ จากการบริโภคจึงเอื้อเพื่อแบ่งปันหรือจำหน่าย ในระบบการตลาดที่เป็นธรรมและยั่งยืน การเป็น อิสระจากระบบเกษตรเคมีเชิงเดี่ยว ด้วยการฟื้นฟูภูมิปัญญาสวนสมรม มรดกของปู่ย่าตายาย คือ วิถี แห่งการพึ่งพาตนเองอย่างแท้จริงด้วยการทำนา มีข้าวกินตลอดปี กินผักพื้นเมืองไม่เปลืองชีวิต กิน ผักพื้นบ้านต้านมะเร็ง รวมกลุ่มกันทำปุ๋ยอินทรีย์ ทำน้ำหมักสมุนไพร และน้ำส้มควันไม้ไว้จัดการ กับศัตรูพืช ลดรายจ่ายด้วยการทำสบู่สมุนไพร แชมพู น้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้าใช้เอง นี่คือนิเวศที่ พึ่งตนเองได้ด้วยการลด ละ เลิกอบายมุขและเลิกใช้สารเคมีในการเกษตรได้ ตามแนวทางเศรษฐกิจ พอเพียง

ความสำเร็จของเกษตรกรต้นแบบตามแนวทางเกษตรอินทรีย์วิถีไท ไม่ได้มุ่งเอา ความสำเร็จทางการเงินเป็นตัวตั้ง แต่คำนึงถึงการใช้ชีวิตที่มีความสุขแบบพอเพียงไม่เป็นหนี้ ใช้วิถี ธรรมในการดำเนินชีวิต ใช้หลักธรรมเป็นพลังขับเคลื่อนจนเกิดสันติสุข เกิดความเข้มแข็งใน ครอบครัวและชุมชนอย่างยั่งยืน

ยุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์วิถีไท ประกอบด้วยกระบวนการจัดการ 7 ขั้นตอน ดังนี้
ยุทธศาสตร์ขั้นที่ 1 การจัดการชีวิตเพื่อความสุขพอเพียง ซึ่งเป็นการดำเนินชีวิต ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง มีศีลธรรมนำทางในการดำเนินชีวิต

ยุทธศาสตร์ขั้นที่ 2 การจัดการสุขภาพตามหลัก 7 อ. คือ อิทธิบาท 4 ความเพียรเอา ใจใส่และใคร่ครวญอยู่เสมอ อารมณ์ร่าเริงส่องใสมองโลกในแง่ดี อาหารเพื่อสุขภาพและเมตตา ธรรม ออกกำลังกายสม่ำเสมอ เอาสารพิษออกจากร่างกาย ขับถ่ายของเสียสม่ำเสมอ อากาศ อยู่ใน สถานที่อากาศบริสุทธิ์ และเอนกายผ่อนคลายพักผ่อน

ยุทธศาสตร์ขั้นที่ 3 การจัดการความรู้เรื่องมหันตภัยจากสารเคมี เพื่อสร้างความ ตระหนักถึงพิษภัยจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรทั้งต่อตัวเกษตรกรและต่อผู้บริโภค

ยุทธศาสตร์ขั้นที่ 4 การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต การสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกษตรกรเกิดความรู้ที่ก้าวร่วมน และเห็นด้วยกับการดำเนินชีวิตตามแนวทางวิถีธรรมเอาชนะกิเลส ลด ละ เลิกอบายมุข เป็นพื้นฐานที่ช่วยขัดเกลาจิตวิญญาณให้ประณีตอ่อนโยน ซึ่งเกื้อกูลให้เข้าถึงความดี ความจริงและความงามที่แนบแน่นอยู่ในโลกเกษตรธรรมชาติ

ยุทธศาสตร์ขั้นที่ 5 การจัดการเกษตรอินทรีย์วิถีไท เน้นหลักการปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก ที่เหลือแจกจ่ายเพื่อนฝูงพี่น้องและขาย ในการจัดการเกษตรอินทรีย์วิถีไท ใช้วิธีการเอาความจริงของชีวิตเป็นตัวตั้ง การปลูกพืชผักผลไม้เพื่อให้ได้มาซึ่งอาหารที่ปลอดภัยจากสารพิษ โดยใช้รูปแบบการจัดการในกระบวนการผลิตด้วยการเรียนรู้การใช้จุลินทรีย์พื้นบ้านเพื่อการปรับปรุงบำรุงดิน และใช้วิธีการทางธรรมชาติในการควบคุมศัตรูพืช แทนการใช้สารเคมี การเกษตร ข่อมส่งผลให้เกษตรกรมีสุขภาพดี ส่วนผลผลิตที่เหลือมากเกินความต้องการก็นำไปขายในตลาดที่เป็นธรรม

ยุทธศาสตร์ขั้นที่ 6 การจัดการลดรายจ่ายในครอบครัว เป็นการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยหลักการที่ว่าลดรายจ่ายคือการเพิ่มรายได้ นอกจากการลด ละ เลิกอบายมุข ซึ่งเป็นสิ่งฟุ่มเฟือยที่ไม่จำเป็นต่อชีวิตแล้ว ยังมีของอีกหลายอย่างที่เรานำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวัน แต่เราสามารถทำใช้เองได้โดยไม่ต้องซื้อ เป็นการประหยัดไม่ต้องซื้อให้เปลืองเงิน เกษตรกรในเครือข่ายเกษตรอินทรีย์วิถีไท จึงร่วมใจกันสร้างวัฒนธรรมแห่งการประหยัด ผลิตของใช้ในครัวเรือนได้เอง เช่น สบู่สมุนไพร แชมพูสมุนไพร น้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า เป็นต้น

ยุทธศาสตร์ขั้นที่ 7 การจัดการตลาดที่เป็นธรรมและยั่งยืน การตลาดที่เป็นธรรมช่วยสร้างทางเลือกให้แก่ผู้บริโภคที่รักสุขภาพ และเพื่อสร้างตลาดอาหารเพื่อสุขภาพที่เป็นธรรมต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค เป็นช่องทางในการสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคเพื่อให้เกิดความยั่งยืน และเป็นช่องทางการกระจายผลผลิตของเกษตรกรในเครือข่าย

เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนสงขลา มีเครือข่าย 17 กลุ่ม/พื้นที่ มีแปลงต้นแบบ 58 แปลง ไม่ใช้สารเคมี มีการปลูกพืชที่หลากหลาย เน้นไม่กินยอด ไม่พื้นบ้าน อนุรักษ์พันธุกรรม มีตัวอย่างดีๆ เช่น ศูนย์เรียนรู้การทำนารวมที่วัดสน อ.ระโนด/สวนป่าโบราณ ต.นาหว้า/ โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ ทำกินทำใช้ วัดจันทน์ อ.สทิงพระ แนวคิดเกษตรยั่งยืนจะมองต้นทุนการผลิต รวบรวมทุน(พันธุ์) การสร้างสมดุล สร้างระบบที่ดูแลกันเอง ศึกษาธรรมชาติต่อยอดภูมิปัญญาดั้งเดิม มีการทำงานร่วมกับหน่วยงาน เกษตรจังหวัด ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ และศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน

เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคใต้ เป็นองค์กรภาคประชาชน มีสมาชิกเครือข่าย 10 จังหวัดในพื้นที่ภาคใต้ เน้นแนวคิดการพึ่งตนเอง มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม/เครือข่าย มี

แนวคิดกำหนดระดับของการทำเกษตรไว้ 3 ระดับ ได้แก่ ระดับเกษตรที่ใช้สารเคมีแต่หันมาใช้ อินทรีย์ ระดับเกษตรพึ่งตนเอง และระดับเกษตรจิตวิญญาณซึ่งเป็นเกษตรกรตัวอย่างที่จะเป็นกลไก เผยแพร่แนวคิดและความรู้ในการทำการเกษตรยั่งยืนให้แก่เกษตรกรและผู้สนใจด้วยจิตอาสา โดย ส่วนใหญ่เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคใต้ เน้นการเข้าไปทำงานร่วมกับเครือข่ายเกษตรกรในพื้นที่ต่างๆ เพื่อสนับสนุนการสร้างกระบวนการเรียนรู้แก่เครือข่ายเกษตรกรในการพัฒนาการทำ เกษตรกรรมในรูปแบบทางเลือก ที่ไม่ใช้สารเคมีทางการเกษตร โดยทำงานครอบคลุมในพื้นที่ ภาคใต้

ชมรมผู้ประกอบการอาหารปลอดภัยจังหวัดสงขลา มีการจัดตั้งชมรมอย่างเป็นทางการโดยสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสงขลา ซึ่งให้การสนับสนุนการจัดตั้งและการดำเนินงาน ของชมรม โดยเชื่อมโยงกับโครงการอาหารปลอดภัยของรัฐบาล ชมรมผู้ประกอบการอาหาร ปลอดภัยจังหวัดสงขลา มีเครือข่ายของชมรมอยู่ในระดับอำเภอทุกอำเภอ เป้าหมายการดำเนินการ ของเครือข่ายเพื่อตอบสนองนโยบายอาหารปลอดภัยของรัฐบาล โดยการสร้างความเข้าใจและให้ ความรู้แก่สมาชิกร้านค้าในการพัฒนาความสะอาดและปลอดภัยในกระบวนการแปรรูปและ จำหน่ายอาหารเพื่อรับการตรวจประเมินจากกระทรวงสาธารณสุขและเทศบาล

2.5.1.3 บทบาทของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

1) หน่วยงานภาครัฐสนับสนุนการตลาด การพัฒนาองค์ความรู้และการตรวจสอบใ้รางวัล

1.1) สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดสงขลา เป็นหน่วยงานกลางทำหน้าที่ ประสาน ควบคุมหน่วยงานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ 44 แห่งในจังหวัดสงขลา มีบทบาท หน้าที่ในการ

(1) ดูแลความปลอดภัยด้านอาหารในส่วนของการผลิตทางการเกษตร โดยมีมี แผนงาน/โครงการที่เกี่ยวกับพืช/ปศุสัตว์/ประมง ผลิตสินค้าเกษตร

(2) สนับสนุนศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านในสงขลา 2 แห่ง ได้แก่ ศูนย์เรียนรู้ ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลบ้านหาร อำเภอบางกล่ำ (ศูนย์อาจารย์ถาดู) และศูนย์เรียนรู้เกษตร ชาติ 4 ตำบลเขาพระ อำเภอรัตภูมิ (ศูนย์ปะหลน) เน้นแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง/อาหารปลอดภัย มี ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง 16 อำเภอ เพื่อต่อยอดการถ่ายทอดความรู้ไปสู่ระดับอำเภอ โดย สนับสนุนงบประมาณให้ผู้เข้าอบรมเป็นรายครัวเรือน

(3) สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดสงขลา ร่วมกับเทศบาลนครหาดใหญ่ จัด ให้มีตลาดนัดสินค้าเกษตร ที่สวนสาธารณะเทศบาลนครหาดใหญ่ เป็นพื้นที่จำหน่ายผักปลอด

สารพิษของเกษตรกรในเครือข่าย โดยทำให้เกษตรกรมาจำหน่ายผลผลิตด้วยตนเอง เพื่อลดค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับพ่อค้าคนกลาง และเพื่อให้เกษตรกรสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับผู้บริโภคโดยตรง

(4) มีการทำแผนบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงและอาหารปลอดภัย เป็นแผนจังหวัด ปี 54 โดยขอใช้งบประมาณของจังหวัดสงขลา โดยเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม

(5) หน่วยงานย่อยในระดับอำเภอทำหน้าที่ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ คือ เกษตรอำเภอทั้ง 16 อำเภอ คูแลพีช/ผัก/ผลไม้/ปาล์ม มีกลุ่มส่งเสริมและพัฒนาการผลิต สนับสนุนแม่บ้านเกษตรกร/แปรรูปผลผลิตเกษตร การให้ความรู้ในด้านมาตรฐานคุณภาพผลผลิต และกลุ่มส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร

1.2) หน่วยงานภาครัฐด้านสาธารณสุขสนับสนุนเครือข่ายผู้ประกอบการ โรงพยาบาล โรงเรียน การตรวจสอบและเฝ้าระวังคุณภาพ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสงขลา ซึ่งมีหน่วยงานย่อยดำเนินการในด้านต่างๆ ดังนี้

- ฝ่ายคุ้มครองผู้บริโภค คูแลเรื่องความปลอดภัยด้านอาหาร สนับสนุนหน่วยงาน/องค์กร/ท้องถิ่น/ ประชาชนมีการปรับปรุงพัฒนาให้ได้มาซึ่งอาหารปลอดภัยจากต้นน้ำถึงปลายน้ำ

- ส่งเสริมให้มี 1 โรงพยาบาลต่อ 1 อำเภอ ที่สามารถพัฒนาเป็นโรงพยาบาลอาหารปลอดภัยมีการจัดสถานที่ปรุงอาหารปลอดภัย/ การจัดเมนูอาหารที่มีคุณภาพ/สถานที่ขายอาหาร ประสานผู้ผลิตสนับสนุนผลิตภัณฑ์

- สนับสนุนการพัฒนาโรงเรียนอาหารปลอดภัยต้นแบบอำเภอละ 1 แห่ง

- เป็นหน่วยงานรับผิดชอบการดำเนินงานตามพระราชบัญญัติควบคุมอาหารและยา หน่วยงานหลักคือ สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยาทำหน้าที่รับรองมาตรฐาน ซึ่งอยู่ระหว่างการถ่ายโอนภารกิจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมดำเนินการเฝ้าระวังและตรวจสอบตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535

- ศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ ทำหน้าที่เฝ้าระวังสารปนเปื้อนในอาหาร เช่น ในพริกป่น/ถั่วป่น/น้ำมันทอดซ้ำ

- ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาตลาด/และการพัฒนาศักยภาพ ให้ความรู้แก่ผู้ประกอบการ

2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำหน้าที่สนับสนุนช่องทางการตลาดและการประสานงานการทำงานในพื้นที่

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดสงขลา ซึ่งเข้าร่วมในสภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร มีหลายแห่ง ตั้งแต่ระดับจังหวัด ระดับเทศบาล และระดับองค์การบริหารส่วนตำบล ดังนี้

(1) องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา ทำหน้าที่ในการสนับสนุนงบประมาณในการประสานงานเครือข่ายในภาพรวม ทั้งในส่วนของเครือข่ายสงขลาพอเพียง และเครือข่ายประเด็นเกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพ โดยสนับสนุนผ่านองค์กรวิชาการคือ สถาบันการจัดการระบบสุขภาพ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ซึ่งเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ในการประสานงานเครือข่าย

(2) องค์การบริหารส่วนตำบล 4 แห่ง ในพื้นที่ อ.รัตภูมิ/ควนเนียง คือ อบต. ควนรู อบต. ภูเขาใต้ อบต. รัตภูมิ และอบต. บางเหรียง มีโครงการส่งเสริมให้มีการปลูกผักในครัวเรือน และร่วมกันเปิดตลาดผักพื้นบ้าน อาหารและยา ซึ่งเป็นรูปแบบตลาดนัดชุมชน และมีการทำกิจกรรมในตลาด โดยให้ความรู้ด้านพืชผักพื้นบ้าน/สาธิตการทำอาหาร

(3) อบต.ควนรู ทำแปลงต้นแบบ ต.ควนรู แปลงนาสาธิต เพื่อพัฒนาเป็นธนาคารอาหารชุมชน พื้นที่ 7 ไร่ ตามแนวคิด 7 ไร่ 7 เรื่อง 7 ร้อย(รายได้)

(4) อบต.บางเหรียง มีกิจกรรมวันกินผักบางเหรียง ซึ่งจัดเป็นประจำทุกปี อบต. พยายามสร้างเครือข่ายเกษตรกรในพื้นที่เพื่อผลิตผักปลอดภัยจากสารพิษ โดย อบต. รับซื้อและสนับสนุนงบประมาณสมทบ ทำให้ผักปลอดภัยของเครือข่ายมีราคาสูงกว่าราคาตลาด เพื่อเป็นการจูงใจเกษตรกรรายย่อยซึ่งปลูกผักเป็นอาชีพให้เข้าร่วมเครือข่าย เนื่องจากการผลิตผักปลอดภัยต้องใช้แรงงานมากกว่าแต่ได้ผลผลิตน้อยกว่าการผลิตแบบใช้สารเคมี

(5) เทศบาลนครหาดใหญ่ มีนโยบายตลาดสดอาหารปลอดภัย ส่งเสริมตลาดทางเลือกเป็นมุมหนึ่งในบริเวณตลาดสดของเทศบาล เพื่อสร้างช่องทางให้ผู้บริโภคสามารถเข้าถึงอาหารที่ปลอดภัย และมีความพยายามที่จะสร้างความร่วมมือกับเครือข่ายเครือข่ายผู้ผลิต เพื่อป้อนตลาดอย่างสม่ำเสมอ และเพื่อพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนอาหารปลอดภัย โดยเทศบาลมีกิจกรรมไปเยี่ยมแปลง และสุ่มตรวจผักผู้ผลิต เพื่อความมั่นใจในคุณภาพ

2.5.1.4 บทบาทของภาคีและเครือข่ายภายนอก

การเชื่อมโยงการทำงานร่วมกับเครือข่ายภายนอก โดยเฉพาะเครือข่ายเชิงประเด็นอื่นๆ ในพื้นที่จังหวัดสงขลา ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทรัพยากรและสนับสนุนการทำงานซึ่งกันและกัน เพื่อขยายผลการดำเนินงานให้กว้างขวางขึ้นและเผยแพร่ออกไปสู่สาธารณะ หรือในกรณีที่การทำงานบางเรื่องจำเป็นต้องใช้ความเชี่ยวชาญทางด้านเทคโนโลยีที่เครือข่ายไม่สามารถทำได้

- 1) การสนับสนุนด้านการสื่อสารสาธารณะ

การสื่อสารต่อสาธารณะทั้งในด้านความรู้และกิจกรรมของเครือข่าย ได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายประเด็นการสื่อสารสาธารณะ ซึ่งเป็นเครือข่ายเชิงประเด็นในเครือข่ายสงขลาพอเพียง ที่สนับสนุนการเผยแพร่ต่อสาธารณะ โดยการจัดรายเสวนาเกี่ยวกับความรู้และกิจกรรมของเครือข่ายเกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพ ในรายการสมัชชาสุขภาพทางอากาศ ซึ่งออกอากาศทางวิทยุ FM88 MHz. และ FM101 MHz. ซึ่งรายการสมัชชาสุขภาพทางอากาศ เป็นช่องทางการสื่อสารของเครือข่ายสงขลาพอเพียง ซึ่งจะมีการนำเสนอข้อมูลความรู้ในเชิงประเด็นและกิจกรรมต่างๆ ของเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง

2) การสนับสนุนการพัฒนาระบบข้อมูล

การพัฒนาระบบข้อมูลเครือข่ายผู้ผลิต และระบบข้อมูลการผลิตเชิงพื้นที่และเชิงฤดูกาล เพื่อใช้ในการวางแผนการผลิต และการเชื่อมโยงกับเครือข่ายผู้บริโภค เครือข่ายประเด็นเกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพ ได้รับการสนับสนุนการจัดทำระบบข้อมูลจากเครือข่ายการพัฒนาาระบบข้อมูลข่าวสารสุขภาพ ซึ่งเป็นเครือข่ายเชิงประเด็นในเครือข่ายสงขลาพอเพียง

3) การเชื่อมโยงกับเครือข่ายสมัชชาสุขภาพจังหวัด เครือข่ายสมัชชาสุขภาพภาคใต้ และเครือข่ายสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ

สมัชชาสุขภาพจังหวัดสงขลา เป็นกระบวนการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วมในระดับจังหวัด ซึ่งมีการจัดประชุมใหญ่สมัชชาสุขภาพจังหวัดปีละ 1 ครั้ง สมัชชาสุขภาพจังหวัดมีบทบาทที่สำคัญในการเชื่อมโยงการทำงานของเครือข่ายเชิงประเด็นและเครือข่ายเชิงพื้นที่ในจังหวัดสงขลา เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน มีการประชุมเพื่อนำเสนอตัวอย่างดีๆ ของการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม ในพื้นที่จังหวัดสงขลา การจัดนิทรรศการเพื่อเผยแพร่ผลงานของเครือข่ายเชิงประเด็น การเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่นๆ และนำไปสู่การเชื่อมโยงประเด็นนโยบายสาธารณะระดับจังหวัดกับเครือข่ายสมัชชาสุขภาพภาคใต้ และเครือข่ายสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ซึ่งทำให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายของเครือข่ายเชิงประเด็นในระดับจังหวัด สามารถนำไปเสนอแนะและเชื่อมโยงกับกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในระดับภาคและระดับชาติได้

2.5.2 การนำนโยบายไปปฏิบัติ : การติดตามประสานงานและการแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ

2.5.2.1 มีการติดตามการดำเนินงานร่วมกันและแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ

1) มีการประชุมเครือข่ายเพื่อติดตามการดำเนินงานและประสานงาน อย่างต่อเนื่อง

การมาทำงานร่วมกันในรูปแบบของเครือข่ายแนวราบ ทำงานร่วมกันด้วยความสมัครใจ ไม่มีการใช้อำนาจบังคับตามสายการบังคับบัญชา จำเป็นต้องมีกลไกในการติดตามการ

ดำเนินงานและการประสานงานอย่างสม่ำเสมอ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการติดตามความคืบหน้าการดำเนินงาน เป็นช่องทางการสื่อสารภายในเครือข่าย เพื่อให้รับทราบความสำเร็จและอุปสรรคในการทำงานร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งจะเป็นกลไกที่ช่วยในการประสานงานในการช่วยกันแก้ไขปัญหา และทำให้เกิดการปรับตัว ปรับวิธีการทำงานของแต่ละองค์กรเพื่อที่จะช่วยสนับสนุนการทำงาน ขององค์กรอื่นๆ

การติดตามการดำเนินงานของเครือข่าย จะใช้กระบวนการกลุ่มเป็นเครื่องมือ เพื่อให้เกิดการติดตามการดำเนินงาน การประสานงานและทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันไปพร้อมกันด้วย โดยการจัดการประชุมแกนนำเครือข่ายเป็นประจำเดือนละ 1 ครั้ง การสร้างพื้นที่ให้มีการนำเสนอความคืบหน้าการดำเนินงานและทบทวนการทำงานร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ทำให้เกิดการปรับวิธีการทำงานของแต่ละฝ่ายเพื่อให้สามารถประสานความร่วมมือการทำงานร่วมกันได้ง่ายขึ้น เข้าใจจุดแข็งและข้อจำกัดของกลุ่มหรือองค์กรอื่นๆ และทำให้เกิดการสนับสนุนการทำงานซึ่งกันและกัน การปรับวิธีการทำงานของตนเองเพื่อให้สามารถสนับสนุนการทำงานของคนอื่นๆ เป็นการทำงานร่วมกันแบบเพื่อนช่วยเพื่อน และทำให้การทำงานของเครือข่ายมีการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงาน ดังที่กลุ่มตัวอย่างได้ให้ข้อมูล ดังนี้

เราจะมีเวทีคุยกันอยู่เรื่อยๆ เวลาทำกิจกรรมไปแต่ละครั้งก็จะมีมีการคุยกันเพื่อสรุปการเรียนรู้ด้วย เป็นการทบทวนว่าผลงานเป็นอย่างไร แล้วจะปรับวิธีการทำงานอย่างไร ต้องไปชวนใครมาเพิ่ม ใครเป็นคนไปชวน ก็ทำให้งานไปข้างหน้าเรื่อยๆ (K3-9,21:17)

2) มีการนำเสนอความก้าวหน้าในการประชุมประจำเดือนร่วมกับเครือข่ายอื่นๆ เพื่อเรียนรู้การทำงานร่วมกันและสร้างความร่วมมือในการทำงาน

การประชุมแกนนำเครือข่ายสงขลาพอเพียง ซึ่งประกอบด้วยแกนนำเครือข่ายเชิงประเด็นและเครือข่ายเชิงพื้นที่ทั้งหมด จะมีการจัดการประชุมเป็นประจำ เดือนละ 1 ครั้ง ทำให้เกิดการเชื่อมโยงการทำงานในหลายด้าน เช่น การจัดสมัชชาสุขภาพทางอากาศ ซึ่งเครือข่ายสื่อได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรภายนอกเข้ามา ทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรร่วมกันในการจัดการสื่อสารทางสังคม เพื่อเผยแพร่กิจกรรมของเครือข่ายต่างๆ โดยการจัดสรรเวลาสำหรับเครือข่ายต่างๆ ให้สามารถเข้ามาใช้เครื่องมือสื่อสารร่วมกัน หรือการเตรียมการจัดงานประจำปีของเครือข่ายสงขลาพอเพียง ซึ่งเป็นพื้นที่กลางของเครือข่ายทั้งหมดที่จะนำเสนอผลการดำเนินงานและกรณีตัวอย่างซึ่งเป็นรูปธรรมจากการทำงาน of เครือข่ายให้ประชาชนทั่วไปได้รับรู้และเข้าใจ รวมทั้งเป็นช่องทางการขยายเครือข่ายอีกทางหนึ่งด้วย

2.5.2.2 ใช้รูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นใช้คุณธรรมเป็นหลัก

การผลักดันให้เกิดความร่วมมือในการขับเคลื่อนได้ทั้งระบบ จะต้องมีการทำงานที่เปิดกว้าง ยอมรับความคิดเห็นและรูปแบบการทำงานที่แตกต่างกัน และมีความยืดหยุ่น ไม่แข็งตัว ยอมรับสภาพความเป็นจริง พัฒนาระบบที่จะทำให้ค่อยๆ ยกระดับการผลิตในระยะยาว และในการจัดการการทำงานของสภาความร่วมมือ ต้องใช้เวลาในการเรียนรู้การทำงานแบบเครือข่าย แนวราบ ส่งสมบทเรียนในการทำงานร่วมกันในช่วงแรกๆ เพื่อสร้างความเชื่อถือและไว้วางใจซึ่งกันและกัน แบ่งกันรับผิดชอบงานในส่วนที่เกี่ยวข้อง สนับสนุนซึ่งกันและกัน จึงจะสามารถขับเคลื่อนงานได้ในระยะยาว อีกทั้งการสนับสนุนการทำงานของเครือข่ายที่มีความเข้มแข็งแตกต่างกัน จะต้องมียุทธศาสตร์การทำงานที่แตกต่างกันไปตามระดับความเข้มแข็งด้วย ซึ่งกลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องในประเด็นนี้มีหลายท่าน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การจัดการไกล่เกลี่ยการทำงานจะต้องอาศัยคนจัดการ มีคนกลางคอยกระตุ้น ในช่วงแรกๆ จะต้องมีการปรับเปลี่ยนผ่านให้เค้าได้เรียนรู้รูปแบบวิธีการทำงานกันก่อน ไม่รีบร้อนจัดการไกล่เกลี่ยการทำงาน เพราะคนไม่เคยทำงานร่วมกัน มันต้องมีระยะพักตัว หลังจากที่เราจัดการไกล่เกลี่ยที่เหมาะสมได้แล้วค่อยปล่อยให้เขาทำงานกันไป เราจึงจะได้ไกล่เกลี่ยที่มีคุณภาพ ถ้าเรารีบตั้งไกล่เกลี่ยทุกอย่าง ที่ยังไม่พร้อม มันจะเจอปัญหาใหญ่เพราะว่าทำงานกันไม่ได้ ไม่เข้าใจกัน องค์กรรัฐก็เหมือนกันนะ เพราะมาโดยตำแหน่ง เปลี่ยนไปเรื่อยๆ มันไม่ยั่งยืน ถ้าหากจะให้ยั่งยืนก็ต้องให้ตัวเขาได้ส่งสมบทเรียน ทำสักระยะหนึ่งก็จะรู้ว่าคนไหนใช้คนไหนไม่ใช้จะเข้าออกยังไง สะสมพัฒนาการ มันต้องมีตรงนี้ด้วย (K3-8, 20:41)

การทำงานร่วมกันสำหรับเครือข่ายที่มีความหลากหลาย การจัดการจะต้องไม่แข็งตัว เป็นมิติที่พร้อมจะยืดหยุ่นแล้วก็ดูจากความเป็นจริง เดิมกลุ่มใหม่ๆ ที่สนใจเข้ามาร่วมให้หลากหลายมากขึ้น มีฐานการตลาดบ้าง มีฐานความคิดเชิงสังคมบ้าง แล้วก็เชื่อมโยงให้เกิดความร่วมมือในการทำงาน ค่อยๆ เปลี่ยนจากแนวคิดที่เป็นกระแสทางเลือกให้กลายเป็นกระแสหลักในระบบ โดยเอาข้อมูลมาสื่อสารออกสู่สังคมให้ต่อเนื่อง (K3-8, 20:49)

การจะผลักดันให้สภาความร่วมมือเคลื่อนได้ระยะยาว ก็ต้องพูดคุยกันมากๆ แล้วแบ่งงานกันว่าใครจะช่วยรับผิดชอบงานตรงไหนบ้าง เพราะสมมุติถ้าให้รับผิดชอบคนเดียวคงไม่ไหวเพราะว่ามีงานหลายๆ ส่วนที่ต้องทำ ก็ต้องช่วยกันมองว่าใครจะทำอะไรและจะช่วยสนับสนุนกันอย่างไรบ้าง (K3-7, 19:14)

2.5.3 การสร้างกติการ่วมสร้างร่วมมือ

2.5.3.1 การปรับทัศนคติยอมรับความแตกต่าง เพื่อสร้างร่วมมือ

การทำงานร่วมระหว่างภาครัฐและประชาชนในรูปแบบเครือข่าย สิ่งสำคัญที่ต้องสร้างให้เกิดขึ้น คือทุกฝ่ายจะต้องปรับทัศนคติให้เข้าใจและยอมรับความแตกต่างจุดอ่อนจุดแข็งของกันและกัน จึงจะสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างราบรื่น อีกทั้งการทำงานในรูปแบบของเครือข่ายแนวราบไม่มีการบังคับ ทำงานกันด้วยความร่วมมือและความสมัครใจ เนื่องจากภาคประชาชน ภาครัฐและนักวิชาการ ต่างฝ่ายต่างมีประสบการณ์และรูปแบบการทำงานที่แตกต่างกัน รวมถึงเครือข่ายแต่ละระดับก็จะมีคามเข้มแข็งหรืออ่อนแอไม่เท่ากัน การปรับทัศนคติที่จะยอมรับความแตกต่างของแต่ละฝ่ายได้ จึงจะทำให้ทำงานร่วมกันแบบเครือข่ายได้ ซึ่งการทำงานจะต้องมีการสนับสนุนการทำงานซึ่งกันและกัน ทำงานแบบเพื่อนช่วยเพื่อน ซึ่งเป็นการก้าวข้ามการทำงานตามหน้าที่ไปสู่การทำงานแบบจิตอาสา

2.5.3.2 การปรับวิธีการทำงานเพื่อรองรับวัฒนธรรมการทำงานที่แตกต่างกัน

วัฒนธรรมการทำงานของภาครัฐและภาคประชาชน มีความแตกต่างกัน ดังนั้นการที่จะมาทำงานร่วมกันจึงต้องมีการปรับวิธีการทำงานบ้าง ให้มีความยืดหยุ่น จึงจะสามารถรองรับความแตกต่างนี้ได้ เช่น หน่วยงานภาครัฐจะมีระเบียบปฏิบัติที่ค่อนข้างเคร่งครัด ในขณะที่ภาคประชาชนก็จะต้องการการสนับสนุนการทำงานเนื่องจากไม่มีแหล่งงบประมาณในการทำงานที่ชัดเจน ดังนั้นการบริหารจัดการในระหว่างการทำงานก็จะมีปัญหาอุปสรรคที่ต้องใช้ความสามารถในการจัดการในหลายด้าน ต้องใช้ความยืดหยุ่นในการจัดการ เช่น ในกรณีของโรงพยาบาลสงขลา ซึ่งมีความพยายามในการสร้างเครือข่ายร่วมกับชุมชนเกษตรกรในการผลิตอาหารปลอดภัยส่งให้โรงพยาบาล แต่ในการจัดการก็จะมักจะติดขัดด้านระเบียบการจัดซื้อจัดจ้างของโรงพยาบาลซึ่งเป็นระเบียบราชการที่ค่อนข้างจะไม่เอื้ออำนวยให้กับรูปแบบการจัดซื้อผลผลิตจากชุมชนซึ่งประกอบด้วยผู้ขายรายย่อยหลายเจ้า และโดยเฉพาะจะต้องใช้วิธีการส่งของก่อนแล้วจึงเรียกเก็บเงินภายหลัง ซึ่งชาวบ้านจะไม่สามารถรอรับเงินเป็นเวลาหลายวันได้ เพราะจะต้องลงทุนในการผลิตต่อไป ระเบียบปฏิบัติราชการเหล่านี้ไม่เอื้ออำนวยกับการซื้อขายในรูปแบบของผลผลิตจากชุมชน ดังนั้นโรงพยาบาลสงขลาจึงมีการปรับปรุงแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องให้มีความยืดหยุ่น เช่น การปรับรูปแบบให้เกษตรกรรวมตัวกันเป็นกลุ่ม และมีคนกลางซึ่งมาจากสมาชิกภายในกลุ่ม ทำหน้าที่เป็นผู้ติดต่อประสานงานกับโรงพยาบาลในนามของกลุ่มเกษตรกร การปรับระบบการจ่ายเงินโดยใช้ระบบเงินสดย่อยในการจัดซื้อผลผลิต เพื่อให้สามารถจ่ายเงินสดให้กับชาวบ้านได้เมื่อจัดส่งผลผลิต โดยไม่ต้องรอตั้งเรื่องเบิกจ่ายภายหลัง เป็นต้น รวมถึงการปรับ

เมนูอาหารสำหรับผู้ป่วยในโรงพยาบาลเพื่อให้สอดคล้องกับผลผลิตพืชผักพื้นบ้าน เพื่อให้เกษตรกรสามารถปรับวิธีการผลิตแบบไม่ใช้สารเคมี แต่ใช้พืชที่เป็นพันธุกรรมพื้นบ้านในท้องถิ่น ซึ่งมีความทนทานต่อโรคและแมลงรวมถึงสภาพดินฟ้าอากาศ

2.5.3.3 การขับเคลื่อนนโยบายในรูปแบบต่างๆ

1) การขับเคลื่อนในเชิงภูมินิเวศ

การขับเคลื่อนอาหารปลอดภัยในเชิงภูมินิเวศ เป็นการมองภาพความเชื่อมโยงของอาหารกับวิถีของการผลิต ซึ่งระบบและรูปแบบการเกษตรในพื้นที่แต่ละภูมินิเวศ จะถูกออกแบบภายใต้เงื่อนไขปัจจัยหลายประการ ทั้งเงื่อนไขทางนิเวศวิทยา เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ในอดีตรูปแบบการเกษตรได้รับการพัฒนาขึ้นมาจากเงื่อนไขเฉพาะภายในท้องถิ่น เพื่อตอบสนองความจำเป็นในการดำรงชีวิตและสืบทอดความเป็นชุมชน ชาวไร่ชาวนา จึงเน้นการสร้างผลผลิตที่หลากหลาย ให้สามารถพึ่งพาตนเองและนำเอาผลผลิตส่วนเกินไปแลกเปลี่ยนสินค้าอื่นๆ ที่ไม่สามารถผลิตได้เอง ขณะเดียวกันการพัฒนาระบบการผลิตให้มีความหมายในทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างเอกลักษณ์หรือความเป็นตัวตนให้มีศักดิ์ศรี มีความภาคภูมิใจในตัวเอง และสามารถดำรงการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนให้สืบเนื่องต่อไปได้อย่างยั่งยืน การตั้งถิ่นฐานชุมชนของคนไทยมักจะเลือกพื้นที่ราบลุ่ม หรือพื้นที่แอ่งกระทะขนาดใหญ่ เพื่อปรับเป็นพื้นที่ทำนาปลูกข้าวไว้กิน มีแม่น้ำไหลผ่านหรือมีแหล่งน้ำอยู่ใกล้ เพื่อทำระบบส่งน้ำเข้าพื้นที่นาข้าว รวมทั้งอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำ ปู ปลา หอย กบ เขียด ผักในพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นแหล่งอาหารของชุมชน พื้นที่ดอนลาดเอียงหรือพื้นที่ชายขอบแอ่งกระทะจะใช้ปลูกข้าวไร่ ผสมกับพืชไร่ต่างๆ เช่น แตงกวา แตงไทย ถั่ว งา พริก มะเขือ พักเขี้ยว พักทอง เครื่องเทศ สมุนไพร ฝ้าย เป็นต้น ในแปลงข้าวไร่อาจมีพืชพันธุ์ต่างๆ นับสิบนับร้อยสายพันธุ์ ความหลากหลายของพืชพันธุ์กับวัฒนธรรมการบริโภคและวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาค ป่าอุดมสมบูรณ์ที่อยู่ใกล้ชุมชน เป็นอีกปัจจัยหนึ่งของการเลือกถิ่นฐาน ชุมชนจะพึ่งพาและใช้ประโยชน์จากป่า เช่น นำเห็ด หน่อไม้ ผลไม้ ผัก สัตว์ป่า มาเป็นอาหาร ใช้ยาสมุนไพร ไม้ใช้สอย ไม้สร้างบ้าน เป็นทำเลเลี้ยงสัตว์ นอกจากการอาศัยทั้งผลผลิตการเกษตรที่หลากหลาย และการพึ่งพาอาศัยและการรักษาทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีวิตแล้ว ระบบการช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชน และการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน ยังเป็นวิถีการดำรงชีวิตที่สำคัญของชุมชนเกษตรกรรม ลักษณะทางภูมินิเวศจึงเป็นตัวกำหนดรูปแบบการผลิตทางการเกษตรของพื้นที่นั้นๆ ซึ่งมีเอกลักษณ์ของตนเองแตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ

สภาพความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหารจังหวัดสงขลา ได้วางโครงสร้างและกลไกในการขับเคลื่อนออกเป็น 4 กลุ่มพื้นที่ ตามสภาพภูมินิเวศที่ใกล้เคียงกัน

โดยมีการวางโครงสร้างเพื่อรองรับการขับเคลื่อนตามภูมิภาคเอาไว้ตั้งแต่ในช่วงการก่อตั้งของนโยบาย ซึ่งกลไกประสานงานกลางได้เข้าไปกระตุ้นและจัดกระบวนการปรึกษาหารือเพื่อให้เกิดความตระหนักถึงปัญหาของพื้นที่ มีการวางเป้าหมายร่วมและข้อเสนอในการขับเคลื่อนในช่วงการก่อตั้งของประเด็น ซึ่งทำให้เกิดเครือข่ายระดับพื้นที่และมีกลไกประสานงานระดับพื้นที่ เป็นฐานในการขับเคลื่อนนโยบายลงไปปฏิบัติในพื้นที่แต่ละภูมิภาค ทั้งนี้ในการขับเคลื่อนความร่วมมือในเชิงภูมิภาค แต่ละกลุ่มพื้นที่ที่จะมีความแตกต่างกันไป เนื่องจากปัจจัยหลายประการ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลมีความคิดเห็นว่าปัจจัยที่มีผลต่อการขับเคลื่อนนโยบายในแต่ละพื้นที่ขึ้นอยู่กับ ความเข้มแข็งของเครือข่ายในพื้นที่ และการมีกลไกประสานงานระดับพื้นที่ที่ได้รับการยอมรับจากเครือข่ายและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และมีการประสานงานอย่างต่อเนื่อง เป็นปัจจัยที่สำคัญในการขับเคลื่อนความร่วมมือในแต่ละภูมิภาค รูปแบบการขับเคลื่อนความร่วมมือในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยใน 4 พื้นที่ ซึ่งพื้นที่ที่มีการขับเคลื่อนเครือข่ายสภาความร่วมมือความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหารอย่างเป็นรูปธรรม คือ พื้นที่ลุ่มน้ำภูมิ ซึ่งประกอบด้วยอำเภอควนเนียง บางกล่ำ รัตภูมิและอำเภอคลองหอยโข่ง และพื้นที่คาบสมุทรสติงพระซึ่งประกอบด้วยอำเภอลี้หอนคร กระแสสินธุ์ สติงพระและ ระโนด การขับเคลื่อนของทั้ง 2 พื้นที่ มีรูปแบบดังนี้

1.1) พื้นที่ลุ่มน้ำภูมิ

ประกอบด้วยพื้นที่อำเภอควนเนียง บางกล่ำ รัตภูมิ และอำเภอคลองหอยโข่ง

(1) กลไกการขับเคลื่อน ประกอบด้วยหน่วยงานภาครัฐและเครือข่ายองค์กรภาคประชาชน ดังนี้

- หน่วยงานภาครัฐ ประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนตำบล 4 แห่ง ในพื้นที่ คือ องค์การบริหารส่วนตำบลรัตภูมิ องค์การบริหารส่วนตำบลบางเหรียง องค์การบริหารส่วนตำบลควนรู องค์การบริหารส่วนตำบลคูหาใต้

- เครือข่ายองค์กรภาคประชาชน คือ เครือข่ายอนุรักษ์และพัฒนาลุ่มน้ำรัตภูมิ ซึ่งเป็นเครือข่ายองค์กรภาคประชาชน มีการดำเนินกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม เช่น การส่งเสริมการปลูกพืชร่วมยางพารา การรักษาผืนป่าต้นน้ำการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มน้ำภูมิ การก่อตั้งกองทุนป่าต้นน้ำโดยใช้กิจกรรมเฝ้าระวังการใช้สารเคมีในพื้นที่คลองรัตภูมิ ในรูปแบบกิจกรรมล่องแพแลคลอง มีการเชื่อมร้อยเครือข่ายในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองรัตภูมิ โดยการสนับสนุนจากองค์กรต่างๆ เช่น กองประสานงานกลางงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นลุ่มน้ำภาคใต้ เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกลูกภาคใต้ เครือข่ายสงขลาพอเพียง องค์การบริหารส่วนตำบลและองค์กรต่างๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองรัตภูมิ

(2) บริบทของพื้นที่

พื้นที่ลุ่มน้ำภูมิ ประกอบด้วยพื้นที่ในขอบเขตพื้นที่ลุ่มน้ำคลองรัตภูมิ คือ อำเภอรัตภูมิ ควนเนียง บางกล่ำ และพื้นที่ซึ่งอยู่ในขอบเขตของกลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภาคืออำเภอคลองหอยโข่ง โดยทั้ง 4 อำเภอ มีระบบภูมินิเวศที่ใกล้เคียงกัน กลุ่มน้ำคลองรัตภูมิซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของกลุ่มพื้นที่นี้ มีคลองสายหลัก คือ คลองรัตภูมิ หรือคลองภูมิ มีลำน้ำสาขา 35 สาย ลุ่มน้ำภูมิ เป็น 1 ใน 10 ของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีแหล่งกำเนิดจากเทือกเขาบรรทัด แล้วไหลขึ้นไปทางเหนือ ผ่านพื้นที่ 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอรัตภูมิ ควนเนียง บางกล่ำ และหาดใหญ่บางส่วน แล้วไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลาที่ตำบลปากบาง อำเภอกวนเนียง มีระยะทางตลอดพื้นที่ลุ่มน้ำมีความยาว 63 กิโลเมตร มีพื้นที่ลุ่มน้ำครอบคลุม 420 ตารางกิโลเมตร ลุ่มน้ำภูมิ มีคลองสาขาที่สำคัญได้แก่ คลองภูมิ คลองลำชัน คลองลำม้าย คลองกรวยใหญ่ คลองยางแดง คลองรังแร้ง คลองหินดำ คลองเขาร้อน และคลองแพรกสุวรรณ และพื้นที่ในอำเภอคลองหอยโข่ง ซึ่งอยู่ในขอบเขตของกลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา ซึ่งทั้งลุ่มน้ำคลองรัตภูมิ และคลองอู่ตะเภาจะมีระบบภูมินิเวศที่ใกล้เคียงกัน โดยมีขอบเขตพื้นที่ที่มีความเชื่อมต่อกัน จากพื้นที่สูงซึ่งเป็นป่าต้นน้ำไหลลงสู่ที่ราบลุ่มผ่านคลองสาขาต่างๆ แล้วจึงไหลไปรวมกันที่ทะเลสาบสงขลา

ปัญหาและสถานการณ์ในพื้นที่ด้านเกษตรกรรม ข้อมูลจากการประชุมเครือข่ายพื้นที่พบว่าปัญหาหลักด้านการเกษตรในพื้นที่ คือ ปัญหาสารเคมีจากแปลงเกษตร เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ถูกเปลี่ยนแปลงจากนาข้าวและสวนผลไม้เป็นพื้นที่ปลูกยางพารา และพื้นที่ราบลุ่มที่เหมาะสมแก่การปลูกผักก็มีนายทุนเช่าพื้นที่และจ้างแรงงานจากต่างถิ่นหรือแรงงานในท้องถิ่นเองทำการปลูกผักแบบเกษตรเคมี ทำให้มีการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดศัตรูพืชในปริมาณมากในพื้นที่และเกษตรกรในพื้นที่เองส่วนใหญ่ขาดความรู้ในการปลูกพืชอย่างหลากหลายหรือการปลูกพืชแบบไม่ใช้สารเคมี และเกษตรกรไม่มีความรู้ในการรักษาพันธุกรรมพืชท้องถิ่นเอาไว้ ทำให้ต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกอยู่เสมอ นำไปสู่การเป็นหนี้สินและปัญหาความยากจนตามมา ซึ่งตลอดลำน้ำย่อยและลำน้ำสาขามีการใช้สารเคมีการเกษตรจำนวนมาก รวมทั้งปัญหาการใช้น้ำในคลองเป็นแหล่งน้ำดิบสำหรับอุตสาหกรรม การระเบิดหิน การดูดทราย และมีการปล่อยสารเคมีลงลำคลอง จึงทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม

(3) กระบวนการขับเคลื่อน

- ด้านการตลาด - ความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนตำบล 4 แห่ง ในการส่งเสริมการผลิตและตลาดผักพื้นบ้านอาหารและยา และการส่งเสริมการผลิตพืชผักปลอดภัยในพื้นที่ 4 ตำบล

- ด้านการผลิต - การสนับสนุนปัจจัยการผลิต การพัฒนาฐานข้อมูล พันธุ์กรรมพืชท้องถิ่น การส่งเสริมพืชท้องถิ่น 4 ตำบล (ต.ควนรู ต.คูหาใต้ ต.รัตภูมิ ต.บางเหรียญ) พื้นที่อินทรีบ้านหนองจูด เกิดกลุ่มทำนาอินทรีบ้านหนองจูด หมู่ 13 ตำบลท่าช้าง อำเภอบางกล่ำ จำนวน 12 คน สมาชิกกลุ่มทำนาอินทรีบ้านหนองจูดได้เรียนรู้การทำปุ๋ยอินทรี การจัดทำธนาคารอาหารชุมชนตำบลควนรู

- การขับเคลื่อนกับผู้บริโภค - โครงการผลิตอาหารปลอดภัยโภชนาการ ต.รัตภูมิ และกิจกรรมอาหารปลอดภัยในโรงเรียน โรงเรียนบ้านหนองปลิง อำเภอควนเนียง ผลของกิจกรรม ปรับพื้นที่การเกษตร สนับสนุนการผลิตและการทำนาอินทรี จำนวน 10 ไร่ ร่วมกับเครือข่ายผู้ผลิต จัดกิจกรรมธนาคารต้นไม้ เป็นการสนับสนุนกล้าไม้ให้ผู้เข้าร่วมโครงการ และชุมชนร่วมกับโรงเรียนหนองปลิง และสถานีนามัยร่วมกันจัดทำเมนูอาหารกลางวันให้เด็กนักเรียน ทำให้ชุมชนเริ่มค้นหาและใช้ทุนในพื้นที่ในการทำงาน และเกิดแปลงนาข้าวอินทรีจำนวน 36 ไร่

- เกิดรูปแบบการทำงานเชิงบูรณาการในระดับพื้นที่ เช่น งบประมาณระหว่าง ประเด็นและหน่วยงานในพื้นที่ เกิดตลาดกลางพืชผักปลอดภัยร่วมโดยความร่วมมือของ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น 4 แห่ง การปลูกผักอินทรี การปลูกพืชผักกริมรั้ว การปลูกพืช ผสมผสานและพืชสมุนไพร การทำนาอินทรี เพาะเห็ดและการผลิตแก๊สชีวภาพ ท้องถิ่นเกิดความตระหนักในเรื่องพันธุ์กรรมพืชเดิมที่หายไปจากพื้นที่ เกิดแผนงานในการฟื้นฟูพันธุ์กรรมพืช ท้องถิ่น ร่วมมือกับเครือข่ายในการจัดทำธรรมนูญกลุ่มน้ำภูมิ ซึ่งบรรจุเรื่องความมั่นคงทางอาหาร เป็นข้อบัญญัติในธรรมนูญ

1.2) พื้นที่คาบสมุทรสทิงพระ

ประกอบด้วย อำเภอสิงหนคร กระแสสินธุ์ สทิงพระ และระโนด

(1) กลไกการขับเคลื่อน ได้แก่

- หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ โรงพยาบาลสทิงพระ โรงพยาบาลระโนด เทศบาลเมืองสทิงพระ (ตลาดสดหน้าเมืองสทิงพระ) โรงเรียนวัดโดนดด้วน

- ภาคประชาชน กลุ่มเกษตรกรไร้สารพิษ อำเภอกระแสสินธุ์ กลุ่มอึ่งพลุกษ์ ตำบลจะทิ้งพระ กลุ่มโหนดนาเล ตำบลคูขุด กลุ่มเกษตรกรอินทรีทำกินทำใช้ ตำบลวัดจันทร์ อำเภอสทิงพระ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ตำบลชะแล้ อำเภอสิงหนคร

(2) บริบทของพื้นที่

- คาบสมุทรสทิงพระประกอบด้วย 4 อำเภอ คือ อำเภอระโนด อำเภอกระแสสินธุ์ อำเภอสทิงพระ อำเภอสิงหนคร เป็นพื้นที่รับน้ำ ไม่มีดินน้ำ ไม่มีปลายน้ำ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำนา ทางฝั่งตะวันออก ติดกับทะเลสาบ เป็นพื้นที่เสี่ยงต่อน้ำท่วมขังในช่วงที่น้ำหลาก อาชีพของ

ชุมชนส่วนใหญ่ทำนา หาลา ขึ้นโนนค ทำไร่นาสวนผสม เลี้ยงสัตว์ ทางฝั่งตะวันออก พื้นที่ติดกับทะเลฝั่งอ่าวไทยเป็นพื้นที่เสี่ยงที่มีผลกระทบจากนโยบายรัฐที่สร้างสิ่งกีดขวางทำให้ตลิ่งพัง สภาพโดยรอบมีปัญหาจากการพัฒนาของภาครัฐที่สร้างสิ่งกีดขวางและปิดทางระบายน้ำตามธรรมชาติ ทำให้เกิดน้ำท่วมขังซ้ำซากและยาวนานกลายเป็นปัญหาลูกโซ่ซึ่งส่งผลกระทบไปทั้งระบบ

- วิวัฒนาการ/สถานการณ์ในพื้นที่ ชุมชนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบ โดยเฉพาะบนคาบสมุทรสทิงพระ อาศัยทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นเป็นแหล่งรายได้หลัก พร้อมทั้งสร้างภูมิปัญญา วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คน ทำเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก

- รายได้ของประชาชนมาจากการทำนาเพียงปีละครั้ง และมีรายได้เสริมจากการหาลาน้ำจืดบางฤดูกาล ผู้คนบริเวณนี้ต้องอาศัยน้ำฝนในการทำนา บริโภคและเลี้ยงสัตว์ แต่ปรากฏว่าในทุกช่วง 3 ปี มีเพียงปีเดียวที่ทำนาได้ผลดีมาก สภาพความเป็นอยู่จะดี มีกิจกรรมสังคมการบำรุงพระศาสนาและการแลกเปลี่ยนแบ่งปัน แต่ถ้าปีใดข้าวมัน (ไม่ได้ผล) เพราะนาแล้งหรือนาล่มก็ดี ปีนั้นกิจกรรมทางสังคมจะซบเซา และมีการลักเล็กขโมยน้อย มีการปล้นจี้สูง ขัดแย้งและบึงจัญดังกล่าวนี้อาจทำให้เกิดวัฒนธรรมอื่นๆ ตามมา ครั้นถึงประมาณปี พ.ศ. 2500 คุณภาพน้ำดินเริ่มลดลงและเมื่อมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามามากเกินจำเป็น ส่งผลให้คุณภาพดินและน้ำเสื่อมสูญเร็วขึ้น โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษหลังสุดมานี้ พื้นที่นาข้าวบริเวณนี้ได้ถูกแปรสภาพเป็นนาทุ่งจำนวนมาก วัฒนธรรมอันสืบเนื่องจากการทำนา เช่น การเอื้ออาทรต่อกัน การแลกเปลี่ยนพึ่งพากัน การเกื้อกูลทรัพย์สินและแรงงานค่อยๆ หดหายไป

- ทิศตะวันออกทางทะเลสาบ ได้แก่ เขตพื้นที่อำเภอระโนดบางส่วน เขตอำเภอกระแสดินธุ์ อำเภอสทิงพระ มีสภาพพื้นดินเป็นดินเหนียวปนทราย มีพื้นที่ทำนายน้อย แต่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยตาลโตนด มีการทำน้ำตาลโตนดกันมาก ตลอดจนผลิตอื่นๆ อันเกี่ยวเนื่องกัน คือน้ำส้มโหนด หวาก (กระแช่) และเหล้าที่หมักและกลั่นนั่นเอง

- ในอดีตพื้นที่บริเวณนี้เคยอุดมไปด้วยต้นยางซึ่งเป็นไม้เนื้อแข็งเหมาะแก่การทำฝ้ายบ้าน และใช้น้ำมันยางมาทาเรือ ทาไม้ และชุบเปลือกไม้เสม็ด ทำได้ตามไฟ แต่ไม้ยางเกือบสูญพันธุ์ไปจากบริเวณนี้ตั้งแต่ห้าทศวรรษมาแล้ว คงเหลือให้เห็นเป็นตัวอย่างไม่กี่ต้น มีต้นเคยที่นิยมนำไปสานเสื่อและกระสอบ โดยเฉพาะที่เกาะใหญ่ (อำเภอกระแสดินธุ์) ยังอุดมไปด้วยไม้เบญจพรรณและไม้ผล เช่น สะตอ ลูกเนียง ซึ่งจะส่งไปขายในอำเภอระโนด สิ่งเหล่านี้คือปัจจัยทางเศรษฐกิจของชุมชนแถบนี้เมื่อครั้งในอดีต แต่ปัจจุบันวิถีชีวิตของคนเปลี่ยนไปทำนาทุ่งและขายแรงงานในเมืองใหญ่กันมาก กลายเป็นปัญหาครอบครัวตามมามากมาย เช่น ปัญหาเด็กเร่ร่อน ปัญหาคนชรา ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว

- ปัญหาความเร่งด่วนกับความเสื่อมโทรมของคุณภาพน้ำในทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นสาเหตุมาจากการระบายน้ำเสียจากกิจกรรมต่างๆ เช่น น้ำเสียจากฟาร์มสุกร นาุ้งลงสู่ทะเลสาบสงขลา จึงต้องมีการบริหารจัดการน้ำเสียและน้ำทิ้งบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยมีการกำหนดมาตรการในการบำบัดและควบคุมคุณภาพน้ำทิ้งที่จะปล่อยลงสู่ทะเลสาบสงขลาจากชุมชน โรงงานอุตสาหกรรม การเกษตรกรรม การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และจากแหล่งอื่นๆ ดังนั้นในปีงบประมาณ 2547 กรมการควบคุมมลพิษจึงมีแผนงาน/โครงการที่จะรณรงค์ส่งเสริมให้ผู้ประกอบการหน่วยงานท้องถิ่นและชุมชนร่วมกันแก้ปัญหา น้ำเสียดังกล่าว โดยปัญหาน้ำเสียจากการเลี้ยงสุกรเป็นสาเหตุหนึ่งซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพน้ำและการใช้ประโยชน์จากทะเลสาบสงขลา พื้นที่ที่มีการเลี้ยงสุกรมากประกอบด้วยลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา ลุ่มน้ำย่อยคลองป่าพะยอม และลุ่มน้ำคาบสมุทรสทิงพระ ฟาร์มสุกรส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ใกล้แหล่งน้ำและระบายน้ำเสียที่ไม่ผ่านการบำบัดลงสู่คลองสาขาหรือลำธารสาธารณะซึ่งจะไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลา จึงทำให้คุณภาพน้ำในทะเลสาบสงขลาและคูคลองที่เชื่อมต่ออยู่ในภาวะเสื่อมโทรม การแก้ปัญหาที่ชุมชนรวมกลุ่มช่วยกันคิดก็คือ การทำก๊าซชีวภาพโดยเกษตรกรที่เลี้ยงสุกร และอีกปัญหาหนึ่งคือ การจัดการขยะ ชุมชนขาดจิตสำนึกในการทิ้งขยะนำไปทิ้งในทะเลสาบสงขลาทำให้เกิดมลภาวะ ทะเลสาบตื้นเขิน ก่อให้เกิดอุบัติเหตุกับชาวประมง ฉะนั้นหากจัดการให้ชุมชนได้รู้จักวิธีการคัดแยกขยะและสามารถหาคนรับซื้อขยะมาจัดการในแต่ละพื้นที่ได้ จนทำให้ชุมชนปลอดขยะจากครัวเรือนและไม่มีมูลสัตว์ที่ไหลลงสู่ทะเลสาบแล้ว การจัดการมลพิษและสิ่งแวดล้อมของคาบสมุทรสทิงพระก็จะดีขึ้น

(3) กระบวนการขับเคลื่อน

- ด้านการผลิต - มีการเสริมสร้างเครือข่ายเกษตรวิถีธรรม โดยสนับสนุนกิจกรรมและปัจจัยการผลิตในระดับพื้นที่ จัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับพื้นที่ ร่วมกับสมาคมเกษตรอินทรีย์วิถีไทและเครือข่าย สนับสนุนปัจจัยการผลิต โดยส่วนใหญ่เครือข่ายผู้ผลิตในพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระ จะมีการยกระดับเป็นวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย กลุ่มเกษตรไร้สารพิษ ตำบลกระแสดินธุ์ (ผลิตผักปลอดสารพิษ) สมาชิก 19 คน กลุ่มอิงพฤษ์ ตำบลจะทิ้งพระ (ผลิตผักปลอดสารพิษและนาอินทรีย์ 10 ไร่) สมาชิก 19 คน กลุ่มปลูกป่าสันทรายชุมชนวัดจันทร์ ตำบลวัดจันทร์ อำเภอสทิงพระ มีกลุ่มแกนนำในชุมชน ประมาณ 15 คน ที่มีความเข้าใจและให้ความสำคัญในการดูแลป่าสันทรายของชุมชน ได้ข้อมูลพันธุ์กรรมพันธุ์ไม้ สมุนไพร พร้อมข้อมูลการใช้ประโยชน์ และเกิดกลุ่มเยาวชนจิตอาสาในพื้นที่ที่ช่วยกันดูแลต้นไม้ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนตำบลชะแล้ ซึ่งเป็นหน่วยย่อยระดับพื้นที่ของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง มีกลุ่มผลิตอาหารปลอดภัยการทำนาอินทรีย์ และมีการจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง โดยมีธรรมานุสสุภาพตำบลชะแล้ เป็นเครื่องมือที่บูรณาการการทำงานของทุกภาคส่วนในชุมชน เป็นเป้าหมายร่วม กติการ่วม

ซึ่ง ประเด็นอาหาร ประเด็นสุขภาพ ได้มีการบัญญัติไว้ในธรรมนูญสุขภาพของตำบล โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง กลุ่มรักสุขภาพ พื้นที่บ้านคอนคั่น ตำบลคูขุด เป็นกลุ่มทำนารวมผลิตข้าวอินทรีย์ มีการทำโรงสีของกลุ่ม ส่งเสริมการพึ่งตนเอง มีโครงการครัวเรือนเศรษฐกิจพอเพียง ที่ส่งเสริมการทำผักปลอดสารพิษ การผลิตของใช้ในครัวเรือน เช่น สบู่ แชมพูสระผม เป็นต้น

- ด้านการตลาด –ผลผลิตจากพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระ นอกจากจะส่งจำหน่ายให้กับโรงพยาบาลสทิงพระ และจำหน่ายในพื้นที่ตลาดสดเทศบาล ผลิตส่วนใหญ่จะส่งไปจำหน่ายให้กับโรงพยาบาลหาดใหญ่และโรงพยาบาลสงขลา ซึ่งเป็นแหล่งใหญ่ในการรับซื้อผลผลิตอาหารปลอดภัย

- ด้านการบริโภค – การนำร่องกิจกรรมอาหารปลอดภัยในโรงเรียน คือโรงเรียนโตนดด้วน อำเภอกระแสดินธุ์ ซึ่งโรงเรียนมีการทำงานร่วมกับชุมชนในการจัดเมนูอาหารปลอดภัยสำหรับนักเรียน โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการสนับสนุนส่งเสริม กำกับ ควบคุมการผลิต และบริโภคอาหารปลอดภัยในชุมชน ร่วมทำปฏิบัติการเมนูสุขภาพระหว่างผู้ปกครองและนักเรียนรวมทั้งผู้ใหญ่และเด็ก

2) การขับเคลื่อนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นกลไกหลักที่เข้ามาทำหน้าที่สนับสนุนการจัดการอาหารปลอดภัยในหลายส่วน เนื่องจากความสอดคล้องกับบทบาทภารกิจในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ทั้งในด้านการส่งเสริมให้เกิดการสร้างเครือข่ายประชาชน การส่งเสริมการพัฒนารูปแบบการผลิตอาหารปลอดภัย และการจัดตลาดเพื่อกระจายผลผลิต เนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละแห่งมีความเป็นอิสระต่อกัน ไม่สามารถทำงานในเชิงการสั่งการได้ แต่การทำงานของเครือข่ายความร่วมมืออาหารปลอดภัยสงขลา จะเน้นการชักชวนแกนนำหรือผู้มีบทบาทสำคัญในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่เป้าหมาย เข้ามาร่วมการประชุมหรือร่วมเรียนรู้ในกิจกรรมของเครือข่ายอย่างสม่ำเสมอ เพื่อทำให้เกิดความรับรู้และความสนใจที่จะเข้ามาร่วมสนับสนุนการทำงานของเครือข่ายในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่สำคัญที่เข้ามาร่วมสนับสนุนการทำงานของเครือข่าย ได้แก่

- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่ระดับจังหวัด คือ องค์กรบริหารส่วนจังหวัดสงขลา ซึ่งให้การสนับสนุนการดำเนินงานของกลไกประสานงานเครือข่าย ทั้งในด้านสถานที่และงบประมาณในการจัดกิจกรรมต่างๆ ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย ซึ่งดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ.2549 เป็นต้นมา

- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับเทศบาล ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นพื้นที่ในตัวเมืองจะเน้นการสนับสนุนการจัดการด้านการตลาด การสนับสนุนพื้นที่จำหน่ายอาหารปลอดภัยของเครือข่าย ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับเทศบาลที่เข้าร่วมงานในเครือข่าย ได้แก่ เทศบาลนครหาดใหญ่ เทศบาลนครสงขลา เทศบาลเมืองสทิงพระ

- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดเล็ก คือ องค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะอยู่ในพื้นที่ชนบท ก็จะทำทั้งในด้านการสนับสนุนด้านการตลาด และสนับสนุนการพัฒนากระบวนการผลิตด้วย เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลบางเหรียง ซึ่งสนับสนุนให้ประชาชนในพื้นที่ผลิตผักปลอดสารพิษ และสนับสนุนด้านการตลาดทั้งการจัดหาตลาดและรับซื้อผลผลิตในราคาที่สูงกว่าผลผลิตทั่วไป เพื่อใช้กลไกราคาเข้ามาจูงใจให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิตให้ปลอดภัย รวมถึงการจัดงานวันกินผักบางเหรียงซึ่งเป็นกิจกรรมส่งเสริมการตลาด เป็นประจำทุกปี องค์การบริหารส่วนตำบลควนรู มีการสนับสนุนการผลิตอาหารปลอดภัยโดยมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่ปลูกผักสวนครัวและผักพื้นบ้าน เพื่อรับประทานเองในครัวเรือน และสนับสนุนพื้นที่ในการจำหน่ายส่วนที่เหลือจากการรับประทานในครัวเรือน มีการจัดหาพื้นที่สาธารณะเพื่อจัดทำโครงการธนาคารอาหารชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการผลิตอาหารปลอดภัยของชุมชน เป็นแหล่งรวบรวมพันธุ์กรรมพื้นบ้านในพื้นที่ซึ่งค่อยๆ ลดน้อยลงจนกระทั่งพืชบางชนิดกลายเป็นพืชหายาก รวมถึงการตั้งเป้าหมายให้เป็นพื้นที่สาธารณะในการผลิตอาหารสำหรับชุมชนเพื่อรองรับในกรณีที่เกิดภาวะวิกฤตด้านการขาดแคลนอาหาร เช่น กรณีเกิดภัยพิบัติ เป็นต้น

ความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ใกล้เคียงกันในการเข้ามาจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดระบบอาหารที่ปลอดภัยในพื้นที่ ซึ่งมีพื้นที่ปฏิบัติการอยู่ที่ องค์การบริหารส่วนตำบล 4 แห่งในพื้นที่อำเภอรัตภูมิและอำเภอกวนเนียง ในการร่วมกันสร้างและพัฒนาตลาดผักพื้นบ้านอาหารและยา เกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลควนรู ตำบลคูหาใต้ ตำบลบางเหรียง และตำบลรัตภูมิ โดยใช้พื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลควนรูเป็นพื้นที่ตลาด พื้นที่จำหน่ายรวมของทั้ง 4 ตำบล ใช้ชื่อว่าตลาดผักพื้นบ้านอาหารและยา ซึ่งเป็นจุดจำหน่าย ผักผักพื้นบ้าน อาหารปลอดภัย และจัดกิจกรรมสาธารณะอย่างต่อเนื่องเพื่อเป็นพื้นที่การเรียนรู้ด้านสุขภาพซึ่งประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียงได้มาร่วมใช้ประโยชน์ นอกจากการสร้างตลาดกลางของกลุ่มแล้ว ยังมีกิจกรรมอื่นๆ ในการผลักดันนโยบายด้านอาหารปลอดภัยในพื้นที่ ทั้งในด้านการพัฒนากลุ่มผู้ผลิต สร้างเครือข่ายเกษตรกรครอบคลุมพื้นที่ทั้ง 4 ตำบล และการพัฒนาปัจจัยการผลิตและฐานข้อมูลพันธุ์กรรมท้องถิ่น

3) การขับเคลื่อนกับผู้บริโภค

การขับเคลื่อนกับกลุ่มผู้บริโภคจะมี 2 กลุ่มที่สำคัญ คือ กลุ่มผู้บริโภคเป้าหมายที่มีการกำหนดอย่างชัดเจน และกลุ่มผู้บริโภคทั่วไป ซึ่งทั้ง 2 กลุ่มจะต้องใช้รูปแบบการทำงานที่แตกต่างกัน

3.1) การขับเคลื่อนกับกลุ่มผู้บริโภคที่กำหนดเป็นเป้าหมาย ซึ่งมีการกำหนดกลุ่มผู้บริโภคเป้าหมายที่ชัดเจน คือ โรงพยาบาลและโรงเรียน ซึ่งทำให้การขับเคลื่อนเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เช่น การจัดกิจกรรมร่วมระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคในรูปแบบกิจกรรมทัวร์สุขภาพ ผู้บริโภคเยี่ยมชมแปลง ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค ซึ่งผู้บริโภคเป้าหมายที่มีศักยภาพ เช่น โรงพยาบาล จะมีการทำงานเชิงรุก ลงไปทำงานร่วมกับเครือข่ายเกษตรกรในพื้นที่การผลิต เพื่อสร้างความร่วมมือในการจัดส่งผลผลิตให้อย่างต่อเนื่อง และในการลงไปในพื้นที่ที่จะมีการทำกิจกรรมในรูปแบบการบริการสังคมไปด้วย เช่น การตรวจสุขภาพคนในชุมชน เป็นต้น ทำให้เกิดการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างกันไปด้วย โรงพยาบาลที่เป็นเป้าหมายหลักในการทำงานของเครือข่าย คือ โรงพยาบาลขนาดใหญ่ โรงพยาบาลสงขลา โรงพยาบาลสติงพระ ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงสาธารณสุข คือโครงการอาหารปลอดภัยในโรงพยาบาล แต่ละโรงพยาบาลจะมีรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามบริบทของพื้นที่ ส่วนใหญ่จะเป็นการสร้างเครือข่ายร่วมกับผู้ผลิตในพื้นที่ใกล้เคียง ดังนี้

(1) โรงพยาบาลหาดใหญ่

โรงพยาบาลหาดใหญ่ดำเนินโครงการอาหาร ฝักปลอดภัย คนปลอดภัย ตามนโยบายอาหารปลอดภัยในโรงพยาบาลของกระทรวงสาธารณสุข โดยแนวทางการทำงานมีความชัดเจนมากขึ้นเมื่อได้มีการเชื่อมโยงการทำงานกับเครือข่ายเกษตรกรวิถีธรรมชาติปลอดภัยเพื่อสุขภาพชุมชน โดยโรงพยาบาลได้กำหนดมาตรฐานฝัก 3 แบบ ดังนี้

- ฝักที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์รับรองให้ใช้สารเคมีในระยะเริ่มต้น เว้นระยะก่อนเก็บเกี่ยวผลผลิต ซึ่งในสถานการณ์จริงเป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปว่าเกษตรกรส่วนหนึ่งมักปิดบังข้อเท็จจริงในการใช้สารเคมีและการเว้นระยะเก็บเกี่ยว

- ฝักที่โรงพยาบาลพิจารณาแล้วว่าปลอดภัยจากสารพิษคือ ใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ไม่เกินร้อยละ 10 และไม่ใช้สารเคมีอื่นเช่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืช

- ฝักไร้สารพิษ ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ใช้น้ำหมักชีวภาพ

โรงพยาบาลหาดใหญ่ เป็นโรงพยาบาลศูนย์ มีผู้ป่วยจำนวนมากถึงประมาณ 800 คน ดังนั้นจึงต้องใช้วัตถุดิบจำนวนมากในการผลิตอาหารสำหรับผู้ป่วย ซึ่งหากนับรวมถึงเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลและญาติผู้ป่วย ก็จะมีจำนวนมากกว่านี้อีก 3 – 4 เท่าตัว ที่ต้องการบริโภคอาหาร

ปลอดภัย การดำเนินงานของโครงการมีการส่งเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลลงไปในพื้นที่ผลิตทางการเกษตร โดยเริ่มจากในพื้นที่รอบๆ ตัวเมืองหาดใหญ่ เช่น ตำบลบ้านพรุ เป็นต้น เพื่อสำรวจข้อมูลการผลิตของเกษตรกร จากนั้นจึงมีการวางแผนและจัดทีมส่งเสริมลงไปในพื้นที่เพื่อชักชวนให้เกษตรกรที่ยังใช้สารเคมีอยู่ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการผลิตให้เป็นรูปแบบที่ปลอดภัย โดยมีการทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ การตรวจสุขภาพของเกษตรกรและคนในชุมชนควบคู่กันไป ในระยะต้น ยังไม่ได้ผลดีเท่าไรนัก จนกระทั่งมีการเชื่อมโยงการทำงานกับสมาคมเกษตรกรอินทรีย์วิถีไท ซึ่งมีการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการส่งเสริมการผลิตทางการเกษตรแบบไม่ใช้สารเคมี เป็นรูปแบบการผลิตที่ใช้คุณธรรมนำหน้า จนกระทั่งมีพื้นที่ส่งเสริมการผลิตที่ชัดเจน และค่อยๆ ขยายพื้นที่ออกไปเรื่อยๆ โดยทางโรงพยาบาลหาดใหญ่ โดยชมรมผู้ผลิตและผู้บริโภคเพื่อสุขภาพเป็นแหล่งรับซื้อผลผลิต และมีการเปิดพื้นที่ในโรงพยาบาล สำหรับจำหน่ายผลผลิตพืชผักปลอดสารพิษให้แก่เจ้าหน้าที่โรงพยาบาล ญาติผู้ป่วยและผู้สนใจทั่วไป

ชมรมผู้ผลิตและผู้บริโภคเพื่อสุขภาพ ที่โรงพยาบาลหาดใหญ่เป็นความร่วมมือระหว่างโรงพยาบาลซึ่งมีหน้าที่ในการให้บริการสาธารณสุข องค์กรพัฒนาเอกชน และกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูก และรวบรวมนำผักมาขาย มาจากบ้านท่าช้าง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ผักส่วนใหญ่ที่นำมาขายจะเป็นผักพื้นบ้าน ที่ปลูกไว้ข้างบ้าน และขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ผักไถ่ (ยอดมะระขี้นก) ตำลึง ผักหวาน ผักขม ใบบัวบกบ้าน ผักกรีน ยอดจิก ยอดเม่า หน่อปลูด ลูกมะกรูด ใบลา ใบกระเพรา และผักที่ปลูกโดยไม่ใช้สารเคมี เช่น มะเขือ ถั่วพู ตะไคร้ พักทอง พัก ผักกูด ผักเหมียง คนปลูกผักที่นี้ผ่านประสบการณ์การปลูกผักโดยใช้สารเคมี แล้วทำให้เจ็บป่วย ซึ่งเป็นการเรียนรู้โดยตรงของคนปลูก เมื่อมีการสนับสนุนและส่งเสริม การทำเกษตรปลอดสารพิษ จากองค์กรพัฒนาเอกชน จึงมีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต และปรับความคิดในการปลูกเพื่อขายมาปลูกกินอย่างไร ปลูกขายอย่างนั้น กลุ่มคนซื้อเริ่มจากเจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาล ที่ความรู้ในการดูแลสุขภาพ ไปสู่กลุ่มคนที่มารักษาพยาบาล คนข้างโรงพยาบาล ในทุกสัปดาห์ที่นำผักมาขาย ไม่ใช่แค่การซื้อขาย แต่เป็นการเรียนรู้ร่วมกัน เรียนรู้ที่จะกินผักพื้นบ้านที่นำมาขาย ว่ากินอย่างไร มีคุณค่าทางสมุนไพรอย่างไร ผักมาจากนั้น ปลูกอย่างไร ใครปลูก มิตรไมตรีจึงเกิดขึ้นบนฐานความเชื่อมั่นต่อกัน ในขณะเดียวกัน ผักที่นำมาขาย โรงพยาบาลได้นำไปทดสอบอยู่เป็นระยะ หากมีปัญหาพบการปนเปื้อนจะแจ้งให้ผู้รวบรวมผักมาขายทราบ เพื่อไปแจ้งให้คนปลูกอีกทอดหนึ่งและงดนำผักที่มีปัญหามาขาย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าทางโรงพยาบาลหาดใหญ่จะรับซื้อผลผลิตที่ไม่ใช้สารเคมีในราคาที่สูงกว่าราคาท้องตลาดก็ตาม การส่งเสริมการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิตให้เลิกใช้สารเคมีกับกลุ่มเกษตรกรทั่วไปก็ยังเป็นสิ่งที่ยาก และมีอัตราการขยายตัวต่ำ เนื่องจากเกษตรกรมักมอง

กลไกราคาเป็นตัวตั้ง คำถามแรกมักเป็นคำถามว่า จะรับซื้อด้วยราคาเท่าไร เกษตรกรโดยทั่วไปจะมองความคุ้มค่าในรูปแบบของตัวเงินเป็นหลัก พฤติกรรมการผลิตให้เกษตรกรหันมาทำการเกษตรแบบไม่ใช้สารเคมีจึงเป็นสิ่งที่ยาก แม้จะจูงใจด้วยผลตอบแทนสูงก็ตาม และยังมีเกษตรกรส่วนหนึ่งที่ไม่ซื้อสัตย์มีการลักลอบใช้สารเคมีในการผลิต เนื่องจากถึงแม้ต้นทุนการผลิตจะลดลงในระดับหนึ่ง แต่การปลูกแบบใช้สารเคมีสะดวกกว่า ไม่ต้องใช้แรงงานในการดูแลมากนัก ซึ่งต่างจากการผลิตแบบไม่ใช้สารเคมี ซึ่งต้องใช้แรงงานในการดูแลกำจัดศัตรูพืชมากกว่าหลายเท่า และใช้เวลาในการเพาะปลูกมากกว่า แต่ได้ประโยชน์ในด้านสุขภาพเกษตรกรไม่ต้องเผชิญความเสี่ยงด้านสุขภาพในการสัมผัสสารเคมีทางการเกษตรและผู้บริโภคไม่ต้องรับผลจากสารเคมีตกค้างในผลผลิต ดังนั้นการที่จะชักจูงให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิตให้ปลอดภัย ก็จะต้องปรับความคิดที่จะให้ความสำคัญกับคุณค่าในเชิงของคุณธรรม มากกว่าคุณค่าในเชิงความสะดวกสบายในการผลิตและรายได้จากการขายผลผลิตให้อยู่ในสัดส่วนที่เหมาะสม

ในการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรที่จะส่งผลผลิตให้กับโรงพยาบาล นอกจากจะทำบัญชีรายชื่อเกษตรกรแล้ว ยังมีการสำรวจข้อมูลพื้นที่การผลิตและชนิดของผลผลิตของเกษตรกรเพื่อเป็นข้อมูลในการส่งเสริมการผลิตของเครือข่าย และกิจกรรมที่สำคัญในการขยายเครือข่ายคือการยกย่องเกษตรกรตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิตให้ปลอดภัย เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจ และให้มีการทำกิจกรรมของเครือข่ายอย่างสม่ำเสมอให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน และขยายออกไปจัดให้มีการเรียนรู้กับเกษตรกรเป้าหมายในพื้นที่อื่นๆ ให้เกิดความรับรู้ในความสำเร็จและให้เห็นว่าการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิตเป็นสิ่งที่เกษตรกรทุกคนสามารถทำได้ ไม่ใช่เรื่องยากจนเกินไป แต่จะต้องทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย ช่วยส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ หลังจากที่มีการดำเนินการไประยะหนึ่ง ก็มีหน่วยงานอื่นๆ ที่ให้ความสนใจและเข้ามาสนับสนุน เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และโรงเรียนในพื้นที่ และเครือข่ายต่างๆ เป็นต้น จึงทำให้สามารถทำงานในรูปแบบเครือข่ายและช่วยสนับสนุนซึ่งกันและกันได้มากขึ้น

(2) โรงพยาบาลสงขลา

โรงพยาบาลสงขลามีบทเรียนการขับเคลื่อนอาหารปลอดภัยมายาวนาน มีการปรับตัวเพื่อให้การทำงานร่วมกับเครือข่ายเกษตรกรได้ง่ายขึ้น ทั้งในเชิงการปรับกลไกและวิธีการทำงานและให้มีความยืดหยุ่น เพื่อให้สามารถรองรับความหลากหลายของการทำงานร่วมกับชุมชนและเครือข่ายเกษตรกร การทำงานเรื่องอาหารปลอดภัยของโรงพยาบาลสงขลามีการพัฒนาการทำงานร่วมกับเครือข่ายชาวบ้านในพื้นที่มาตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2546-2548 ซึ่งเป็นช่วงก่อนที่กระทรวงสาธารณสุขจะประกาศนโยบายอาหารปลอดภัยในโรงพยาบาล ซึ่งสอดคล้องกันก็ทำให้สามารถ

พัฒนาระบบการทำงานได้ดีขึ้น จากจุดเริ่มต้นเป็นความตั้งใจ โรงพยาบาลสงขลา ที่เห็นความสำคัญของการสร้างเสริมสุขภาพ และการปรับบทบาทของโรงพยาบาลจากการตั้งรับ คอยให้การรักษาผู้ป่วยมาเป็นการทำงานเชิงรุก ส่งเสริมให้คนดูแลสุขภาพเพื่อจะได้มีผู้ป่วยที่ต้องเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลน้อยลง จึงได้มีการแสวงหาความร่วมมือกับชุมชนเกษตรกรรม โดยเริ่มต้นนำร่องในพื้นที่บ้านยางงาม ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา ได้มีการเข้าไปทำความเข้าใจกับแกนนำเกษตรกรในพื้นที่ ถึงหลักการแนวทางและความเป็นไปได้ จนได้เริ่มงานกัน โดยมีสามฝ่ายเกี่ยวข้อง คือ โรงพยาบาลเป็นผู้ซื้อ มีสมาชิกในชุมชนทำหน้าที่เป็นคนกลางดำเนินงานจัดซื้อจัดส่ง และกลุ่มเกษตรกรบ้านยางงามขายส่งให้กับคนกลาง การบริหารจัดการในระหว่างการดำเนินงานมีปัญหาอุปสรรคที่ต้องใช้ความสามารถในการจัดการในหลายด้าน ทั้งในด้านระเบียบการจัดซื้อจัดจ้างของโรงพยาบาลซึ่งเป็นระเบียบราชการที่ค่อนข้างจะไม่เอื้ออำนวยให้กับรูปแบบการจัดซื้อผลผลิตจากชุมชนซึ่งประกอบด้วยผู้ขายรายย่อยหลายเจ้าซึ่งไม่มีทุนรอนมากนัก เนื่องจากจะต้องใช้วิธีการส่งของก่อนแล้วจึงเรียกเก็บเงินภายหลัง ซึ่งชาวบ้านจะไม่สามารถรอรับเงินเป็นเวลาหลายวันได้ เพราะจะต้องลงทุนในการผลิตรอบต่อไป ระเบียบปฏิบัติราชการเหล่านี้ไม่เอื้ออำนวยกับการซื้อขายในรูปแบบของผลผลิตจากชุมชน ดังนั้น โรงพยาบาลสงขลาจึงมีการปรับปรุงแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องให้มีความยืดหยุ่น เช่น การปรับรูปแบบให้เกษตรกรรวมตัวกันเป็นกลุ่ม และมีคนกลางซึ่งมาจากสมาชิกภายในกลุ่ม ทำหน้าที่เป็นผู้ติดต่อประสานงานกับโรงพยาบาลในนามของกลุ่มเกษตรกร การปรับระบบการจ่ายเงิน โดยใช้ระบบเงินสดย่อยในการจัดซื้อผลผลิต เพื่อให้สามารถจ่ายเงินสดให้กับชาวบ้านได้เมื่อจัดส่งผลผลิตโดยไม่ต้องรอตั้งเรื่องเบิกจ่ายภายหลัง เป็นต้น รวมถึงการปรับเมนูอาหารสำหรับผู้ป่วยในโรงพยาบาลเพื่อให้สอดคล้องกับผลผลิตพืชผักพื้นบ้าน เพื่อให้เกษตรกรสามารถปรับวิธีการผลิตแบบไม่ใช้สารเคมี แต่ใช้พืชที่เป็นพันธุกรรมพื้นบ้านในท้องถิ่นซึ่งมีความทนทานต่อโรคและแมลงรวมถึงสภาพดินฟ้าอากาศ ปัญหาที่สำคัญอีกด้านหนึ่งคือปัญหาในการผลิตของชุมชนทั้งปัญหาในเรื่องของปัจจัยการผลิต และเทคนิคการผลิตแบบไม่ใช้สารเคมี ปัญหาสภาพดินฟ้าอากาศที่ส่งผลกระทบต่อผลผลิต เป็นต้น แต่ปัญหาต่างๆ ก็สามารถคลี่คลายไปได้ด้วยดี ความเข้าใจและพยายามให้ออกาสซึ่งกันและกัน ซึ่งทางโรงพยาบาลได้พยายามช่วยคิดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อบรรเทาปัญหา และเพื่อพัฒนาศักยภาพของกลุ่มผู้ผลิต โดยการพยายามจัดตลาดนัดอาหารปลอดภัยทุกวันศุกร์ โดยใช้พื้นที่ภายในบริเวณโรงพยาบาล การจัดทำห้องตรวจสอบสารพิษตกค้าง การแนะนำลูกค้าในเครือข่ายโรงเรียนเอกชนที่เข้าร่วมโครงการ และอำนวยความสะดวกในการจัดหาปัจจัยการผลิตชีวภัณฑ์สำหรับการเพาะปลูก เช่น น้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยจุลินทรีย์น้ำ สารขับไล่แมลง ฮอร์โมนพืช การจัดฝึกอบรมให้ความรู้ด้านวิชาการเกี่ยวกับมาตรฐานสินค้าเกษตร และพยายามประสานงานให้องค์กรที่รับผิดชอบเข้ามาดำเนินการ เป็นต้น

จากกิจกรรมหลากหลายที่เกิดขึ้น ได้สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันระดับหนึ่ง ซึ่งทางโรงพยาบาลมักจะไม่นิยกร้องให้ทางกลุ่มเกษตรกรเข้าไปหาเจ้าหน้าที่ที่โรงพยาบาล แต่เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบก็ได้เข้าไปพบปะกับกลุ่มในพื้นที่

โรงพยาบาลสงขลาได้ขยายเครือข่ายเกษตรกรจากบ้านยางงามไปสู่พื้นที่การเกษตรในพื้นที่อื่นๆ เพื่อให้มีผลผลิตเพียงพอแก่ความต้องการบริโภคของผู้ป่วยในโรงพยาบาล โดยใช้รูปแบบการจัดการที่คล้ายคลึงกับการทำงานกับกลุ่มเกษตรกรบ้านยางงาม คือ เน้นการทำงานร่วมกันแบบเพื่อน การปรับระบบการทำงานให้ยืดหยุ่นและรองรับการทำงานกับชุมชน เป็นการช่วยกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาศักยภาพร่วมกัน กรณีการขับเคลื่อนอาหารปลอดภัยซึ่งโรงพยาบาลสงขลาได้ไปทำงานร่วมกับชุมชนเกษตรกรรมในพื้นที่ต่างๆ นั้น กลไกสำคัญคือ “การให้โอกาส” สำหรับการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรนั้น การทำการเกษตรเป็นวิถีชีวิต ชีวิตของชาวบ้านไม่ได้ขึ้นอยู่กับโครงการ หากแต่โอกาสที่หน่วยงานรัฐหยิบยื่นให้ เป็นเสมือนเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพของกลุ่ม เป็นเพราะความพยายามที่จะสื่อสารกันให้ “เข้าใจ” ถึงสภาพความเป็นจริง ปัจจัยแวดล้อมที่เป็นปัจจุบัน ความพยายาม “เข้าถึง” วิถีความเป็นชุมชนเกษตรกรรม จนเกิดเป็นโอกาสให้เกิดกิจกรรมเพื่อการ “พัฒนา” ศักยภาพของกลุ่มและชุมชน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยระยะเวลาและหลากหลายกิจกรรมที่สอดคล้องกัน

(3) โรงพยาบาลสติงพระ

โรงพยาบาลสติงพระเป็นอีกโรงพยาบาลหนึ่งให้ความสำคัญกับการขับเคลื่อนอาหารปลอดภัยร่วมกับเครือข่ายโดยแนวคิดการสร้างเสริมสุขภาพเพื่อลดการเจ็บป่วยของประชาชนเช่นเดียวกับโรงพยาบาลหาดใหญ่และโรงพยาบาลสงขลา โดยการทำงานร่วมกับเครือข่ายโหนด นา เล และกลุ่มอิงพฤษฯ ซึ่งเป็นเครือข่ายประชาชนและกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่คาบสมุทรสติงพระ โดยที่โรงพยาบาลสติงพระจะเน้นการกระตุ้นให้เจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาลปรับพฤติกรรมบริโภคอาหารปลอดภัย เพื่อเป็นตัวอย่างที่และสามารถให้คำแนะนำแก่ชาวบ้าน เป็นการพัฒนาความเข้มแข็งแก่ผู้บริโภคให้รู้เท่าทันและสามารถเลือกซื้ออาหารที่ไม่เกิดโทษต่อสุขภาพ รวมถึงการส่งเสริมให้เกษตรกรผลิตข้าวและพืชผักที่ไม่ใช้สารเคมี มีการสนับสนุนให้เครือข่ายเกษตรกรพัฒนาฐานข้อมูลการผลิตเพื่อเชื่อมโยงกับข้อมูลความต้องการในการบริโภคอาหารชนิดต่างๆ ของโรงพยาบาลในแต่ละฤดูกาล เพื่อให้เกษตรกรสามารถจัดพื้นที่ในการผลิตพืชผักชนิดต่างๆ เพื่อจัดส่งให้กับโรงพยาบาลในการประกอบอาหารสำหรับผู้ป่วยได้อย่างเหมาะสม รวมถึงการเปิดพื้นที่ให้จำหน่ายอาหารปลอดภัยๆ ในโรงพยาบาลอย่างสม่ำเสมอ

(4) อาหารปลอดภัยในโรงเรียนบ้านหนองปลิง ตำบลรัตภูมิ อำเภอควนเนียง

อาหารปลอดภัยในโรงเรียนบ้านหนองปลิง เริ่มต้นจากแกนนำกลุ่มเกษตรกร ได้เข้าไปเสนอแนวทางการพัฒนาโครงการอาหารกลางวันในการประชุมผู้ปกครองของโรงเรียน เพื่อให้เด็กได้บริโภคอาหารที่มีประโยชน์และไร้สารพิษจากสารเคมีทางการเกษตร ซึ่งได้รับการยอมรับให้ดำเนินการได้ กลุ่มดินหอม กล้างาม จึงดำเนินการปลูกพืชผักตามแนวทางเกษตรอินทรีย์ ไร้สารพิษ ส่งขายให้กับโรงเรียนบ้านหนองปลิง เป็นวัตถุดิบในโครงการอาหารกลางวันสำหรับเด็กนักเรียน กำหนดสัดส่วนการขายผลผลิตของสมาชิกในกลุ่ม จะต้องส่งข้าวเปลือกให้กับโรงเรียน ไม่น้อยกว่าร้อยละ 30 โดยที่หลังจากเก็บเกี่ยวได้ข้าวเปลือกมาจะเก็บรักษาเอาไว้ในยุ้ง แล้วชวนกลุ่มแม่บ้านผู้ปกครองนักเรียนมาช่วยกันสีด้วยมือประมาณเดือนละ 1 ครั้ง ส่งให้กับโรงเรียน ส่วนที่เหลือทางกลุ่มจะทำเป็นข้าวกล้องและข้าวซ้อมมือ บรรจุถุงกระดาษส่งไปจำหน่ายในตัวเมืองหาดใหญ่ ในส่วนของพืชผักที่กลุ่มพร้อมจะป้อนให้โรงเรียนได้เลยคือ พักทอง ถั่วฝักยาว ไร้ค้าง ผักกูด เห็ดและผักจีนต่างๆ รับประทานผักไร้สารพิษจากเกษตรกรส่งต่อยังโรงเรียน ตัดพ่อค้าคนกลางออก ไม่ให้โรงเรียนถูกเอารัดเอาเปรียบ กลุ่มดินหอมกล้างามสนับสนุนเกษตรอินทรีย์ไร้สารพิษ โดยให้สมาชิกที่สนใจมาเรียนรู้รวมกลุ่มทำปุ๋ยหรือเอาวัตถุดิบมาแลกเปลี่ยนอินทรีย์ชีวภาพจากกลุ่ม ซึ่งได้เตรียมสูตรปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพเอาไว้ไม่ต่ำกว่า 15 สูตร เหมาะสำหรับเกษตรกรนำไปทำเองที่บ้าน เนื่องจากแกนนำกลุ่มต้องการให้มีการสนับสนุนที่ชัดเจนเกี่ยวกับปุ๋ยและเมล็ดพันธุ์ เพื่อให้เกษตรกรสามารถวางแผนควบคุมการปลูกพืชผักให้หลากหลาย ส่งผลโดยตรงกับผู้บริโภคในกรณีนี้คือนักเรียนจะได้กินผักที่แตกต่างไม่ซ้ำ นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่ให้โรงเรียนเพาะพันธุ์เมล็ดแล้วขายกลับมาให้กลุ่มเพื่อแจกจ่ายให้เกษตรกรนำไปปลูก ซึ่งทำให้โรงเรียนสามารถได้ผักตามเมนูที่ต้องการอย่างแน่นอน หลังจากที่ได้ดำเนินการ โครงการอาหารกลางวันสำหรับนักเรียนไประยะหนึ่ง ก็มีการขยายความร่วมมือไปยังผู้ปกครองกลุ่มแม่บ้าน ชักชวนให้ปลูกผักสวนครัวไร้สารพิษสำหรับรับประทานในครอบครัว โดยกลุ่มดินหอมกล้างามคอยสนับสนุนในด้านความรู้และให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการปลูกพืชผักโดยไม่ใช้สารเคมี และหากไม่สามารถทำปุ๋ยเองได้ก็สามารถมารับปุ๋ยและสิ่งสนับสนุนที่จำเป็นต่างๆ ได้จากแกนนำกลุ่ม ผลผลิตที่ได้หากเหลือจากการรับประทานในครัวเรือน ก็สามารถนำมาจำหน่ายให้กับกลุ่มเพื่อนำไปส่งต่อให้กับโรงเรียนและส่งต่อไปยังแหล่งจำหน่ายอื่นของเครือข่ายในกรณีที่มีผลผลิตมากเกินความต้องการของโรงเรียน โครงการอาหารกลางวันโรงเรียนบ้านหนองปลิง ถูกผลักดันไปในรูปแบบการร่วมมือกันระหว่างโรงเรียนและชาวบ้าน โดยใช้สุขภาพของเด็กนักเรียนซึ่งเป็นลูกหลานของคนในชุมชน เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ และมีการขยายแนวคิดไปยังกลุ่มผู้ปกครองอย่างต่อเนื่อง

(5) อาหารปลอดภัยโรงเรียนวัดโตนดด้วน อำเภอกระเสลีนธุ์

โครงการอาหารปลอดภัยโรงเรียนวัด โตนดด้วน ริเริ่มจากผู้อำนวยการ โรงเรียนซึ่งได้เข้าร่วมการทำงานกับเครือข่ายแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา และสนใจแนวคิดการขับเคลื่อนอาหารปลอดภัยในชุมชน โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนร่วมกับชุมชน ดังนั้นจึงได้มีการเชิญแกนนำชุมชนหารือร่วมกับคณะครู โรงเรียนและแกนประสานงานเครือข่ายเกษตรและอาหารปลอดภัย เพื่อหาแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน โดยทางโรงเรียน โตนดด้วนมีแนวคิดที่อาหารที่ผลิตทั้งหมดสำหรับโรงเรียนควรจะใช้วัตถุดิบจากในท้องถิ่น แต่ปัญหาผู้ผลิตอาหารปลอดภัยยังส่งให้โรงเรียนได้น้อยเพราะกลุ่มพืชผักที่ปลูกแบบไร้สารพิษเน้นส่งตลาดภายนอกที่ความต้องการสูง ดังนั้นโรงเรียนจึงมีการส่งเสริมกิจกรรมในยามว่างของนักเรียนให้มีกิจกรรมปลูกพืชผักโดยไม่ใช้สารเคมีเพื่อนำไปประกอบอาหารในโครงการอาหารกลางวัน มีการส่งเสริมให้ผู้ปกครองปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อส่งขายให้กับโรงเรียน และการเจรจากับตัวแทนจำหน่ายที่ผลิตผักแบบไม่ใช้สารเคมี ซึ่งผลิตส่งให้กับโรงพยาบาลหาดใหญ่โดยให้ราคาผลผลิตที่สูงกว่าราคาท้องตลาดอีกด้วย โดยกลุ่มเกษตรกรที่ปลูกพืชแบบไม่ใช้สารเคมีในพื้นที่อำเภอกระแสดินธุ์ประมาณ 10 ราย ส่งขายให้กับโรงเรียนมีจำนวน 2 – 3 ราย ซึ่งส่วนใหญ่ผักที่มักนำมาทำอาหารให้นักเรียนรับประทานมักเป็นจำนวนผักกาด ผักบุ้ง แดงกวา ถั่วฝักยาว ถั่วงอก มะเขือ เมื่อหมดจากฤดูทำนา ชาวนาที่กระแสดินธุ์ส่วนหนึ่งจะหันมาปลูกถั่วเขียว ข้าวโพด และพืชผักสวนครัว เกษตรกรหลายคนหันมาปรับเป็นพื้นที่สวนปลูกผักอย่างถาวร โดยกลุ่มเกษตรปลอดภัยมีการตื่นตัวระดับหนึ่ง เชื่อมโยงการทำงานกับเครือข่ายเกษตรปลอดภัยในพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระ การส่งเสริมให้นักเรียนปลูกพืชผักเพื่อนำมาทำเป็นอาหารกลางวัน ยังเน้นการให้ความรู้และทักษะการปฏิบัติในการปลูกพืชผักแบบไม่ใช้สารเคมี รวมถึงการเลี้ยงปลา ปลูกผัก เพื่อเป็นการปลูกฝังความคิดและให้นักเรียนสามารถนำกลับไปทำเองที่บ้านได้ และส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักการรวมกลุ่มกันทำงานและมีรายได้ โดยเมื่อถึงเวลาเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ โรงเรียนจะซื้อผักส่วนหนึ่งจากเด็กผ่านสหกรณ์ เพื่อนำมาทำอาหารกลางวัน เป็นการฝึกพื้นฐานอาชีพให้กับเด็ก ประกอบการเรียนการสอนวิชาการงานอาชีพตามหลักสูตร และอีกส่วนหนึ่งจะให้เด็กนำไปปรับประทานที่บ้าน เพื่อสื่อสารไปถึงผู้ปกครองและชุมชน กระตุ้นให้คนในชุมชนหันมาสนใจการผลิตอาหารปลอดภัยเพื่อบริโภคเองในชุมชนมากขึ้น

3.2) การขับเคลื่อนกับกลุ่มผู้บริโภคทั่วไป

การทำงานกับกลุ่มผู้บริโภคทั่วไป สภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร เน้นการทำงานร่วมกับสื่อมวลชน โดยใช้เครื่องมือสื่อสารผ่านวิทยุ และสิ่งพิมพ์เข้ามาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารความรู้และทัศนคติในการบริโภคที่ถูกต้องให้แก่ประชาชนทั่วไป ในการทำงานกับประชาชนทั่วไปโดยใช้สื่อเข้ามาเป็นเครื่องมือนี้ จะเป็นการ

ทำงานในลักษณะการเชื่อมความร่วมมือกับเครือข่ายอื่นๆ และไปสร้างความร่วมมือกับกลุ่มสื่อเพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกัน

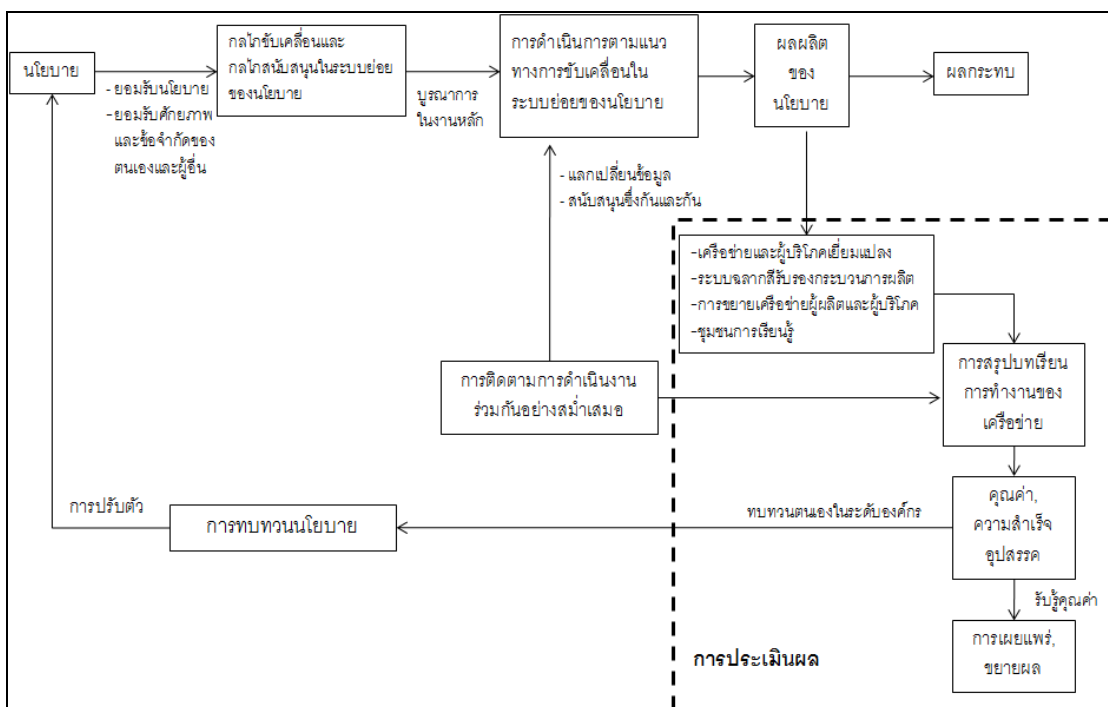
2.6 การประเมินผล : สรุบทเรียนและขยายผล

การประเมินผล : สรุบทเรียนและขยายผล เป็นกลุ่มย่อยที่ 4 ซึ่งเป็นองค์ประกอบของกลุ่ม กระบวนการนโยบาย ประกอบด้วยแนวคิด จำนวน 3 แนวคิด คือ การประเมินผลเพื่อการปรับตัวและการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นเงื่อนไข/สถานการณ์ (conditions) ของกลุ่มย่อยนี้ การประเมินผลแบบมีส่วนร่วม และการสรุบทเรียนการทำงานของเครือข่าย เป็นปฏิบัติการตอบสนอง (actions/interactions) และผลที่ตามมา (consequence) คือ การเรียนรู้คุณค่า ความสำเร็จและอุปสรรคในการทำงานและเผยแพร่สู่สาธารณะ ซึ่งสามารถแสดงขอบเขตของแต่ละแนวคิด ดังตาราง 4.7

ตาราง 4.7 การประเมินผล : สรุบทเรียนและขยายผล

Conditions	Actions/Interactions	Consequence
<p>การประเมินผล เพื่อการปรับตัวและเรียนรู้ร่วมกัน</p> <p>1. การประเมินผลสำเร็จในการดำเนินงานตามเป้าหมายร่วมของเครือข่าย</p> <p>2. ความหลากหลายของรูปแบบการประเมินผลการดำเนินงานของแต่ละองค์กร</p>	<p>สรุบทเรียนการทำงานร่วมกัน</p> <p>1. ใช้กระบวนการกลุ่มในการสรุบทเรียนจากการทำงานร่วมกันของเครือข่าย</p>	<p>การเรียนรู้คุณค่า ความสำเร็จและอุปสรรคในการทำงาน</p> <p>1. กระบวนการกลุ่มทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของเครือข่าย ทั้งในเชิงคุณค่า ปัจจัยความสำเร็จและอุปสรรคในการทำงาน</p> <p>2. การขยายการรับรู้คุณค่าสู่สาธารณะ เพื่อกระตุ้นสังคมให้ตื่นตัว</p>

ผู้วิจัยได้สรุปความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ในกลุ่มย่อยนี้ ในรูปแบบของแผนภาพเพื่ออธิบายปรากฏการณ์การประเมินผล : สรุบทเรียนและขยายผล ดังภาพ 4.7

ภาพ 4.7 รูปแบบการประเมินผล : สรุปทบทวนและขยายผล

2.6.1 การประเมินผล : การประเมินผลเพื่อการปรับตัวและการเรียนรู้ร่วมกัน

แนวคิดนี้แสดงให้เห็นถึงสิ่งที่เป็นเงื่อนไขในการประเมินผล คือ “การประเมินผลเพื่อการปรับตัวและการเรียนรู้ร่วมกัน” ซึ่งประกอบด้วยแนวคิดย่อย 2 แนวคิด คือ การประเมินผลสำเร็จในการดำเนินงานตามเป้าหมายร่วมของเครือข่าย และความหลากหลายของรูปแบบการประเมินผลการดำเนินงานของแต่ละองค์กร สามารถอธิบายรายละเอียดของแนวคิดย่อยแต่ละแนวคิด ดังนี้

2.6.1.1 การประเมินผลสำเร็จในการดำเนินงานตามเป้าหมายร่วมของเครือข่าย

การดำเนินงานร่วมกันในรูปแบบเครือข่าย ซึ่งกลุ่ม/องค์กรที่เข้าร่วม มีความหลากหลายทั้งในด้านของวัฒนธรรมการทำงาน และเป้าหมายหลักขององค์กร ซึ่งการวางเป้าหมายร่วมกันของเครือข่ายในช่วงวางแผนการดำเนินงาน เป็นสิ่งที่จะทำให้ทั้งเครือข่ายมองเห็นภาพรวมการทำงานร่วมกัน จะเป็นสิ่งที่ทำให้ทุกกลุ่ม/องค์กรได้มองเห็นภาพรวมการทำงานของเครือข่ายร่วมกัน ดังนั้นเมื่อกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ได้มีการดำเนินงานตามแผนงานแล้วในแต่ละช่วงปี จำเป็นต้องมีการประเมินร่วมกัน เพื่อให้ทุกกลุ่ม/องค์กรได้เห็นภาพรวมร่วมกันว่าการทำงานในปีที่ผ่านมา นั้นงานของตนเองตอบสนองเป้าหมายของเครือข่ายในส่วนตัว ในแต่ละส่วนประสบความสำเร็จหรือมี

อุปสรรคในการทำงานอย่างไร และจะช่วยกันเสริมจุดแข็งและลดจุดอ่อนในการทำงานของเครือข่ายอย่างไร

2.6.1.2 ความหลากหลายของรูปแบบการประเมินผลการดำเนินงานของแต่ละองค์กร

หน่วยงานภาครัฐมีการประเมินผลการดำเนินงานรายปีในรูปแบบที่เป็นทางการ เน้นข้อมูลเชิงปริมาณ เพื่อการวางแผนปีต่อไป การประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงาน โครงการของหน่วยงานในแต่ละปี เน้นการประสานงานและปัญหาอุปสรรค เพื่อวางแผนการทำงานปีต่อไป ไม่มีการประเมินระบบและกลไกการทำงาน ในขณะที่เดียวกันกลุ่มและเครือข่ายภาคประชาชนไม่มีการประเมินผลที่ชัดเจน แต่ในบางกลุ่มจะมีการสรุปบทเรียนจากการทำงาน

การประเมินผลการดำเนินงานของสำนักงานจะให้หน่วยงานระดับพื้นที่รายงานผลการดำเนินงานราย ไตรมาส และก็จะมีการสรุปรายงานผลกันทุก 6 เดือน ถึงสิ้นปีเราก็ประเมินกันครั้งหนึ่ง ว่าอะไรอยู่ที่ไหน อะไรยังไม่ได้ทำบ้าง เพื่อจะวางแผนการทำงานของปีต่อไป แต่ในส่วนของการประเมินระบบและกลไกการทำงานเรายังไม่ถึงขั้นนั้น เป็นการสรุปผลงานและปัญหาอุปสรรคเพื่อหาแนวทางแก้ไขมากกว่า (K3-7,19:28)

ทางกระทรวงเขาก็มีการประเมินศูนย์เรียนรู้ด้วย มีนักวิชาการจาก มอ. มาประเมิน โดยเขาก็จะมีการสุ่มโทร. ไปหาคนที่ผ่านหลักสูตรของศูนย์ ว่ามาอบรมแล้วเป็นอย่างไรบ้าง ได้ความรู้อะไรไปบ้าง และได้เอาความรู้ไปใช้ทำอะไรบ้าง เขาก็เอาผลประเมินมาใช้จัดศูนย์เรียนรู้แบ่งเป็นระดับตามความเข้มแข็งของศูนย์ (K1-1, 49:12)

เราไม่ได้มีการประเมินแบบที่เป็นทางการหรอก แต่ใช้กระแสดอรับของตลาด ซึ่งกระแสดีขึ้นเรื่อยๆ นะ กระแสของตลาดตอนนี้มาแรง มีแต่คนต้องการ มีแต่คนเข้ามาถามหาผลผลิตของเราอยู่เรื่อยๆ เราถือว่าสิ่งนี้เป็นสิ่งที่จะตอบได้มากกว่าที่จะมานั่งประเมินกัน (K2-3,9:40)

งานของชมรมเราเป็นภาคประชาชน เรายังไม่มีการประเมินการทำงาน เป็นการดำเนินงานแบบงานอาสามากกว่านะ หน่วยงานที่สนับสนุนเราก็ยังไม่ได้มีการมาประเมิน แต่เราคุยกันว่ามีปัญหาอะไรบ้าง แล้วก็ช่วยกันแก้ปัญหา จะเป็นแบบนี้ (K4-1,50:23)

ข้อจำกัดในการทำงานของเครือข่ายแนวราบ องค์ประกอบของเครือข่ายมีหลายภาคส่วน จึงไม่มีผู้รับผิดชอบในการประเมินการดำเนินงานในประเด็นร่วมของเครือข่ายที่ชัดเจน

2.6.2 การประเมินผล : สรุบบทเรียนการทำงานร่วมกัน

แนวคิดนี้แสดงให้เห็นถึงการตอบสนองต่อเงื่อนไขในการประเมินผล คือ “ใช้กระบวนการกลุ่มในการสรุบบทเรียน ทบทวนการทำงาน” ซึ่งประกอบด้วยแนวคิดย่อย 2 แนวคิด คือ การติดตามความก้าวหน้า โดยพิจารณาความก้าวหน้าของความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรค และการตัดสินใจร่วมกันในการปรับปรุงวิธีการทำงาน ใช้กระบวนการกลุ่มในการสรุบบทเรียนจากการทำงานร่วมกันของเครือข่าย การเผยแพร่ต่อเครือข่ายภายนอกและสาธารณะเพื่อขยายผล สามารถอธิบายรายละเอียดของแนวคิดย่อยแต่ละแนวคิด ดังนี้

2.6.2.1 ใช้กระบวนการกลุ่มในการสรุบบทเรียนจากการทำงานร่วมกันของเครือข่าย

การประเมินผลการทำงานแต่ละปีจะใช้กระบวนการกลุ่ม โดยจัดให้มีการประชุมเครือข่าย เพื่อร่วมกันประเมินการทำงานที่ผ่านมา ว่าใครทำอะไร อย่างไร บรรลุวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด เพื่อสรุปผลการดำเนินงานของเครือข่าย นำไปสู่การวางแผนการทำงานต่อไป เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์

กระบวนการสรุบบทเรียนจากการทำงานทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ก็ต้องให้เขาดูภาพใหญ่ ให้เขาประเมินสถานการณ์เอง แล้วก็ดูผลที่เกิดขึ้นของแต่ละงาน ว่าใครทำอะไร ไว้ตรงไหนบ้าง ให้แต่ละคนได้ประเมินงานของตนเองมาก่อน แล้วมาเล่าให้เพื่อนฟัง พอเห็นภาพรวมร่วมกันแล้ว ก็ชวนคุยต่อว่าจะเดินต่อไปข้างหน้าอย่างไร ให้ช่วยกันคิดว่าเขาจะทบทวนงานของตนเองอย่างไร จะปรับในภาพรวมของเครือข่ายอย่างไร (K3-8,20:39)

2.6.3 การประเมินผล : การเรียนรู้คุณค่า ความสำเร็จและอุปสรรคในการทำงาน

แนวคิดนี้แสดงให้เห็นถึงผลที่ตามมาจากการใช้กระบวนการกลุ่มสรุบบทเรียน ทบทวนการทำงาน คือ “เกิดการเรียนรู้และปรับแนวทางการดำเนินงาน” ซึ่งประกอบด้วยแนวคิดย่อย 4 แนวคิด คือ การเรียนรู้และปรับปรุงวิธีการทำงานอย่างต่อเนื่อง ช่วยกันแก้ปัญหาและสนับสนุนการทำงานซึ่งกันและกัน เกิดความตื่นตัวและแรงจูงใจในการทำงานอย่างสม่ำเสมอ กระบวนการกลุ่มทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของเครือข่าย ถึงปัจจัยความสำเร็จและอุปสรรคในการทำงาน ซึ่งสามารถอธิบายรายละเอียดของแนวคิดย่อยแต่ละแนวคิด ดังนี้

2.6.3.1 กระบวนการกลุ่มทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของเครือข่ายทั้งในเชิงคุณค่า ความสำเร็จและอุปสรรคในการทำงาน

การประเมินผลโดยใช้กระบวนการกลุ่ม เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ทั้ง การสรุปทบทวนและการเรียนรู้ทางสังคม จากการดำเนินงานของสภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร เป็นเวลา 3 ปี (ระหว่าง พ.ศ. 2552 – 2554) มีการจัดกระบวนการสรุปทบทวนการดำเนินงานในแต่ละปี ซึ่งทำให้แกนนำเครือข่ายทั้งหมด ได้เห็นภาพรวมของการทำงานร่วมกัน และเกิดการยอมรับในคุณค่า และศักยภาพการทำงานของภาคส่วนอื่น จากการสรุปทบทวนในปี พ.ศ. 2552 นำไปสู่การทบทวนนโยบายและยุทธศาสตร์การทำงาน และการวางแผนงานที่สนับสนุนการทำงานซึ่งกันและกันในด้านในหลายด้าน เช่น การพัฒนาระบบข้อมูลการผลิตและการบริโภคของแต่ละพื้นที่ย่อย เพื่อสนับสนุนการทำงานซึ่งกันและกัน การพัฒนาระบบการเฝ้าระวังคุณภาพผลผลิต โดยเครือข่ายและการพัฒนาระบบฉลากสีเขียวระดับความปลอดภัยของผลผลิต ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อเอื้อให้เกษตรกรสามารถเข้าสู่กระบวนการในการยกระดับการผลิตให้ปลอดภัย การขยายเครือข่ายศูนย์เรียนรู้ในระดับพื้นที่ย่อยของสมาคมเกษตรกรอินทรีย์วิถีไท เป็นต้น

2.6.3.2 การขยายการรับรู้คุณค่าสู่สาธารณะ เพื่อกระตุ้นสังคมให้ตื่นตัว

การสรุปทบทวนร่วมกันของเครือข่าย เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่ม และเครือข่ายในการขับเคลื่อนนโยบาย การทบทวนสถานการณ์และผลการดำเนินงานเพื่อปรับแนวทางการดำเนินงาน ทำให้เครือข่ายได้สื่อสารและเรียนรู้ร่วมกันถึงความสำเร็จและอุปสรรคในการทำงาน มีความเข้าใจจุดแข็ง-จุดอ่อน ซึ่งกันและกัน ช่วยกันพัฒนารูปแบบและแนวทางการทำงานที่เหมาะสมต่อไป

ในการสื่อสารคุณค่าของการขับเคลื่อนอาหารปลอดภัยสู่สาธารณะนั้น หลังจากการสรุปทบทวนการทำงานแต่ละปี แกนประสานงานเครือข่ายจะสรุปทบทวนจากการขับเคลื่อนงานและจัดทำเอกสารเผยแพร่ ผลงานในภาพรวมและเลือกกรณีตัวอย่างการขับเคลื่อนงานในเครือข่ายที่น่าสนใจ เพื่อจัดทำเอกสารรวมเล่มนำเสนอร่วมกับผลงานของเครือข่าย เครือข่ายสงขลาพอเพียง โดยใช้ชื่อเอกสาร “เพียงผีเสื้อขยับปีก เรื่องดีๆ ของภาคีแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา” ซึ่งมีการจัดทำขึ้นเผยแพร่ในแต่ละปี จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2555) มีการจัดทำเอกสารชุดนี้เพื่อเผยแพร่แล้วจำนวน 5 เล่ม

นอกจากนี้เครือข่ายสงขลาพอเพียงจะมีกิจกรรมประจำปีของเครือข่าย ซึ่งจัดขึ้นปีละ 1 ครั้ง เป็นการประชุมเปิดสำหรับประชาชนทั่วไป เพื่อเผยแพร่ผลการดำเนินงานและกรณีตัวอย่างการทำงานด้านต่างๆ ของเครือข่าย ทั้งเครือข่ายเชิงพื้นที่(เครือข่ายแผนสุขภาพตำบล) และเครือข่ายเชิงประเด็นทั้ง 14 ประเด็น ซึ่งสภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคง

ทางอาหาร เป็นประเด็นหนึ่งที่มีร่วมจัดกิจกรรมเผยแพร่ผลงาน ทั้งในส่วนของนิทรรศการและ กิจกรรมอื่นๆ ของงาน เผยแพร่กรณีตัวอย่างที่เป็นความสำเร็จของการขับเคลื่อนอาหารปลอดภัยสู่ สาธารณะ เพื่อกระตุ้นให้สังคมตื่นตัวอย่างต่อเนื่อง

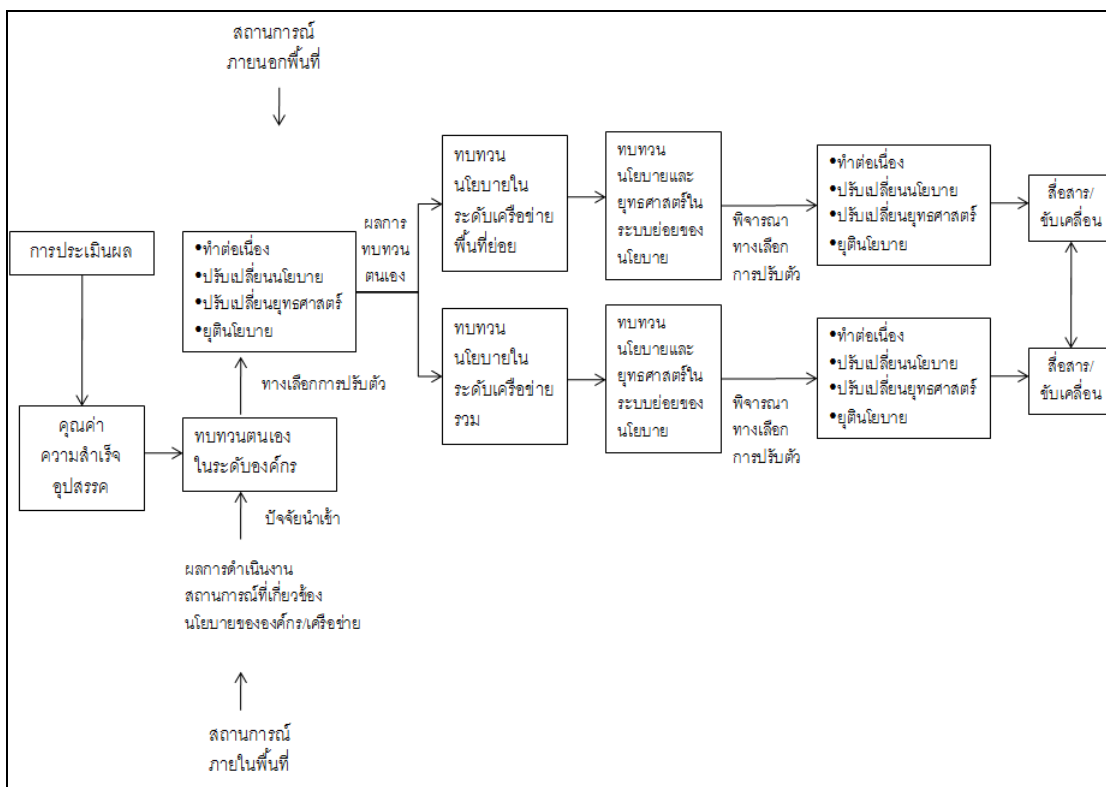
2.7 การทบทวนและเปลี่ยนแปลงนโยบาย : การเรียนรู้และปรับตัว

การทบทวนและเปลี่ยนแปลงนโยบาย เป็นกลุ่มย่อยที่ 5 ซึ่งเป็นองค์ประกอบของ กลุ่ม กระบวนการนโยบายความร่วมมือความปลอดภัยทางอาหาร ประกอบด้วยแนวคิด จำนวน 3 แนวคิด คือ ทบทวนนโยบายเพื่อการปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นเงื่อนไข/ สถานการณ์ (conditions) ของกลุ่มย่อยนี้ การปรึกษาหารือเพื่อการทบทวนนโยบายของเครือข่าย เป็นปฏิบัติการตอบสนอง (actions2interactions) และผลที่ตามมา (consequence) คือ การปรับตัว ของเครือข่าย ซึ่งสามารถแสดงขอบเขตของแต่ละแนวคิด ดังตาราง 4.8

ตาราง 4.8 การทบทวนและเปลี่ยนแปลงนโยบาย

Conditions	Actions/Interactions	Consequence
<p>ทบทวนนโยบายเพื่อการปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง</p> <p>1. การเรียนรู้เป็นปัจจัยสำคัญในการทบทวนนโยบาย</p> <p>2. การทบทวนนโยบายและยุทธศาสตร์ ในระดับองค์กรและเครือข่ายย่อย</p> <p>3. สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงส่งผลกระทบต่อการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์</p>	<p>การปรึกษาหารือเพื่อทบทวนนโยบายในระดับเครือข่าย</p> <p>1. การทบทวนสถานการณ์การทำงานของแต่ละองค์กรและพื้นที่ย่อย</p> <p>2. การพิจารณาทางเลือกในการปรับปรุงนโยบายในแต่ละระบบย่อยของนโยบาย</p> <p>3. การตัดสินใจร่วมกัน</p>	<p>การปรับตัว ปรับวิธีการทำงาน/ข้อตกลง</p> <p>1. การปรับปรุงนโยบายยุทธศาสตร์การทำงาน ของเครือข่าย เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์</p> <p>2. สื่อสารการปรับเปลี่ยนนโยบายของเครือข่ายสู่เครือข่ายพื้นที่ย่อย เพื่อนำเข้าสู่กระบวนการปรึกษาหารือและดำเนินการ</p>

ผู้วิจัยได้สรุปความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ในกลุ่มย่อยนี้ ในรูปแบบของแผนภาพ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์การทบทวนและเปลี่ยนแปลงนโยบาย : การเรียนรู้และปรับตัวดังภาพ 4.8

ภาพ 4.8 รูปแบบการทบทวนและเปลี่ยนแปลงนโยบาย : การเรียนรู้และปรับตัว

2.7.1 การทบทวนและเปลี่ยนแปลงนโยบาย : การทบทวนนโยบายเพื่อการปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

การทบทวนและเปลี่ยนแปลงนโยบายมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการสรุปทเรียนเพื่อประเมินผลการดำเนินงานของเครือข่าย ซึ่งในการดำเนินงานของสภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร ส่วนใหญ่แล้วจะมีการดำเนินการไปพร้อมกัน หลังจากที่ได้สรุปทเรียนการดำเนินงานแล้วก็จะทบทวนนโยบายต่อเนื่องกันไป

2.7.1.1 การเรียนรู้เป็นปัจจัยสำคัญในการทบทวนนโยบาย

ในขั้นตอนการประเมินผลนโยบาย ซึ่งใช้รูปแบบของการสรุปทเรียนการทำงานร่วมกันของเครือข่าย ทำให้เครือข่ายเกิดการเรียนรู้ถึงคุณค่า ความสำเร็จและอุปสรรคในการดำเนินงานร่วมกัน ทั้งในแง่ของการเรียนรู้ทางสังคม (social learning) และการเรียนรู้เชิงนโยบาย (policy-oriented learning)

- การเรียนรู้ทางสังคม เป็นการรับรู้ถึงประสบการณ์และข้อมูลใหม่ๆ ทั้งในด้านสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบด้วยผลการดำเนินงาน ความสำเร็จและอุปสรรคในการดำเนินงาน และสถานการณ์ภายใน – ภายในที่ส่งผลกระทบต่อ รวมถึงการเรียนรู้ถึงศักยภาพและข้อจำกัดในการทำงานของตนเองและกลุ่มอื่นๆ ในเครือข่าย
- การเรียนรู้เชิงนโยบาย เป็นผลจากการเรียนรู้ทางสังคม และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบาย เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อปัจจัยต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อระบบ และทำให้ไม่สามารถที่จะบรรลุเป้าหมายได้ด้วยนโยบายหรือยุทธศาสตร์เดิม

2.7.1.2 การทบทวนนโยบายและยุทธศาสตร์ในระดับองค์กรและเครือข่ายย่อย

สืบเนื่องจากการกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ในเครือข่าย ต่างก็มีรูปแบบการประเมินผลการดำเนินงานของตนซึ่งค่อนข้างหลากหลายไปตามวัฒนธรรมการทำงานของแต่ละกลุ่ม/องค์กร ซึ่งโดยส่วนใหญ่การประเมินผลของแต่ละกลุ่ม เป็นไปเพื่อการทบทวนการดำเนินงาน และปรับแผนหรือวิธีการดำเนินงานให้สอดคล้องกันอยู่แล้ว ดังนั้นในแต่ละกลุ่ม/องค์กร จึงมีกระบวนการในการทบทวนนโยบายและยุทธศาสตร์ของตนเองอยู่แล้วในระดับหนึ่ง ยกเว้นในส่วนของเครือข่ายภาคประชาชน ซึ่งมีการดำเนินงานในส่วนนี้ค่อนข้างน้อย เนื่องจากเป็นการทำงานในรูปแบบของเครือข่ายขาดเจ้าภาพที่ชัดเจนในการดำเนินการจัดระบบการประเมินผล

เครือข่ายในระดับพื้นที่ย่อยที่มีความเข้มแข็งจะมีกระบวนการในการติดตามและทบทวนการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งมี 2 พื้นที่ที่มีการดำเนินการ คือ เครือข่ายพื้นที่คาบสมุทรสติงพระ และเครือข่ายพื้นที่ลุ่มน้ำภูมิจึง

2.7.1.3 สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงส่งผลกระทบต่อการทำงานตามนโยบาย

สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อการทำงานตามนโยบายของเครือข่าย ทั้งในส่วนของสถานการณ์ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร และสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของกลุ่ม/องค์กรภายในเครือข่าย การทบทวนสถานการณ์ที่จะส่งผลกระทบต่อทั้งด้านบวกและด้านลบต่อการดำเนินงานของเครือข่าย จะทำให้เห็นโอกาสและอุปสรรคในการทำงาน ทั้งในส่วนของสถานการณ์ภายในพื้นที่ เช่น การมีเครือข่ายใหม่ๆ เข้ามาร่วมงาน ความสำเร็จของการดำเนินงานของเครือข่ายในพื้นที่ต่างๆ ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานของเครือข่าย เป็นต้น ในส่วนของสถานการณ์ภายนอกพื้นที่ที่ส่งผลกระทบต่อ เช่น การเปลี่ยนแปลงนโยบายระดับชาติที่เกี่ยวข้อง การมีองค์กรใหม่ๆ จากภายนอกเข้ามาสนับสนุนการดำเนินงาน เป็นต้น

2.7.2 การปรึกษาหารือเพื่อการทบทวนนโยบายในระดับเครือข่าย

การปรึกษาหารือร่วมกันเพื่อทบทวนนโยบายในระดับเครือข่าย ซึ่งดำเนินการควบคู่ไปกับการสรุปทบทวนการดำเนินงานร่วมกัน เป็นช่องทางที่กลุ่ม/องค์กรภายในเครือข่ายหรือเครือข่ายย่อย ได้แสดงความคิดเห็นในการทบทวนนโยบายของเครือข่ายจากประสบการณ์การดำเนินงานของกลุ่ม หรือการปรับนโยบายในระดับกลุ่ม/องค์กร ซึ่งในกลุ่มที่มีความเข้มแข็งหรือมีกลไกการดำเนินงานชัดเจนจะมีการประเมินผลและทบทวนนโยบายในระดับองค์กรมาแล้ว แต่กลุ่มที่ยังไม่เข้มแข็งหรือไม่มีกลไกเข้าภาพที่ชัดเจนก็จะยังไม่มีผลการดำเนินการ ดังนั้นการจัดให้มีการสรุปทบทวนและทบทวนนโยบายร่วมกัน จึงเป็นพื้นที่ที่จะเปิดโอกาสให้เครือข่ายที่ยังไม่เข้มแข็งได้เรียนรู้บทเรียนและรูปแบบการทำงานของเครือข่ายที่มีความเข้มแข็ง ซึ่งจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้และเสริมศักยภาพของเครือข่ายไปพร้อมกับการทบทวนนโยบายของเครือข่ายด้วย

การปรึกษาหารือในระดับเครือข่ายเพื่อทบทวนนโยบาย เป็นการปรับนโยบายของเครือข่ายให้สอดคล้องกับผลการดำเนินงานที่ผ่านมา ปัจจัยความสำเร็จ อุปสรรค สถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง และนโยบายที่เปลี่ยนแปลงไปของกลไกย่อยๆ ภายในเครือข่ายด้วย

2.7.2.1 ทบทวนสถานการณ์การทำงานของแต่ละองค์กรและพื้นที่ย่อย

ส่วนหนึ่งของการสรุปทบทวนการดำเนินงาน คือการทบทวนสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง ทั้งภายในและภายนอก ซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำงานทั้งในด้านบวก คือเป็นส่วนที่เสริมให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ และส่งผลในด้านลบคือเป็นอุปสรรคในการทำงาน ซึ่งจะนำมาสู่ขั้นตอนการทบทวนนโยบายเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น

2.7.2.2 การพิจารณาทางเลือกในการปรับปรุงนโยบายในแต่ละระบทย่อยของนโยบาย

แนวทางการพิจารณาทางเลือกในการปรับปรุงนโยบายในแต่ละระบทย่อย เพื่อให้ตอบสนองต่อโอกาสและอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดจากสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อให้เครือข่ายสามารถปรับตัวได้นั้น มีความเป็นไปได้ 4 แนวทาง คือ

- การดำเนินการต่อเนื่อง
- การปรับเปลี่ยนนโยบาย
- การปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การทำงาน
- การยุตินโยบาย

2.7.2.3 การตัดสินใจร่วมกันเพื่อการยอมรับ

ในกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงนโยบาย หรือเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์การดำเนินงานของเครือข่าย มีรูปแบบเช่นเดียวกับในช่วงการกำหนดนโยบาย คือ ต้องมีกระบวนการในการตัดสินใจร่วมกัน เพื่อให้องค์กรและกลุ่มภายในเครือข่ายเกิดการยอมรับ และเต็มใจที่จะทำงานร่วมกับเครือข่ายต่อไป เนื่องจากการทำงานในรูปแบบเครือข่ายแนวราบ ทุกฝ่ายมีความเสมอกัน ไม่สามารถใช้รูปแบบการสั่งการได้

2.7.3 การปรับตัว

2.7.3.1 การปรับปรุงนโยบายและยุทธศาสตร์การทำงานของเครือข่าย เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์

หลังจากที่ได้มีการปรึกษาหารือเพื่อทบทวนนโยบายแล้ว ผลที่ตามมาคือการปรับปรุงนโยบายและยุทธศาสตร์การทำงานของเครือข่าย เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาจากการดำเนินงานของสภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร ในระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2551 เป็นต้นมา พบว่ายังไม่มีการเปลี่ยนแปลงนโยบาย มีเพียงการดำเนินการต่อเนื่องและการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การทำงาน ซึ่งเป็นการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์เท่านั้น

2.7.3.2 สื่อสารการปรับเปลี่ยนนโยบายของเครือข่ายสู่เครือข่ายพื้นที่ย่อย

ถึงแม้ว่าการทบทวนนโยบายของเครือข่าย จะเป็นการปรับเปลี่ยนนโยบายและยุทธศาสตร์การดำเนินงานให้สอดคล้องกับนโยบายที่เปลี่ยนแปลงของกลไกย่อยๆ ก็ตาม แต่การเปลี่ยนแปลงนโยบายของเครือข่ายโดยรวมก็ยังสามารถส่งผลกระทบต่อเครือข่ายพื้นที่ย่อยด้วยเช่นกัน ดังนั้นการสื่อสารการปรับเปลี่ยนนโยบายของเครือข่ายไปสู่เครือข่ายพื้นที่ย่อย จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเครือข่ายที่เป็นลักษณะเครือข่ายหลายระดับ ทั้งเครือข่ายเชิงพื้นที่และเครือข่ายเชิงประเด็น รวมถึงเครือข่ายอื่นๆ ในเครือข่ายสงขลาพอเพียง เพื่อนำเข้าสู่กระบวนการปรึกษาหารือและอาจมีการปรับแนวทางการดำเนินงานในส่วนที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องกันด้วย

2.8 ปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบาย

ปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบาย เป็นกลุ่มแนวคิดที่ 2 ของผลการศึกษา ซึ่งเชื่อมโยงกันด้วยแนวคิดกลางของการศึกษา คือ กระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการความปลอดภัยทางอาหาร ปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วมใน

กระบวนการนโยบาย มีบทบาทต่อกระบวนการนโยบายทั้ง 5 ขั้นตอน ตั้งแต่การก่อตัวของประเด็น และข้อเสนอเชิงนโยบายจากพื้นที่ย่อยตามภูมิภาค การกำหนดนโยบายของเครือข่าย การนำนโยบายไปปฏิบัติ การประเมินผล และการทบทวน/เปลี่ยนแปลงนโยบาย ซึ่งปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบาย ประกอบด้วยกลุ่มย่อย จำนวน 4 กลุ่ม คือ การประสานงาน การจัดการเครือข่าย การเรียนรู้ และการสื่อสาร

2.9 ปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบาย : การประสานงาน

การประสานงาน เป็นกลุ่มย่อยที่ 1 ของปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบาย กลุ่มย่อยนี้ประกอบด้วยแนวคิดที่เกี่ยวข้อง คือ แนวคิดที่ 1 การประสานงานเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงการทำงานของเครือข่าย ซึ่งเป็นเงื่อนไข/สถานการณ์ (conditions) ของกลุ่มย่อยนี้ แนวคิดที่ 2 การจัดตั้งและพัฒนากลไกประสานงานเครือข่าย ซึ่งจัดอยู่ในปฏิบัติการตอบสนอง (actions/interactions) และแนวคิดที่ 3 รูปแบบของกลไกการประสานงานเครือข่าย ซึ่งเป็นผลที่ตามมา (consequence) ของกลุ่มย่อย ดังแสดงในตาราง 4.9

ตาราง 4.9 การประสานงาน

Conditions	Actions/Interactions	Consequence
<p>การประสานงานเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงการทำงานของเครือข่าย</p> <p>1. กลไกประสานงานในการทำงานของเครือข่ายแนวราบ</p> <p>2. กลไกประสานงานจะต้องมีทรัพยากรในการจัดการ</p> <p>3. สามารถปรับตัวเพื่อรองรับวัฒนธรรมการทำงานที่หลากหลายทั้งในเชิงการจัดการและเชิงพื้นที่</p>	<p>การจัดตั้งและพัฒนากลไกประสานงานเครือข่าย</p> <p>1. กลไกประสานงานกลาง</p> <p>- เป็นกลไกประกอบในรูปแบบคณะทำงาน</p> <p>- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรภายนอก สนับสนุน</p> <p>- สามารถเชื่อมโยงแหล่งงบประมาณจากภายนอกในการสนับสนุนกิจกรรมเพื่อพัฒนาความเข้มแข็งในระดับกลุ่ม</p>	<p>รูปแบบการประสานงานโดยกลไกกลางและกลไกระดับพื้นที่</p> <p>1. กลไกการประสานงานกลาง</p> <p>- มีผู้รับผิดชอบชัดเจน</p> <p>- มีการทำงานต่อเนื่อง</p> <p>- เชื่อมโยงเครือข่ายภายในและภายนอกพื้นที่</p> <p>- กระตุ้นความร่วมมือ</p> <p>- จัดการข้อมูล</p> <p>- พัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย</p>

ตาราง 4.9 การประสานงาน (ต่อ)

Conditions	Actions/Interactions	Consequence
	2. กลไกการประสานงานในระดับพื้นที่ <ul style="list-style-type: none"> - การจัดกลุ่มพื้นที่การทำงานของเครือข่าย เป็น 4 พื้นที่ (zone) ตามภูมินิเวศ - แต่ละพื้นที่มีความเข้มแข็งและจุดเน้นในการทำงานที่ต่างกัน 	2. กลไกประสานงานระดับพื้นที่ <ul style="list-style-type: none"> - เชื่อมโยงเครือข่ายระดับกลุ่มพื้นที่ - เชื่อมโยงเป้าหมายและวิธีการทำงานระหว่างกลไกประสานงานกลางและกลไกระดับพื้นที่ - ประสานความร่วมมือการดำเนินงานของเครือข่ายในพื้นที่

2.9.1 การประสานงานเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงการทำงานของเครือข่าย

2.9.1.1 การประสานการทำงานของเครือข่ายในแนวราบ

การทำงานของเครือข่ายแนวราบ ไม่มีระบบการสั่งการ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีกลไกประสานงานเป็นกลไกกลาง เพราะเป็นการทำงานข้ามกลุ่ม/องค์กร ซึ่งมีประเด็นสนใจแตกต่างกัน โดยกลไกประสานงานจะต้องได้รับความเชื่อถือและประสานความร่วมมือกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ทำหน้าที่ในการพัฒนาความร่วมมือในภาพรวมทั้งระบบ

สภาพความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร เป็นกลไกเชื่อมโยงหน่วยงาน/องค์กรและเครือข่ายที่เกี่ยวข้องทั้งเครือข่ายผู้ผลิต ผู้ประกอบการและผู้บริโภค มาร่วมกันคิดทำงานอย่างบูรณาการ ทำหน้าที่ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือทั้งในด้านการผลิต การตลาดและการบริโภคอาหารปลอดภัย ซึ่งทำหน้าที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดการสร้างกระแสการผลิตและการบริโภคอาหารปลอดภัยเป็นกระแสหลักของสังคม โดยมีกองเลขานุการของสภาพความร่วมมือเป็นกลไกกลางเพื่อให้เกิดการยอมรับและสามารถทำงานข้ามหน่วยงาน/องค์กร ในลักษณะเครือข่ายแนวราบได้ง่าย

การที่สภาพความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยทางอาหาร มีลักษณะเป็นเครือข่ายไม่ได้เป็นองค์กรที่ตายตัว แม้จะมีข้อดีอยู่ในเรื่องความไม่มีสถานะองค์กรที่ชัดเจน แต่ก็มีจุดแข็งคือ “เป็นพื้นที่ที่ไม่มีเจ้าของ” สามารถเปิดกว้างให้ทุกองค์กรในเครือข่ายเข้าร่วมเป็นเจ้าของสภา

ความร่วมมือร่วมกัน เป็นเวทีให้องค์กรและเครือข่ายที่ทำงานในเรื่องอาหารปลอดภัยได้เข้ามาร่วม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้รับความเคลื่อนไหวซึ่งกันและกันอย่างสม่ำเสมอ วางทิศทางการทำงานให้ สอดคล้องกัน ช่วยเหลือเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน มีความยืดหยุ่นและสามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับ ความต้องการของเครือข่าย ซึ่งมาจากทั้งภาครัฐ ภาคประชาชนและนักวิชาการ ซึ่งโดยธรรมชาติ หลายองค์กรก็มีวัฒนธรรมการทำงานที่แตกต่างกัน เพื่อให้สามารถขับเคลื่อนไปพร้อมๆ กันได้ โดย ไม่ได้สร้างกลไกใหม่ แต่ใช้กลไกที่มีอยู่แล้วเป็นตัวเคลื่อนงาน โดยที่มีสำนักเลขานุการเป็นกลไก กลางที่คอยสนับสนุนและกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมร่วมหรือความร่วมมือในการทำงานอย่างต่อเนื่อง ดังที่กลุ่มตัวอย่างได้ให้ความคิดเห็น ดังนี้

ตัวสภาความร่วมมือนี้ จะต้องไม่ใช่เป็นเวทีให้คนเรามา นั่งพูดกันอย่างเดียว มัน ต้องมีองค์กรขยับเขยื้อนต่อกันด้วย เพราะถ้าพอพูดถึงสภาความร่วมมือนี้ มันไม่รู้ว่าเป็นใครที่ชัดๆ นะ เหมือนไม่มีเจ้าภาพ มันเป็นเครือข่าย จะไปเอาองค์กรในเครือข่ายสภาความร่วมมือแต่ละอันมาให้ เป็นแกน เขาก็ทำงานหลายอย่างหลายแผนงานเหลือเกินนะ ก็ไม่ได้หรอก ดังนั้นก็ต้องสร้างสำนัก เลขที่เป็นตัวเป็นตนขึ้นมาและคอยกระตุ้นให้เกิดการปฏิบัติด้วย (K2-3, 9:44)

สภาความร่วมมือต้องรู้ว่าตัวเองมีหน้าที่อะไร อย่างไร และต้องทำงานให้ ครอบคลุม เพราะความมุ่งหมายสุดท้ายของคำว่าอาหารปลอดภัย ไม่ได้หมายถึงการส่งเสริมผู้ผลิต เพียงอย่างเดียว จะต้องส่งเสริมให้เกิดกระแสการบริโภคด้วย (K2-3, 9:53)

ถ้าหากเราทำให้กระแสการบริโภคอาหารปลอดภัยมันเป็นกระแสสังคมได้ก็จะทำ ให้ผลผลิตเป็นที่ต้องการของตลาด เกษตรกรขายผลผลิตได้มากขึ้นและได้ราคาที่เหมาะสม เกษตรกรอื่นๆ ก็จะพยายามที่จะเข้ามาเรียนรู้และปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตให้ปลอดภัย เพราะเป็นที่ ต้องการของตลาด ผมคิดว่ามันดีกว่าที่เราจะไปตีปี๊บกับเกษตรกรเพียงอย่างเดียว มันเป็นแรงกระตุ้น ที่ยังไม่แรงพอ (K2-3, 9:55)

สภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยทางอาหาร เป็นกลไกที่จะ ไปจับเคลื่อน ในเชิงนโยบาย ใช้ลักษณะของการทำงานร่วมกันระหว่างเครือข่าย 4 ภาคส่วน คือ ผู้ผลิต ผู้บริโภค ผู้ประกอบการ และหน่วยงานต่างๆ ที่เป็นผู้สนับสนุน แต่ว่านโยบายที่จะเคลื่อนจะเป็นอย่างไรก็ ขึ้นอยู่กับเครือข่ายแต่ละ โชน(K3-9, 50:53)

ในแง่การจัดการของสภาความร่วมมือ เราคุยกันว่าสภาเป็นแค่เวทีให้เครือข่าย ได้มาเจอกัน ซึ่งก็ต้องมีกลไกการเคลื่อนที่ต้องออกแบบไว้ด้วย เมื่อสภาความร่วมมือไม่ได้เป็น องค์กรที่เป็นนิติบุคคล มันก็ไม่ใช่เป็นองค์กรที่แข็งตัว มันสามารถปรับได้อย่างยืดหยุ่น เพราะว่ามัน ไม่ตายตัว (K3-8, 20:40)

สภาความร่วมมืออาหารปลอดภัย ตอนนั้นที่เราเริ่มคิดกัน ก็เป็นเวทีที่ให้ตัวแทนเครือข่ายต่างๆ ได้มาคิดทำงานร่วมกัน ช่วยกันผลักดันงานอาหารปลอดภัย ซึ่งก็จะสามารถหนุนงานหลักของแต่ละองค์กร ได้อีกทางหนึ่ง (K3-7, 19:13)

2.9.1.2 กลไกประสานงานจะต้องมีทรัพยากรในการจัดการ

เนื่องจากกลไกประสานงานจะต้องทำหน้าที่เชื่อมโยงการทำงาน of เครือข่ายทั้งหมด รวมถึงการพัฒนาระบบข้อมูลและการขยายเครือข่ายใหม่ๆ ซึ่งจะต้องใช้ทรัพยากรในการจัดการ ทั้งในด้านบุคลากรในการทำงานที่มีศักยภาพ ระบบการจัดการ และงบประมาณในการดำเนินงาน ซึ่งนอกเหนือจากการใช้งบประมาณเพื่อจัดกระบวนการในการประสานงานและการเรียนรู้ของเครือข่ายแล้ว ยังต้องมีการสนับสนุนงบประมาณของเครือข่าย ในส่วนที่ยังไม่มีกลไกอื่นสนับสนุน รวมถึงการสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายใหม่ๆ ที่ยังเพิ่งเริ่มต้น เพื่อนำไปสู่การขยายเครือข่ายในอนาคต

การหนุนงบประมาณนี้ก็เป็นเรื่องจำเป็นสำหรับเครือข่ายใหม่ พวกที่ยังตั้งไข่ขึ้นมาใหม่ ยังไม่มีอะไรไปหนุนเค้าเลยจริงๆ มันต้องมีเงื่อนไขไปปรับกับเค้าไง เรื่องหนุนบางทีมันก็ลงไปทำแผนที่ตำบลด้วย บางทีเรื่องพวกนี้เป็นปัญหาของเค้าใช้ใหม่ เพราะฉะนั้นมันต้องมีเครื่องมืออื่นด้วย ไม่ใช่แค่หนุนบก่อนนี้ก่อนเดียวเลย ซึ่งอันนี้อีกส่วนหนึ่งก็คือใช้ช่องของ สสส. ให้เป็นประโยชน์ ก็พยายามกระตุ้นให้เค้าเขียนโครงการเสนอเข้าไปด้วย แต่ต้องพยายามให้พัฒนารูปแบบ พัฒนาเชิงคุณภาพ ไม่ใช่ทำตามๆ กัน ไม่ได้คิดอะไรใหม่ที่เป็นของตัวเองเลย แบบนั้นไม่ดี (K3-8, 20:43)

2.9.1.3 สามารถปรับตัวเพื่อรองรับวัฒนธรรมการทำงานที่หลากหลายทั้งในเชิงการจัดการและเชิงพื้นที่

กลไกประสานงานซึ่งจะต้องทำงานกับเครือข่ายที่มีความหลากหลายทั้งในด้านวัฒนธรรมการทำงานและศักยภาพหรือความเข้มแข็งของกลุ่ม/เครือข่าย ดังนั้นจึงต้องมีรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่น และสามารถปรับตัวตามสถานการณ์ได้

สภาความร่วมมือความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหารนั้นเป็นการทำงานในลักษณะของเครือข่ายหลายชั้น ซึ่งประกอบด้วยเครือข่ายย่อยในระดับพื้นที่ทั้ง 4 กลุ่ม ดังนั้นการทำงานร่วมกันของเครือข่ายย่อยในระดับพื้นที่ จึงจำเป็นต้องมีกลไกประสานในระดับพื้นที่ย่อยแต่ละพื้นที่ เพื่อให้มีความต่อเนื่อง และสามารถเชื่อมโยงในเชิงเป้าหมายและวิธีการทำงานระหว่างสภาความร่วมมือกลางกับเครือข่ายในพื้นที่ย่อยได้

2.9.2 การจัดตั้งและพัฒนากลไกประสานงานเครือข่าย

2.9.2.1 กลไกประสานงานกลาง

กลไกประสานงานกลางมีลักษณะเป็นกลไกประกอบ ในรูปแบบคณะกรรมการ ประกอบด้วยนักวิชาการ ภาคประชาสังคม และข้าราชการ มีการปรับบทบาทกันทำงานในการประสานงานกับแต่ละภาคส่วนตามสถานการณ์ โดยมีสถาบันวิชาการสนับสนุนด้านการจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรภายนอก สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงาน ซึ่งสามารถเชื่อมโยงแหล่งงบประมาณจากภายนอก ในการสนับสนุนกิจกรรมเพื่อพัฒนาความเข้มแข็งในระดับกลุ่มได้

2.9.2.2 กลไกการประสานงานในระดับพื้นที่

การจัดกลุ่มพื้นที่การทำงานของเครือข่าย เป็น 4 พื้นที่ (zone) ตามภูมินิเวศ ซึ่งแต่ละพื้นที่ที่มีความเข้มแข็งและจุดเน้นในการทำงานที่ต่างกัน ดังนั้นกลไกประสานงานในระดับพื้นที่จึงเป็นจุดเชื่อมโยงในเชิงเป้าหมายและวิธีการทำงานระหว่างสภาความร่วมมือฯ กลาง และเครือข่ายในพื้นที่ย่อย

2.9.3 รูปแบบการประสานงานโดยกลไกกลางและกลไกระดับพื้นที่

กลไกการทำงานของสภาความร่วมมือความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร จะต้องมีการเข้าภาพที่แท้จริงเพื่อให้การทำงานดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง โดยมีกลไกกลางและกลไกประสานงานระดับโซนที่ชัดเจน ทำงานเชื่อมโยงกัน

2.9.3.1 รูปแบบของกลไกการประสานงานกลาง

กลไกประสานงานกลาง ซึ่งดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพจะต้องมีผู้รับผิดชอบชัดเจน และมีการทำงานอย่างต่อเนื่อง สามารถทำหน้าที่เชื่อมโยงเครือข่ายภายในและภายนอกที่สนใจและมีความพร้อม และเชื่อมโยงเครือข่ายอื่นๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหาแนวทางการบูรณาการการทำงาน กระตุ้นให้เกิดความร่วมมือ ซึ่งจะต้องมีแกนนำที่สามารถมองภาพเชิงระบบเพื่อสร้างกลไกการจัดการที่เหมาะสม ซึ่งกลไกประสานงานที่ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย จะทำให้สามารถสร้างความร่วมมือได้ง่ายขึ้น ในกรณีของสภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร มีผู้นำที่มีจิตสาธารณะและทำงานเพื่อส่วนรวมด้วยความจริงใจ มีความเชื่อมั่นและตั้งใจจริง จะทำให้เครือข่ายมีความเชื่อมั่นและมีพลัง ทำให้ชุมชนร่วมแรงร่วมใจกันช่วยกันผลักดันงานอย่างต่อเนื่อง

บทบาทหน้าที่ของกลไกกลาง มีดังนี้

(1) กระตุ้นให้เครือข่ายในพื้นที่มาร่วมกันคิด ร่วมกันทำ เพื่อให้เกิดการสนับสนุนกันเองในพื้นที่ ใช้การสร้างความร่วมมือเป็นกลยุทธ์ในการทำงาน กระตุ้นให้เกิดการใช้ศักยภาพขององค์กร/เครือข่ายในพื้นที่โดยวางเป้าหมายร่วมที่สภาวะของชุมชน เพราะสภาวะเป็นเรื่องกว้าง เป็นเป้าหมายใหญ่ ที่ทุกหน่วยงานจะมีอยู่ในเป้าหมายของตนอยู่แล้ว จึงทำให้เชื่อมกันได้ไม่ยาก

(2) จัดให้มีการประชุมร่วมกัน เพื่อทบทวนสถานการณ์การทำงาน และเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

(3) จัดการระบบข้อมูลแผนการผลิตในภาพรวม เนื่องจากการจัดการในแต่ละพื้นที่ย่อย มีศักยภาพไม่เท่ากัน จะต้องมีการจัดการตรงกลางที่จัดการระบบข้อมูลการผลิตเชิงพื้นที่ในแต่ละฤดูกาลแผนการผลิตในภาพรวมและจัดการเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน ในภาพรวมของจังหวัด

(4) การจัดการเครือข่ายและจัดระบบข้อมูลเพื่อการผลิตและการบริโภคที่สัมพันธ์กัน

(5) การขยายความร่วมมือกับจังหวัดใกล้เคียง เพื่อเสริมการทำงานให้มีความต่อเนื่อง และเชื่อมโยงกับสภาความร่วมมือระดับภาคและระดับประเทศ ทำให้ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์กับภาคอื่น ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในการพัฒนาการขับเคลื่อนงานในพื้นที่ต่อไป

(6) พัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย

2.9.3.2 กลไกประสานงานระดับพื้นที่

การทำงานของกลไกระดับพื้นที่ จะต้องสามารถเข้าถึงชาวบ้านได้ง่าย มีจิตอาสา เพื่อเอื้อให้เกิดการทำงานในการส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกัน ในชุมชน แก่นนำของพื้นที่ที่มีความเข้าใจการทำงานในภาพรวม สามารถมองเชิงระบบ และได้รับการยอมรับจากเครือข่าย จะทำให้งานเดินได้เร็ว ทำให้ประสานเครือข่ายเข้ามาร่วมทำงานกันได้ดี กลไกระดับพื้นที่ที่มีศักยภาพสามารถไปขยายผลให้เกิดกลไกในชุมชนช่วยส่งเสริมการรวมกลุ่มผลิตอาหารปลอดภัย โดยเริ่มจากการสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นในครัวเรือน ปลูกผักกินเอง ที่เหลือนำออกขายตามแหล่งจำหน่ายในชุมชน เช่น โรงพยาบาล ตลาดในชุมชน เป็นต้น จนกระทั่งสามารถขยายผลให้เกิดการสร้างแหล่งเรียนรู้ในชุมชน โดยที่ดึงชุมชนให้มาร่วมลงทุนทั้งแรงงานและเงินในการสร้างพื้นที่สาธารณะที่เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านอาหารของชุมชนเอง ดังเช่นที่ตำบลควนรูสามารถสร้างธนาคารอาหารชุมชนขึ้นบนพื้นที่ 7 ไร่ ซึ่งได้มาจากการบริจาคเงินของคนในชุมชนและเครือข่ายภายนอก

ในการจัดซื้อที่ดิน และค่อยๆ พัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งอาหารของชุมชน โดยที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการทำงานในระดับพื้นที่ย่อย จะต้องมีการประสานงานในระดับพื้นที่ย่อยที่ชัดเจนทำงานเชื่อมโยงกับกลไกตรงกลาง จึงจะสามารถขับเคลื่อนได้ ซึ่งใช้วิธีการยกระดับผู้นำกลุ่มที่มีศักยภาพในพื้นที่ ขึ้นมาทำหน้าที่ประสานงานเครือข่ายระดับพื้นที่ย่อยนั้นๆ ซึ่งในทางปฏิบัติก็มีข้อจำกัดในเรื่องความเข้าใจงานภาพรวม และการยอมรับของเครือข่ายในพื้นที่เองด้วย ทำให้ไม่สามารถทำพร้อมกันได้ทั้งหมดทุกพื้นที่ย่อย อีกทั้งในบางพื้นที่ย่อยก็ยังขาดกลไกประสานงานที่ชัดเจน แกนนำระดับกลุ่มมักทำเฉพาะเรื่องที่น่าสนใจ และทำงานกับกลุ่มที่เป็นเครือข่ายเดิมๆ มักไม่ค่อยมีความพยายามในการเชื่อมประสานเครือข่ายใหม่ๆ หรือภาคส่วนอื่นๆ นอกเหนือจากเครือข่ายเดิมที่ทำงานร่วมกันมาอยู่แล้วเท่านั้น ทำให้การขับเคลื่อนเชิงระบบไม่สามารถทำพร้อมกันได้ทั้งจังหวัด ซึ่งการปิดจุดอ่อนในส่วนนี้ กลไกกลาง ได้เข้าไปช่วยในการวิเคราะห์เครือข่ายระดับพื้นที่ เพื่อให้แกนนำในพื้นที่ได้มองเห็นศักยภาพขององค์กรต่างๆ และช่วยเริ่มต้นในการเชื่อมโยงเครือข่ายระดับพื้นที่เข้ามาทำงานร่วมกัน

กลไกประสานงานระดับพื้นที่มีบทบาทหน้าที่ดังนี้

- (1) เชื่อมโยงเครือข่ายระดับกลุ่มในพื้นที่ เข้ามาร่วมทำงาน
- (2) เชื่อมโยงภาคีภาคส่วนอื่นๆ มาทำงานด้วยกัน เพื่อสนับสนุนการทำงานของชุมชน
- (3) ประสานความร่วมมือการดำเนินงานของเครือข่ายในพื้นที่
- (4) เชื่อมโยงเป้าหมายและวิธีการทำงานระหว่างกลไกประสานงานกลางและกลไกระดับพื้นที่

รูปแบบการทำงานของกลไกในระดับพื้นที่ อาจจะเริ่มขยับจากพื้นที่เล็กๆ ที่เป็นพื้นที่ปฏิบัติการของกลุ่มหรือองค์กรก่อน เพื่อให้เห็นรูปธรรมการทำงาน แล้วค่อยๆ ขยายออกไปสู่พื้นที่ใหญ่ขึ้น กว้างขึ้น ดังเช่น โรงพยาบาลหาดใหญ่ที่ริเริ่มจาก โครงการอาหารปลอดภัยในโรงพยาบาล ไปส่งเสริมให้ชาวบ้านผลิตอาหารปลอดภัย แล้วรับซื้อผลผลิตที่ได้ ใช้ในการประกอบอาหารสำหรับผู้ป่วยในโรงพยาบาล ส่วนที่เหลือก็เริ่มเปิดตลาดเล็กๆ ขยายสู่เจ้าหน้าที่โรงพยาบาล ชุมชนรอบโรงพยาบาล ทำกิจกรรมให้ความรู้ไปด้วย ทำให้ขยายตัวขึ้นเรื่อยๆ ชุมชนโดยรอบก็มีความต้องการมากขึ้น โรงพยาบาลก็ออกไปส่งเสริมแหล่งผลิตใหม่ๆ ขยายออกไปมากขึ้นเรื่อยๆ การใช้กลไกที่มีอยู่แล้วในพื้นที่จะเป็นไปได้ง่ายกว่าการแสวงหากลไกใหม่ในช่วงเริ่มต้น เช่น การใช้เครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เป็นกลไกในการสร้างความเข้มแข็งแก่ผู้บริโภคในพื้นที่

2.10 ปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบาย : การจัดการเครือข่าย

การจัดการเครือข่าย เป็นกลุ่มย่อยที่ 2 ซึ่งเป็นองค์ประกอบของกลุ่ม ปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบาย ประกอบด้วยแนวคิด จำนวน 3 แนวคิด คือ การจัดโครงสร้างและความสัมพันธ์ของเครือข่าย ซึ่งเป็นเงื่อนไข/สถานการณ์ (conditions) ของกลุ่มย่อยนี้ การขยายเครือข่ายและพัฒนาความสัมพันธ์ เป็นปฏิบัติการตอบสนอง (actions/interactions) และผลที่ตามมา (consequence) คือ เครือข่ายมีความสัมพันธ์ที่ดี เกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วม และมีการขยายเครือข่ายสร้างผู้นำใหม่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสามารถแสดงขอบเขตของแต่ละแนวคิด ดังตาราง 4.10

ตาราง 4.10 การจัดการเครือข่าย

Conditions	Actions/Interactions	Consequence
<p>การจัดโครงสร้างและความสัมพันธ์ของเครือข่าย</p> <p>1. การสื่อสารต่อสาธารณะ ทำให้มีเครือข่ายใหม่ๆ รับรู้และสนใจเข้าร่วมเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดการขยายเครือข่าย</p> <p>2. กลุ่มและเครือข่ายต่างๆ มีความสนใจและประสบการณ์ที่ต่างกัน</p> <p>3. การทำงานร่วมกันในรูปแบบเครือข่ายแนวราบ ไม่มีระบบการสั่งการหรือการบังคับ เป็นการทำงานด้วยความสมัครใจ</p>	<p>การขยายเครือข่ายและพัฒนาความสัมพันธ์</p> <p>1. การขยายเครือข่าย</p> <ul style="list-style-type: none"> - ขยายเครือข่ายแต่ละประเภท - เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายแต่ละประเภท - สร้างความร่วมมือกับเครือข่ายภายนอก <p>2. การพัฒนาความสัมพันธ์</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ - ใช้การเรียนรู้แบบกลุ่ม เพื่อให้เกิดความเข้าใจกัน - พัฒนาความสัมพันธ์แนวราบ 	<p>เครือข่ายมีความสัมพันธ์ที่ดี เกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วม</p> <p>การขยายเครือข่าย ทำให้มีกลุ่มและเครือข่ายใหม่ๆ เข้าร่วมงานอย่างต่อเนื่อง จึงต้องสร้างการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน</p> <p>2. การมีเครือข่ายใหม่เข้าร่วมงานอย่างต่อเนื่อง ทำให้ความเติบโตของเครือข่ายไม่ขึ้นอยู่กับตัวบุคคล</p> <p>3. การพัฒนาความสัมพันธ์ต้องใช้การจัดการกระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่ม เป็นวิธีการสำคัญ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ไปพร้อมกัน มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน</p>

ตาราง 4.10 การจัดการเครือข่าย (ต่อ)

Conditions	Actions/Interactions	Consequence
		4. เมื่อเครือข่ายมีความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันทำให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันช่วยกันทำงานเพื่อเสริมจุดแข็งและปิดจุดอ่อนซึ่งกันและกัน

2.10.1 การจัดโครงสร้างและความสัมพันธ์ของเครือข่าย

การสื่อสารต่อสาธารณะ ทำให้มีเครือข่ายใหม่ๆ รับรู้และสนใจเข้าร่วมเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดการขยายเครือข่าย การใช้สมัชชาสุขภาพทางอากาศเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่กิจกรรมของเครือข่ายทางสถานีวิทยุอย่างต่อเนื่อง เช่น กิจกรรมทัวร์ผู้บริโภคเยี่ยมชมแปลงกิจกรรมเวทีสัญจรของสภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร ที่มีการสัญจรไปประชุมในพื้นที่ย่อยในบางครั้ง ทำให้มีประชาชนทั่วไป หรือเครือข่ายเชิงประเด็นอื่นๆ ที่ได้รับรู้และเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

กลุ่มและเครือข่ายต่างๆ มีความสนใจและประสบการณ์ที่ต่างกัน ทั้งในส่วนของเครือข่ายผู้ผลิต ผู้ประกอบการและผู้บริโภค อีกทั้งยังเป็นการทำงานร่วมกันของเครือข่ายที่ประกอบด้วยผู้มาจากภาคส่วนต่างๆ ซึ่งมีวัฒนธรรมการทำงานที่แตกต่างกัน ทำงานร่วมกันในรูปแบบเครือข่ายแนวราบ ไม่มีระบบการสั่งการหรือการบังคับ เป็นการทำงานด้วยความสมัครใจ ดังนั้นการจัดโครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายที่เหมาะสมสำหรับแต่ละกลุ่ม/เครือข่ายจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้แต่ละกลุ่มได้รับทราบและเข้าใจถึงบทบาทของตนเองในเครือข่ายอย่างเหมาะสม

2.10.2 การขยายเครือข่ายและพัฒนาความสัมพันธ์

2.10.2.1 การขยายเครือข่าย

1) ขยายเครือข่ายแต่ละประเภท (ผู้ผลิต ผู้ประกอบการ ผู้บริโภคและผู้สนับสนุน)

(1) การขยายเครือข่ายผู้บริโภค โดยกลุ่มผู้บริโภคที่เป็นเป้าหมายหลักของเครือข่ายคือโรงพยาบาลและโรงเรียน ซึ่งมีการขยายเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง โดยในส่วนของผู้บริโภคเองก็มีความพยายามในการขยายเครือข่ายอยู่แล้ว เช่น โรงพยาบาลสงขลาและโรงพยาบาลหาดใหญ่ ก็พยายามขยายแนวคิดโรงพยาบาลอาหารปลอดภัย ขยายเครือข่ายไปสู่โรงเรียนอาหารปลอดภัย โดยมี

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดซึ่งดูแลงานในภาพรวมเรื่องอาหารปลอดภัยในโรงพยาบาลและโรงเรียน เข้ามาเป็นตัวเชื่อมโยงการทำงาน โดยขยายจากโรงพยาบาลอาหารปลอดภัยซึ่งทำได้ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง เป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาอาหารปลอดภัยในโรงเรียนในหลายๆ พื้นที่ โดยใช้โรงพยาบาลชุมชนเป็นฐานการเคลื่อนงาน

(2) การขยายเครือข่ายผู้ผลิต โดยการจัดกระบวนการเรียนรู้แก่เครือข่ายผู้ผลิตในพื้นที่ย่อยต่างๆ การทำกระบวนการกลุ่มหรือการเชื่อมความสัมพันธ์กับเครือข่าย ต้องเข้าใจวิธีการผลิตของเกษตรกรแต่ละกลุ่มที่มีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่และวัฒนธรรมการผลิตด้วยการขยายเครือข่ายเกษตรกรผู้ผลิตอาหารปลอดภัยในพื้นที่จังหวัดสงขลาทำได้ไม่มากนัก เนื่องจากลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินของจังหวัดสงขลา พื้นที่เพาะปลูกพืชส่วนใหญ่จะเป็น ไม้ยืนต้น เช่น ยางพารา ปาล์ม หรือไม้ผล เป็นต้น มีพื้นที่เพาะปลูกพืชผักไม่มากนัก ทำให้การเชื่อมโยงเครือข่ายเกษตรกรจึงยังทำได้น้อย โดยวิธีการทำงานในการเชื่อมโยงและขยายเครือข่ายเกษตรกรในพื้นที่ มีการทำงานในหลายวิธี ดังนี้

- การทำงานของแกนนำในระดับพื้นที่ ใช้วิธีการรวมกลุ่มในชุมชนเดียวกันหรือชุมชนใกล้เคียง เพื่อปรึกษาหารือถึงปัญหาต่างๆ ในชุมชนแล้วหาแนวทางการแก้ปัญหาด้วยกัน

- สมาคมเกษตรกรอินทรีย์วิถีไทใช้วิธีการขยายเครือข่าย โดยใช้ศูนย์เรียนรู้ของสมาคมชื่อ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลบ้านหาร โดยนายภาณุ พิทักษ์เผ่า ซึ่งในช่วงแรกใช้วิธีการหางบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ แล้วเปิดการอบรมผู้ที่สนใจ ทั้งเกษตรกรและผู้สนใจทั่วไป เนื้อหาของการฝึกอบรมจะเป็นการปรับทัศนคติการดำรงชีวิตแบบพอเพียง เน้นการพึ่งตนเอง ลดละเลิกอบายมุข เป็นการเรียนรู้แนวทางการดำรงชีวิตแบบพอเพียง กระบวนการในการผลิตอาหารแบบไม่ใช้สารเคมี การทำเครื่องอุปโภคใช้เองในครัวเรือน เช่น น้ำยาสระผม น้ำยาล้างจาน สบู่สมุนไพร เป็นต้น ทั้งในรูปแบบการผลิตแบบเกษตรกรที่ผลิตเพื่อจำหน่าย หรือการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนของคนในชุมชนเมือง ขึ้นอยู่กับกลุ่มเป้าหมายที่เข้ามาร่วมอบรม หลังจากที่มีผู้เข้าร่วมอบรมเสร็จแล้ว นำแนวคิดไปปฏิบัติ ทางศูนย์เรียนรู้ก็จะมีการตามไปเยี่ยมเยียนเพื่อช่วยเหลือ รวมทั้งช่วยหาตลาดในการจำหน่าย ซึ่งก็เป็นการรักษาความสัมพันธ์ของเครือข่ายให้คงอยู่อย่างต่อเนื่อง มีการเชิญมาร่วมกิจกรรมของเครือข่ายเป็นระยะๆ อีกด้วย

- การจัดให้มีกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่ม ทำให้สามารถขยายเครือข่ายผู้ผลิต เชื่อมโยงไปสู่กลุ่มใหม่ๆ ได้มากขึ้น ซึ่งหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่จะมีบทบาทสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมเหล่านี้ได้ โดยสนับสนุนในด้านงบประมาณการดำเนินงานและสถานที่ ในส่วนของกระบวนการของเครือข่าย แกนนำเครือข่ายภาคประชาชน เป็นคนนำ จะเป็น

ลักษณะชาวบ้านคุยกับชาวบ้าน เล่าเรื่องและแสดงตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของพื้นที่ จะทำให้บรรยากาศการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกิดขึ้นได้ง่ายขึ้น

2) เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายแต่ละประเภท

- การสร้างความเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายผู้ผลิตกับผู้บริโภค โดยมีกิจกรรมที่จัดให้ผู้บริโภคได้ลงไปเยี่ยมชมแปลง คู่มือการผลิตที่ไม่ใช้สารเคมี เป็นมิตรกับคนและสิ่งแวดล้อม ทำให้ผู้บริโภคเกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิต เข้าใจสภาพความเป็นจริงของผู้ผลิตมากขึ้น เกิดการเรียนรู้ทั้งในแง่ของวิธีการกระบวนการในการผลิตและการเรียนรู้ที่จะทำความเข้าใจสภาพวิถีชีวิตของเกษตรกร นำไปสู่ความเอื้ออาทรซึ่งกันและกันในสังคม ในขณะที่เดียวกันผู้ผลิตก็จะเกิดความภาคภูมิใจที่ได้นำเสนอผลงานของเขา ซึ่งผู้ผลิตส่วนใหญ่นอกจากเรียนรู้จากแหล่งภายนอกแล้ว ก็จะต้องมีการนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่ของตน และมีการคิดค้นหาวิธีการที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และดินฟ้าอากาศ ในการเพาะปลูกที่ไม่ใช้สารเคมีเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ปลอดภัย ซึ่งแนวทางการตรวจสอบกระบวนการผลิตแบบนี้ นับว่าได้ประโยชน์ทั้งในด้านการตรวจสอบกระบวนการผลิต และยังทำให้ผู้ผลิตเกิดความตระหนักถึงความซื่อสัตย์ต่อผู้บริโภค ไม่หลบเลี่ยงหรือแอบใช้สารเคมีในขั้นตอนการผลิตอีกด้วย

- การทำตลาดหรือการทำให้เกิดผู้บริโภคที่ชัดเจน ทำให้เกิดการรวมกลุ่มเกษตรกรรายย่อย เพื่อทำงานร่วมกันในการวางแผนการผลิต เพื่อให้สามารถรองรับตลาดได้ในระยะยาว เช่น การที่โรงพยาบาลชุมชนในแต่ละอำเภอ ประสานเครือข่ายเกษตรกรในพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อสนับสนุนให้เกิดการผลิตที่ปลอดภัยและรับซื้อผลผลิตสำหรับผู้ป่วยบริโภค ทำให้เกษตรกรรายย่อยเกิดการรวมกลุ่ม พัฒนาระบบการจัดการการผลิตขึ้นในพื้นที่ ไม่ต้องใช้ต้นทุนด้านการขนส่งมากนัก เป็นต้น

- การสร้างเครือข่ายที่เชื่อมโยงผู้ผลิตกับผู้ประกอบการและผู้บริโภคเป็นสิ่งที่ดี แต่ก็ เป็นเรื่องที่ทำได้ยากมาก ต้องมีการจัดการที่ดี และต้องทำอย่างต่อเนื่อง ดังเช่นที่เครือข่ายมีความพยายามในการสร้างความสัมพันธ์กับเครือข่ายผู้ประกอบการมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งในแง่ของการเชิญร่วมเวทีสภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยทางอาหารระดับจังหวัด และระดับโซนพื้นที่ แต่เนื่องจากการมีวัฒนธรรมการทำงานที่ค่อนข้างแตกต่างกัน ทำให้การเชื่อมโยงเครือข่ายในการทำงานไม่ค่อยต่อเนื่องเท่าที่ควร แต่ก็พยายามที่จะเริ่มต้นจากกลุ่มเล็กๆ ที่มีอยู่แล้วก่อน ทำให้ประสบความสำเร็จ จากนั้นใช้สื่อเข้ามาเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ความสำเร็จจากจุดเล็กๆ ขยายให้สังคมได้รับรู้ ก็จะเป็นการสร้างการเรียนรู้ให้กับสังคมและกระตุ้นแรงบันดาลใจของผู้คนในสังคมรวมถึงกลุ่มผู้ประกอบการ เกิดความตระหนักที่จะเข้ามาร่วมการทำงานกับเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง จะทำให้เครือข่ายค่อยๆ ขยายตัวออกไป

- การสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายตั้งแต่ระดับกลุ่ม/ระดับชุมชน ซึ่งเป็นฐานรากของเครือข่าย เป็นสิ่งที่แกนประสานงานทุกระดับให้ความสำคัญ ก่อนที่จะไปเชื่อมโยงกับกลุ่มอื่นๆ และเครือข่ายภายนอกทั้งในระดับโซนพื้นที่หรือในระดับจังหวัด จะต้องทำให้ฐานรากมีความเข้มแข็งเสียก่อน โดยการสร้างโอกาสให้คนในพื้นที่ได้มีเวทีในการพูดคุยกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน พัฒนาการจัดการข้อมูลที่เป็นระบบ เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของเครือข่าย จะทำให้เครือข่ายมีความเข้มแข็ง

3) สร้างความร่วมมือกับเครือข่ายภายนอก

เครือข่ายเกษตรและอาหารปลอดภัย มีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายสงขลาพอเพียง ซึ่งประกอบด้วยเครือข่ายเชิงประเด็น รวมทั้งสิ้น 14 ประเด็น และเครือข่ายเชิงพื้นที่ระดับตำบล มีเวทีประสานงานกันระหว่างประเด็นและพื้นที่เป็นประจำเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อให้ตัวแทนจากเครือข่ายต่างๆ ได้เล่าความคืบหน้างานของตนให้เครือข่ายอื่นๆ ได้รับรู้ ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของเครือข่าย และมองหาโอกาสที่จะเชื่อมโยงการทำงานซึ่งกันและกัน เช่น การที่เครือข่ายลดอุบัติเหตุมีการเชื่อมโยงการทำงานกับเครือข่ายผู้พิการ โดยที่กลุ่มผู้พิการที่เป็นกลุ่มเหยื่อมาแล้วจับได้เข้าร่วมรณรงค์ให้สังคมตระหนักถึงความสูญเสียที่เกิดจากอุบัติเหตุและปรับพฤติกรรมการขับขี่ให้ปลอดภัย ทำให้คนพิการเองได้ใช้ศักยภาพของตนในการช่วยเหลือสังคม และกระตุ้นให้สังคมเห็นความสำคัญของการลดความสูญเสียที่เกิดจากอุบัติเหตุ

ความร่วมมือระหว่างเครือข่ายประเด็นเกษตรและอาหารปลอดภัยกับเครือข่ายแผนสุขภาพตำบล ซึ่งเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่ เนื่องจากพื้นที่ชนบทส่วนใหญ่แล้วเป็นพื้นที่การเกษตร ทำให้เกิดตำบลสุขภาพที่หยิบยกเรื่องเกษตรและอาหารปลอดภัยมาขับเคลื่อนในระดับชุมชนในหลายพื้นที่ แล้วขยายไปเชื่อมโยงการทำงานกับชุมชนใกล้เคียง เชื่อมโยงไปสู่เครือข่ายระดับโซน ดังเช่นเครือข่ายความร่วมมือในพื้นที่ 4 ตำบลในอำเภอรัตภูมิและอำเภอกวนเนียง ซึ่งอยู่ในโซนพื้นที่ลุ่มน้ำภูมิ ซึ่งมีความร่วมมือในการพัฒนาตลาดผักพื้นบ้านร่วมกัน ใช้ชื่อว่า “ตลาดผักพื้นบ้านอาหารและยา” โดยแต่ละตำบลมีการส่งเสริมให้ชาวบ้านในพื้นที่ปลูกผักโดยไม่ใช้สารเคมีเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน และนำส่วนที่เหลือจากการบริโภคมาจำหน่ายที่ตลาดกลางนี้ โดยมีการส่งชาวบ้านไปอบรมที่ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตำบลบ้านหาร ของสมาคมเกษตรอินทรีย์วิถีไท เพื่อเป็นพื้นฐานในการนำไปปรับใช้งาน ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนตำบล และสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณในการฝึกอบรม

การทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรสนับสนุนต่างๆ จากภายนอก ที่เข้ามาทำงานในพื้นที่ ซึ่งมีองค์กรหลักๆ คือ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานหลักประกันสุขภาพ

แห่งชาติ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน และหน่วยงานของกระทรวงสาธารณสุข มีการสร้างเวทีพูดคุยกันเพื่อแบ่งพื้นที่กันทำงานขององค์กรต่างๆ เพื่อลดความซ้ำซ้อนในการสนับสนุน และกระจายโอกาสให้แก่พื้นที่ที่ได้รับการสนับสนุนมากขึ้น

2.10.2.2 การพัฒนาความสัมพันธ์

ในการพัฒนาความสัมพันธ์ของเครือข่าย สภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร จะเน้นการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในเครือข่าย การติดตามเยี่ยมเยียนและมีกิจกรรมที่ทำร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ เป็นการรักษาความสัมพันธ์ของเครือข่าย ทำให้เกิดความภาคภูมิใจและพัฒนาความสัมพันธ์เครือข่ายด้วยการเยี่ยมชมแบบพี่น้อง เช่น การเยี่ยมชมสมาชิกของสมาคมเกษตรอินทรีย์วิถีไท และการจัดเวทีสภาความร่วมมือฯ สัญจรไปตามพื้นที่ย่อยต่างๆ เป็นต้น

กิจกรรมการเยี่ยมชมแปลงตรวจสอบคุณภาพ เป็นกลไกสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค การจัดกิจกรรมเยี่ยมชมแปลง เรียนรู้กระบวนการผลิต ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการที่เปิดโอกาสให้ผู้บริโภคได้ลงไปตรวจสอบกระบวนการผลิตว่าปลอดภัยจริงหรือไม่ ซึ่งไม่ได้เน้นการตรวจสอบที่เป็นวิทยาศาสตร์ แต่เน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ คล้ายกับเป็นการให้คำสัญญาต่อกัน ซึ่งจะในด้านจิตใจมากกว่าการตรวจสอบที่เป็นวิทยาศาสตร์ หรือการตรวจสอบทางห้องปฏิบัติการ ซึ่งต้องใช้การสุ่มเก็บตัวอย่างมาตรวจ และใช้เวลาในการทดสอบ ซึ่งในบางครั้งกว่าจะทราบผลการตรวจทางห้องปฏิบัติการก็อาจจะไม่ทันเวลาที่ต้องนำผักไปเข้าสู่กระบวนการปรุงอาหารและบริโภค แต่การสุ่มเก็บตัวอย่างมาตรวจทางห้องปฏิบัติการก็เป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นวิทยาศาสตร์และสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้บริโภคอีกทางหนึ่ง ซึ่งมีการดำเนินการเป็นครั้งคราว

กิจกรรมผู้บริโภคเยี่ยมชมแปลง ทำให้เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคที่เอื้ออาทรต่อกัน จะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดระบบการตลาดที่ยั่งยืน คนกินเข้าใจและเห็นคุณค่าของอาหารปลอดภัย ทั้งคุณค่าต่อสุขภาพของตนเอง คุณภาพชีวิตของผู้ผลิต และด้านการรักษาสິงแวดล้อม คนปลูกสามารถดำรงวิถีการผลิตที่ปลอดภัยอยู่ได้ตลอด ต่างคนต่างเอื้ออาทรและไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกัน ระบบก็จะเดินไปข้างหน้าได้อย่างยั่งยืน

การขยายเครือข่ายและสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีผู้นำใหม่เกิดขึ้นเรื่อยๆ เครือข่ายจึงไม่หยุดนิ่งและถูกครอบงำโดยกลุ่มความคิดเดิมๆ แต่จะได้พลังสร้างสรรค์จากเครือข่ายใหม่ๆ ที่มีชุดความรู้และประสบการณ์ใหม่ๆ เข้ามาร่วมงาน

การจัดกิจกรรมของเครือข่าย จะใช้การสื่อสารสาธารณะเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่การเรียนรู้สู่สังคม โดยจะมีการใช้สื่อวิทยุเป็นกลไกสำคัญ เป็นการจัดรายการวิทยุถ่ายทอดกิจกรรมสู่สาธารณะผ่านวิทยุ คลื่น FM.101.0MHz และ FM.88MHz มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ซึ่งทำให้ประชาชนที่ได้รับฟังรายการวิทยุแล้ว เกิดความสนใจ ติดต่อขอเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของเครือข่ายอยู่เสมอ ทำให้มีการขยายเครือข่าย มีเครือข่ายใหม่ๆ เข้ามาร่วมอย่างต่อเนื่อง

2.10.3 เครือข่ายมีความสัมพันธ์ที่ดี เกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วม

การมีเครือข่ายใหม่เข้ามาร่วมงานอย่างต่อเนื่อง ทำให้ความเติบโตของเครือข่ายไม่ขึ้นอยู่กับตัวบุคคล มีผู้นำใหม่ๆ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นหากกลไกใดหยุดทำงานไป จะมีกลไกอื่นเข้ามาแทนที่และทำงานได้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นจึงต้องจัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันภายในเครือข่าย เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน ปรับความคิดและทัศนคติระหว่างกัน ซึ่งการพัฒนาความสัมพันธ์นี้ต้องใช้การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่ม เป็นวิธีการสำคัญ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ไปพร้อมกัน มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน เมื่อเครือข่ายมีความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทำให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันช่วยกันทำงานเพื่อเสริมจุดแข็งและปิดจุดอ่อนซึ่งกันและกัน

2.11 ปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบาย : การเรียนรู้

การเรียนรู้ เป็นกลุ่มย่อยที่ 3 ซึ่งเป็นองค์ประกอบของกลุ่มแนวคิดปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบาย ประกอบด้วยแนวคิด จำนวน 3 แนวคิด การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างเครือข่ายเก่าและเครือข่ายใหม่ ซึ่งเป็นเงื่อนไข/สถานการณ์ (conditions) ของกลุ่มย่อยนี้ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เป็นปฏิบัติการตอบสนอง (actions2interactions) และผลที่ตามมา (consequence) คือ การปรับทัศนคติในการดำเนินชีวิตแบบองค์รวม ซึ่งสามารถแสดงขอบเขตของแต่ละแนวคิด ดังตาราง4.11

ตาราง 4.11 การเรียนรู้

Conditions	Actions/Interactions	Consequence
<p>ความเข้าใจร่วมกันในเชิงเป้าหมายและการทำงาน</p> <p>- เมื่อเครือข่ายขยายขึ้นเรื่อยๆ ต้องทำให้เกิดความเข้าใจกัน ทั้งในเชิง</p>	<p>การพัฒนากระบวนการเรียนรู้</p> <p>1. การจัดกระบวนการเรียนรู้</p> <p>- พัฒนากระบวนการเรียนรู้หลายระดับ</p>	<p>การปรับทัศนคติและการเปลี่ยนแปลงนโยบาย</p> <p>1. การเรียนรู้ทำให้เกิดการปรับทัศนคติในการดำเนินชีวิตแบบองค์รวม</p>

ตาราง 4.11 การเรียนรู้ (ต่อ)

Conditions	Actions/Interactions	Consequence
ความคิด ประสบการณ์ เป้าหมายและวิธีการ ทำงาน	<ul style="list-style-type: none"> - พัฒนารูปแบบการจัด กระบวนการเรียนรู้ (สื่อและ เทคนิคการเรียนรู้ พัฒนา รูปแบบการเรียนรู้แบบกลุ่ม) - สร้างการเรียนรู้อย่าง ต่อเนื่อง <p>2. การพัฒนาองค์ความรู้</p> <ul style="list-style-type: none"> - พัฒนาระบบข้อมูลการผลิต และการบริโภคของเครือข่าย - พัฒนาองค์ความรู้ด้านปัจจัย การผลิต (เทคนิคการผลิต การอนุรักษ์พันธุกรรม ท้องถิ่น) - พัฒนาระบบการตรวจรับรอง คุณภาพกระบวนการผลิตของ เครือข่ายที่เอื้อให้เกิดการ ยกระดับให้ปลอดภัย 	<ul style="list-style-type: none"> - การดำรงชีวิตแบบ พอเพียง ลดรายจ่ายที่ ไม่จำเป็น เลิกอบายมุข - ฟังตนเองได้ ไม่มี หนี้สิน - การรวมกลุ่มช่วยเหลือ กัน - ปรับวิธีการผลิตให้ ปลอดภัย <p>2. การเรียนรู้สร้างความ ตระหนักถึงคุณค่าของ อาหารปลอดภัย</p> <ul style="list-style-type: none"> - คุณค่าต่อสุขภาพ - คุณค่าในเชิงคุณธรรม - คุณค่าในตนเอง <p>3. การเรียนรู้ปัจจัย ความสำเร็จและ อุปสรรคในการ ดำเนินงาน นำไปสู่การ เปลี่ยนแปลงนโยบาย</p>

2.11.1 ความเข้าใจร่วมกันในเชิงเป้าหมายและการทำงาน

เมื่อเครือข่ายขยายขึ้นเรื่อยๆ ต้องมีกระบวนการทำให้เครือข่ายเก่าและใหม่ มีความเข้าใจร่วมกันในเชิงความคิด ประสบการณ์ เป้าหมายและวิธีการทำงาน เพื่อป้องกันความขัดแย้งภายในเครือข่าย และเพื่อให้เครือข่ายได้เข้าใจเป้าหมายและวิธีการทำงานร่วมกัน และเป็นการพัฒนาศักยภาพของผู้นำใหม่ เพื่อให้เครือข่ายไม่หยุดนิ่งและมีการเติมความคิดใหม่เข้ามาแลกเปลี่ยนกัน ทำให้เกิดการพัฒนาเชิงความคิดของสมาชิกเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง

2.11.2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

2.11.2.1 การจัดการกระบวนการเรียนรู้

1) พัฒนากระบวนการเรียนรู้หลายระดับ

การจัดโครงสร้างเครือข่ายของสภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร ประกอบด้วยเครือข่ายความร่วมมือฯ ในส่วนกลาง และเครือข่ายในระดับพื้นที่ย่อย รวมถึงการสร้างการเรียนรู้แก่ประชาชนทั่วไป และการเชื่อมโยงกับเครือข่ายเชิงประเด็นอื่นในเครือข่ายสงขลาพอเพียง ซึ่งเครือข่ายแต่ละระดับจะมีเป้าหมายการเรียนรู้และการขับเคลื่อนที่แตกต่างกัน ดังนั้นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายจะต้องมีความเหมาะสมกับเป้าหมายของเครือข่ายแต่ละระดับ ซึ่งการพัฒนากระบวนการเรียนรู้หลายระดับประกอบด้วย การเผยแพร่ข้อมูลแก่ประชาชนทั่วไป การเรียนรู้ภายในเครือข่าย การเรียนรู้ระหว่างเครือข่าย

(1) การเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชนทั่วไป

การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้กับผู้บริโภค ทั้งในด้านพฤติกรรมกรบริโภคที่จะก่อให้เกิดโรคต่างๆ การประชาสัมพันธ์และให้ความรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของอาหารแต่ละชนิดแก่ผู้บริโภค เพื่อให้ผู้บริโภคสามารถเลือกบริโภคอาหารที่ปลอดภัย และช่วยแจ้งแหล่งอาหารที่ไม่ปลอดภัย เพื่อกระตุ้นให้ผู้ประกอบการและผู้ผลิตช่วยกันผลักดันให้เกิดอาหารปลอดภัย และการปลูกฝังความรู้และทัศนคติที่ถูกต้องในการบริโภคอาหารปลอดภัยแก่เยาวชน เพื่อให้คนรุ่นต่อไปมีความตระหนักซึ่งจะทำให้เกิดความยั่งยืน

(2) การเรียนรู้ภายในเครือข่าย

- การสร้างการเรียนรู้เครือข่ายผู้บริโภคในการปรับพฤติกรรมกรบริโภค โดยการอบรมให้ความรู้แก่สมาชิกเครือข่ายและผู้บริโภคทั่วไปที่สนใจ

- การสร้างกระบวนการเรียนรู้แก่ผู้ประกอบการ ซึ่งหน่วยงานสนับสนุนระดับจังหวัดทำหน้าที่สนับสนุนให้เครือข่ายระดับพื้นที่ได้จัดกิจกรรมและการฝึกอบรมให้ความรู้แก่เครือข่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น เทศบาลแต่ละแห่งจะใช้แนวทางของกรมอนามัยในการอบรมให้ความรู้แก่ผู้ประกอบการเกี่ยวกับมาตรฐานของอาหารแต่ละประเภทและแนวทางปฏิบัติของร้านอาหาร และสนับสนุนให้ร้านอาหารใช้วัตถุดิบในการผลิตที่ผลิตในพื้นที่เพื่อสามารถลงไปดูกระบวนการผลิตและมั่นใจในความปลอดภัยได้ แต่ในทางปฏิบัติยังทำได้น้อย เนื่องจากผลผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการในภาพรวมของตลาด รวมถึงมีราคาสูงกว่าผลผลิตที่จำหน่ายในตลาดโดยทั่วไป ซึ่งในแง่การจัดการความปลอดภัยแล้ว ถ้าหากไม่สามารถจัดการความปลอดภัยที่ต้นทางได้ ก็จะต้องทำให้เกิดความปลอดภัยตรงจุดระหว่างทาง หรือที่ปลายทางซึ่งต้องใช้การจัดการเข้ามาช่วย

- การเรียนรู้ภายในเครือข่ายผู้ผลิต โดยใช้ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงทำหน้าที่จัดกระบวนการเรียนรู้จากความสำเร็จของเกษตรกรต้นแบบ เพื่อให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตโดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้การฝึกอบรมและกิจกรรมการเชื่อมแปลงเกษตรกรต้นแบบ เพื่อเรียนรู้ความสำเร็จจากประสบการณ์ชีวิตของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ ซึ่งกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เข้าร่วมสนับสนุนการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานสนับสนุนอื่นๆ ภายใต้นโยบายหลักคือใช้เทคนิคให้เกษตรกรช่วยเกษตรกรด้วยกันเองน่าจะได้ผลดีกว่าให้หน่วยงานภาครัฐเป็นผู้ดำเนินการ ศูนย์เรียนรู้ระดับจังหวัดซึ่งเป็นศูนย์ใหญ่ในจังหวัดสงขลา มีจำนวน 2 แห่งคือ ศูนย์เรียนรู้คุณธรรมเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลบ้านหารอำเภอบางกล่ำจังหวัดสงขลา ซึ่งดำเนินการโดยนายภาณุ พิทักษ์เผ่า นายกสมาคมเกษตรกรอินทรีย์วิถีไท และศูนย์เรียนรู้เกษตรชาติลีของนายอภิรักษ์ หมัดหลี ซึ่งดำเนินงานรับช่วงต่อจากนายหรรณ หมัดหลี หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “ปะหรณ” ซึ่งเสียชีวิตไปแล้ว นอกจากศูนย์เรียนรู้ระดับจังหวัดที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐต่างๆ แล้ว ในส่วนของเครือข่ายเกษตรกรที่ยั่งยืนสงขลายังมีศูนย์เรียนรู้ชุมชนของเครือข่ายอีกหลายแห่ง กระจายอยู่ในโซนพื้นที่ทั้ง 4 โซน คณะทำงานสมัชชาสุขภาพประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืนและอาหารปลอดภัยจังหวัดสงขลาได้รวบรวมรายชื่อศูนย์เรียนรู้เกษตรกรรมยั่งยืนที่มีศักยภาพในพื้นที่ต่างๆ เอาไว้ (คณะทำงานเครือข่ายเกษตรยั่งยืนสงขลา, 2552) ได้แก่ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง (นายชิต ขวัญคำ) หมู่ที่ 3 ตำบลเขาพระ ศูนย์เรียนรู้สมุนไพร หมู่ที่ 15 ตำบลท่าชะมวง ศูนย์เรียนรู้สถาบันการเงิน หมู่ที่ 5 บ้านคอกช้าง ตำบลเขาพระ และศูนย์เรียนรู้การปฏิบัติการในชุมชน ซึ่งมีหลายแห่ง ทั้งในด้านการจัดการดิน / ป่า การทำนาอินทรีย์ ศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้ ตำบลวัดจันทร์ อำเภอรโนด ศูนย์การเรียนรู้การแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางทะเลบ้านบ่อแดง ตำบลบ่อแดง อำเภอสติงพระ ศูนย์การเรียนรู้นารวมอินทรีย์เครือข่ายระโนด ตำบลคูขุด อำเภอสติงพระ และตำบลวัดสน อำเภอรโนด และศูนย์การเรียนรู้องค์การการเงินชุมชนบ้านนาหว้า อำเภอจะนะ โดยศูนย์เรียนรู้แต่ละแห่งทำหน้าที่เป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้และแปลงสาธิตทางการเกษตรในรูปแบบที่สอดคล้องกับวิถีการผลิตของคนในพื้นที่นั้นๆ โดยมีเกษตรกรต้นแบบซึ่งประสบความสำเร็จ ทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่ชาวบ้านในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียงที่สนใจ

นอกจากนี้ยังมีแกนนำกลุ่มเกษตรกรในชุมชนต่างๆ ที่ได้ผ่านการอบรมจากศูนย์เรียนรู้แล้วนำความรู้ที่ได้กลับไปขยายผลในชุมชน ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันเรียนรู้วิถีการผลิตแบบไม่ใช้สารเคมีและชุมชนได้ทดลองปฏิบัติด้วยกัน ดังตัวอย่างกลุ่มอิงพลกษ บ้านพังจิก หมู่ที่ 3 ตำบลจะทิ้งพระ อำเภอสติงพระ ซึ่งรวมกลุ่มกันและใช้พื้นที่สาธารณะในหมู่บ้านเป็นแหล่งเรียนรู้และได้เห็นผลการปฏิบัติการทำการเกษตรในรูปแบบนี้ ใช้ต้นทุนการผลิตต่ำ แต่ได้ผลผลิตที่ทำให้มีรายได้

เพียงพอที่จะทำให้คนในชุมชนสามารถดำรงชีวิตแบบพึ่งตนเองได้ ดังนั้นสมาชิกในชุมชนซึ่งเคยเป็นแรงงานรับจ้างเย็บผ้ารายวัน หรือกลุ่มที่ออกไปทำงานเป็นแรงงานรับจ้างรายวันตามโรงงานอุตสาหกรรม ได้เห็นจริงว่าการทำการเกษตรในรูปแบบนี้ ทำให้คุณภาพชีวิตของเขาดีขึ้น จึงได้รวมกลุ่มกันทำการเกษตรแบบไม่ใช้สารเคมี ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ กลุ่มปลูกพืชผักปลอดสารพิษ มีสมาชิกเข้าร่วมโครงการ จำนวน 10 ราย กลุ่มนาข้าวอินทรีย์ปลอดสารพิษ มีสมาชิกเข้าร่วมโครงการ จำนวน 9 ราย พื้นที่ทำนา จำนวนทั้งสิ้น 10 ไร่ วิธีการทำงานของกลุ่ม สมาชิกของกลุ่มร่วมกันค้นหารูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่ม แล้วก็มีการกำหนดข้อตกลงให้สมาชิกปฏิบัติ ต้องอบรมให้ความรู้ในการปลูกพืชผักและทำนาอินทรีย์ ปลอดสารพิษ แล้วก็ต้องช่วยกันวางแผนการผลิตและการตลาดด้วย รูปแบบเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่ม คือ ต้องมีรั้วกินได้ ปลูกเป็นรั้วด้วย แล้วก็ปลูกพืชผักต่างระดับหรือผสมผสาน สมาชิกต้องปลูกพืชสมุนไพร ไพร กล้วย กล้วยอย่างน้อย 5 ชนิด กลุ่มอิงพฤษภมีข้อตกลงร่วมของกลุ่ม คือสมาชิกทุกคนจะไม่ใช้ปุ๋ยเคมี โดยให้ใช้ปุ๋ยหมัก/น้ำหมักชีวภาพ และไม่ใช้สารเคมีในการฆ่าแมลงหรือศัตรูพืช สมาชิกทุกคนจะต้องยึดถือเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มที่ชัดเจน ตามที่ได้ตกลงกันไว้ โดยถ้าหากตรวจสอบพบว่าสมาชิกคนไหนใช้ปุ๋ยเคมีหรือยาฆ่าแมลง จะต้องถูกออกจากสมาชิกชั่วคราว และจะรับเข้าเป็นสมาชิกอีก ก็ต่อเมื่อได้ผ่านการตรวจสอบและได้รับการยอมรับจากสมาชิกอื่นๆ ภายในกลุ่ม โดยการให้การสนับสนุนแก่สมาชิกในด้านการให้ความรู้เรื่องการผลิตผักและข้าวอินทรีย์ปลอดสารพิษ การสาธิตการทำ ปุ๋ยหมัก/น้ำหมักชีวภาพ สาธิต การทำดินหมักหรือดินสำเร็จ สำหรับใช้ปลูกพืชในถุงดำและภาชนะที่เหลือใช้

(3) การเรียนรู้ระหว่างเครือข่าย

การพัฒนาช่องทางการเรียนรู้ระหว่างเครือข่าย มีเป้าหมายคือ ผู้ผลิต ผู้ประกอบการและผู้บริโภค มีการดำเนินการในหลายช่องทาง ทั้งการใช้ศูนย์เรียนรู้เป็นกลไกหลัก ในการจัดกิจกรรมผู้บริโภคเยี่ยมชมแปลงเกษตรปลอดสารเคมีในพื้นที่ต่างๆ ของเกษตรกรในเครือข่าย ทั้งในส่วนที่เป็นแปลงสาธิตของศูนย์เรียนรู้ระดับชุมชน และแปลงของเกษตรกรที่ผลิตผักสำหรับจำหน่าย โดยทำในหลายกลุ่มเป้าหมาย ทั้งในกลุ่มผู้บริโภคทั่วไป โดยการประชาสัมพันธ์รับสมัครผู้สนใจผ่านสื่อวิทยุและประชาสัมพันธ์ ณ จุดจำหน่ายผลผลิต กลุ่มผู้ป่วย ญาติและเจ้าหน้าที่โรงพยาบาล กลุ่มโรงเรียน ครู นักเรียนและผู้ปกครอง

เนื่องจากการขยายเครือข่ายออกไปเรื่อยๆ ทำให้มีกลุ่มใหม่ๆ เข้ามาร่วมอย่างต่อเนื่อง จึงต้องมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อปรับความคิดและความเข้าใจให้ตรงกัน

2) พัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้

ศูนย์เรียนรู้ระดับจังหวัด มีการพัฒนาสื่อและเทคนิคการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เครือข่ายที่มาเข้าร่วมอบรม สามารถนำไปเผยแพร่ความรู้ในชุมชนอีกต่อหนึ่งได้ ซึ่งทำให้แกนนำกลุ่มในพื้นที่ ที่มาร่วมอบรมที่ศูนย์เรียนรู้แล้ว กลับไปจัดการรวมกลุ่มชาวบ้านในชุมชนให้เข้ามาร่วมเรียนรู้ด้วยกัน โดยใช้บ้านของตนเองเป็นแหล่งรวมกลุ่ม และใช้วิถีทัศนซึ่งได้รับมาจากศูนย์เรียนรู้หลังจากการอบรมเป็นสื่อการเรียนรู้ที่ให้ความรู้หลักในเรื่องต่างๆ และทดลองทำปฏิบัติการร่วมกันในชุมชนเป็นแปลงสาธิตหรือแปลงรวม เพื่อให้เกิดชุดประสบการณ์การปฏิบัติร่วมกันของชาวบ้าน กิจกรรมเหล่านี้ทำให้เกิดแหล่งเรียนรู้ย่อยๆ ขึ้นในชุมชน กระจายออกไปตามพื้นที่ต่างๆ ซึ่งเป็นไปโดยธรรมชาติไม่มีการบังคับ แต่เป็นสิ่งที่สร้างความภาคภูมิใจให้กับแกนนำกลุ่มที่ได้ลงมือทำ และเผยแพร่องค์ความรู้ที่จะทำให้ชุมชนสามารถช่วยเหลือกันและพึ่งตนเองได้ในระยะยาว เกิดการสร้างกิจกรรมต่อเนื่องในชุมชน ซึ่งเกิดขึ้นในหลายแห่ง เช่น กรณีกลุ่มอิงพฤษ์ บ้านพังจิก กรณีชุมชนบ้านคอนคัน ตำบลอุซูด อำเภอสติงพระ กรณีศูนย์เรียนรู้ของนายเฟาซี เบญยีหมาน ที่ตำบลท่าซ่าง อำเภอบางกล่ำ เป็นต้น

สร้างกระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่ม เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการปรับพฤติกรรม ในการพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่ม จะต้องมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มอย่างเป็นระบบ และมีการเติมองค์ความรู้ใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง จะทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง

2.11.2.2 การพัฒนาองค์ความรู้

1) พัฒนาระบบข้อมูลการผลิตและการบริโภคของเครือข่าย

กลไกประสานงานกลางทำหน้าที่ประสานงานในการจัดทำฐานข้อมูลเกษตรกร และเครือข่ายผู้ผลิต และฐานข้อมูลของกลุ่มผู้บริโภคที่เป็นเป้าหมายหลักของเครือข่าย โดยการประสานขอความร่วมมือกับนักวิชาการเครือข่ายระบบข้อมูลข่าวสารสุขภาพ ซึ่งมีความเชี่ยวชาญในการพัฒนาระบบฐานข้อมูลบนคอมพิวเตอร์ ดำเนินการพัฒนาระบบการจัดการข้อมูล (Software) และรวบรวมข้อมูลรายชื่อที่อยู่และข้อมูลการผลิตของเกษตรกรจากกลุ่ม องค์กรและหน่วยงานต่างๆ ประกอบด้วย เครือข่ายเกษตรยั่งยืนสงขลา เครือข่ายเกษตรทางเลือกภาคใต้สงขลา สมาคมเกษตรอินทรีย์วิถีไท และสำนักงานเกษตรจังหวัดสงขลา และมีการจัดประชุมแกนนำหรือแกนประสานงานของกลุ่มเกษตรกรของเครือข่ายต่างๆ มาร่วมประชุมเพื่อหาแนวทางการทำงานร่วมกัน เชื่อมโยงกลุ่มต่างๆ เข้าด้วยกันเป็นเครือข่าย และรวบรวมข้อมูลรายชื่อ ที่อยู่และข้อมูลการผลิตซึ่งรวมถึงรูปแบบและพื้นที่การผลิต เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีการเก็บข้อมูลที่เป็นระบบ ข้อมูลที่มีอยู่ที่ผ่านมา

จะเป็นลักษณะภูมิปัญญาที่อยู่ในตัวคน จำเป็นที่จะต้องมีการถอดความรู้เหล่านั้นออกมาเพื่อจัดระบบ และจัดการความรู้ให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการวางแผนการผลิต

การพัฒนากระบวนการนี้ เครือข่ายได้วางแผนเอาไว้ว่าเมื่อระบบฐานข้อมูล ดำเนินการเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะเป็นฐานในการทำงานต่อไป ในการขยายกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรให้ กว้างออกไปเรื่อยๆ และใช้เป็นข้อมูลสำหรับการเชิญเครือข่ายเกษตรกรจากแต่ละพื้นที่มา ปรีกษาหรือร่วมกันเพื่อประสานงานในการวางแผนการผลิตร่วมกับเครือข่ายผู้บริโภคที่เป็น กลุ่มเป้าหมายของเครือข่าย เพื่อร่วมกันวางแผนการผลิตและการบริโภคให้สอดคล้องกันทั้งในเชิง พื้นที่และเชิงฤดูกาล เพื่อลดปัญหาผลผลิตบางชนิดไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค แต่ ในขณะที่ผลผลิตบางชนิดล้นเกินความต้องการของตลาด

2) พัฒนาองค์ความรู้ด้านปัจจัยการผลิต

การพัฒนาองค์ความรู้ด้านปัจจัยการผลิต เน้นการทำงานใน 2 เรื่อง คือ การพัฒนา เทคนิคการผลิต และการรักษาและพัฒนาพันธุกรรมท้องถิ่น

การรักษาและพัฒนาพันธุกรรมท้องถิ่น เพื่อรักษาฐานการผลิตของเกษตรกรและอาหาร ที่เอื้อต่อสุขภาพในระยะยาว เนื่องจากพันธุกรรมท้องถิ่นจะมีความทนทานต่อสภาพภูมิอากาศของ พื้นที่ รวมถึงความต้านทานต่อโรคและแมลงศัตรูพืช มากกว่าพันธุ์พืชที่นำมาจากพื้นที่อื่น การนำ พันธุ์พืชใหม่ๆ จากที่อื่นเข้ามาปลูกในพื้นที่ เพื่อเน้นการเพิ่มผลผลิตโดยใช้สารเคมีควบคุมศัตรูพืช ซึ่ง ดำเนินมาเป็นเวลานาน ทำให้พืชสายพันธุ์ท้องถิ่น ค่อยๆ หายไปจากพื้นที่ ปัจจุบันพันธุ์ข้าวท้องถิ่นใน พื้นที่สงขลาและพัทลุง เหลือที่มีการปลูกกันเพียงไม่กี่สายพันธุ์ เครือข่ายเกษตรกรมยังยื่นสงขลา มี ความพยายามที่จะรักษาพันธุ์ข้าวท้องถิ่นเอาไว้ โดยเกษตรกรในเครือข่ายจำนวน 5 กลุ่ม ในพื้นที่ ตำบลคูหาใต้ สทิงพระและเทพา ที่ทำเรื่องการรักษาพันธุ์ข้าวท้องถิ่นเอาไว้ประมาณ 30 สายพันธุ์ เป็น การปลูกในเพื่อรักษาพันธุ์ข้าวพื้นบ้านเอาไว้เท่านั้น แต่ไม่ได้ปลูกเชิงปริมาณเพื่อจำหน่าย โดยในส่วน ของการพัฒนาพันธุ์เครือข่ายยังไม่ได้มีการดำเนินการแต่ก็มีการวางแผนเอาไว้ว่าในอนาคตจะต้องมี การพัฒนาพันธุ์ข้าวจากพันธุ์ท้องถิ่นซึ่งมีความทนทานต่อสภาพของพื้นที่ ก็จะต้องพัฒนาในด้านกลี นรสร รวมทั้งการเพิ่มปริมาณผลผลิตที่ได้ด้วย ซึ่งจะต้องมีการเชื่อมโยงการทำงานกับสถานีพัฒนาพันธุ์ ข้าว ในเบื้องต้นเครือข่ายเกษตรกรทางเลือกภาคใต้ มีการทำงานร่วมกับสถานีพัฒนาพันธุ์ข้าว อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง ซึ่งยังต้องมีการขยายการทำงานให้กว้างขึ้นด้วย การดำเนินงานของ เครือข่ายเกษตรกรมยังยื่น เน้นส่งเสริมให้เกษตรกรทำการผลิตตามแนวทางของเกษตรกรมยังยื่น โดยรักษาและรวบรวมพันธุ์พืชท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการปลูกพืชหลากหลายในพื้นที่เดียวกัน เพื่อช่วย ป้องกันศัตรูพืชซึ่งกันและกัน

เมล็ดพันธุ์เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ ปัจจุบันเกษตรกรต้องซื้อเมล็ดพันธุ์จากภาคธุรกิจ และเมล็ดพันธุ์ที่จำหน่ายในท้องตลาดส่วนใหญ่จะเป็นเมล็ดพันธุ์ที่ไม่สามารถให้ผลผลิตรุ่นต่อไปได้ ทำให้เกษตรกรต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ทุกครั้งที่จะทำการเพาะปลูก ทำให้การซื้อเมล็ดพันธุ์จากภายนอกเป็นรายจ่ายหลักอีกอย่างหนึ่งในการผลิต ดังนั้นการกระตุ้นให้เกษตรกรรักษาพันธุ์พืชพื้นบ้านที่มีอยู่ในพื้นที่เอาไว้ และขยายพันธุ์อย่างต่อเนื่อง จะทำให้เกษตรกรสามารถลดต้นทุนการผลิตในการซื้อเมล็ดพันธุ์ การกระทำดังกล่าวจะต้องอาศัยการรวมกลุ่มของเกษตรกรเพื่อช่วยเหลือและแบ่งปันกันในกลุ่มชน สร้างวัฒนธรรมในการอนุรักษ์และแบ่งปันเมล็ดพันธุ์พืช เป็นการนำสิ่งที่แต่ละคนมีอยู่มาแลกเปลี่ยนกัน ทำให้เกิดการพึ่งตนเองในกลุ่มชน ลดการนำเข้าปัจจัยการผลิตจากภายนอก และทำให้เกิดความมั่นคงทางการผลิตในอนาคต

การพัฒนาเทคนิควิธีการผลิต ในด้านการปลูกพืชโดยไม่ใช้สารเคมี และเผยแพร่ความรู้แก่เกษตรกร เช่น การทำน้ำส้มควันไม้ สารสกัดจากสะเดา และน้ำหมักชีวภาพเพื่อใช้ไล่แมลง การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ การทำอินทรีย์ เป็นต้น และยังรวมถึงการนำผลผลิตของชุมชนมาแปรรูปในรูปแบบต่างๆ ออกจำหน่าย บางพื้นที่มีการพัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชน โดยใช้ศูนย์เรียนรู้ของเกษตรกรต้นแบบเป็นแปลงสาธิต เพื่อเผยแพร่ความรู้แก่เกษตรกรในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อให้เกษตรกรเห็นตัวอย่าง และได้เรียนรู้เทคนิคการผลิตโดยไม่ใช้สารเคมี ซึ่งนำไปสู่การปรับพฤติกรรมการผลิต และขยายเครือข่ายเกษตรกรให้กว้างขึ้นเรื่อยๆ เป็นไปตามธรรมชาติ เมื่อเกษตรกรเห็นประโยชน์ของการผลิตแบบไม่ใช้สารเคมี ต่อสุขภาพของเกษตรกรและครอบครัว เนื่องจากตัวเกษตรกรและครอบครัวไม่ต้องสัมผัสสารเคมีทางการเกษตร ได้เห็นรูปธรรมจากพื้นที่ใกล้ตัวว่าสามารถทำได้จริง ได้เรียนรู้วิธีการในการผลิตว่าสามารถทำได้ไม่ยาก และได้เห็นว่าสามารถลดต้นทุนการผลิตได้ การลดต้นทุนการผลิตเป็นการลดรายจ่าย ถึงแม้ว่าจะมีรายรับจากการขายผลผลิตเท่าเดิม แต่เมื่อรายจ่ายลดลงก็ทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น

การทำให้เกษตรกรเข้าใจเกี่ยวกับการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ ใช้วิธีการสร้างการเรียนรู้ โดยการนำเทคนิคการทำบัญชีครัวเรือนเข้ามาใช้ เมื่อเกษตรกรในเครือข่ายได้ทดลองทำบัญชีครัวเรือน ทำให้เห็นได้ชัดเจนว่าในครอบครัวมีรายจ่ายในเรื่องใดบ้าง มากน้อยอย่างไร และมีรายรับจากทางใดบ้าง จึงเห็นได้ชัดเจนว่าเมื่อสามารถลดรายจ่ายจากปัจจัยการผลิตและรายจ่ายที่ไม่จำเป็นด้านอื่นๆ ลง ก็ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น

การพัฒนาแบบการผลิตที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และภูมิอากาศ และในขณะเดียวกันก็เอื้อต่อสุขภาพที่ดีและสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่ครอบครัวเกษตรกร เป็นสิ่งที่จะทำให้เกษตรกรสามารถดำรงวิถีการผลิตแบบเกษตรที่เอื้อต่อสุขภาพอยู่ได้อย่างยั่งยืน โดยนอกจากการทำนาข้าวและปลูกพืชผักสำหรับการบริโภคแล้ว เกษตรกรในหลายพื้นที่มีการจัดสรรพื้นที่

สำหรับทำสวนผลไม้ และสวนยางพารา รวมถึงการปลูกพืชร่วมยางซึ่งใช้แนวคิดการทำสวนยางให้เป็นป่ายางทำหน้าที่ผลิตอาหารได้ด้วย ก็จะทำให้ลดความเสี่ยงต่อการที่ผลผลิตบางชนิดเกิดความเสียหายหรือไม่สามารถเก็บเกี่ยวได้ในบางช่วง และลดความเสี่ยงต่อสุขภาพจากการที่ครอบครัวเกษตรกรและคนในชุมชน ต้องบริโภคอาหารที่นำเข้ามาจากแหล่งผลิตในพื้นที่อื่นทั้งหมด โดยไม่รู้ที่มา ไม่รู้ว่ามีการปนเปื้อนในอาหารอย่างไรบ้าง โดยเกษตรกรจะได้ประโยชน์จากผลผลิตยางพาราซึ่งมีราคาสูง แต่ในขณะที่เดียวกันเกษตรกรก็จะมีผลผลิตที่ปลอดภัยสำหรับการบริโภคจากการแบ่งพื้นที่ทำนาและปลูกผักเองด้วย ในช่วงที่ยางพาราไม่สามารถให้ผลผลิต หรือราคายางพาราตกต่ำ เกษตรกรก็จะสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยผลผลิตจากนาข้าว แปลงผัก และสวนผลไม้ ทั้งในแง่การผลิตเพื่อบริโภคเองในครัวเรือนและการผลิตเพื่อจำหน่าย การพัฒนาชุดความรู้ทางเทคนิคการผลิตในรูปแบบต่างๆ และสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกษตรกรได้ใช้ประโยชน์ ผ่านศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่มีเกษตรกรต้นแบบเป็นผู้ทำหน้าที่จัดกระบวนการเรียนรู้และทำแปลงสาธิตให้แก่เกษตรกรในพื้นที่

3) พัฒนาระบบการตรวจรับรองคุณภาพกระบวนการผลิตของเครือข่ายที่เอื้อให้เกิดการยกระดับให้ปลอดภัย

การพัฒนาระบบการตรวจรับรองคุณภาพกระบวนการผลิตของเครือข่ายโดยใช้ฉลากรับรอง เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้บริโภคและช่วยเอื้อให้เกิดการยกระดับการผลิตให้ปลอดภัย เนื่องจากการรับรองมาตรฐานความปลอดภัยของผลผลิตทางการเกษตรที่มีอยู่ในปัจจุบันมีการดำเนินการ โดยองค์กรต่างๆ หลายองค์กร ซึ่งมีการใช้สัญลักษณ์แสดงถึงการผ่านมาตรฐาน แต่การดำเนินการขอรับการตรวจสอบมาตรฐานเพื่อให้ได้มาซึ่งสัญลักษณ์นั้น จะต้องมีการใช้จ่ายในการดำเนินการ ทำให้เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่ไม่สามารถดำเนินการเพื่อให้ได้มาซึ่งสัญลักษณ์มาตรฐานเหล่านั้น

การดำเนินการของเครือข่าย มีการสำรวจความต้องการของผู้บริโภคโดยหน่วยงานภาครัฐร่วมกับภาคประชาชนร่วมกันออกแบบ และช่วยกันเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อนำผลการสำรวจมาใช้เป็นข้อมูลประกอบการกำหนดแนวทางการดำเนินงาน การวางแผนทางการตรวจสอบคุณภาพโดยใช้แนวทางการตรวจสอบมาตรฐานผลผลิตของสมาคมเกษตรอินทรีย์วิถีไท ใช้กิจกรรมเยี่ยมชมแปลงของเครือข่ายเป็นช่องทางในการเก็บข้อมูล และกำหนดรูปแบบของฉลากสีสำหรับผลผลิตคือ สีเขียวหมายถึงผลผลิตจากแปลงเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมีในการผลิต เป็นการผลิตในรูปแบบเกษตรอินทรีย์ตลอดกระบวนการผลิต สีเหลืองหมายถึงผลผลิตจากแปลงที่ยังมีการใช้ปุ๋ยเคมี แต่ไม่ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และสีแดงหมายถึงผลผลิตจากแปลงเกษตรที่ยังผลิตแบบใช้สารเคมี

2.11.3 การปรับทัศนคติและการเปลี่ยนแปลงนโยบาย

2.11.3.1 การเรียนรู้ทำให้เกิดการปรับทัศนคติในการดำเนินชีวิตแบบองค์รวม

การปรับทัศนคติในการดำเนินชีวิตแบบองค์รวมตามความมุ่งหมายของเครือข่าย ประกอบด้วย การปรับทัศนคติในด้านต่างๆ คือ การดำรงชีวิตแบบพอเพียง ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เลิกอบายมุข ฟังตนเองได้ ไม่มีหนี้สิน การรวมกลุ่มช่วยเหลือกันปรับวิถีการผลิตให้ปลอดภัย ซึ่งเครือข่ายมีความคิดเห็นว่าการปรับพฤติกรรมที่ยั่งยืน คือการเปลี่ยนแปลงจากภายใน ซึ่งไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่ายๆ ดังนั้นจึงต้องใช้การจัดกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบกลุ่ม เพื่อนำไปสู่การปรับทัศนคติได้

- การปรับทัศนคติในการดำเนินชีวิตแบบองค์รวม เน้นการฟังตนเองและช่วยเหลือกัน การฟังตนเองของเกษตรกร เป็นความมั่นคงและปกป้องพื้นที่การเกษตร ดังนั้นการกระตุ้นให้เกษตรกรรักษาที่ดินทำกินของตนเองจึงเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากที่ดินเป็นปัจจัยการผลิตพื้นฐาน หากเกษตรกรสามารถรักษาที่ดินทำกินเอาไว้ได้ การก้าวไปให้ถึงการพึ่งพาตนเองได้ ก็จะเป็นไปได้มากขึ้น การรวมกลุ่มช่วยเหลือกันเป็นสิ่งจำเป็น เพราะปัจจัยด้านแรงงานก็เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญอีกประการหนึ่ง การทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี หรือเกษตรอินทรีย์นั้นจะต้องใช้แรงงานในการผลิตมากกว่าการผลิตแบบเคมี เนื่องจากการผลิตแบบเกษตรยั่งยืนนั้น เน้นการผลิตปุ๋ยอินทรีย์เพื่อใช้เองซึ่งต้องใช้ปริมาณมากกว่าปุ๋ยเคมี อีกทั้งการป้องกันศัตรูพืชในแปลงก็จำเป็นต้องใช้แรงงานมากกว่าการผลิตในรูปแบบการใช้สารเคมีเพื่อกำจัดศัตรูพืช ดังนั้นการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกันในชุมชนจึงเป็นสิ่งจำเป็น การฟังตนเองภายในชุมชนในรูปแบบการ “เอาแรง” หรือ “ลงแขก” นี้ ยังทำให้เกิดระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชน การแลกเปลี่ยนสิ่งของต่างๆ ภายในชุมชนอีกด้วย ดังที่เครือข่ายเกษตรอินทรีย์วิถีไท มีคำกล่าวที่เป็นลักษณะเป้าหมายของเครือข่ายในการผลิต ซึ่งแสดงถึงรูปแบบการผลิตและความสัมพันธ์ในระดับชุมชนด้วย คือ ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก ที่เหลือแจกจ่ายญาติพี่น้องเพื่อนฝูง จากนั้นส่วนที่เหลือจึงนำไปขาย

- การเรียนรู้เกี่ยวกับรูปแบบและเทคนิคการผลิตเป็นสิ่งสำคัญ เกษตรกรจะสามารถปรับวิถีการผลิตให้ปลอดภัยได้ หากเขาได้เรียนรู้ว่ามันทำได้จริงและผลผลิตที่ได้หรือรายได้ที่ได้รับจากการผลิตด้วยวิธีการที่ปลอดภัยนี้ จะทำให้เขาสามารถดำรงวิถีชีวิต และดำรงวิถีการผลิตอยู่ได้อย่างยั่งยืน ดังนั้นการพัฒนาความรู้เทคนิคการผลิตอย่างต่อเนื่องจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญ องค์ประกอบรองส่วนท้องถิ่นหลายแห่งในจังหวัดสงขลา พยายามสนับสนุนการพัฒนาเทคนิคการผลิตอาหารปลอดภัย รวมทั้งถ่ายทอดความรู้และสนับสนุนให้ชาวบ้านได้นำไปใช้ รวมถึงการสร้างกระแสการฟังตนเองในชุมชน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลควนรู ซึ่งได้ใช้พื้นที่สาธารณะสร้างธนาคารอาหารชุมชนขึ้นมา โดยมีเป้าหมายหลักในภาวะปกติเพื่อให้เป็นแหล่ง

เรียนรู้ เป็นพื้นที่สาธิตรูปแบบและวิธีการผลิตอาหารปลอดภัย ทั้งการทำอินทรีย์ การผลิตปุ๋ยหมัก และการปลูกพืชผัก รวมถึงสมุนไพรต่างๆ และเพื่อช่วยเหลือคนที่ยากลำบากในชุมชน ซึ่งสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ร่วมไปกับการพัฒนาพื้นที่ธนาคารอาหารชุมชน ในขณะเดียวกันยังมีเป้าหมายไกลๆ เป็นการประกันความเสี่ยงด้านความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในกรณีเกิดภัยพิบัติหรือภาวะที่ไม่ปกติต่างๆ อีกด้วย การพัฒนาธนาคารอาหารชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลควนรู ยังสอดคล้องกับการส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกผักสวนครัว ใช้พื้นที่ริมรั้ว หรือภายในบริเวณบ้านให้เป็นประโยชน์ ปลูกผักปลอดภัยสำหรับบริโภคเองในครัวเรือน และทางองค์การบริหารส่วนตำบลฯ ยังได้จัดพื้นที่ว่างเปล่า ทำเป็นตลาดผักพื้นบ้านอาหารและยา เพื่อให้เป็นสถานที่กระจายผลผลิตของชาวบ้านในกรณีที่ผลิตได้มากกว่าปริมาณการบริโภคในครัวเรือน โดยร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ใกล้เคียงอีก 3 แห่ง คือ องค์การบริหารส่วนตำบลคูหาใต้ องค์การบริหารส่วนตำบลบางเหรียญ องค์การบริหารส่วนตำบลรัตนภูมิ ในการบริหารจัดการ การจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดเครือข่ายผู้บริโภคและผู้ผลิต รวมถึงการจัดหาผลผลิตปลอดตลาดด้วย

- การเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ การเรียนรู้การทำบัญชีครัวเรือน ทำให้เห็นได้ชัดว่ามีรายรับรายจ่ายอย่างไรบ้าง และเห็นถึงรายจ่ายฟุ่มเฟือยต่างๆ ซึ่งชาวบ้านพบว่ารายจ่ายที่ฟุ่มเฟือยส่วนใหญ่จะเป็นของใช้ในครัวเรือน เช่น สบู่ น้ำยาล้างจาน แชมพู สระผม เป็นต้น จึงได้รวมกลุ่มกันผลิตเครื่องใช้เหล่านี้ขึ้นใช้เอง ทำให้ลดค่าใช้จ่ายได้มาก รวมทั้งรายจ่ายค่าปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดศัตรูพืช เป็นรายจ่ายที่สำคัญที่ทำให้รายได้จากการขายผลผลิตไม่เพียงพอต่อรายจ่าย จึงทำให้เกษตรกรอยู่ในภาวะ “ยังทำก็ยังไม่เป็นหนี้” คือขายข้าวได้ไม่พอใช้หนี้ ค่าปุ๋ยและค่าสารเคมีต่างๆ จึงทำให้เกษตรกรในเครือข่ายหันมาปรับวิธีการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ ซึ่งจากการทำบัญชีครัวเรือนจะพบว่าสามารถลดรายจ่ายด้านปัจจัยการผลิตได้มาก ดังนั้นถึงแม้ว่าจะขายผลผลิตได้เท่าเดิม หรือมีรายได้เท่าเดิม แต่เมื่อลดรายจ่ายได้ก็จะทำให้มีเงินเหลืออยู่ในมือเพิ่มขึ้นนั่นเอง เป็นการ “ลดรายจ่าย อุดรู่หัวของชีวิต”

2.11.3.2 การเรียนรู้สร้างความตระหนักถึงคุณค่าของอาหารปลอดภัย

1) คุณค่าต่อสุขภาพ

การยกระดับคุณค่าของอาหารปลอดภัยให้เด่นชัด เพื่อสร้างความตระหนักให้ทั้งผู้บริโภคและผู้ผลิตเห็นคุณค่าต่อสุขภาพ จะเอื้อให้เกิดระบบราคาที่เป็นธรรม จึงจะสามารถทำให้เกิดความยั่งยืนในการจัดการอาหารปลอดภัยได้

2) คุณค่าต่อสังคม

อาหารปลอดภัยมีคุณค่าต่อสังคม การเชื่อมโยงให้คนกินรู้จักคนปลูก รู้ว่าผักที่กินมาจากไหน มีคุณค่าอย่างไร ปลอดภัยอย่างไร จะทำให้ส่งผลกระทบต่อไปถึงระบบการผลิต เพราะหากผู้บริโภคมีความตระหนักถึงคุณค่าในเชิงความเอื้ออาทรกันในสังคม ต่อผู้คนที่ร่วมในกระบวนการขั้นตอนการผลิต ดังที่กลุ่มตัวอย่างได้แสดงความคิดเห็นเอาไว้ ดังนี้

อาหารปลอดภัย คือ อาหารที่ผู้บริโภคต้องตระหนักว่าสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรากำลังกินเข้าไปนี้ มันมีผลอย่างไรต่อชีวิต มีผลอย่างไรต่อสังคม เช่น ความปลอดภัยโดยตัวของเราเอง หรือความปลอดภัยในครอบครัว หรือแม้แต่คุณภาพชีวิตของผู้ผลิตอาหารเหล่านั้น ซึ่งมันจะสะท้อนถึงสังคมด้วย เรื่องอาหารปลอดภัยเป็นทัศนคติ ถ้าเรามีทัศนคติเรื่องการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคม ช่วยเหลือเกื้อกูลกันนี้ คำว่าอาหารปลอดภัยแทบจะไม่ต้องพูดถึงกันด้วยซ้ำไป เพราะสำหรับผู้ผลิตก็ไม่กล้าที่จะให้ผู้บริโภคกินในสิ่งที่ไม่ปลอดภัย แล้วก็ไม่มีบรรยากาศแบบที่ปลูกไว้ขายแปลงหนึ่ง กับปลูกไว้กินอีกแปลงหนึ่ง มันจะไม่มีสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้น เพราะว่าเราเชื่อว่าเราอยากจะทำให้สังคมนี้มันอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (K3-10, 45:3)

- คุณค่าในเชิงคุณธรรม

ผู้ประกอบการต้องมีความตระหนักถึงคุณค่าเชิงคุณธรรม ในการจัดการอาหารปลอดภัย มีความเห็นอกเห็นใจและไม่เอาเปรียบผู้บริโภค อีกทั้งการทำงานลักษณะเครือข่าย เน้นความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการ ไม่มีระบบการสั่งการแบบราชการ ดังนั้น ภาวการณ์ที่เข้ามาทำงานกัน จะต้องมีความซื่อสัตย์และจริงใจต่อกัน ใช้หลักคุณธรรมในการทำงานร่วมกันเป็นพื้นฐาน รวมถึงการใช้พลังจากความศรัทธา ความเชื่อทางศาสนาเป็นพลังในการขับเคลื่อน

- ความตระหนักถึงคุณค่าในตนเอง

การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกษตรกรเลิกอบายมุข รักตัวเอง รักครอบครัว นำไปสู่สำนึกความรักในเพื่อนมนุษย์ ไม่ทำร้ายเพื่อนมนุษย์ การสร้างความตระหนักของผู้คนที่อยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นมิตร ตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม การดำรงชีวิตอย่างพอเพียง ลดการพึ่งพิงผู้อื่นหรือสิ่งอื่นจากภายนอกให้น้อยลงเรื่อยๆ จนในที่สุดก็สามารถพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง จะทำให้คนตระหนักถึงคุณค่าในตนเอง และดำรงชีวิตด้วยความภาคภูมิใจ ความสุขและความรักในอาชีพเกษตรกร มีค่านิยมแห่งความภาคภูมิใจในอาชีพเกษตรกร ซึ่งเป็นผู้ผลิตอาหารเลี้ยงสังคม ซึ่งเป็นการเรียนรู้ในระดับปัจเจกบุคคลและระดับครอบครัว

2.12 ปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบาย : การสื่อสาร

การสื่อสาร เป็นกลุ่มย่อยที่ 4 ซึ่งเป็นองค์ประกอบของกลุ่ม ปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบาย ประกอบด้วยแนวคิด จำนวน 3 แนวคิด คือ การสื่อสารเป็นเครื่องมือสร้างการเรียนรู้ของเครือข่ายและขยายการเรียนรู้ออกสู่สังคมในวงกว้าง ซึ่งเป็นเงื่อนไข/สถานการณ์ (conditions) ของกลุ่มย่อยนี้ พัฒนารูปแบบและช่องทางการสื่อสาร เป็นปฏิบัติการตอบสนอง(actions2interactions) และผลที่ตามมา (consequence) คือ กระตุ้นให้สังคมตื่นตัว สร้างการเรียนรู้ และขยายเครือข่าย ซึ่งสามารถแสดงขอบเขตของแต่ละแนวคิด ดังตาราง 4.12

ตาราง 4.12 การสื่อสาร

Conditions	Actions/Interactions	Consequence
<p>การสื่อสารเป็นเครื่องมือสร้างการเรียนรู้ของเครือข่ายและขยายการเรียนรู้สู่สังคม</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ภายในเครือข่ายระหว่างเครือข่าย และการเรียนรู้ของสังคม 2. การสร้างความร่วมมือกับเครือข่ายสื่อเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ <ul style="list-style-type: none"> - มีสื่อที่เป็นพันธมิตรหลักในการทำงาน มีระบบการสนับสนุนที่ชัดเจน - สร้างการเรียนรู้เพื่อให้สื่อเข้าใจเป้าหมายและเนื้อหาสาระของงาน - เป็นช่องทางการสื่อสารต่อสังคม เน้นการใช้ทรัพยากรร่วมกับเครือข่ายอื่นๆ และทำให้มีความต่อเนื่อง 	<p>พัฒนารูปแบบและช่องทางการสื่อสาร</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. พัฒนารูปแบบการสื่อสารในระดับต่างๆ <ul style="list-style-type: none"> - สื่อสารภายในเครือข่าย - สื่อสารระหว่างเครือข่าย - สื่อสารต่อสาธารณะ 2. พัฒนาช่องทางการสื่อสาร <ul style="list-style-type: none"> - การใช้สื่อบุคคล - การใช้สื่อเอกสาร - การใช้สื่อกระแสหลัก เช่น วิทยุ - การใช้สื่อทางเลือก เช่น สื่อสารผ่านเว็บไซต์ 	<p>สังคมเกิดความตื่นตัว การเรียนรู้ และขยายเครือข่าย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. การสื่อสารข้อมูล เป็นการกระตุ้นให้สังคมตื่นตัว <ul style="list-style-type: none"> - ทำให้เกิดกระแสสังคมในการบริโภคอาหารปลอดภัย - ความต้องการของสังคมจะเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้ผลิตปรับตัว 2. การสื่อสารทำให้เกิดการขยายกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายออกสู่สังคมวงกว้าง 3. สื่อเป็นตัวกลางทำให้เกิดการประสานความร่วมมือทางสังคม

2.12.1 การสื่อสารเป็นเครื่องมือสร้างการเรียนรู้ของเครือข่ายและขยายการเรียนรู้สู่สังคม

2.12.1.1 การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ภายในเครือข่าย ระหว่างเครือข่าย และการเรียนรู้ของสังคม

การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ภายในเครือข่าย ซึ่งมีขอบเขตในเชิงพื้นที่ กว้าง หลายอำเภอ และองค์ประกอบของเครือข่ายยังประกอบด้วยผู้คนจากหลายภาคส่วน ทั้ง ประชาชน นักวิชาการ หน่วยงานภาครัฐ ซึ่งกระจายอยู่ทั้งในส่วนของผู้ผลิต ผู้ประกอบการ ผู้บริโภคและผู้สนับสนุน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีเครื่องมือสื่อสารภายในเครือข่าย นอกจากการประชุมแกนนำกลุ่มต่างๆ อย่างสม่ำเสมอแล้ว การสื่อสารถึงเครือข่ายที่อยู่ในพื้นที่ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ระหว่างกันก็เป็นสิ่งจำเป็น ในขณะที่มีการจัดกิจกรรมตลาดอาหารปลอดภัย กิจกรรมเยี่ยมแปลงเกษตร ไร้สารพิษ หรือการประชุมแกนนำเครือข่ายเกษตรและอาหารปลอดภัย ร่วมกับเครือข่ายอื่นๆ ในเครือข่ายสงขลาพอเพียง ก็จะมีการถ่ายทอดสดผ่านเครือข่ายวิทยุชุมชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา เพื่อให้เครือข่ายในพื้นที่ได้เรียนรู้ไปพร้อมกัน และหากมีการจัดกิจกรรมต่างๆ ของเครือข่ายก็จะใช้สื่อวิทยุชุมชนเป็นเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์ ซึ่งกระบวนการนี้เป็นความพยายามที่จะกระตุ้นความสนใจของเครือข่ายให้สม่ำเสมอ เพื่อให้เครือข่ายได้รับรู้ความเคลื่อนไหว และเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าสนใจ แต่อย่างไรก็ตาม ยังไม่เคยมีการประเมินผลอย่างเป็นทางการว่าการสื่อสารในรูปแบบนี้ได้ผลดีเพียงไร หรือมีเครือข่ายที่รับฟังการถ่ายทอด มากน้อยเพียงใด แต่หากประเมินจากเครือข่ายที่ได้รับรู้ข่าวสารที่ประชาสัมพันธ์ ผ่านช่องทางวิทยุชุมชนและมาเข้าร่วมกิจกรรม ก็สามารถประเมินได้ระดับหนึ่งว่าสามารถใช้ได้ผลพอสมควร

เครือข่ายยังใช้การสื่อสารข้อมูลและการตลาดเพื่อกระตุ้นสังคม ให้รู้จักและเข้าใจในระบบและกระบวนการผลิตอาหารปลอดภัย ให้เขารู้สึกว่ามันเป็นเรื่องใกล้ตัวที่จับต้องได้ เพื่อกระตุ้นให้สังคมเกิดความตื่นตัว ในการดูแลสุขภาพและการบริโภคอาหารปลอดภัย และในบางครั้งสื่อยังมีส่วนช่วยในการกระจายผลผลิตที่มีจำนวนมากเกินความต้องการของตลาดปกติ เพื่อให้คนที่มีความต้องการบริโภคอาหารปลอดภัยแต่ยังเข้าไม่ถึงหรือยังไม่รู้ว่าจะต้องไปหาซื้อที่ไหน ได้รับรู้และสามารถเข้าถึงผลผลิตอาหารปลอดภัยเหล่านี้ได้

การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ในการจัดกิจกรรมของเครือข่ายทั่วผู้บริโภคเยี่ยมแปลง ซึ่งใช้เป็นกิจกรรมที่ช่วยเชื่อมโยงให้เกิดเครือข่ายผู้บริโภคและผู้ผลิต จะใช้สื่อวิทยุช่วยประชาสัมพันธ์ให้คนใหม่ๆ ได้เข้ามาเรียนรู้ได้อย่างสม่ำเสมอ การขับเคลื่อนเรื่องอาหารปลอดภัยเป็นเรื่องใกล้ตัว เป็นสิ่งที่สัมผัสจับต้องได้ หากมีกลไกประสานงานที่ต่อเนื่อง ก็จะสามารถมีกิจกรรมสำหรับเครือข่ายได้อย่างสม่ำเสมอ การทำกิจกรรม

ร่วมไปกับการใช้สื่อเป็นเครื่องมือจะทำให้ผู้บริโภครู้ได้อย่างต่อเนื่อง และสื่อมวลชนเองก็จะสนใจในประเด็นลักษณะนี้ เพราะมีความเป็นรูปธรรมและสื่อสารให้คนเข้าใจได้ง่าย ซึ่งมีกลุ่มตัวอย่างได้ให้ข้อมูล ดังตัวอย่างต่อไปนี้

สื่อมีพลังและมีศักยภาพพอที่จะเป็นส่วนหนึ่งของการปรับเปลี่ยนทัศนคติของคนและสังคม เชื่อว่าถ้าเราไม่เห็นเราก็จะไม่รู้ เมื่อไม่รู้ โอกาสที่เราจะรักหรือจะเข้าใจก็แทบจะเป็นไปไม่ได้เลย ถ้าหากคนในสังคมเราไม่เคยพอ ไม่เคยเห็นว่าอาหารปลอดภัย หรือกระบวนการผลิตอาหารปลอดภัยเป็นอย่างไร การที่จะทำให้เขาเข้าใจมัน รักที่จะอยู่ในระบบนี้ก็จะไม่เกิดขึ้น ดังนั้นสื่อซึ่งเป็นสิ่งที่เข้าถึงคนได้ทุกระดับ ก็น่าจะเป็นส่วนที่จะทำให้เขารู้จักได้ก่อนในเบื้องต้น แล้วค่อยไปต่อในเรื่องการที่จะชักจูงหรือโน้มน้าว เชิญชวนให้เขาเข้ามาทำความรู้จักให้มากขึ้น เพื่อที่จะเรียนรู้และรักที่จะเป็นส่วนหนึ่งของมัน (K3-8, 20:37)

ในประเด็นต่างๆ ที่เครือข่ายขับเคลื่อน ก็มีประเด็นที่น่าสนใจหลายเรื่อง แต่ประเด็นอาหารปลอดภัยเป็นเรื่องที่สนใจมาก เพราะเป็นเรื่องใกล้ตัว และเป็นประเด็นที่มีกิจกรรมเข้ามาในสมัชชาสุขภาพทางอากาศค่อนข้างสม่ำเสมอ แล้วเราได้เห็นหลายๆ มิติที่เป็นรูปธรรมประเด็นอื่นๆ ถูกขับเคลื่อนในเชิงนโยบาย เป็นกฎระเบียบต่างๆ บ้าง ส่วนใหญ่จะเป็นนามธรรม แต่เรื่องอาหารปลอดภัยจะเป็นรูปธรรมมากกว่า เราได้เข้าไปดูการทำสวนของคนนั้นคนนี้ ไปดูสวนของป๊ะหรนที่รัตภูมิ ไปดูไร่แดงโมของอิหม่ามรอหิม ที่จะนะ ไปดูการตอนมะละกอที่ศูนย์อาจารย์ภาณุ ทุกสิ่งจับต้องได้ สื่อสารได้ง่าย เราก็สนุกที่ได้เรียนรู้อะไรใหม่ๆ มันมีเรื่องน่าฟังเสมอๆ (K3-10, 45:9)

2.12.1.2 การสร้างความร่วมมือกับเครือข่ายสื่อในการขยายความร่วมมือกับเครือข่ายภายนอก

1) มีสื่อที่เป็นพันธมิตรหลักในการทำงาน มีระบบการสนับสนุนที่ชัดเจน

ช่องทางการสื่อสารในพื้นที่มีหลากหลาย ทั้งสื่อวิทยุกระจายเสียง วิทยุชุมชน หนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ท้องถิ่น การเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ แต่อย่างไรก็ตาม การใช้สื่อมวลชนในช่องทางต่างๆ ก็จะต้องมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ และแต่ละสื่อจะมีกลุ่มเป้าหมายและรูปแบบการนำเสนอเป็นของตนเอง ซึ่งอาจมีความหลากหลาย ดังนั้นการจะใช้สื่อในการทำงานให้ได้ผล ควรจะมีการกำหนดสื่อที่เป็นเป้าหมายให้ชัดเจนและสร้างระบบความร่วมมือ เป็นพันธมิตรหลักในการทำงาน มีระบบการสนับสนุนที่ชัดเจน ซึ่งในการนี้จะต้องเชื่อมโยงกับเครือข่ายที่มีงบประมาณในการดำเนินงาน เครือข่ายสงขลาพอเพียง มีการพัฒนาระบบการสื่อสารในรูปแบบ สมัชชาสุขภาพทางอากาศ ซึ่งมีช่องทางหลัก คือ วิทยุกระจายเสียง FM88 MHz. และวิทยุชุมชน FM101.0 MHz. เป็นการทำงานในรูปแบบพันธมิตร

ในการขับเคลื่อนสมัชชาสุขภาพ โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณการดำเนินงานจากสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ในการทำหน้าที่เผยแพร่ข้อมูลและเนื้อหาประเด็นที่มีการขับเคลื่อนของเครือข่ายสมัชชาสุขภาพในพื้นที่จังหวัดสงขลา โดยมีความเชื่อมโยงกับเครือข่ายสงขลาพอเพียง และเครือข่ายเกษตรและอาหารปลอดภัยจังหวัดสงขลา

2) สร้างการเรียนรู้เพื่อให้สื่อเข้าใจเป้าหมายและเนื้อหาสาระของงาน

การพัฒนา รูปแบบของสื่อพันธมิตรหลัก มีความสำคัญอีกประการหนึ่งในแง่ของความเข้าใจของสื่อเกี่ยวกับเป้าหมายและเนื้อหาสาระของงาน การจัดกิจกรรมต่างๆ แล้วใช้สื่อเข้ามาเป็นเครื่องมือ จะทำให้สื่อเองค่อยๆ ซึมซับความเข้าใจในเป้าหมายและเนื้อหาสาระของงานไปทีละน้อย และสามารถทำหน้าที่ในการสื่อสารได้อย่างเหมาะสม

3) เป็นช่องทางการสื่อสารต่อสังคมที่ใช้ร่วมกันกับเครือข่ายอื่นๆ เพื่อเป็นการใช้ทรัพยากรร่วมกันและทำให้มีความต่อเนื่อง

การพัฒนา รูปแบบของสมัชชาสุขภาพทางอากาศ เป็นช่องทางในการสื่อสารงานของเครือข่ายสงขลาพอเพียง ซึ่งเป็นช่องทางที่ใช้ร่วมกันระหว่างเครือข่ายเชิงประเด็นต่างๆ ซึ่งรวมถึงเครือข่ายเกษตรและอาหารปลอดภัยจังหวัดสงขลาด้วย ทำให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และมีการสลับสับเปลี่ยนเนื้อหาของประเด็นไปตามการจัดสรรตารางเวลาซึ่งมีการจัดสรรให้เครือข่ายต่างๆ ทำให้กิจกรรมที่สื่อสารผ่านช่องทางสมัชชาสุขภาพทางอากาศ มีความต่อเนื่อง โดยที่ทุกเครือข่ายไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นภาระมากจนเกินไป และยังทำให้กิจกรรมที่เผยแพร่มีความต่อเนื่อง

2.12.2 พัฒนารูปแบบและช่องทางการสื่อสาร

การสื่อสารในระดับต่างๆ มีกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน การใช้เครื่องมือสื่อสารที่ตรงกับกลุ่มเป้าหมายจึงเป็นสิ่งจำเป็น

1) สื่อสารภายในเครือข่าย

ใช้เครื่องมือสำคัญคือการประชุมเครือข่ายในหลายระดับ ตั้งแต่ในระดับชุมชนจะใช้การสื่อสารผ่านสื่อบุคคลเป็นส่วนใหญ่ เป็นการประชุมกลุ่มในพื้นที่ โดยใช้ศูนย์เรียนรู้ชุมชนเป็นพื้นที่กลางในการสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเรียนรู้ร่วมกัน ในระดับที่สูงขึ้นมาคือระดับแกนนำเครือข่ายจะมีการประชุมร่วมกัน โดยมีการกำหนดวาระการประชุมที่ค่อนข้างสม่ำเสมอ ส่วนใหญ่จะเป็นระยะเวลาเดือนละ 1 ครั้ง โดยมีแกนประสานงานเครือข่าย เป็นผู้แจ้งประสานงานไปยังแกนนำเครือข่าย โดยใช้สถานที่ประชุมหมุนเวียนไปตามที่สะดวก เช่น ที่สำนักงานองค์การบริหารส่วนจังหวัด หรือที่สำนักงานของเครือข่ายย่อยต่างๆ เป็นต้น

2) สื่อสารระหว่างเครือข่าย

การสื่อสารระหว่างเครือข่ายเกษตรและอาหารปลอดภัยกับเครือข่ายเชิงประเด็นอื่นๆ ในเครือข่ายสงขลาพอเพียง ใช้รูปแบบการประชุมแกนนำ หรือกลไกประสานงานของเครือข่ายร่วมกับแกนนำเครือข่ายอื่นๆ มีวาระประชุมร่วมกันเดือนละ 1 ครั้ง ส่วนใหญ่เป็นการเล่างานของแต่ละเครือข่าย เพื่อรับรู้ความเคลื่อนไหวร่วมกัน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเชื่อมโยงกิจกรรมของเครือข่ายที่สามารถร่วมกันทำเพื่อให้เกิดการเสริมแรงซึ่งกันและกัน หรือการขอความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น

3) สื่อสารต่อสาธารณะ

ช่องทางหลักในการสื่อสารต่อสาธารณะ เป็นการสื่อสารผ่านวิทยุกระจายเสียง ผ่านสมัชชาสุขภาพทางอากาศ โดยมีการจัดสรรเวลาสำหรับเครือข่ายต่างๆ ในการทำกิจกรรมและเผยแพร่สู่สาธารณะ ผ่านช่องทางสมัชชาสุขภาพทางอากาศ ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้ฟังโทรศัพท์เข้ามาพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในรายการได้ เป็นการให้ทรัพยากรร่วมกันระหว่างเครือข่ายต่างๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด การเผยแพร่ข่าวสารผ่านสื่อประเภทสิ่งพิมพ์ หนังสือ และจดหมายข่าว สงขลาสร้างสุข ก็เป็นอีกช่องทางหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่เน้นการสื่อสารภายในเครือข่ายและระหว่างเครือข่าย เป็นหลัก แต่ก็มี การเผยแพร่ฉบับอิเล็กทรอนิกส์ทางเว็บไซต์ www.songkhlahealth.org ด้วย

การใช้รูปแบบการสื่อสาร ทั้งทางตรงคือการจัดกิจกรรมร่วมกัน ทั้งการประชุม กิจกรรมเยี่ยมแปลง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ และการสื่อสารทางอ้อมผ่านสื่อสาธารณะ เช่น เว็บไซต์ วิทยุ เป็นต้น

พัฒนาการสื่อสารผ่านช่องทางต่างๆ ทั้งการใช้สื่อบุคคล เช่น การสื่อสารผ่านแกนนำเครือข่ายในระดับต่างๆ การจัดการประชุมร่วมกัน เพื่อการสื่อสารอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการสื่อสารต่อสาธารณะ โดยใช้แกนนำเครือข่ายที่ได้รับการยอมรับจากสังคมเป็นผู้ให้ข้อมูล การใช้สื่อเอกสาร เช่น จดหมายข่าว หนังสือและเอกสารจากการสรุปบทเรียนการทำงาน และกรณีตัวอย่างที่น่าสนใจของเครือข่าย ซึ่งมีการเผยแพร่ข้อมูลการทำงานของเครือข่ายผ่านสื่อเอกสารอย่างต่อเนื่อง การใช้สื่อกระแสหลัก เช่น วิทยุ มีการดำเนินการผ่านสมัชชาสุขภาพทางอากาศ ซึ่งเป็นการให้ทรัพยากรร่วมกันระหว่างเครือข่ายเชิงประเด็นอื่นๆ การใช้สื่อทางเลือก เช่น สื่อสารผ่านเว็บไซต์นั้น มีการสื่อสารผ่านเว็บไซต์ของสงขลาพอเพียงอย่างสม่ำเสมอ

2.12.3 กระตุ้นให้สังคมตื่นตัว สร้างการเรียนรู้ และขยายเครือข่าย

1) การสื่อสารข้อมูล เป็นการกระตุ้นให้สังคมตื่นตัว

- ทำให้เกิดกระแสสังคมในการบริโภคอาหารปลอดภัย
- ความต้องการของสังคมจะเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้ผลิตปรับปรุงพฤติกรรมการผลิต

2) การสื่อสารเพื่อขยายกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายออกสู่สังคมวงกว้าง

- สมาชิกเครือข่ายเกิดความภาคภูมิใจ เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในการทำงานต่อไป
- สังคมได้ร่วมเรียนรู้ไปกับกิจกรรมของเครือข่าย
- สื่อได้ร่วมเรียนรู้ไปด้วย ทำให้เกิดความเข้าใจ และนำไปขยายผลได้อย่างต่อเนื่อง

3) สื่อเป็นตัวกลางประสานความร่วมมือทางสังคม

- การสื่อสารกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่อง กระตุ้นให้เครือข่ายใหม่ๆ ให้ความสนใจ และเห็นช่องทางในการเข้าร่วมเรียนรู้
- เป็นช่องทางการประสานความร่วมมือทางสังคม
- ทำให้เกิดการขยายเครือข่าย

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษารูปแบบกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อวิเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา และตั้งกระทู้รูปแบบกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา โดยการศึกษาจากสภาพความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงด้านอาหารจังหวัดสงขลา การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการทบทวนเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ประกอบด้วยสมาชิกสภาพความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงด้านอาหารจังหวัดสงขลา ซึ่งครอบคลุมแกนนำกลุ่มและเครือข่ายต่างๆ หน่วยงานภาครัฐและการเมือง ภาคเอกชน/ประชาชน รวมถึงองค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรสาธารณะประโยชน์ นักวิชาการ และสื่อมวลชน ใช้แนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับเป้าหมายและรูปแบบการดำเนินงานของเครือข่ายในการจัดการความปลอดภัยทางอาหาร รูปแบบการมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการนโยบายสาธารณะ และปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ โดยประยุกต์ใช้แนวทางการวิจัยแบบทฤษฎีฐานราก (grounded theory) เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนารูปแบบของกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย ซึ่งมีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของผลการศึกษา โดยการตรวจสอบผลการศึกษาจากผู้ให้ข้อมูล และการตรวจสอบจากภายนอกซึ่งผู้วิจัยได้จัดการประชุมนำเสนอผลการศึกษาและรับฟังข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ จากผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีประสบการณ์ด้านนโยบายสาธารณะ ด้านการจัดการอาหารปลอดภัย และด้านการจัดการเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่จังหวัดสงขลา เพื่อปรับปรุงผลการวิจัยให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น จากผลการศึกษาสามารถสรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล รวมทั้งข้อเสนอแนะจากการวิจัย ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย

1.1 การก่อตัว พัฒนาการและบทบาทของเครือข่ายเกษตรและอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา

เครือข่ายเกษตรเพื่อสุขภาพและอาหารปลอดภัยสงขลา มีพัฒนาการมาตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ.2520 เป็นต้นมา ซึ่งในช่วงแรกๆ เป็นการรวมกลุ่มไม่เป็นทางการ เป็นลักษณะการรวมกลุ่มชาวบ้าน ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเกษตรกรและกลุ่มออมทรัพย์ที่เกิดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาจากหนี้สินและผลกระทบจากการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว เช่น กลุ่มออมทรัพย์คลองหหวะ ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2520 กลุ่มออมทรัพย์คลองเปยะ ตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2523 กลุ่มออมทรัพย์ประชาคมทุ่งหวัง ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2528 กลุ่มพีชร่วมยาง/กลุ่มเกษตรปายาง/กลุ่มเกษตรยกร่อง/กลุ่มผักพื้นบ้าน (ระหว่าง พ.ศ. 2528 – 2529) ที่ค่อยๆ พัฒนาเป็นเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน และเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ ในระยะ 10 ปีต่อมา นอกจากนั้นยังมี กลุ่มอาชีพต่างๆ เช่น กลุ่มตาลโตนด และกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่กระจัดกระจายกันอยู่ในพื้นที่

ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2531 – 2540 ทิศทางการทำงานของกลุ่มต่างๆ ที่เน้นปฏิบัติการในชุมชน เริ่มขยายมาสู่การเปิดพื้นที่ทางสังคมกว้างขึ้น และเริ่มมีการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกัน โดยกลุ่มกิจกรรมด้านสื่อวิทยุชุมชนที่ช่วยเปิดพื้นที่สื่อสารณะทางสังคมอย่างกว้างขวางในชื่อว่า “Core Radio” ซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นกลุ่ม “สงขลาฟอรั่ม” มีการจัดเวทีสาธารณะ พุดคุยด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม กระตุ้นความตระหนักของสังคมต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ในช่วงนี้จึงเกิดเครือข่ายในเชิงประเด็นอีกมาก เช่น เครือข่ายกสิกรรมไร้สารพิษ (2538) เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก (2539) เครือข่ายลุ่มน้ำภาคใต้ (2539) กลุ่มรักษาคคลองอู่ตะเภาตอนล่าง (2538) รวมถึงเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเป็นเครือข่ายเกษตรชีวภาพซึ่งมีชาวบ้านเป็นแกนนำ เป็นต้น

ช่วงระหว่าง พ.ศ. 2541 – 2543 กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) และสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ได้เข้ามาสนับสนุนการพัฒนาชุมชนเพื่อบรรเทาปัญหาจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ รวมทั้งเกิดสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ภาคใต้ที่จังหวัดสงขลา ใน พ.ศ. 2543 เน้นการทำวิจัยเพื่อชุมชน ส่วนใหญ่เป็นประเด็นเกษตรและภูมิปัญญาท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม หลังการเข้ามาของแหล่งทุนต่างๆ สมาชิกในสงขลาประชาคม เริ่มแยกย้ายกันไปทำงานขับเคลื่อนตามประเด็นที่ตนเองสนใจมากขึ้น รวมทั้งเครือข่ายที่เคยมีบทบาทโดดเด่นอย่าง สงขลาฟอรั่ม อันเนื่องจากความแตกต่างทางความคิดและวัฒนธรรมการทำงาน โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2543 – 2544 เป็นต้นมา

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 เป็นต้นมา เป็นช่วงที่เครือข่ายภาคประชาชนมีความตื่นตัวและมีความเคลื่อนไหว อย่างชัดเจน สืบเนื่องจากการคัดเลือกว่าตัวแทนภาคประชาชนเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการสุขภาพระดับพื้นที่ ตามโครงการนำร่องการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นด้านสุขภาพ ซึ่ง

ระหว่างปี พ.ศ. 2547 – 2548 เกิดเครือข่ายสร้างสุขภาพจังหวัดสงขลา ซึ่งพัฒนามาจากโครงการสร้างเสริมสุขภาพระดับพื้นที่ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ใช้วิธีการเชื่อมโยงกลุ่มและเครือข่ายที่มีอยู่แล้วในพื้นที่ให้รวมกันเป็นเครือข่ายแต่ละประเด็นตามกิจกรรมที่แต่ละกลุ่ม/เครือข่ายสนใจ และเชื่อมโยงหลายประเด็นเข้าด้วยกันให้เป็นเครือข่ายใหญ่ระดับจังหวัด โดยเริ่มจากกลุ่มแกนประสานงานเครือข่ายที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภายนอก เพื่อประสานงานการสนับสนุนกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพในพื้นที่จังหวัดสงขลา และพัฒนาเครือข่ายการทำงานที่ประกอบด้วยเครือข่ายภาคประชาชน นักวิชาการ และหน่วยงานภาครัฐ ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในแต่ละประเด็น เพื่อให้เกิดการพัฒนาต่อยอดในการขับเคลื่อนต่อไปได้เองในอนาคต

พัฒนาการของเครือข่ายเกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพ ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2549 เป็นไปในลักษณะของการสร้างเครือข่ายผู้ผลิตกลุ่มเล็กๆ ในระดับชุมชนหมู่บ้าน และมีการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มผ่านการทำปฏิบัติการร่วมกันในการสร้างช่องทางการตลาดของกลุ่ม โดยการเชื่อมโยงกับผู้บริโภคโดยตรง ถือเป็นกรณีศึกษาการจัดการอาหารปลอดภัยในรูปแบบการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค ที่เครือข่ายได้เรียนรู้และพัฒนาต่อยอดในระยะต่อไป

ในช่วงปี พ.ศ. 2549 – 2552 มีการสร้างเครือข่ายเกษตรเพื่อสุขภาพและอาหารปลอดภัย มีบทบาทในการเชื่อมโยงกลุ่มและเครือข่ายต่างๆ ที่ทำงานด้านเกษตรยั่งยืนและอาหารปลอดภัย นักวิชาการและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง โดยมีแกนนำของสมาคมเกษตรอินทรีย์วิถีไท ซึ่งพัฒนามาจากเครือข่ายเกษตรอินทรีย์วิถีไท เป็นแกนประสานงานหลัก โดยเชื่อมโยงกับเครือข่ายใหญ่คือเครือข่ายสร้างสุขภาพจังหวัดสงขลา ซึ่งมีสถาบันวิจัยระบบสุขภาพภาคใต้เป็นผู้รับผิดชอบในการประสานงานและวางระบบการบริหารจัดการเครือข่าย ในประเด็นหลักที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนใน 14 ประเด็น ซึ่งรวมถึงประเด็นเกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพ โดยการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพและองค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา มีการทำกิจกรรมของเครือข่ายโดยพัฒนาความร่วมมือกับกับโรงพยาบาลของรัฐในพื้นที่ เช่น โรงพยาบาลหาดใหญ่ และโรงพยาบาลสงขลา เป็นต้น ซึ่งเข้ามาสนับสนุนด้าน

ในปี พ.ศ. 2551 เครือข่ายเกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพสงขลา ได้ขอรับการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ เพื่อจัดสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็นว่าด้วยเกษตรกรรมยั่งยืนและอาหารปลอดภัยจังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนสถานการณ์และปัญหาในการทำการเกษตรในปัจจุบัน และทบทวนการดำเนินงานของกลุ่ม / เครือข่ายต่างๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ จัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของเครือข่ายแต่ละพื้นที่เพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหา นำไปสู่การประชุมร่วมกันในสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็นว่าด้วยเกษตรกรรมยั่งยืนและอาหารปลอดภัยในระดับจังหวัด เน้นการสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชน และนักวิชาการ ในการดำเนินการ โดยข้อเสนอจากสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็นฯ ดังกล่าว ทำให้เกิดการจัดตั้งสภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงด้านอาหารจังหวัดสงขลา เพื่อเป็นกลไกการเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนให้เกิดความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ โดยเชื่อมโยงการทำงานสภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงด้านอาหารในระดับชาติ

สภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหารจังหวัดสงขลา ประกอบด้วยผู้ปฏิบัติงานในภาคยุทธศาสตร์สามฝ่ายของวงจรอาหารและผู้สนับสนุน ประกอบด้วยภาคีเครือข่ายเกษตรกรผู้ผลิต ภาคีองค์กรภาคการตลาด และผู้บริโภค ภาคีหน่วยงานภาครัฐผู้ให้การสนับสนุนการดำเนินงานของแต่ละฝ่าย โดยแบ่งการทำงานเป็นระดับกลุ่มพื้นที่ (zone) 4 กลุ่มพื้นที่ตามลักษณะภูมินิเวศ ดังนี้

- (1) กลุ่มพื้นที่ลุ่มน้ำอู่ตะเภา ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอหาดใหญ่ อำเภอนาหม่อม อำเภอสะเดา
- (2) กลุ่มพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระ ได้แก่พื้นที่ อำเภอสทิงพระ อำเภอสิงหนคร อำเภอกระแสสินธุ์ อำเภอระโนด
- (3) กลุ่มพื้นที่ลุ่มน้ำภูมี ได้แก่พื้นที่ อำเภอบางกล่ำ อำเภอกวนเนียง อำเภอรัตนภูมิ อำเภอกลองหอยโข่ง
- (4) กลุ่มพื้นที่ตอนล่าง ได้แก่ อำเภอเทพา อำเภอนาทวี อำเภอจะนะ และอำเภอสบ้าย้อย

การดำเนินงานของสภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหารจังหวัดสงขลา เป็นการทำงานในรูปแบบของเครือข่ายที่ไม่ได้มีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย แต่เป็นการทำงานร่วมกันของผู้เกี่ยวข้องในวงจรรอาหาร มีกลไกประสานงานกลางทำหน้าที่ในการประสานงานจัดกระบวนการในการเชื่อมโยงเครือข่าย ส่วนหน่วยงาน องค์กรและกลุ่มต่างๆ ซึ่งเป็นองค์ประกอบของสภาความร่วมมือความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหารจะเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนงานในด้านต่างๆ ของสภาความร่วมมือฯ มีลักษณะเป็นการทำงานร่วมกันแบบเครือข่ายแนวราบ มีการดำเนินงานมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 – ปัจจุบัน (พ.ศ. 2555)

1.2 รูปแบบของกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย

ผลการศึกษาได้สรุปได้ว่ากระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยจังหวัดสงขลา ประกอบด้วยกระบวนการนโยบาย 5 ขั้นตอน คือ (1) การก่อตัวของนโยบาย : ก่อตัวจากพื้นที่ย่อย (2) การกำหนดนโยบาย : ตัดสินใจร่วมกัน (3) การนำนโยบายไปปฏิบัติ : แบ่งงานกันทำ สนับสนุนซึ่งกันและกัน (4) ประเมินผล : สรุปบทเรียนและขยายผล และ (5) การทบทวนเปลี่ยนแปลงนโยบาย : เรียนรู้และปรับตัว มีรูปแบบของแต่ละขั้นตอนโดยสรุป ดังนี้

1.2.1 การก่อตัวของนโยบาย : ก่อตัวจากพื้นที่ย่อย

1.2.1.1 ปัจจัยนำเข้าและเงื่อนไขสำคัญของกระบวนการก่อตัวของนโยบาย ในแต่ละพื้นที่ย่อย คือ เครือข่าย ความรู้และปัจจัยภายนอก ซึ่งเป็นต้นทุนสำคัญในการแก้ปัญหา โดยการทบทวนประเด็นปัญหาและสถานการณ์ด้านเกษตรและอาหารปลอดภัย ทั้งด้านการผลิต การตลาดและการบริโภค ในพื้นที่

(1) ประเด็นปัญหาด้านการผลิตในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นปัญหาสารเคมีตกค้างในผลผลิตและในสิ่งแวดล้อม ความยากจนและปัญหาสุขภาพของเกษตรกรจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน ปัญหาด้านการตลาดส่วนใหญ่เป็นเรื่องระบบการตรวจสอบความปลอดภัยยังไม่ครบวงจร หากที่จะตรวจสอบย้อนหลังไปยังผู้ผลิต ราคาผลผลิตไม่สามารถจูงใจให้เกษตรกรปรับวิธีการผลิตให้ปลอดภัย และตลาดทางเลือกสำหรับผลผลิตปลอดภัยมีน้อยทำให้ประชาชนทั่วไปเข้าไม่ถึงอาหารที่ปลอดภัย ปัญหาในส่วนของการบริโภคเป็นเรื่องพฤติกรรมบริโภค เนื่องจากผู้บริโภคมักเลือกผลผลิตที่จะบริโภคตามใจไม่คำนึงถึงความสอดคล้องของผลผลิตตามฤดูกาล รวมถึงปัญหาภาวะโภชนาการสิ้นเกินจากการบริโภคหรือภาวะอ้วนด้วย

(2) เครือข่าย เป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ ในกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม สำหรับการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย เครือข่ายที่สำคัญ ประกอบด้วย เครือข่ายผู้ผลิต ผู้ประกอบการ ผู้บริโภคและผู้สนับสนุน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการนโยบายสาธารณะ ทั้งหน่วยงานภาครัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ดำเนินการในด้านต่างๆ ตามบทบาทหน้าที่รับผิดชอบตามกฎหมาย และมีเป้าหมายการทำงานที่สอดคล้องกันตามนโยบายของรัฐบาล ดังนั้นจึงทำให้สามารถเชื่อมโยงการทำงานและบูรณาการเข้าด้วยกันของแต่ละฝ่ายในการสนับสนุนการดำเนินงานของเครือข่าย ในส่วนขององค์กรภาคประชาสังคม ชุมชนมีความตื่นตัว มีกลุ่มและเครือข่ายทำงานด้านเกษตรกรรมยั่งยืนและอาหารปลอดภัย ซึ่งมีการพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มและเกิดการเรียนรู้ของเครือข่ายจากการทำปฏิบัติการร่วมกันและมีการเชื่อมโยงการทำงานกับสื่อมวลชนในพื้นที่

(3) ข้อมูล ความรู้ ประกอบด้วยความรู้ที่พัฒนาต่อเนื่องมาจากกรณีศึกษาที่เป็นปฏิบัติการร่วมของกลุ่มเครือข่ายภาคประชาชนที่มีการพัฒนาองค์ความรู้รูปแบบการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยจากกรณีตัวอย่างที่เป็นปฏิบัติการร่วมของกลุ่มต่างๆ ซึ่งประกอบด้วยรูปแบบการจัดการ 3 รูปแบบที่สำคัญ คือ

- การสร้างเครือข่ายผู้ผลิตและสร้างช่องทางการตลาดของกลุ่ม จากกรณีศึกษาเครือข่ายเกษตรอินทรีย์วิถีไท-ร้านอาหารครัวเพื่อนสุขภาพ และกรณีเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคใต้สงขลา – ตลาดสีเขียว
- รูปแบบการค้าส่งผัก จากกรณีกลุ่มปลูกผักบ้านยางงามกับโรงพยาบาลสงขลา
- รูปแบบการค้าปลีก จากกรณีชมรมผู้ผลิตและผู้บริโภคเพื่อสุขภาพโรงพยาบาลหาดใหญ่

นอกจากนี้ยังมีรูปธรรมการขับเคลื่อนเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนอีกหลายพื้นที่ เช่น ศูนย์เรียนรู้เกษตรธาตุ 4 (ศูนย์ปะหลน) ศูนย์เรียนรู้ของเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนสงขลาที่กระจายอยู่ทุกอำเภอในจังหวัดสงขลา รวมถึงการทำการผลิตด้วยรูปแบบการเกษตรแบบดั้งเดิมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ต่างๆ

(4) ปัจจัยภายนอกที่เข้ามาส่งผลกระทบต่อทั้งทางบวกและทางลบต่อการดำเนินงานในพื้นที่ ประกอบด้วย นโยบายระดับชาติทั้งในด้านการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์และด้านอาหารปลอดภัยซึ่งเอื้ออำนวยให้หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ดำเนินการได้ง่ายขึ้น หน่วยงานและองค์กรจากภายนอกที่เข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่มและเครือข่ายในจังหวัดสงขลา เช่น สำนักงาน

1.2.1.2 การจัดกระบวนการปรึกษาหารือในระดับพื้นที่ย่อย เพื่อทบทวนประเด็นปัญหาและพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายร่วมกันของพื้นที่ เป็นกระบวนการในการสร้างความตระหนักร่วมของคนในพื้นที่ถึงประเด็นปัญหาและแนวทางการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย เพื่อแสวงหาความร่วมมือการขับเคลื่อนร่วมกันในพื้นที่ โดยใช้ชุดความรู้ กรณีตัวอย่าง ทั้งที่มีอยู่ในพื้นที่และจากภายนอก เป็นฐานในการปรึกษาหารือร่วมกัน เพื่อให้ได้มาซึ่งเป้าหมายร่วมและข้อเสนอของเครือข่ายพื้นที่ย่อยในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย

1.2.1.3 ข้อเสนอจากการจัดกระบวนการปรึกษาหารือในพื้นที่ย่อย จะประกอบด้วยข้อเสนอใน 2 ลักษณะ คือ

(1) ข้อเสนอที่เครือข่ายหรือองค์กรในพื้นที่ย่อยนั้น ๆ สามารถดำเนินการเองได้ในพื้นที่ ซึ่งจะผลักดันให้เกิดข้อตกลงร่วมหรือแนวทางความร่วมมือในการดำเนินการร่วมกันในพื้นที่เอง

(2) ข้อเสนอที่เครือข่ายหรือองค์กรในพื้นที่ไม่สามารถดำเนินการได้เอง จำเป็นต้องแสวงหาความร่วมมือจากองค์กรภายนอกพื้นที่ ทั้งในระดับจังหวัดหรือระดับประเทศ เพื่อให้เกิดการดำเนินการแก้ไขปัญหา ข้อเสนอลักษณะนี้จะถูกคณะทำงานกลาง ดำเนินการรวบรวมจากทุกพื้นที่ย่อย แล้วสังเคราะห์เป็นข้อเสนอในภาพรวม เพื่อนำเสนอต่อกลไกที่เกี่ยวข้องในกระบวนการปรึกษาหารือของเครือข่ายระดับจังหวัดต่อไป

1.2.2 การกำหนดนโยบาย : ตัดสินใจร่วมกัน

1.2.2.1 เครือข่ายและข้อเสนอจากพื้นที่ย่อย

(1) ใช้เครือข่ายเป็นตัวตั้ง โดยการรวมเครือข่ายพื้นที่ย่อยแต่ละภูมิภาคเข้าด้วยกัน เป็นเครือข่ายระดับจังหวัดเครือข่ายแนวราบ ทุกฝ่ายมีฐานะที่เท่าเทียมกัน

การใช้เครือข่ายเป็นองค์ประกอบหลักของกระบวนการ การจัดโครงสร้างของเครือข่าย ประกอบด้วยแกนนำของกลุ่ม/องค์กรที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตลอดวงจรอาหาร คือ กลุ่ม/เครือข่ายผู้ผลิต ผู้ประกอบการ ผู้บริโภค และผู้สนับสนุนคือหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การจัดโครงสร้างองค์ประกอบของเครือข่ายที่เหมาะสม ตั้งแต่ในช่วงของการกำหนดนโยบาย เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ที่จะนำไปสู่การทำให้เกิดการยอมรับนโยบายและนำไปสู่การปฏิบัติ

การให้ความสำคัญกับแกนนำของกลุ่ม/องค์กร และใช้ศักยภาพของผู้นำกลุ่มต่างๆ อย่างเต็มพื้นที่ เพื่อให้สามารถนำไปสู่การขยายความคิดสู่กลุ่ม/องค์กรที่เกี่ยวข้อง หรือระดับชุมชน หรือ เพื่อขับเคลื่อนการปฏิบัติ โดยใช้กลุ่ม/องค์กรของตน เป็นกลไกในการดำเนินการจะทำให้เกิดการขยายผลให้กระจายออกไปในพื้นที่ต่างๆ และกลุ่ม/องค์กรที่เกี่ยวข้องได้อย่างรวดเร็ว

(2) พิจารณาประเด็นปัญหา สถานการณ์ ชุดข้อมูล ความรู้และข้อเสนอจากพื้นที่ย่อย เป็นข้อมูลพื้นฐานในการตัดสินใจ

คณะทำงานกลางจะดำเนินการรวบรวมข้อเสนอจากทุกพื้นที่ เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายที่จะนำเสนอต่อการประชุมเครือข่ายระดับจังหวัด เพื่อการพิจารณาและตัดสินใจร่วมกัน เป็นนโยบายของเครือข่ายที่จะดำเนินการ ซึ่งในบางประเด็นสามารถใช้การเชื่อมโยงความต้องการของพื้นที่หนึ่ง เพื่อตอบสนองต่อปัญหาของอีกพื้นที่หนึ่ง กรณีเช่นนี้กลไกในแต่ละพื้นที่สามารถประสานงานกันได้โดยตรง โดยอาจมีกลไกที่ช่วยประสานงานในการจัดทำข้อมูลเพื่อให้สามารถดำเนินการได้ง่ายขึ้น

(3) กลไกประสานงานเป็นตัวกระตุ้นกระบวนการ

การพัฒนากระบวนการนโยบายสาธารณะที่ต้องการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างเครือข่ายภาคประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐ จะต้องก้าวข้ามภาวะแห่งอำนาจหรือการสั่งการตามสายการบังคับบัญชา เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องตลอดวงจรอาหารซึ่งค่อนข้างมีความหลากหลาย ได้มาร่วมกันปรึกษาหารือหรือทำงานในรูปแบบของเครือข่ายแนวราบ ดังนั้นกลไกที่จะทำหน้าที่ประสานงานหรือชวนคิดชวนคุย จะต้องมีลักษณะเป็นกลไกที่มีลักษณะเป็นกลาง ไม่ขึ้นตรงกับอำนาจหรือสายการบังคับบัญชาของหน่วยงานใดๆ และได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย

1.2.2.2 การปรึกษาหารือของเครือข่ายระดับจังหวัด

(1) สร้างความตระหนักถึงปัญหาพร้อม และกำหนดเป้าหมายร่วมกันของเครือข่าย เพื่อผลักดันให้เกิดการมองภาพรวมของการแก้ปัญหาในระดับจังหวัด

กระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการอาหารปลอดภัยของเครือข่ายเกิดขึ้นจากการมีเป้าหมายร่วมกันของคนในพื้นที่หรือสังคม ซึ่งมีเป้าหมายของการจัด

- เป้าหมายเชิงผลลัพธ์ การจัดการให้เกิดระบบเกษตรและอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา โดยการเชื่อมประสานทรัพยากรต่างๆ ในชุมชน การออกแบบการมีส่วนร่วมในฐานะวิธีการที่จะสามารถสะท้อนภาพของการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง จะต้องให้ความสำคัญกับการสะท้อนมุมมอง ความเชื่อ และแนวปฏิบัติของบุคคลหลากหลายกลุ่มบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน ตลอดจนมีความเอาใจใส่เกี่ยวกับวิถีทางในการหลอมรวมจิตใจของผู้เข้าร่วมให้ค้ำถึงประโยชน์สาธารณะ และให้ความร่วมมือในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ร่วมกัน

- เป้าหมายเชิงการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเน้นการออกแบบ “กระบวนการ” ต่างๆ โดยเปิดให้ประชาชนก้าวเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะอย่างเต็มรูปแบบ นับตั้งแต่การกระตุ้นให้ประชาชนมีความตระหนักเกี่ยวกับประเด็นปัญหาต่างๆ การพัฒนาระบบที่เอื้อต่อการสนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง และการพัฒนาระบบที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมในการกำหนดนโยบายและร่วมกันผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนนโยบายไปสู่การปฏิบัติ โดยมีการจัดระบบการสนับสนุนที่เหมาะสม

(2) พิจารณาทางเลือกข้อเสนอเชิงนโยบาย

กระบวนการในการพิจารณาทางเลือกนโยบาย ใช้วิธีการปรึกษาหารือ การแลกเปลี่ยน โดยให้เหตุผล รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน บนพื้นฐานของข้อมูลความรู้จากประสบการณ์ของเครือข่าย การพิจารณาข้อเสนอในการแก้ไขปัญหาด้านเกษตรและอาหารปลอดภัย ซึ่งได้จากการจัดการประชุมสมัชชาย่อยในแต่ละอำเภอ โดยคณะทำงานวิชาการทำหน้าที่สังเคราะห์ข้อเสนอต่างๆ ซึ่งได้จากการประชุมในพื้นที่ทุกอำเภอ นำเสนอต่อที่ประชุมเพื่อให้เห็นภาพรวมร่วมกัน โดยใช้ข้อมูลและองค์ความรู้จากชุดประสบการณ์ของพื้นที่เป็นฐาน รับฟังความคิดเห็นของทุกภาคีเครือข่าย และมีความเป็นไปได้บนพื้นฐานของการมีเจ้าภาพหลักรับผิดชอบในการนำไปปฏิบัติ

(3) การตัดสินใจร่วมกันเพื่อให้เกิดการยอมรับของทุกฝ่าย สร้างข้อตกลงร่วมในการขับเคลื่อนนโยบายไปสู่การปฏิบัติ

การเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้เข้ามาร่วมกันตัดสินใจกำหนดประเด็นร่วมของเครือข่ายที่จะขับเคลื่อนร่วมกันนั้น เป็นสิ่งที่จำเป็นในกระบวนการนโยบายสาธารณะที่ต้องการให้เกิดการมีส่วนร่วมในการนำนโยบายไปปฏิบัติด้วย (ไม่ใช่เพียงเฉพาะการมาร่วมแสดงความคิดเห็นเพียงอย่างเดียว) เนื่องจากกระบวนการในการกำหนดนโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติ มีความต่อเนื่องและเชื่อมโยงกันอย่างมาก และข้อเสนอที่ได้จากกระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนด

1.2.2.3 เป้าหมายร่วมและนโยบายของเครือข่าย

ผลจากกระบวนการปรึกษาหารือ ตั้งแต่ในช่วงก่อตั้งจากพื้นที่ย่อย และช่วงการตัดสินใจร่วมกัน มุ่งเน้นการสร้างความตระหนักถึงปัญหาร่วม หรือประเด็นร่วมของเครือข่าย และวางเป้าหมายร่วมและนโยบาย/ยุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน ของเครือข่ายในการพัฒนาระบบการจัดการอาหารปลอดภัย และการทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและนำไปสู่การปรับทัศนคติรับรู้คุณค่าซึ่งกันและกัน

การประชุมเครือข่ายระดับจังหวัดนอกจากเป็นการเชื่อมโยงระหว่างประเด็นปัญหา ข้อเสนอจากพื้นที่ย่อย และผู้สนับสนุนแล้ว ยังเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของเครือข่ายถึงศักยภาพข้อจำกัดของกลุ่ม/องค์กรตนเองและของเครือข่ายอื่นๆ เพื่อปรึกษาหารือร่วมกันถึงแนวทางการทำงานร่วมกันเพื่อเสริมจุดแข็ง-ลดจุดอ่อนของแต่ละฝ่าย และการสนับสนุนการทำงานซึ่งกันและกัน

1.2.3 การนำนโยบายไปปฏิบัติ : แบ่งงานกันทำ แลกเปลี่ยนข้อมูล สนับสนุนซึ่งกันและกัน

1.2.3.1 เครือข่ายแบ่งงานกันทำโดยบูรณาการในงานหลักของแต่ละองค์กร

การจัดกลไกการดำเนินงานในรูปแบบของเครือข่าย ในแต่ละระบบย่อยของนโยบาย โดยมีกลไกหลัก และกลไกสนับสนุนการดำเนินงานในแต่ละเรื่อง ซึ่งแต่ละกลไกจะพยายามปรับตัวให้สามารถบูรณาการอยู่ในงานหลักขององค์กรที่มีการดำเนินการตามนโยบายปกติขององค์กร เพื่อให้สามารถใช้ทรัพยากรจากช่องทางปกติได้ โดยไม่ต้องสร้างกลไกใหม่ขึ้นมา ดำเนินการเป็นการเฉพาะ ทำให้เกิดการแบ่งปันและการแลกเปลี่ยนทรัพยากรในการทำงานของเครือข่าย เช่น เครือข่ายภาคประชาชนทำหน้าที่ขยายเครือข่ายผู้ผลิต องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐสนับสนุนการตลาด การพัฒนาองค์ความรู้ การตรวจสอบเฝ้าระวัง ช่องทางการตลาด การสร้างเครือข่ายผู้บริโภค และสนับสนุนงบประมาณในการประสานงานและการจัดกระบวนการเรียนรู้

งานบางส่วนที่ภายในเครือข่ายเองไม่มีเจ้าภาพที่มีความเชี่ยวชาญ หรือไม่มีช่องทางที่จะดำเนินการ กลไกประสานงานจะทำหน้าที่เชื่อมโยงไปยังองค์กรภาคีและเครือข่ายภายนอก เข้ามาช่วยสนับสนุนการดำเนินงาน เช่น ด้านการสื่อสาร ด้านเทคนิคในการพัฒนาระบบข้อมูล เป็นต้น รวมถึงการส่งต่อข้อเสนอไปสู่ระดับชาติ ผ่านการเชื่อมโยงกับเครือข่ายสมัชชาสุขภาพจังหวัด เครือข่ายสมัชชาสุขภาพภาคใต้ และเครือข่ายสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ เพื่อเสนอแนะนโยบายสาธารณะในระดับชาติ

1.2.3.2 การติดตาม ประสานงานและแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ

การติดตามการดำเนินงานของเครือข่าย จะใช้กระบวนการกลุ่มเป็นเครื่องมือ เพื่อให้เกิดการติดตามการดำเนินงาน การประสานงานและทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันไปพร้อมกันด้วย โดยมีการประชุมเครือข่ายเพื่อติดตามการดำเนินงานและประสานงานอย่างสม่ำเสมอ โดยมีกลไกประสานงานในการจัดกระบวนการสื่อสารและแลกเปลี่ยนข้อมูล

1.2.3.3 กติการ่วม ความร่วมมือของเครือข่าย

ในการทำงานร่วมกันของเครือข่าย เน้นการใช้รูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นใช้คุณธรรมเป็นหลัก เพื่อให้เกิดการสนับสนุนการทำงานซึ่งกันและกัน การปรับวิธีการทำงานของตนเองเพื่อให้สามารถสนับสนุนการทำงานของคนอื่นๆ เป็นการทำงานร่วมกันแบบเพื่อนช่วยเพื่อน และทำให้การทำงานของเครือข่ายมีการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงาน รวมถึงการนำเสนอความก้าวหน้าในการประชุมประจำเดือนร่วมกับเครือข่ายอื่นๆ เพื่อเรียนรู้การทำงานร่วมกันและสร้างความร่วมมือในการทำงาน การจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอในระหว่างการทำงานนโยบายไปปฏิบัติ จะนำไปสู่การปรับทัศนคติยอมรับความแตกต่าง เพื่อสร้างความร่วมมือ และการปรับวิธีการทำงานเพื่อรองรับวัฒนธรรมการทำงานที่แตกต่างกัน

การขับเคลื่อนนโยบายของเครือข่าย มีการทำงานในหลายรูปแบบ ที่สำคัญ เป็นการขับเคลื่อนในเชิงภูมินิเวศ การขับเคลื่อนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการขับเคลื่อนกับผู้บริหาร

1.2.4 การประเมินผล : สรุปบทเรียนและขยายผล

1.2.4.1 การประเมินผล เพื่อการปรับตัวและการเรียนรู้ร่วมกัน

การประเมินผลสำเร็จในการดำเนินงานตามเป้าหมายร่วมของเครือข่าย เมื่อกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ได้มีการดำเนินงานตามแผนงานแล้วในแต่ละช่วงปี จำเป็นต้องมีการประเมินร่วมกัน เพื่อให้ทุกกลุ่ม/องค์กรได้เห็นภาพรวมร่วมกันว่าการทำงานในปีที่ผ่านมา งานของตนเอง

การทำงานร่วมกันในรูปแบบเครือข่าย ซึ่งประกอบด้วยองค์กรและกลุ่มต่างๆ ที่มีความหลากหลาย นอกจากจะมีรูปแบบการดำเนินงานที่หลากหลายตามวัฒนธรรมการทำงานขององค์กรแต่ละแบบแล้ว ก็จะมีหลากหลายของรูปแบบการประเมินผลการดำเนินงานของแต่ละองค์กรตามมาด้วย เช่น หน่วยงานภาครัฐมีการประเมินผลการดำเนินงานรายปีในรูปแบบการประเมินผลการดำเนินการตามแผนงานและโครงการของหน่วยงาน เน้นข้อมูลเชิงปริมาณ การประสานงานและปัญหาอุปสรรค เพื่อวางแผนการทำงานปีต่อไป ไม่มีการประเมินระบบและกลไกการทำงานด้านการจัดการความปลอดภัยทางอาหารในภาพรวม ในขณะที่เดียวกันกลุ่มและเครือข่ายภาคประชาชนไม่มีการประเมินผลที่ชัดเจน แต่ในบางกลุ่มจะมีการสรุปบทเรียนจากการทำงาน ความหลากหลายดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เป็นจุดอ่อนสำคัญของการทำงานในรูปแบบเครือข่าย คือทำให้การประเมินผลในภาพรวมของระบบใหญ่ของเครือข่ายจะดำเนินการได้ยาก เนื่องจากขาดเจ้าภาพหลักในการดำเนินการรวมถึงทรัพยากรที่จะนำมาใช้ในการประเมินผลด้วย

1.2.4.2 การสรุปบทเรียนการทำงานร่วมกันของเครือข่าย

รูปแบบการประเมินผลที่อยู่ในวิสัยที่ทำได้ คือการประเมินเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยการใช้กระบวนการกลุ่มในการสรุปบทเรียนจากการทำงานร่วมกันของเครือข่าย โดยกลไกประสานงานกลางจะเป็นกลไกหลักในการจัดกระบวนการสรุปบทเรียนเพื่อนำไปสู่การทบทวนนโยบายและยุทธศาสตร์การดำเนินงานของเครือข่ายต่อไป

1.2.4.3 การเรียนรู้คุณค่า ความสำเร็จ อุปสรรคและเผยแพร่สู่สังคม

การใช้กระบวนการกลุ่มในการสรุปบทเรียนร่วมกันของเครือข่าย นอกจากจะทำให้การประเมินผลการดำเนินงานและทบทวนนโยบายแล้ว จุดแข็งของการใช้กระบวนการกลุ่มก็คือ ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของเครือข่าย ทั้งในเชิงคุณค่า ปัจจัยความสำเร็จและอุปสรรคในการทำงาน ซึ่งนำไปสู่การเผยแพร่สู่สาธารณะ เพื่อขยายการรับรู้คุณค่าสู่สังคมต่อไป เพื่อกระตุ้นให้เกิดการรับรู้คุณค่าโดยการนำเสนอกรณีตัวอย่างที่มีความสำเร็จในการขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งการเผยแพร่ในรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์ การใช้สื่อทางเลือกผ่านเว็บไซต์ของเครือข่าย และการเผยแพร่ผ่านวิทยุเพื่อสื่อสารกับสังคมในวงกว้าง

1.2.5 การทบทวนเปลี่ยนแปลงนโยบาย : เรียนรู้และปรับตัว

1.2.5.1 ทบทวนนโยบายเพื่อการปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

การเรียนรู้เป็นปัจจัยสำคัญในการทบทวนนโยบาย การเรียนรู้ในกระบวนการนโยบาย ประกอบด้วย การเรียนรู้ 2 รูปแบบคือ การเรียนรู้ทางสังคมและการเรียนรู้เชิงนโยบาย ซึ่งการเรียนรู้ทางสังคม เป็นการรับรู้ถึงประสบการณ์และข้อมูลใหม่ๆ ทั้งในด้านสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบด้วยผลการดำเนินงาน ความสำเร็จและอุปสรรคในการดำเนินงาน สถานการณ์ภายในและภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อ รวมถึงการเรียนรู้ถึงศักยภาพและข้อจำกัดในการทำงานของตนเองและกลุ่มอื่นๆ ในเครือข่าย ส่วนการเรียนรู้เชิงนโยบาย เป็นผลจากการเรียนรู้ทางสังคม และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบาย เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อปัจจัยต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อระบบ และทำให้ไม่สามารถที่จะบรรลุเป้าหมายได้ด้วยนโยบายหรือยุทธศาสตร์เดิม

การทบทวนนโยบายและยุทธศาสตร์ ในระดับองค์กรและเครือข่ายย่อย กลุ่ม/องค์กรต่างๆ ในเครือข่าย ต่างก็มีรูปแบบการประเมินผลการดำเนินงานของตนซึ่งค่อนข้างหลากหลายไปตามวัฒนธรรมการทำงานของแต่ละกลุ่ม/องค์กร ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อการทบทวนการดำเนินงาน และปรับแผนหรือวิธีการดำเนินงานให้สอดคล้องกัน เครือข่ายในระดับพื้นที่ย่อยที่มีความเข้มแข็งจะมีกระบวนการในการติดตามและทบทวนการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำงานตามยุทธศาสตร์

1.2.5.2 การปรึกษาหารือเพื่อทบทวนนโยบายในระดับเครือข่าย

การทบทวนสถานการณ์การทำงานของแต่ละองค์กรและพื้นที่ย่อย เพื่อนำไปสู่การพิจารณาทางเลือกในการปรับปรุงนโยบายในแต่ละระบบย่อยของนโยบาย และตัดสินใจร่วมกันในการปรับนโยบายหรือยุทธศาสตร์การทำงาน ซึ่งแนวทางการพิจารณาทางเลือกในการปรับปรุงนโยบายในแต่ละระบบย่อย มีความเป็นไปได้ 4 แนวทาง คือ

- การดำเนินการต่อเนื่อง
- การปรับเปลี่ยนนโยบาย
- การปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การทำงาน
- การยุตินโยบาย

1.2.5.3 การปรับตัว ปรับวิธีการทำงาน/ข้อตกลง

ในกรณีที่มีการปรับปรุงนโยบายและยุทธศาสตร์การทำงานของเครือข่าย เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ และมีการตัดสินใจร่วมกันแล้ว เครือข่ายจะต้องมีการปรับตัว ปรับวิธีการทำงานหรือข้อตกลงในการทำงาน และสื่อสารการปรับเปลี่ยนนโยบายของเครือข่ายสู่เครือข่ายพื้นที่

การทบทวนและเปลี่ยนแปลงนโยบายมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการสรุปทเรียน เพื่อประเมินผลการดำเนินงานของเครือข่าย ซึ่งในการดำเนินงานของสภาความร่วมมือเครือข่าย ความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร ส่วนใหญ่แล้วจะมีการดำเนินการไปพร้อมกัน หลังจากที่ได้สรุปทเรียนการดำเนินงานแล้วก็จะทบทวนนโยบายต่อเนื่องกันไป

1.3 นโยบายการจัดการความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหารของสภาความร่วมมือเครือข่าย ความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหารจังหวัดสงขลา

จากการศึกษาครั้งนี้ พบว่าหากต้องการขับเคลื่อนให้เกิดการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยอย่างยั่งยืนในจังหวัดสงขลา มีเป้าหมาย นโยบายและยุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน ดังนี้

1.3.1 เป้าหมายการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย

ประเด็นหลักของเป้าหมายการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย ของเครือข่ายคือการมีสุขภาพที่ดีของคนในสังคม ซึ่งไม่เพียงแต่สุขภาพของผู้บริโภคเท่านั้น แต่มุ่งเน้นไปที่สุขภาพของผู้ผลิตเพื่อลดความเสี่ยงจากการสัมผัสกับสารเคมีทางการเกษตรในกระบวนการผลิตด้วย เช่นกัน การพัฒนาระบบคุณธรรมในการผลิต และปรับวิถีคิดในการดำรงชีวิตอย่างพอเพียงและพึ่งตนเองได้ นำไปสู่การรักษาฐานทรัพยากรและความมั่นคงทางอาหารของพื้นที่ในระยะยาว

1.3.2 นโยบายและยุทธศาสตร์

นโยบายและยุทธศาสตร์การดำเนินงานในการจัดการเกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพ ประกอบด้วย การขับเคลื่อนพร้อมกันใน 3 ระบบของวงจรอาหาร คือระบบการผลิต การตลาดและการบริโภค เพื่อผลักดันให้เกิดการปรับพฤติกรรมการผลิต การตลาดและการบริโภค ให้เอื้อต่อความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร ดังนี้

1.3.2.1 การผลิตที่มีคุณธรรมและพึ่งตนเองได้ หมายถึง การใช้รูปแบบการผลิตที่เอื้อต่อการรักษาฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ผู้ผลิตมีความรักและเอื้ออาทรต่อตนเองและผู้อื่น มีคุณภาพชีวิตที่ดี ไม่พึ่งพิงอบายมุข ใช้ชีวิตอย่างพอเพียงและสามารถพึ่งตนเองได้ มีความภาคภูมิใจในการดำรงวิถีการเกษตร มีคุณธรรมและมีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและต่อสังคม ซึ่งเกษตรกรต้องปรับทัศนคติในการปรับวิถีการผลิตและวิถีชีวิตแบบองค์รวม ลดรายจ่ายในครอบครัว เน้นการพึ่งตนเอง

(1) การพัฒนารูปแบบและเทคนิคการผลิตการเกษตรที่เอื้อต่อสุขภาพ ซึ่งมีรูปแบบที่หลากหลาย เช่น เกษตรกรรมยั่งยืน เกษตรอินทรีย์ การผลิตแบบสวนสมรม เป็นต้น

(2) การพัฒนาปัจจัยการผลิต ทั้งในด้านการพัฒนาเทคนิคการปรับปรุงดินโดยใช้ปุ๋ยชีวภาพ การพัฒนาเทคนิคในการควบคุมศัตรูพืช การรักษาพันธุกรรมพืชท้องถิ่นและการพัฒนาพันธุ์ เพื่อพัฒนาศักยภาพทางการผลิตของเกษตรกร ให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองด้านปัจจัยการผลิตได้ การที่เกษตรกรสามารถพึ่งตัวเองได้ เป็นความมั่นคงและปกป้องพื้นที่การเกษตรด้วย

(3) การจัดกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการปฏิบัติ ถ่ายทอดความรู้ซึ่งกันและกันในเครือข่ายผู้ผลิต โดยใช้กลไกสำคัญคือศูนย์เรียนรู้ในระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และศูนย์เรียนรู้ระดับชุมชน รวมถึงการจัดกิจกรรมเยี่ยมแปลงเกษตรกรต้นแบบ การสาธิต และใช้สมัชชาสุขภาพทางอากาศ เป็นเครื่องมือในการสื่อสารความรู้ ออกสู่สังคมวงกว้าง อย่างสม่ำเสมอ การพัฒนาปัจจัยการผลิตในด้านต่างๆ มีดังนี้

(4) การพัฒนาระบบข้อมูลการผลิตและการตลาด เพื่อสร้างเครือข่ายร่วมกันวางแผนการผลิตเพื่อรองรับตลาด โดยพัฒนาข้อมูลการผลิตในเชิงพื้นที่ตามฤดูกาล เพื่อให้เครือข่ายเกษตรกรสามารถร่วมกันวางแผนการผลิตในภาพรวมของจังหวัด เพื่อให้สามารถรองรับตลาดได้ตลอดปี และสามารถนำไปสู่การเชื่อมโยงกับข้อมูลการบริโภคของเครือข่ายผู้บริโภคต่อไป

(5) การเปิดรับเครือข่ายใหม่ๆ และเปิดโอกาสให้สามารถยกระดับการผลิตให้ปลอดภัย เนื่องจากเกษตรกรในบางพื้นที่ยังมีการผลิตแบบใช้สารเคมีอยู่ ซึ่งจะต้องเปิดโอกาสให้เข้าสู่กระบวนการเรียนรู้เพื่อการปรับวิถีการผลิตต่อไป เพื่อเป็นการขยายเครือข่ายและสร้างโอกาสให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนากระบวนการผลิตให้ปลอดภัย

1.3.2.2 การตลาดที่เป็นธรรม มีคุณค่าและยั่งยืน

การตลาดที่เป็นธรรม หมายถึง ตลาดที่มีสัมพันธภาพระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค เป็นแกนหลักในการดำเนินการ การกำหนดราคาสินค้าเป็นไปเพื่อให้เกิดความยุติธรรมสำหรับทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค การกำหนดราคาอย่างเป็นธรรมจะทำให้ผู้ผลิตสามารถดำรงวิถีการผลิตที่ปลอดภัยเอาไว้ได้ในระยะยาว รวมถึงการเปิดช่องทางและสร้างแรงจูงใจให้ผู้ผลิตรายอื่นๆ ได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและยกระดับการผลิตให้เป็นการเกษตรที่เอื้อต่อสุขภาพด้วย เกิดการขยายเครือข่ายออกไปเรื่อยๆ รวมถึงมีช่องทางที่ให้ผู้บริโภคโดยทั่วไปสามารถเข้าถึงได้

การตลาดที่เป็นธรรมชาติ ยังมุ่งสร้างกระบวนการเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายผู้ผลิตกับผู้บริโภค เพื่อสร้างสัมพันธภาพโดยตรงระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภคให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อนำไปสู่ความเอื้ออาทรและความไว้วางใจซึ่งกันและกันระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคในพื้นที่

การจัดกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายผู้ผลิตและการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้ผลิต ผู้บริโภคและผู้สนับสนุน จะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายและระหว่างเครือข่าย ซึ่งเป็นแรงจูงใจด้านบวกที่จะทำให้ผู้ผลิตดำรงคุณธรรมในการผลิต คือ ซื่อสัตย์ต่อตนเองและเครือข่าย ไม่ใช่เพียงการผลิตเพื่อขาย แต่เป็นการผลิตเพื่อหล่อเลี้ยงสังคม เกิดระบบที่เครือข่ายช่วยกันดูแลกันเอง แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคในการผลิต และช่วยกันหาทางแก้ไข มีการเยี่ยมชมดูแลกันสม่ำเสมอ กิจกรรมผู้บริโภคเยี่ยมชมแปลงจึงเน้นการสร้างพันธะสัญญาร่วมกันทางด้านจิตใจ มากกว่าที่จะเน้นการตรวจสอบกระบวนการผลิตเพียงอย่างเดียว

การพัฒนารูปแบบการตรวจสอบคุณภาพผลผลิตโดยเครือข่าย ที่เอื้อให้เกิดการยกระดับการผลิตของเกษตรกรทั่วไป ระบบการตรวจสอบคุณภาพจะมีความเชื่อมโยงกับการตลาดเป็นอย่างมาก ซึ่งจะต้องเอื้อให้เกิดการยกระดับการผลิตให้ปลอดภัย ดังนั้นจึงต้องมีการพัฒนาระบบการตรวจรับรองคุณภาพของผลผลิตโดยใช้ฉลากรับรอง เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้บริโภค และเอื้อให้เกิดการยกระดับการผลิตให้ปลอดภัย เป็นการสร้างตรา (brand) รับรองคุณภาพ เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้บริโภค และสร้างแรงบันดาลใจในการยกระดับการผลิตให้ปลอดภัยแก่ผู้ผลิต

1.3.2.3 การบริโภคอย่างรู้คุณค่า

สิ่งสำคัญที่จะทำให้วงจรอาหารปลอดภัยดำเนินไปได้อย่างสอดคล้องกันทั้งวงจร สิ่งสำคัญคือผู้บริโภคที่จะต้องปรับทัศนคติ ปรับพฤติกรรมกรบริโภค บริโภคอย่างรู้คุณค่าของอาหาร รู้ที่มาและราคของอาหารนั้นว่าได้อย่างไร การบริโภคอาหารในพื้นที่เดียวกัน จะทำให้ผู้บริโภคที่มาจากอาหาร สามารถร่วมในกระบวนการตรวจสอบคุณค่าของกระบวนการผลิต ในการรักษาสิ่งแวดล้อม สุขภาพ คุณภาพชีวิตของผู้ผลิต ผ่านกระบวนการเยี่ยมชม เพื่อสร้างความภาคภูมิใจแก่ผู้บริโภคในการเป็นส่วนหนึ่งที่ได้ช่วยสร้างสรรค์สังคมที่ดีงามอีกทางหนึ่งด้วย

การสร้างเครือข่ายผู้บริโภค เนื่องจากผู้บริโภคในสังคมไทย มีฐานค่อนข้างกว้าง และโดยทั่วไปจะไม่มีใครรวมกลุ่มกัน ยกเว้นในกรณีที่มีปัญหาาร่วมกัน จึงจะรวมตัวกันเป็นครั้งคราว ดังนั้นการจะพัฒนาเครือข่ายผู้บริโภค จึงต้องมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน ซึ่งกลุ่มผู้บริโภคเป้าหมายหลักของเครือข่าย คือ โรงพยาบาลและโรงเรียน นอกจากเป็นความสอดคล้องกับนโยบายอาหารปลอดภัยของโรงพยาบาลแล้ว ยังเป็นการสนับสนุนการดูแลกลุ่มคนที่จัดเป็นกลุ่มอ่อนแอในสังคมอีกทางหนึ่ง เนื่องจากกลุ่มผู้ป่วยใน โรงพยาบาล และเด็กในโรงเรียนเป็นกลุ่มที่ต้อง

การสร้างการเรียนรู้ให้แก่ผู้บริโภครวมไปจึงจำเป็นต้องใช้การสื่อสารทางสังคมเข้ามาเป็นตัวกลาง ผ่าน โครงการสมัชชาสุขภาพทางอากาศ ซึ่งสร้างกระบวนการเรียนรู้แก่สังคมโดยการถ่ายทอดกิจกรรมต่างๆ ของเครือข่าย ซึ่งเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ภายในเครือข่าย แต่สามารถต่อยอดขยายสู่สังคมโดยทั่วไปได้ ผ่านเครื่องมือสื่อสารทางสังคมที่มีพลัง ทั้งตัวของสื่อและรูปแบบวิธีการสื่อสารที่ดึงดูดความสนใจแก่คนทั่วไป

อย่างไรก็ตามการปรับพฤติกรรมผู้บริโภค เปรียบเสมือนเป็นการปรับพฤติกรรมของสังคมทั้งสังคม ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลา และค่อยๆ สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่สังคมค่อยๆ แทรกซึมเข้าไปสู่วิถีชีวิต ค่อยๆ ปรับไปทีละน้อย ไม่สามารถทำได้สำเร็จในเวลาอันสั้น จะต้องมีกระบวนการวางแผนและแผนดำเนินการในระยะยาว

1.4 ปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในกระบวนการจัดการเกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพ

ปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายของเครือข่ายเกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพ ประกอบด้วยปัจจัย 4 ด้าน คือ

1.4.1 การประสานงาน

การทำงานของเครือข่ายเป็นลักษณะเครือข่ายแนวราบ ไม่ใช่องค์กรเดี่ยวและไม่มีระบบการสั่งการ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีกลไกประสานงานเป็นกลไกกลาง เนื่องจากเป็นการทำงานข้ามกลุ่ม/องค์กร ซึ่งมีประเด็นสนใจแตกต่างกัน โดยกลไกประสานงานของเครือข่าย ควรเป็นคนกลางที่ได้รับความเชื่อถือและประสานความร่วมมือของกลุ่ม/องค์กรต่างๆ เพื่อพัฒนาความร่วมมือในภาพรวมทั้งระบบได้ มีทรัพยากรสำหรับการดำเนินงานและการสนับสนุนเครือข่ายใหม่ๆ มีความยืดหยุ่นและสามารถปรับตัวเพื่อรองรับวัฒนธรรมการทำงานที่หลากหลายทั้งในเชิงการจัดการและเชิงพื้นที่ รูปแบบกลไกประสานงานประกอบด้วยกลไกประสานงานกลาง และกลไกประสานงานในระดับพื้นที่

กลไกประสานงานกลางทำหน้าที่เชื่อมโยงการทำงานของเครือข่ายทั้งหมด รวมถึงการพัฒนาระบบข้อมูลและการขยายเครือข่ายใหม่ๆ จัดกระบวนการในการประสานงานและการเรียนรู้ของเครือข่าย และการสนับสนุนการดำเนินงานของเครือข่าย รวมถึงการสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายใหม่ๆ ที่ยังเพิ่งเริ่มต้น เพื่อนำไปสู่การขยายเครือข่ายในอนาคต

1.4.2 การจัดการเครือข่าย

การจัดกิจกรรมของเครือข่ายและการสื่อสารต่อสาธารณะอย่างสม่ำเสมอ ทำให้เกิดการขยายเครือข่าย ซึ่งกลุ่มและเครือข่ายต่างๆ มีความสนใจและประสบการณ์ที่ต่างกัน ทั้งในส่วนของเครือข่ายผู้ผลิต ผู้ประกอบการและผู้บริโภค อีกทั้งเป็นการทำงานร่วมกันของเครือข่ายที่ประกอบด้วยผู้มาจากภาคส่วนต่างๆ ซึ่งมีวัฒนธรรมการทำงานที่แตกต่างกัน ทำงานร่วมกันในรูปแบบเครือข่ายแนวราบ จึงต้องมีการจัดโครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายที่เหมาะสมสำหรับแต่ละกลุ่ม/เครือข่าย เพื่อให้แต่ละกลุ่มได้เข้าใจถึงบทบาทของตนเองในเครือข่ายอย่างเหมาะสม

การขยายเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง จะทำให้เครือข่ายไม่หยุดนิ่ง และทำให้เกิดผู้นำใหม่ๆ ค่อยๆ พัฒนาศักยภาพขึ้นมาทำหน้าที่เป็นกลไกหลักอยู่เรื่อยๆ ทำให้เครือข่ายไม่ถูกยึดติดด้วยกรอบความคิดเดิมหรือยึดติดกับตัวบุคคลซึ่งจะนำไปสู่ความยั่งยืน การขยายเครือข่ายแต่ละประเภท ทั้งผู้ผลิต ผู้ประกอบการ ผู้บริโภคและผู้สนับสนุน มีรูปแบบและวิธีการที่แตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่มและแต่ละพื้นที่ ซึ่งการขยายเครือข่ายจะต้องทำควบคู่ไปกับการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่ม เพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ภายในเครือข่าย พัฒนาศักยภาพสร้างผู้นำใหม่และสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายไปพร้อมกันด้วย เพื่อเป็นการสร้างฐานรากให้มีความเข้มแข็ง และเครือข่ายมีความเป็นเจ้าของและมีความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การช่วยเหลือกันในการทำงาน เสริมจุดแข็งและลดจุดอ่อนให้แก่กันและกัน

1.4.3 เรียนรู้

เครือข่ายมุ่งเน้นการเรียนรู้ทางสังคมนะหว่างกลุ่มในเครือข่าย เพื่อสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เนื่องจากสมาชิกเครือข่ายส่วนใหญ่มีประสบการณ์และวัฒนธรรมการทำงานที่แตกต่างกัน การเรียนรู้เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้เครือข่ายมีความเข้มแข็งและเพิ่มศักยภาพความเข้าใจในกระบวนการการทำงานของเครือข่าย การสื่อสารกิจกรรมของเครือข่ายสู่สังคมอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีสมาชิกหรือเครือข่ายใหม่ๆ เข้ามาร่วมเรียนรู้การทำงานร่วมกับเครือข่ายอยู่เสมอ ซึ่งการขยายเครือข่ายอย่างต่อเนื่องนี้จะทำให้การทำงานของเครือข่ายมีความยั่งยืน ซึ่งจะต้องมีการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องควบคู่ไปกับการขยายเครือข่ายด้วย

1.4.4 การสื่อสาร

การสื่อสารข้อมูลในเชิงคุณค่าและการเรียนรู้ของเครือข่ายขยายไปยังการเรียนรู้ของประชาชนหรือสังคม โดยทั่วไป ซึ่งเป็นการใช้สื่อเพื่อกระตุ้นให้ผู้บริโภคเข้าใจถึงความสำคัญ

2. อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษา รูปแบบของกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการศึกษาตามกรอบแนวคิดการวิจัย ได้ดังนี้

จากผลการศึกษา สรุปได้ว่าการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยของสภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหารจังหวัดสงขลา มีการทำงานร่วมกันของภาคส่วนต่างๆ ของสังคม ทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรภาคประชาสังคม เอกชน และกลุ่ม องค์กรชาวบ้านในภาคประชาชน เครือข่ายมีความสัมพันธ์กันในรูปแบบของเครือข่ายแนวราบ ทำงานร่วมกันโดยความสมัครใจ มีการวางเป้าหมายและแผนการทำงานร่วมกัน จากนั้นจึงแบ่งงานกันทำ และสนับสนุนการทำงานซึ่งกันและกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมของเครือข่ายในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย นโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยจังหวัดสงขลา ประกอบด้วยกระบวนการนโยบาย 5 ขั้นตอน คือการก่อตัวของนโยบาย จากพื้นที่ย่อย การกำหนดนโยบายโดยการตัดสินใจร่วมกัน การนำนโยบายไปปฏิบัติในรูปแบบของการแบ่งงานกันทำ แลกเปลี่ยนทรัพยากรและสนับสนุนซึ่งกันและกัน การประเมินผลโดยการสรุปบทเรียนและขยายผล และการทบทวนเปลี่ยนแปลงนโยบาย ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้และปรับตัว โดยมีปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วมคือ การประสานงาน การจัดการเครือข่าย การเรียนรู้ และการสื่อสาร

ข้อค้นพบจากการศึกษานี้ นอกจากสนับสนุนรูปแบบของนโยบายสาธารณะแบบล่างขึ้นบน (Bottom-up approach) ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นตอนการร่วมคิดจากภาคส่วนต่างๆ ตั้งแต่ช่วงการก่อตัวของประเด็นและการกำหนดนโยบาย ที่นำไปสู่การกำหนดเป็นนโยบายและแผนงานของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อขับเคลื่อนไปสู่การปฏิบัติแล้ว ข้อค้นพบที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การทำงานของเครือข่ายที่มีองค์ประกอบมาจากทุกภาคส่วนของสังคมนี เป็นนโยบายสาธารณะในอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นการวางกฎเกณฑ์หรือกติการ่วมของสังคม ที่คนในสังคมร่วมกันสร้างขึ้นและมีการนำไปบังคับใช้ร่วมกันในสังคมนั้นๆ เพื่อประโยชน์ของสาธารณะ (social enforcement public policy) มีองค์ประกอบหลักในการขับเคลื่อนนโยบายเป็นองค์กรและเครือข่ายจากภาคประชาชน โดยหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีส่วน

ผลการศึกษาครั้งนี้สนับสนุนข้อเสนอของ Cuthill และ Fien (2005) ซึ่งเสนอว่า การทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มชุมชนและระหว่างหน่วยงานระดับต่างๆ ของรัฐ ที่เปิดโอกาสในการใช้ทรัพยากรและข้อมูลร่วมกัน การสนับสนุนการเรียนรู้และความสัมพันธ์เหล่านี้ จะช่วยให้ประชาชนสามารถอยู่รอดในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว วัฒนธรรมความร่วมมือบนพื้นฐานของการเจรจาแบบเปิดและสร้างสรรค์ รวมถึงการพัฒนาของความสัมพันธ์ไว้วางใจและความร่วมมือ เพื่อการเสริมสร้างทุนทางสังคม การสร้างความร่วมมือในการทำงานให้เป็นบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมในชุมชนจะต้องใช้เวลามากและความมุ่งมั่นทั้งกลุ่มในชุมชนเอง และระหว่างชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (Hoatson & Egan, 2001)

ภาคีที่สำคัญในการจัดกระบวนการปรึกษาหารือตลอดกระบวนการนโยบาย ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิชาการ เครือข่ายภาคประชาชนและภาคเอกชน และกลุ่มประชาสังคม ตลอดจนจรรยาบรรณ คือในภาคการผลิต ภาคการตลาดและการบริโภค สามารถสร้างความสัมพันธ์ความร่วมมือและความไว้วางใจ ซึ่งส่งผลต่อการเปิดหน้าต่างนโยบาย (Policy windows) ในการกำหนดนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้การสนับสนุนการดำเนินงานของเครือข่ายในการทำงานร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการกำหนดนโยบายของทฤษฎีหลายกระแส (Kingdon, 2003) ซึ่งจากการศึกษานี้พบว่าการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างภาคีจากภาครัฐ ซึ่งเป็นผู้กำหนดนโยบาย และภาคส่วนอื่นๆ ของสังคม ในการปรึกษาหารือเพื่อกำหนดนโยบายของเครือข่าย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อให้ได้มาซึ่งฉันทามติของที่ประชุม นั้น เป็นการให้ข้อมูล เพื่อสร้างการเรียนรู้และโน้มน้าวให้ผู้กำหนดนโยบายเห็นความสำคัญของประเด็นปัญหาและข้อเสนอที่ได้จากการมีส่วนร่วมในระดับพื้นที่ย่อยๆ ซึ่งผลักดันให้เกิดการบรรจบกันของกระแสปัญหา กระแสนโยบายและกระแสการเมือง และสามารถเปิดหน้าต่างนโยบาย ซึ่งเป็นโอกาสสำหรับการสนับสนุนที่จะผลักดันนโยบายและยุทธศาสตร์ซึ่งเป็นประเด็นร่วมของเครือข่าย ในการกำหนดระเบียบวาระนโยบายและเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจของหน่วยงานภาครัฐ กระบวนการนโยบายแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายเกษตรและอาหารปลอดภัยในการศึกษาครั้งนี้ สามารถเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงนโยบายที่รัฐบาลท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ Adam และ Kriesi (2007) ที่เสนอว่าการจัดโครงสร้างของเครือข่ายที่เหมาะสม ไม่เพียงแต่เชื่อมโยงถึงผลลัพธ์ของนโยบายที่เฉพาะเจาะจงเท่านั้น แต่ยังส่งผลถึงรูปแบบการเปลี่ยนแปลงวิธีการที่สร้างผลลัพธ์เหล่านั้นด้วย

ถึงแม้ว่าวัตถุประสงค์การวิจัยนี้คือเพื่อศึกษากระบวนการนโยบายตามรูปแบบของกระบวนการนโยบายแบบเส้นตรงหรือกระบวนการนโยบายแบบขั้นตอน แต่ผลการศึกษายังพบว่าหลังจากขั้นตอนการกำหนดนโยบายแล้ว การดำเนินงานในขั้นตอนการนำนโยบายไปปฏิบัติจะถูกแยกออกเป็นระบบย่อยของนโยบาย และในระบบขององค์กร / หน่วยงานซึ่งเป็นกลไกดำเนินการตามนโยบาย ซึ่งมีรูปแบบคล้ายคลึงกับแนวคิดกลุ่มผสมผสานการผลักดัน (Advocacy coalition framework : ACF.) เสนอโดย Sabatier (2007) ซึ่งมองกระบวนการนโยบายเป็นระบบย่อยๆ โดยมีหลักว่านโยบายตั้งแต่เริ่มต้นจนปฏิบัติ เป็นเรื่องของการผสมผสานการผลักดัน ซึ่งมีตัวแสดงจากทุกส่วน โดยกลุ่มที่ผลักดันนโยบายมีความเชื่อในนโยบายร่วมกัน ในส่วนของระบบย่อยๆ ของนโยบาย ประกอบด้วยทุกคนที่มีบทบาทในนโยบาย เช่น นักการเมือง ข้าราชการ และนักธุรกิจ รวมไปถึงนักวิเคราะห์ นักคิด นักวิจัย สื่อและตัวแสดงอื่นๆ ระบบย่อยนี้ประกอบด้วยตัวแสดงที่เกี่ยวข้องกับปัญหา นโยบาย ซึ่งไม่ใช่มีเพียงผู้ตัดสินใจ แต่ยังรวมไปถึงระดับปฏิบัติด้วย (เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ, 2550) กรอบแนวคิด ACF. มองว่าการเปลี่ยนแปลงนโยบายจะเกิดขึ้นได้ต้องใช้เวลาอย่างน้อย 1 ทศวรรษขึ้นไป เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในระดับแก่นของนโยบาย ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยาก และเป็นการเรียนรู้เชิงนโยบายที่ต้องใช้ระยะเวลาอันยาวนานจึงจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ แต่การเปลี่ยนแปลงในระดับของยุทธศาสตร์การทำงานเกิดขึ้นได้ง่ายกว่า เนื่องจาก จัดเป็นความเชื่อในระดับรอง จึงมีความยืดหยุ่นและเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์และข้อมูลได้ง่ายกว่า (Sabatier, 2007) ซึ่งในจากการวิจัยครั้งนี้พบว่าการเรียนรู้เชิงนโยบายและการเชื่อมโยงของเครือข่ายระหว่างองค์กรในระบบย่อยๆ ที่เกิดจากการประสานงานการสื่อสารและการจัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันซึ่งเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง อาจเป็นกลไกที่ทำให้การทบทวนนโยบายและการเปลี่ยนแปลงนโยบายจะสามารถเกิดขึ้นได้ในระยะสั้นกว่าแนวคิดของ Sabatier ก็ได้ สำหรับเครือข่ายนโยบายที่จะสามารถปรับให้เข้ากับนโยบายหรือการดำเนินงานของตนเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

การศึกษาครั้งนี้มีข้อจำกัดในการดำเนินงานใน 2 ประการที่สำคัญ ประการแรก การศึกษาเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างจำนวนน้อย เนื่องจากการมุ่งเน้นการศึกษาไปยังแกนนำของเครือข่ายซึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่มต่างๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชน/เอกชน โดยคำนึงถึงความครอบคลุมกลุ่มต่างๆ ตลอดจนจรรยาบรรณคือ ผู้ผลิต ผู้ประกอบการ และผู้บริโภค ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของเครือข่ายการทำงานที่ค่อนข้างมีความจำเพาะกับบริบทของพื้นที่ ประการที่สอง จุดเน้นการทำงานเครือข่าย จะเน้นเกี่ยวกับการเกษตรที่เป็นพืชอาหาร เนื่องจากการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์การทำงานของเครือข่ายจะเกี่ยวข้องกับการมีเครือข่าย/องค์กรเจ้าภาพหลักในการขับเคลื่อนนโยบายด้วย ดังนั้นการขยายเครือข่ายและเสริมสร้างความเข้มแข็ง

3. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

3.1 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนากระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม

1) การพัฒนาทุนทางสังคมในพื้นที่เพื่อเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็ง การทำงานร่วมกันของเครือข่ายเกษตรและอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา ได้มีการพัฒนามาจากทุนทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่ ในเรื่องของทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เครือข่ายภาคประชาสังคมในจังหวัดสงขลา มีการพัฒนามานานกว่า 30 ปี ซึ่งส่วนใหญ่ทำงานในระดับชุมชนและได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกอย่างต่อเนื่อง ยิ่งไปกว่านั้นความรู้เกี่ยวกับการเกษตรแบบยั่งยืนในพื้นที่นี้ ได้มีการพัฒนามานานหลายปี ส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาในระดับชุมชน สิ่งเหล่านี้คือทุนทางสังคมในพื้นที่ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนาเครือข่ายเกษตรและอาหารปลอดภัย ดังนั้นการจัดกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครือข่ายการทำงานร่วมกันในกรณีอื่น ๆ ควรจะต้องพิจารณาทุนทางสังคมในพื้นที่ที่มีความเข้มแข็งก่อนเป็นอันดับต้น เพื่อที่จะสามารถพัฒนาต่อยอดการทำงานเพื่อสร้างการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายต่อไป

1) การเลือกใช้เครื่องมือที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

กรณีของจังหวัดสงขลาเป็นการนำสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็น มาใช้ในการสร้างเครือข่าย โดยเชิญผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในกระบวนการ ซึ่งสมัชชาสุขภาพถูกกำหนดโดยพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ให้เป็นเครื่องมือสำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ จึงทำให้สมัชชาสุขภาพมีสถานะทางกฎหมายและได้รับการยอมรับจากภาคส่วนต่างๆ ซึ่งต้องวางบทบาทของสมัชชาสุขภาพให้เป็นกระบวนการที่เป็นของสาธารณะจริงโดยไม่มีใครเป็นเจ้าของ ทุกฝ่ายสามารถจัดกระบวนการสมัชชาสุขภาพได้ เพราะทุกภาคส่วนในสังคมเป็นเจ้าของร่วมกัน รวมทั้งสมัชชาสุขภาพยังสามารถใช้เป็นช่องทางการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะระดับชาติ ซึ่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ได้บัญญัติให้คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ จัดประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

2) การมีการพัฒนาระบบการประเมินผลนโยบายที่เหมาะสม

การไม่มีระบบการประเมินผลที่ชัดเจน ทำให้การทบทวนและเปลี่ยนแปลงนโยบายของเครือข่าย ยังไม่สามารถกระทำบนฐานของข้อมูลที่มีความเป็นวิทยาศาสตร์ได้มากนัก ดังนั้นการจัดให้มีการประเมินผลนโยบายที่เป็นระบบจึงมีความจำเป็นในการพัฒนากระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม ดังนั้นจึงควรมีการนำเครื่องมือต่างๆ เข้ามาปรับใช้ในการ

3) ควรมีการจัดการด้านการสื่อสารต่อสาธารณะที่สามารถสร้างพลังการมีส่วนร่วมของสังคมในวงกว้างให้มากขึ้น เช่น กลไกด้านการสื่อสารมวลชนของภาครัฐควรเข้ามามีบทบาทอย่างชัดเจน เพื่อสนับสนุนขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของภาคประชาชนผู้สาธารณะอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างแรงจูงใจในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ และการพัฒนาศักยภาพของประชาชนทั่วไป ให้เป็นพลเมืองที่มีความตื่นรู้ (Active citizen) และเอาใจใส่ต่อความเป็นไปของสังคมให้มากขึ้น

4) การปลูกฝังให้เยาวชนมีความตื่นตัวและเห็นความสำคัญของการเข้าร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะที่จะช่วยสร้างสรรค์สังคม เพื่อต้านทานกระแสบริโภคนิยมของสังคมในปัจจุบัน เป็นหลักประกันความยั่งยืนของระบบในอนาคต ว่าขบวนการขับเคลื่อนสังคมเพื่อประโยชน์ของสาธารณะของพลเมืองที่มีความตื่นรู้ จะสามารถส่งต่อให้คนรุ่นใหม่ขับเคลื่อนต่อไปได้

3.2 ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยในอนาคต

1) ควรมีการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบของการประเมินผลการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยแบบมีส่วนร่วม ที่สามารถเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และผู้ได้รับผลกระทบจากนโยบาย ได้มีโอกาสเข้ามาเป็นกลไกในการประเมินผลนโยบาย ซึ่งจะช่วยสร้างความตื่นตัวให้กับสังคมในวงกว้างได้มากขึ้น และยังเป็นการขยายเครือข่ายและให้สาธารณะเข้ามามีส่วนร่วมเป็นเจ้าของร่วมกันพัฒนาระบบการจัดการอาหารปลอดภัยในพื้นที่ได้อีกทางหนึ่ง

2) เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวนไม่มากนัก และเป็นการศึกษาเฉพาะกรณี จึงจะมีข้อจำกัดในเชิงความเป็นสามัญกร ดังนั้นจึงควรมีการวิจัยต่อยอดในรูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณ โดยอาจนำไปศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเครือข่ายสมัชชาสุขภาพจังหวัดซึ่งมีทุกจังหวัดทั่วประเทศ หรือเครือข่ายเชิงประเด็นอื่นๆ เพื่อให้สามารถนำข้อสรุปที่ได้ไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น

บรรณานุกรม

- กรมพัฒนาชุมชนกองวิจัยและประเมินผล. (2518). รายงานศึกษาการดำเนินงานพัฒนาชุมชนที่
ดำเนินการมาแล้ว 5 ปี เขตพัฒนาตะเขยเลื่อน อ.เมือง จ.นครสวรรค์. กรุงเทพฯ: เอกสาร
อัดสำเนา.
- กรรณิกา ชมดี. (2524). การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ: ศึกษา
เฉพาะกรณี โครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี.
(วิทยานิพนธ์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต.). คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- คณะทำงานเครือข่ายเกษตรยั่งยืนสงขลา. (2552). รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการสมัชชาสุขภาพว่า
ด้วยการขับเคลื่อนเกษตรกรรมยั่งยืนและอาหารเพื่อสุขภาพ จังหวัดสงขลา. นนทบุรี :
สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา.
- คณะทำงานยกร่างและจัดทำแผนยุทธศาสตร์แห่งชาติด้านความมั่นคงทางอาหาร. (2545). ข้อเสนอ
แผนยุทธศาสตร์แห่งชาติด้านความมั่นคงทางอาหาร. นนทบุรี: คณะทำงานยกร่างและ
จัดทำแผนยุทธศาสตร์แห่งชาติด้านความมั่นคงทางอาหาร โดยการสนับสนุนของกรม
อนามัยและองค์การอนามัยโลก.
- คณะทำงานประเด็นเกษตรและอาหารงานสร้างสุขภาพได้ 2549. (2549). รายงานผลการดำเนินงาน
ประเด็นเกษตรและอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพภาคใต้ ปี 2549. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ
สร้างเสริมสุขภาพ. เอกสารอัดสำเนา.
- เครือข่ายอนุรักษ์และพัฒนาลุ่มน้ำรัตภูมิ. (2554). ร่างธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิ ฉบับที่ 1 พุทธศักราช ..
ฉบับใช้เพื่อศึกษาและใช้ประกอบการลงประชามติเพื่อรับรอง. สงขลา. เอกสารอัดสำเนา.
- จารึก ไชยรักษ์, และ วิสุทธิ บุญญะโสภิต. (2553). จัดกระบวนการสมัชชาสุขภาพอย่างไร: แนวทาง
(Guideline) การจัดการกระบวนการสมัชชาสุขภาพเฉพาะพื้นที่ และสมัชชาสุขภาพเฉพาะ
ประเด็น. นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.
- จุมพล หนิมพานิช. (2547). การวิเคราะห์นโยบาย: ขอบข่าย แนวคิดทฤษฎีและกรณีตัวอย่าง.
นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- เจษฎา มณีรัตน์. (2547). แนวทางการทำเกษตรดีที่เหมาะสม หรือ GAP ถึงเวลาที่เกษตรกรไทยต้อง
ทำ. วารสารวิถีชุมชน, 1(5), 46-47.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2527). การบริหารงานพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

- ชาย โปธิสิตา. (2550). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 3.). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- เดชรัตน์ สุขกำเนิด. (2545). การประเมินผลกระทบทางสุขภาพ เพื่อการสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ:แนวคิด แนวทาง และแนวปฏิบัติ. เอกสารประกอบการประชุม 10 ปี สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข 5 – 7 สิงหาคม พ.ศ. 2545.
- _____. (2547). *นโยบายสาธารณะกับสุขภาพของคนไทย*. กรุงเทพฯ: อุษาการพิมพ์.
- เดชรัตน์ สุขกำเนิด, นันทนา ทราบรัมย์, และศุภกิจ นันทะวรการ. (2548). แนวคิดและมุมมองในการวิเคราะห์กระบวนการนโยบายสาธารณะ. โครงการประเมินผลแผนงานสร้างการเรียนรู้ อย่างมีส่วนร่วมในสังคมเพื่อสร้างเสริมสุขภาพ. เอกสารอัดสำเนา.
- ถนอม ขุนเพชร. (2551). *เพียงผีเสื้อขยับปีก 2 เรื่องดีๆ ของภาคีแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา ประจำปี 2550 – 2551*. สงขลา: โฟ-บาร์ด.
- ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. (2527). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สักดิ์โสภการพิมพ์.
- ทศพร ศิริสัมพันธ์. (2544). *เทคนิควิธีการวิเคราะห์นโยบาย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2527). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นุชนาฏ จันทร์วิเศษ. (2543). *การศึกษาเครือข่ายในการจัดการทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาชุมชนคูซูด ทะเลสาบสงขลา* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม). คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, สงขลา.
- เนตร หงษ์ไกรเลิศ. (2550). *การสำรวจสถานภาพและพัฒนาฐานข้อมูลระบบพื้นฐานงานวิจัยด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพและชีวภาพ (ระยะสอง)*. นครปฐม: สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน.
- แนว โสทธิพันธ์. (2534). *การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนของประชาชนใน ชนบท: ศึกษากรณีในเขตพื้นที่จังหวัดสงขลา* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ศึกษาศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชน). คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ปัตตานี.
- เบญญา ขอดคำเนิน-แอ็ดติภัก, และ กาญจนา ตั้งชลทิพย์. (2552). *การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ: การจัดการข้อมูล การตีความและการหาความหมาย* (พิมพ์ครั้งที่ 1.). นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

- ประภาศรี พิทักษ์สินสุข. (2532). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท: ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสุพรรณบุรี* (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารรัฐกิจ). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- ปรัชญา เวสารัชช์. (2528). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปรีชาต สถาปิตานนท์, หลุ่ย ชัดนาค, ศิวพร ศรีสมัย, ดวงแข บัวประโคน, และ จำเริญ ไยชิด. (2549). *การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน: จากแนวคิดสู่ปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปรีชาต วลัยเสถียร, พระมหาสุทนต์ ออบุ่น, สหัทธา วิเศษ, จันทนา เบญจทรัพย์, และ ชลกาญจน์ ฮาชันนารี. (2543). *กระบวนการพัฒนาและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปรีชาต วิสุทธิสมาจาร. (2548). บทสรุปสำหรับผู้บริหาร โครงการประเมินยุทธศาสตร์การดำเนินงานความปลอดภัยด้านอาหาร (Food Safety) กระทรวงสาธารณสุข ระยะที่ 1 พ.ศ. 2547 ภาคใต้. เอกสารอัดสำเนา.
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. (2527). กลวิธีแนวทางวิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน. ใน ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (บก.), *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา* (น. 6–20). กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์.
- ภาณุ พิทักษ์เผ่า. (2550). *ยุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์วิถีไท สู่อาหารปลอดภัยเพื่อสุขภาพชุมชน*. สงขลา: โฟ-บาร์ด.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2526). *หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: อนุเคราะห์ไทย.
- เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ. (2550). *นโยบายสาธารณะ*. กรุงเทพฯ: บริษัท บพิชการพิมพ์ จำกัด.
- _____. (2551). *การนำนโยบายไปปฏิบัติ* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: บพิชการพิมพ์.
- วิฑูรย์ ปัญญากุล. (2547). *เกษตรยั่งยืน วิธีการเกษตรเพื่ออนาคต* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มูลนิธิสายใยแผ่นดิน.
- _____. (2551). *ชุมชนท้องถิ่นพัฒนากับเกษตรกรรมแบบยั่งยืน*. ใน พลเดช ปิ่นประทีป (บก.), *ชุมชนเข้มแข็งและประชาสังคม 20 ปี มูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา* (น. 58–90). กรุงเทพฯ: มูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

- วิทยาภรณ์ จรัสด้วง. (2544). การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม). คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, สงขลา.
- วิพุธ พูลเจริญ. (2548). รายงานการศึกษากระบวนการเรียนรู้นโยบายสาธารณะของสมาชิกสภา. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. เอกสารอัดสำเนา.
- วีระศักดิ์ เครือเทพ. (2550). *เครือข่าย : นวัตกรรมการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ศุภชัย ยาวะประภาส. (2545). *นโยบายสาธารณะ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภชัย หล่อโลหะการ. (2550). *ธุรกิจเกษตรอินทรีย์ : Organic farming business*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย.
- สนธยา พลศรี. (2550). *เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สมบัติ ชำรงชัยวงศ์. (2544). *นโยบายสาธารณะ:แนวคิด การวิเคราะห์ และกระบวนการ*. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สมศักดิ์ ชุณหรัศมิ์. (2551). กระบวนการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี. ใน สมศักดิ์ ชุณหรัศมิ์ (บก.), *นโยบายสาธารณะเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี : กระบวนการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม (Healthy Public Policy and Participatory Process)* (หน้า. 10–23). กรุงเทพฯ: มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ.
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). *เครือข่าย:ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็งชุมชนเข้มแข็ง*. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2550a). *คู่มือการดำเนินงานแผนงาน/โครงการเชิงรุก*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- _____. (2550b). *แผนหลัก สสส. 2550-2552*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- สุจินต์ ดาววิระกุล. (2527). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้าน : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านชนะเลิศการประกวดหมู่บ้านดีเด่นระดับจังหวัด (วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต)*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.

- สุภัทร ฮาสุวรรณกิจ, ชاکริต โภชะเรือง, อัฐมา โภคาพานิชวงษ์, และ ถนอม ขุนเพ็ชร. (2551). *แผนสุขภาพจังหวัดสงขลา บทเรียนการพัฒนากระบวนการนโยบายสุขภาพะภาคประชาชน จังหวัดสงขลา ระยะที่ 1 (2548 – 2551)*. (พงศ์เทพ สุธีรัฐภูมิ, บก.). สงขลา: สถาบันวิจัยระบบสุขภาพภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สุมณฑา วัฒนสินธุ์. (2543). *ความปลอดภัยของอาหาร (การใช้ระบบ HACCP)*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุรศักดิ์ บุญเทียน, และ ศิริธร อรไชย. (2553). *การพัฒนา นโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วมผ่านกระบวนการสมัชชาสุขภาพเฉพาะพื้นที่ : หลักคิดเพื่อการประยุกต์ใช้*. นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.
- สุวิมล กิรติพิบูลย์. (2543). *GMP ระบบการจัดการและควบคุมการผลิตอาหาร ให้ปลอดภัย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น).
- อำพล จินดาวัฒนะ. (2547). *การสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วม*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- _____. (2551). *ถามมา ตอบไป เข้าใจ สช*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.
- Adam, S., & Kriesi, H. (2007). The network approach. In P. A. Sabatier (Ed.), *Theories of the policy process* (pp. 129–154). Boulder Colo.: Westview Press.
- Balthip, Q. (2010). *Achieving Harmony of Mind A Grounded Theory Study of People Living with HIV/AIDS in the Thai Context* (Unpublished doctoral dissertation). Massey University, Palmerston North, New Zealand.
- Bruntland, G. (1987). *Our common future: the world commission on environment and development*. Oxford: Oxford University Press.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory: a practical guide through qualitative analysis*. London;Thousand Oaks Calif.: Sage Publications.
- Cuthill, M., & Fien, J. (2005). Capacity building: Facilitating citizen participation in local governance. *Australian Journal of Public Administration*, 64(4), 63–80.
- Dye, T. R. (1992). *Understanding public policy* (7th ed.). Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- _____. (2002). *Understanding public policy*. Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall.
- Edwards, M. (2001). Participatory governance into the future: roles of the government and community sectors. *Australian Journal of Public Administration*, 60(3), 78–88.

- Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Aldine de Gruyter.
- Hajer, M. A., & Wagenaar, H. (2003). *Deliberative policy analysis: understanding governance in the network society*. Cambridge Univ Pr.
- Hill, M. (2005). *The Public Policy Process*. Pearson Education.
- Hoatson, L., & Egan, R. (2001). Rebuilding collaboration in a competitive environment: A case study. *Just Policy*, 21, 8–15.
- Keeley, J., & Scoones, I. (2003). *Understanding environmental policy processes: cases from Africa*. Earthscan/James & James.
- Kingdon, J. W. (2003). *Agendas, alternatives, and public policies*. Longman New York.
- Kraft, M. (2010). *Public policy: politics, analysis, and alternatives* (3rd ed.). Washington D.C.: CQ Press.
- Krueathep, W., Riccucci, N. M., & Suwanmala, C. (2010). Why do agencies work together? the determinants of network formation at the subnational level of government in Thailand. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 20(1), 157–185.
doi:10.1093/jopart/mun013
- Pitney, W. (2004). Strategies for Establishing Trustworthiness in Qualitative Research. *Athletic Therapy Today*, 9(1), 26–28.
- Sabatier, P. (2007). *Theories of the policy process* (2nd ed.). Boulder Colo.: Westview Press.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory* (2nd ed.). Thousand Oaks CA: Sage Publications.
- Zahariadis, N. (2007). The multiple streams framework: Structure, limitations, prospects. In P. Sabatier (Ed.), *Theories of the policy process* (2nd ed., pp. 65–92). Boulder Colo.: Westview Press.

รายการสืบค้นทางเว็บไซต์

เครือข่ายอนุรักษ์และพัฒนาลุ่มน้ำรัตนโกสินทร์. (2553). ก่อเกิดเครือข่ายอนุรักษ์และพัฒนาลุ่มน้ำรัตนโกสินทร์

(Klongphumee network) | PhumeeLife.com. <http://www.phumeelife.com/aboutus>.

(สืบค้นเมื่อ 25 กรกฎาคม 2554)

ภักดี โพธิศิริ. (ม.ป.ป.). การจัดการความเสี่ยงเพื่อให้เกิดความปลอดภัยของอาหาร.

<http://advisor.anamai.moph.go.th/251/25109.html> (สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2551)

สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. (ม.ป.ป.). ทางเลือกมีมากกว่าหนึ่ง.

http://www.tei.or.th/PliBai/th_plibai59_sarakadi.html (สืบค้นเมื่อ 19 พฤศจิกายน 2554)

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (ม.ป.ป.อ.). ตารางปริมาณและมูลค่าการนำเข้าปุ๋ยเคมีสูตรที่สำคัญ.

http://www.oae.go.th/ewt_news.php?nid=151. (สืบค้นเมื่อ 10 มิถุนายน 2554)

สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 5 จังหวัดสงขลา. (ม.ป.ป.). ข้อมูลครัวเรือนและประชากร

ในภาคใต้. http://www.sdoae.doae.go.th/web/s_people.php (สืบค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2555)

การสัมภาษณ์

โกสินทร์ อุดมทรัพย์ศิริ. 2554. ผู้ให้สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2554.

จิต ไข่มุก. 2553. ผู้ให้สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2553.

ชาคริต โภชะเรือง. 2553. ผู้ให้สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2553.

เชภาคร จันทร์หอม. 2553. ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2553.

ถัน จุลนวล. 2553. ผู้ให้สัมภาษณ์, 23 มิถุนายน 2553.

นันทกานต์ คติการ. 2553. ผู้ให้สัมภาษณ์, 16 มิถุนายน 2553.

บรรเจิด ศรีสวัสดิ์. 2553. ผู้ให้สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2553.

บัญญัติ วิเชียรศรี. 2554. ผู้ให้สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2554.

ประเทือง ทองเจือเพชร. 2553. ผู้ให้สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2553.

ปราณี มณีคุณย์. 2553. ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน 2553.

ภาณุ พิทักษ์เผ่า. 2552. ผู้ให้สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2552.

มนตรี บุญญะบุษย์. 2553. ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม 2553.

มานพ กาเลี้ยง. 2553. ผู้ให้สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2553.

มารุต ลอยพา. 2553. ผู้ให้สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2553.

อารี กุมบุรี. 2553. ผู้ให้สัมภาษณ์, 7 ตุลาคม 2552.

รายชื่อผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ

วันที่ 28 มิถุนายน 2555 ณ สถาบันการจัดการระบบสุขภาพ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

กำราบ พานทอง	สาขาเกษตรกรรมยั่งยืน
ปาริชาติ วิสุทธิสมาจาร	สาขาการจัดการความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อม
พงศ์เทพ สุธีรวุฒิ	สาขาการบริหาร
พิกุล บุรีภักดิ์	สาขาเครือข่ายภาคประชาชน
วิชัย กาญจนสุวรรณ	สาขานโยบายสาธารณะ
สินธพ อินทร์ตัน	สาขาการปกครองท้องถิ่น
อนุพร ชำนิไพมูลย์	สาขาการปกครองท้องถิ่น

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์

เรื่อง รูปแบบของกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการ

เกษตรและอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา

ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-สกุล

ที่อยู่

หน่วยงาน/องค์กร/เครือข่าย

วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์

แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์

ส่วนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับบริบทของพื้นที่ที่ศึกษา

1. ทูตทางสังคม ในการพัฒนากระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่/ชุมชน

1.1. โครงสร้าง – คน เครือข่าย สถาบันทางสังคม ในพื้นที่

- 1) ในพื้นที่/ชุมชน มีการรวมกลุ่มคนเป็นเครือข่ายหรือไม่ อย่างไร เช่น เครือข่ายเกษตรกร, ผู้ประกอบการร้านอาหาร, เครือข่ายผู้บริโภคร, เครือข่ายชุมชน เป็นต้น
- 2) แต่ละกลุ่มมีบทบาทการเคลื่อนไหว หรือกิจกรรมของกลุ่มอย่างไรบ้างในพื้นที่ หรือในการจัดการอาหารปลอดภัยของพื้นที่
- 3) หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่มีการทำงานร่วมกับชุมชน/ชาวบ้าน บ้างหรือไม่ อย่างไร

1.2. กระบวนการเรียนรู้ในพื้นที่ – ในอดีตที่ผ่านมา ชุมชน/เครือข่าย มีการทำกิจกรรมร่วมกัน บ้างหรือไม่ อย่างไร

2. รูปแบบการจัดการอาหารปลอดภัย

2.1. ท่านคิดว่า คำว่า “อาหารปลอดภัย” หมายถึงอะไร

2.2. เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของกลุ่ม/องค์กรของท่านในการจัดการอาหารปลอดภัย มีอะไรบ้าง มีความสอดคล้องหรือขัดแย้งกับวิสัยทัศน์ พันธกิจในภาพรวมของกลุ่ม/องค์กรอย่างไร

2.3. แผนงาน/กิจกรรมของกลุ่ม/องค์กรของท่าน ในการจัดการอาหารปลอดภัย มีอะไรบ้าง ได้รับงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานจากแหล่งใด เพียงพอหรือไม่ และในอนาคตวางแผนดำเนินงานงบประมาณเอาไว้อย่างไร

- 2.4. การทำงานของกลุ่ม/องค์กรของท่าน ในการจัดการอาหารปลอดภัย มีการประสานงาน การเชื่อมโยงกับกลุ่ม องค์กร หรือเครือข่ายอื่นๆ อย่างไรบ้าง

ส่วนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ

3. การก่อตัวของนโยบายการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย
 - 3.1. ความเป็นมาของกลุ่ม/องค์กรของท่าน ในการเข้ามามีส่วนร่วมการจัดการอาหารปลอดภัย เป็นอย่างไร
 - 3.2. เครือข่ายใช้วิธีการหรือกระบวนการอย่างไร ในการกำหนดประเด็นปัญหา นโยบาย
 - 3.3. ท่านมีส่วนร่วมในการกำหนดประเด็นการทำงานของเครือข่ายอย่างไรบ้าง ด้วยเหตุใด
4. การกำหนดนโยบาย
 - 4.1. ผู้มีส่วนร่วมในกลไกการพิจารณาและตัดสินใจนโยบาย มีใครบ้าง มีกระบวนการพิจารณา และตัดสินใจอย่างไร
5. การนำนโยบายไปปฏิบัติ
 - 5.1. นโยบายของเครือข่ายถูกนำไปปฏิบัติอย่างไร
 - 5.2. ท่านและองค์กร/เครือข่ายของท่าน มีส่วนร่วมอย่างไรในการจัดการอาหารปลอดภัย
 - 5.3. ท่านคิดว่าสิ่งใดที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การนำนโยบายไปปฏิบัติประสบผลสำเร็จ
6. การประเมินผลนโยบาย
 - ในการการทำงานที่ผ่านมาของเครือข่ายฯ มีการประเมินผลนโยบายหรือไม่ อย่างไร
7. การต่อเนื่อง สิ้นสุด และทดแทนนโยบาย
 - ในการการทำงานที่ผ่านมาของเครือข่ายฯ มีการทบทวนความสำเร็จหรือความล้มเหลวของนโยบาย หรือมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงนโยบายหรือไม่ อย่างไร
8. ปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรคในการดำเนินงาน
 - 8.1 ท่านคิดว่า การดำเนินงานของเครือข่ายฯ ในการจัดการอาหารปลอดภัย มีสิ่งใดที่เป็นปัจจัยสนับสนุน และปัจจัยที่เป็นอุปสรรค หรือสิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาต่อไป มีอะไรบ้าง
 - 8.2 ท่านคิดว่า ถ้าหากต้องการจัดการให้เกิด “อาหารปลอดภัยในพื้นที่” อย่างยั่งยืน จะต้องจัดการอย่างไร
9. ข้อเสนอแนะอื่นๆ ในการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการอาหารปลอดภัย

ภาคผนวก ข

แนวคำถามในการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ ในการพัฒนารูปแบบกระบวนการนโยบายสาธารณะ แบบมีส่วนร่วมในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยจังหวัดสงขลา

วัตถุประสงค์การประชุม

เพื่อรับฟังข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ เกี่ยวกับรูปแบบของกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัย ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. ความเหมาะสมขององค์ประกอบต่างๆ ของรูปแบบกระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเกษตรและอาหารปลอดภัยในจังหวัดสงขลา
 - 2.1 เป้าหมายร่วม และประเด็นร่วมในการขับเคลื่อนอาหารปลอดภัย
 - 2.2 ปัจจัยนำเข้า
 - 2.3 กระบวนการนโยบาย 5 ขั้นตอน
 - 2.4 ปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วม
2. ความเหมาะสมของความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ในรูปแบบฯ

แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม

ประเด็นที่ศึกษา	คำถาม/ประเด็นชักต่อนื่อง
1. ภาพรวม กระบวนการ นโยบาย 5 ขั้นตอน เพื่อนำไปสู่การ เรียนรู้	1) จากประสบการณ์ของแต่ละท่าน กระบวนการนโยบายที่ต้องการการมีส่วนร่วมของเครือข่ายตลอดกระบวนการ การแบ่งกระบวนการนโยบายเป็น 5 ขั้นตอน โดยมีปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วม คือ การประสานงาน การจัดการเครือข่ายและการสื่อสาร เพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายร่วมของเครือข่าย มีความเหมาะสมหรือไม่ หรือท่านเห็นควรเป็นอย่างไร
2. การก่อตัว 3. การกำหนด นโยบาย	1) ท่านคิดว่า ปัจจัยนำเข้าสู่กระบวนการนโยบาย (ประเด็นปัญหา, ทูตทางสังคม(เครือข่าย,ความรู้,ปัจจัยภายนอก) มีความเหมาะสมหรือไม่ มีปัจจัยใดที่ไม่น่าจะเกี่ยวข้อง หรือมีปัจจัยอื่นที่น่าจะเกี่ยวข้องเพิ่มเติมอีกหรือไม่ 2) กระบวนการก่อตัวของนโยบายโดยการที่มีการกระตุ้น ชักนำให้เกิดการสร้างเครือข่ายโดยใช้ปัจจัยนำเข้า เป็นฐาน และใช้กระบวนการปรึกษาหารือเป็นเครื่องมือ โดยขั้นตอน การสร้างเป้าหมายร่วม กำหนด

ประเด็นที่ศึกษา	คำถาม/ประเด็นซักต่อเนื่อง
	3) การกำหนดนโยบาย โดยใช้กระบวนการปรึกษาหารือ เพื่อประเด็นร่วมที่สอดคล้องกับภารกิจของกลุ่มต่างๆ และการตัดสินใจร่วม เพื่อสร้างการยอมรับ มีความเหมาะสมหรือไม่ อย่างไร
4. การนำนโยบายไปปฏิบัติ	1) ท่านคิดว่าการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการนำนโยบายไปปฏิบัติโดยการแบ่งงานกันทำ แบ่งปันทรัพยากร โดยมีกระบวนการติดตามแลกเปลี่ยนข้อมูล และสนับสนุนการดำเนินงานซึ่งกันและกันในเครือข่าย มีความเหมาะสมหรือไม่ อย่างไร 2) ท่านคิดว่า การร่วมนำนโยบายไปปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่การปรับทัศนคติในการทำงานร่วมกัน ยอมรับวัฒนธรรมการทำงานที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ของเครือข่าย มีความเหมาะสมหรือไม่
5. การร่วมสรุปบทเรียน, ทบทวนการทำงาน 6. การเปลี่ยนแปลงนโยบาย	1) ท่านคิดว่า การที่เครือข่ายใช้รูปแบบของการปรึกษาหารือ ในการทบทวนผลการดำเนินงานและทบทวนสถานการณ์ ปัจจัยความสำเร็จ, อุปสรรค และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงนโยบาย มีความเหมาะสมหรือไม่ อย่างไร
7. ปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วม	1) ท่านคิดว่า ปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบาย ซึ่งประกอบด้วย การประสานงาน การจัดการเครือข่าย การสื่อสารและการจัดกระบวนการเรียนรู้ มีความเหมาะสมหรือไม่ 2) ควรมีปัจจัยในการสนับสนุนการมีส่วนร่วมอื่นๆ เพิ่มเติมอีกหรือไม่

ภาคผนวก ค

ภาพประกอบ

ภาพประกอบภาคผนวก 1 การจัดกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายในการพัฒนาปัจจัยการผลิต ณ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลบ้านหาร อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา

ภาพประกอบภาคผนวก 2 การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่ม เพื่อปรับทัศนคติการดำรงชีวิตแบบองค์รวม ณ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลบ้านหาร อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา

ภาพประกอบภาคผนวก 3 แหล่งเรียนรู้ในระดับชุมชนของกลุ่มเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ตำบลชะแล้ อำเภอสิงหนคร

ภาพประกอบภาคผนวก 4 การทำนารวมของชุมชนบ้านดอนคัน ตำบลคูขุด อำเภอสตึงพระ

ภาพประกอบภาคผนวก 5 กิจกรรมกลุ่มอิงพฤษ (กลุ่มเกษตรกร บ้านพังจิก อำเภอสทิงพระ)

ภาพประกอบภาคผนวก 6 การประชุมกลุ่มเกษตรกรไร้สารพิษตำบลกระแสดินธุ์ อำเภอกะระแสดินธุ์

ภาพประกอบภาคผนวก 7 ตลาดผักพื้นบ้านอาหารและยา ในพื้นที่ตำบลควนรู อำเภอรัตถุมิ (ความร่วมมือระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบล 4 แห่ง ในพื้นที่ใกล้เคียง)

ภาพประกอบภาคผนวก 8 เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลหาดใหญ่(ผู้บริ โภค) รับซื้อผลผลิตจากเครือข่ายเกษตรกรโดยตรง

ภาพประกอบภาคผนวก 9 แหล่งกระจายผลผลิตหลักของเครือข่าย ร้านอาหารครัวเพื่อนสุขภาพ อำเภอลาดบัวหลวง

ภาพประกอบภาคผนวก 10 กิจกรรมเยี่ยมชมแปลงในพื้นที่คาบสมุทรสติงพระ

ภาพประกอบภาคผนวก 11 กิจกรรมเยี่ยมชมแปลงในพื้นที่ตอนล่าง

ภาพประกอบภาคผนวก 12 การประชุมเครือข่ายพื้นที่ลุ่มน้ำภูมี ณ องค์การบริหารส่วนตำบลบาง
เหริ่ง อำเภอกวนเนียง

ภาพประกอบภาคผนวก 13 การประชุมแกนประสานงานเครือข่าย

ภาพประกอบภาคผนวก 14 การประชุมสภาพความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร (เวทีส์จัวร์) ณ อำเภอกระเสาะสินธุ์

ภาพประกอบภาคผนวก 15 การประชุมสภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร (เวทีสัญจร) ณ อำเภอสิงหนคร

ภาพประกอบภาคผนวก 16 การประชุมสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็น ว่าด้วยเกษตรกรรมยั่งยืน จังหวัดสงขลา พ.ศ.2551

